

3 1761 04572342 6

125

36

Digitized for Microsoft Corporation
by the Internet Archive in 2007.

From University of Toronto.

May be used for non-commercial, personal, research,
or educational purposes, or any fair use.

May not be indexed in a commercial service.

БИБЛИОТЕКА СРПСКИХ ПИСАЦА

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

ПРЕТСЕДНИК

Др. ВЛАДИМИР ЋОРОВИЋ

Професор Университета и Члан Српске Краљевске Академије

ЧЛАНОВИ

ЈЕРЕМИЈА ЖИВАНОВИЋ

Ректор Више Педагошке Школе

ПАВЛЕ СТЕВАНОВИЋ

Хон. Професор Университета

УРОШ ЏОНИЋ

Управник Универзитетске Библиотеке
и Хон. Професор Университета

СТЕВАН ЈЕЛАЧА

Професор књижевности III
Беогр. Гимназије

ИЗДАЊЕ, ШТАМПА И ПОВЕЗ
ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА „НАРОДНА ПРОСВЕТА“
БЕОГРАД

Popović's Jovan Sterija

ЈОВАН СТ. ПОПОВИЋ

ЦЕЛОКУПНА ДЕЛА

Celokupna dela

КЊИГА ДРУГА.

knj. 2

586141

2. 7. 54

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО
УРОШ ЏОНИЋ

САДРЖАЈ.

Страна

1. Београд некад и сад	9
(I издање, Београд, 1853, Позоришна Дела св. IV; Народна Библиотека Браће Јовановића св. 59, Панчево, 1883).	
2. Родољупци	69
(Драмски Списи III, С. К. Задруга књ. 122, Београд, 1909; Рукопис Матице Српске).	
3. Светислав и Милева	155
(I издање, Будим, 1827 под насловом „Невиност или Светислав и Милева”; Новија Позоришна Дела св. I, Београд, 1848; Народна Библиотека Браће Јовановића св. 23, Панчево; Драмски Списи I, С. К. Задруга књ. 73, Београд, 1902).	
4. Милош Обилић	214
(I издање, Будим, 1828; Народна Библиотека Браће Јовановића св. 145, Панчево, 1887; Драмски Списи I, С. К. Задруга књ. 73, Београд, 1902).	
5. Наход Симеон	318
(I издање, Будим, 1830; Народна Библиотека Браће Јовановића св. 163, Панчево; Драмски Списи II, С. К. Задруга књ. 79, Београд, 1903).	
6. Владислав	398
(I издање, Београд, 1843; Народна Библиотека Браће Јовановића св. 133, Панчево, 1886).	

ДРАМСКА ДЕЛА.

Београд некад и сад.

ЛИЦА

Неша, трговац у Београду.

Љуба, његова кћи.

Станија, Нешина мати.

Велимир, његов син.

Милан, чиновник.

Пијада.

Вучко, ћирица.

ДЕЈСТВО ПРВО.

(Лепо намештена соба, о зиду виси један сат, једно портре и различне фигуре из древне митологије. У крају стоји фортепиано, а у прочељу канапе, више њега, велико огледало а пред њим астал и наоколо столице).

1.

Вучко (ступи).

Ја! „Вучко, трчи тамо; Вучко, пери судове; Вучко, дај једну ватру; Вучко, пеци једну кафу; Вучко, носи ово писмо; зови шнајдера; иди у дућан” — све Вучко; а да се одмори нема Вучко. (Узме газдин чибук и пуни лулу). Право има Илија, што је постао пандур, бар пуши рахат, а не „Вучко, Вучко!” да нема мира. (Међутим је запалио лулу, повукао два дима, па онда остави, узме један ћилим, простре и извали се пушећи). Ох, ох, ох, права бошча! Добро ти живе господа, како дође месец узме своје паре, па мир. Ја да сам иш’о у чколу, како су ме звали, ето Вучко господин; а ћирица, рђава посла. (Извади једну књигу из недара). Ваља да се учи (почне читати).

2.

Љуба долази, пређашњи.

Љуба (не видећи Вучка, скине шешир и метне га на астал). Но, баш ми у невреме долази. Нити могу ићи у визите, нит' се с Миланом разговарати. И мој баба није имао другог посла, него да је доводи.

Вучко (који једнако чита). Ја!

Љуба (окрене се). А шта ти ту радиш?

Вучко. Читам.

Љуба. Шта си узео тај чибук?

Вучко. Па чибук је наш.

Љуба. Није ли те псовао и јуче за то. Па још простр'о ћилим на сред собе.

Вучко. Ја чистим.

Љуба. Ти знаш, да ја не трпим то по соби.

Вучко. А што, кад је лепше, него оно швапско? (показује на канапе).

Љуба. То се тебе не тиче ништа; него устај, те носи одатле!

Вучко. Ја! Устај! Све устај, а кад ће бити „седи“?

Љуба. Ти да ниси ћирица. Диж' се, кад ти кажем! Ето бабе, па да преватиш хаљине мајкине.

Вучко. Хоће да дође?

Љуба. А да но! Него одлази.

Вучко (пусти један јак дим, потом устане, остави чибук у крај, па дигне ћилим и одлази).

Љуба. Преправи белу кафу за мајку, зашто каже да је гладна. — Право има кона, што држи слушкињу. Бар може коју моду од ње научити, а ћирице тако су безобразни, да не можеш с њима ни проговорити. — У, врага, ето је већ!

3.

Неша, Станија, пређашња.

Неша. Ево мајка! Овде ја седим.

Станија (приђе к портрету, па се прекрсти). Помози Боже, дај свако добро и срећу!

Љуба. Хи, хи, хи!

Станија. А што се ти смејеш, што се ја молим Богу?

Љуба. Каква је икона...

Станија. А што?

Љуба. То је портре Велимиров.

Станија. Нисам још видела свеца Велимира.

Љуба. Хи, хи, хи!

Станија. Ама што се смејеш?

Неша. Мани је, мајка! То је Велимир наш син. Он се дао измоловати.

Станија (гледа у портре). Леп дечко. — А где вам је икона?

Љуба. Иконе немамо.

Неша. Тамо у другој соби.

Станија. Како се све измени овде у Београду, от-
кад нисам била.

Неша. Има двадесет и осам година?

Станија. Прошло о Ђурђеву-дне.

Неша. Е шта ћеш.

Станија. Иза Варош-Капије беше неко ђубре и гробље. А сад...

Неша. Сад су најлепше куће. Тако се свет мења. Него, мајка, мени ваља ићи у дућан. Остани ти с Љубом.

Станија. Иди, иди, да се не гради штета.

(Неша одлази).

Станија. А где су моје хаљине?

Љуба. Однеће ћирица у собу, не брини се, мајка.

Станија (гледа по соби). О, 'вала Богу, како је намештено! — А где су простирке?

Љуба. Сад се простирке не мећу.

Станија. Па како с чарапама?

Љуба. Сад се више у чарапама не иде.

Станија (врти главом). Ко би ти најпре смео ући с папучама? (Седне на канапе, па ћипи). Куку шта је ово?

Љуба. Шта мајка?

Станија. Што ме нешто из миндерлука удари?

Љуба (смеје се). То је канапе на федерима.

Станија. Па што бије?

Љуба. Не бије ништа, него се слегне, да се боље седи. Ето овако (седне). Да видиш, како је добро. Ходи само.

Станија (седне). Као у рупи. (Кад Љуба устане, она се опет тргне). Аратос ти таквог седења! (Устане) Ја не могу ту.

Љуба. А ти седи на столицу. (Отвори врата и виче). Вучко, донеси кафу за мајку.

Станија (која је седела). Па како да седим?

Љуба. Па тако.

Станија. Да ми висе ноге?

Љуба. Лепше је тако, него да се човек згрчи.

Станија (тресе главом). Не допада ми се ништа овај адет. Простирке лепо, па седиш, како ти је ћеф.

4.

Вучко (доноси кафу и метне на астал), *пређашње*.

Љуба (сипајући кафу, *Вучку*). Јеси л' унео ствари?

Вучко. Јесам.

Љуба. Ево мајка.

Станија (гледа). Што је ово?

Љуба. Кафа.

Станија. Како кафа? Жута.

Љуба. С млеком.

Станија. Ко пије кафу с млеком? Млеко се пије само.

Вучко. И ја кажем. Ама господа...

Љуба (баби). Узми само, да видиш како је добро.

Станија (окуси, па се намршти). Не могу ти, ћерко.

Љуба. Зашто? То је добро. Ево са земичком. Умачи само.

Станија. Кафа се не једе, него се пије.

Љуба (смеје се). Пробај само.

Станија. Не могу ти, ћерко. Него дај ми кафу, ако хоћеш.

Љуба. А ти донеси, *Вучко*, црну кафу.

Вучко. Јес' и та не ваља.

Љуба. Како да не ваља?

Вучко. Скуваш, па стоји, стоји, стоји, док се не слегне. — Е, како ћеш да гу пијеш?

Љуба. А ти скувај по турски.

Вучко. Ете мајка! Што је добро, то је турски, а што не ваља, то је по немачки. (Узме кафу с астала и одлази).

Станија. Бадава. Чудан адет настаде. (Сат стане ударати, на које се Станија уплаши). Што беше то?

Љуба. Сат, мајка.

Станија. Па сат у соби. (Сат почне свирати; Станија мало послуша, па се прекрсти). Какав је то сат?

Љуба. То је музика.

Станија. Што је то музика?

Љуба. Зар не знаш? Свирка.

Станија. Па свирка су зурле.

Љуба. Хи, хи, хи! Ко ће зурле да слуша? Чекај мало (отиде фортепиану и почне свирати).

Станија (уплашено). Ју мене, ћерко, ју мене, ћерко!

Љуба. Шта је, мајка?

Станија. Ти да будеш Циганка?

Љуба. Зашто Циганка?

Станија. Куку мене и до Бога мога! Нешина кћи Циганка.

Љуба. Ама што ти је мајка?

Станија. Ко свира до Цигани?

Љуба. Та то је сад мода; која девојка не свира, није nobl.

Станија. Шта ти ту говориш, ћерко?

Љуба. Тако је. Иди у прве куће, свуда ћеш наћи или фортепиано, или гитар.

Станија. Ама како то говориш?

Љуба. Па тако.

Станија. Ја те ништа не разумем.

Љуба. Шта ћу ти, кад ниси живела овде.

Станија. Како се зову те твоје зурле?

Љуба. Кажем ти, фортепиано.

Станија (врти главом). Хм, хм! Па де свирај мало.
(Љуба почне алегро из једне опере).

Станија. Па то ти свираш?

Љуба. А да шта ћеш?

Станија. То ништа не ваља. Кам ти Хајдук Вељко, кам ти друге песме?

Љуба. Е, то је сасвим просто.

Станија. Него то твоје цигулу, цигулу. Зло ћерко, крај света. Кад си ти вид'ла за мог времена те накараде у соби?(Гледа свуда). Гле, гле! Шта ће то голишаво девојче на дувару?

Љуба. То је Венус.

Станија. Шта је то Венус?

Љуба. Богиња љубави.

Станија. Богиња! А шта је богиња?

Љуба. Бог је мушко, а богиња је женско.

Станија. Што? Што? Бог и жена? То ни Турци не држе. Еј Нешо, Нешо, куку мајци, што сам дочекала! Људи имају у кући свеце и матер Божију, а какав је ово покор ком се они моле.

Љуба. Зар ти мислиш, мајка, да ми то држимо за икону?

Станија. Да што си је обесила?

Љуба. Ето тако, да је лепо у соби.

Станија. И то лепо?

Љуба. Зар не видиш како је лепа?

Станија. Видиш, ћерко, то је срамотно. Која девојка показује голе прси? А она је готово сва гола. Срамота до Бога, него скини, па баци у ватру.

Љуба. За то смо дали три талира, мајка.

Станија. А колико си дала у цркви?

Љуба. Па ти знаш, да девојке не дају ништа.

Станија. У цркви не дају, а за срамотне иконе могу да дају, је л'?

5.

Вучко (доноси кафу), *пређашње*.

Вучко. Ево кафа, ама за ћеф. Ох, ох! Благо оном, ко ће да гу пије.

Љуба. Однеси мајки.

Станија (окреће се). Ћерко, ја бих ти села.

Љуба. Па ти седиш.

Станија. Више сам ти се уморила, него да сам ишла ваздан. Него дај ми да седим људски. (Узме један јастук из кревета).

Љуба. Шта ћеш то, мајка?

Станија. Да седнем, уморна сам ти.

Љуба. Ама немој, мајка, по Богу! То је срамота.

Станија (намести јастук, па седне). Ћути, ћерко, ћути, кад није срамота оно девојче, није ни ово.

Вучко. И ја кажем, мајка.

Љуба. Ти подај кафу, па напоље.

Вучко. Јес' ја, сврши гу, што имаш, па напоље. А ко ће да служи? (Да Станији кафу, она пије). Је л' добро, мајка?

Станија. Добро је.

Вучко. Ама сам гу пек'о за један ћеф.

Станија (врати му шољу). Хвала, синко!

Вучко. Са здравље! (одлази).

Љуба (смеши се). Па шта ћемо, мајка, с фигурама?

Станија. Што је то?

Љуба. Те на дувару.

Станија. Да скинеш, ћерко. Срамота је то; може ко стран доћи.

Љуба. То се за стране и меће.

Станија. Пред странама је, прости ме, срамота и безобразно говорити, немо ли радити. Видиш и твоје хаљине не ваљају ништа. Какав ти је то фистан нарогушен?

Љуба. То није фистан, него рајфрок. Видиш како је округ'о, и не може да се угужва.

Станија. Како се прави то страшило?

Љуба. Начини се наоколо као обруч тврдо, да се не може угнути.

Станија. Па кад хоћеш да се попнеш на кола, или да седнеш?

Љуба. Онда морам рукама да ујдурисавам.

Станија. Видиш, како је покварен свет. Која би паметна жена то натоварила? Па зашто тако широк фистан?

Љуба. Него као твој да се сапињем у њему.

Станија. Мој није безобразан. Не ваља, не ваља. Хвале људи: „Тако је у Београд, тако је у Београд”. Ја видим, да је зло.

Љуба. Е, мајка, мења се свет.

Станија. Ја! Свет треба да се мења на боље, а не на горе. Каква ти беше оно кошница на глави?

Љуба. Шешир.

Станија. Ја се препадох, кад те видех.

Љуба. А што? Зар није лепо? (Метне шешир на главу). Гле, мајка.

Станија. Да плашиш чворке сас те репове. Кам ти красан фес, него то немачки.

Љуба. А фес је опет турски.

Станија. Ако ће, барем је леп.

Љуба. Јест, да квари косу.

Станија. Има, хвала Богу, косе доста. Па како си се очешљала, зашто ниси косу навранила?

Љуба. Сад се коса више не врани.

Станија. Коса не може бити лепа, кад се не врани.

Љуба. Може, мајка. Гле како је моја лепа.

Станија. Броћаста. — Ја видим, ћерко, што је у вас. Што је добро, то се не чини; што је зло, то се прима. Што ће ви оно по соби? (показује кревете).

Љуба. Ту се спава.

Станија. Не можеш да спаваш на земљи?

Љуба. Да ме једу буве.

Станија. А кад тамо одозго паднеш?

Љуба. А, то не може.

Станија. Ћерко, ја видим, да не могу овде дуго. Где ћу ја да ти се научим на овај адет, да ти седим високо, да ти једем високо, да ти спавам високо.

Љуба. Мало, мало, док се навикнеш, мајка.

Станија. Не могу, ћерко, Ја сам ти већ стара. Живите ви, а ја ћу како ми Бог да.

6.

Милан (с наочарима), *пређашњи*.

Милан. Слуга сам понизан.

Љуба. Службеница.

Милан. Како сте?

Љуба. Благодарим на питању. Како сте ви?

Милан. Благодарим. Мало сам се задоцнио данас.

Љуба. Ништа, данас и тако нећемо моћи учити.
(Показује Станију) Моја баба.

Милан (поклони се). Драго ми је.

Љуба. Мајка, ово је мој инструктор.

Станија. А шта је он?

Љуба. Чиновник овде, био је заједно с Велимиром
у Паризу.

Станија. Да Бог живи, види се добар дечко, шко-
да што је слеп.

Љуба. Како слеп?

Станија. Та ете, мора тако млад да носи наочари.
(Милану) Па како сте?

Милан. Хвала Богу, како сте ви?

Станија. Хвала Богу, како сте ви?

Милан. Хвала Богу! (почивка)

Станија. И још како сте?

Милан. Хвала Богу!

Љуба. Ону фигуру још нисам научила.

Милан. Мало је тешка, то је истина; али је врло
лепа.

Љуба. Да видите само. (Почне по соби правити фи-
гуре из кадрила).

Милан. Па добро је. Само док се мало ослободите.

Љуба (подскакује). Једва чекам бал. Него знате ли шта? После подне да се скупимо: ја, Мара и Лепосава, па дођите и ви с друштвом да пробамо.

Милан. Из драге воље.

Љуба. За данас нека остане писање.

Милан. Како је ваша воља, и тако је скупштина у читалишту.

Љуба. Па немојте мене ради да пропустите.

Милан. Дакле, после подне гледаћу да се скупимо.

Љуба. Драго ће ми бити.

Милан. Ја се препоручујем.

Љуба. Службеница.

Милан. Збогом, мајка!

Станија. Збогом пош'о!

(Милан одлази).

Станија. Бога ти, Љубо, што је теби?

Љуба. Шта мајка?

Станија. Што скачеш по соби пред туђим човеком?

Љуба. Па то је игра.

Станија. Каква игра? Напала си пред туђим човеком па трчиш, канда си полудела. Што ће рећи човек? То је, моја ћерко, безобразно. Не ваља ти посао ништа. Још га хваташ за руку. Је л' нам штогод род?

Љуба. Није.

Станија. Па која девојка хвата страног момка за руку?

Љуба. У игри.

Станија. Макар и у игри. Свака честита девојка, и свако поштено момче опаше се марамом.

Љуба. Но, то би лепо било, кад би у валцеру опасивали се марамом.

Станија. Па онда, знаш, девојка кад игра, ваља да се стиди, да гледа у земљу; а не да хвата момке за руку.

Љуба. Знаш, шта је мајка. Да те водим једанпут на бал.

Станија. Шта је то „на бал”?

Љуба. Тако, скупе се и мушки и женски, па играју по целу ноћ.

Станија. И девојке иду ноћу? То не ваља, ћерко.

Љуба. Е, не иду саме, него с матером, или с родом.

Станија. Ја велим, боље би било, да и оне остану код куће па да лепо спавају.

Љуба. Али само да видиш, мајка, допашће ти се.

Станија. А што имам да видим? Ако су све такве, то је крај света.

Љуба. Е, друге још више раде, особито оне које су биле у Панчеву, у Земуну, у Пешти, или у Бечу на воспитанију. Да се чудиш, мајка, како су слободне.

Станија. Куд ће веће слободе, него кад девојка ухвати момка за руку, и са њим се витла по кући.

Љуба. А кад га руком ухвати испод пазува, и с њим иде у шетњу?

Станија. Што, што?

Љуба. То је, кад нећеш да те водим на бал, да све видиш.

Станија. Што да идем? Што да видим? Безобразлук? — Што но приповедаше стари, да је једна ва-рош пропала у земљу за безобразлук, и Београд ће пропасти.

Љуба (смеје се). Што девојке воде мушкарце под руку?

Станија. Јест, зато. Бог се мора расрдити на тај свет.

Љуба. А кад се момак и девојка загрли?

Станија. Грле се који су неваљали. Зато таква девојка не сме ни на свет да изиђе, да је не пљују.

Љуба. А овде свет гледа да не пљује, него још хвали.

Станија. Прођи се шегачине, ћерко. Вид'ла си мене стару, па тераш спрдњу. То је срамота.

Љуба. Не шалим се, мајка, Бога ми, него се тако игра валцер. Ето овако (дигне је, па јој покаже).

Станија. И то једно мушко и једно женско?

Љуба. Јесте.

Станија. А шта веле мајке и очеви?

Љуба. Кажем ти, ништа; него су још невесели, ако им неће нико да узме кћер да игра.

Станија (седне опет). Еј Београде, Београде, у што те хвалише! Ниси више Београд, него црноград.

Љуба. Па да видиш, кад стане музика и сви се ухвате под руку.

Станија. Не говори више, кумим те Богом живим.. Немој да ти умрем од чуда.

Љуба. Ала си проста, мајка.

Станија. Сад ја проста, што мрзим безобразлук; а

ти ниси, што хваташ момка за руку. Зашто да га хваташ за руку; шта је он теби?

Љуба (смеша се). Он је мој швалер.

Станија. Шта је то?

Љуба. Љубовник.

Станија (разрогачи очи). Шта рече, црна ћерко?

Љуба. Па кажем ти, љубовник.

Станија. Која поштена девојка има љубовника? Куку Нешо, да од Бога нађеш.

Љуба. Ћути, мајка, то није ништа зло; то је мода.

Станија. Каква је то безобразница мода, што квари свет? Ама је ли Неша слеп, види ли он све?

Љуба. Та кажем ти, то је обичај. Ходи да видиш, како се тамо двоје по Калимегдану шетају.

Станија (устане, па гледа). Куку! За моје време иђаше муж напред, а жена за њим полако.

Љуба. Оно нису муж и жена, него једно је момак, а друго девојка.

Станија. Па девојка води га под руку! Гле како је безобразна, како размеће рукама, како му говори. Још је он бољи, иде кротко, а она се развилила.

Љуба. Па она и треба да је слободнија, зашто је женско.

Станија (обазре се, па је мери). То велиш, а оно је зло, кад девојка сагне главу и кад дође мушко, а она га пољуби у руку.

Љуба. Сад мушки љубе у руку девојке и жене.

Станија. Истину ли говориш?

Љуба. Бога ми, мајка!

Станија. Еј Београде, како ли поцрни! (Запева)

Куку Стано, кукавица, куку Стано, несрећница, што си Стано дочекала; те да покор, Стано, гледаш! (Међутим је опет села).

Љуба. Немој, мајка, немој! Ту нисам ни ја крива, ни ти; него сад је тако ушло у обичај.

Станија. Та то је, моја ћерко. Како дође Неша, тако да ми тражи кола, нећу да умрем у овом вилаету. (Чује се тутањ од каруца). Што се то тресе кућа?

Љуба. Каруце, мајка, пролазе.

Станија. Шта је то каруце?

Љуба. Кола лепа од коже.

Станија. Па што тако трче?

Љуба. Тако се иде на каруцама.

Станија. Да ти се истресе душа.

Љуба. Е, ту се ни мало не труцка, него се возаш као у колевки.

Станија. Ја знам лепо два вочића, па седнеш како ти је воља.

Љуба. Е, сад се више нико на воловима не вози, то би и срамота било.

Станија. Све је у вас срамота. — Него, ћерко, осуше ми се уста од муке. Дај ми неко слатко.

Љуба. Чекај, мајка, да ти дам нешто, што ниси никада јела. — Вучко!

7.

Вучко, пређашње.

Вучко. Ево Вучко.

Љуба. Да донесеш гефроренес.

Вучко. Хм!

Љуба. Шта је „хм“?

Вучко. Да се троше паре.

Љуба. То твоја брига није. Иди, кад ти кажем.

Вучко. Лепо, лепо (одлази).

Станија. Добро се момче види.

Љуба. Добро врага. Не могу да нађем какву девојку, па бих га отерала. Нема ко ни да ме очешља.

Станија. Ама, ћерко, баш ти ружно стоји та коса. Зашто се не очешљаш људски?

Љуба (гледа се на огледалу). Куд ће лепше него овако?

Станија. Ама зашто је не туриш на једну страну?

Љуба. Нека, мајка, кад све носе овако, могу и ја.

8.

Пијада у шеширу, кад говори све маја главом, афектира у изговору, а ж изговара као дебље з; ш као подмукло с; ч као ц и т.д. *Пређашње.*

Пијада. Добро јутро, Љубо. Цула сам да си досла. Је ли ово мајка? Драго ми је. Како вам се допада у Београду.

Станија. Како коме, а мени богме рђаво.

Љуба. Седи, Пијада.

Пијада (скине шешир, метне га на кревет, потом седне на канапе и продужи Станији). Знате, док се цовек не навикне. Ја кад сам први пут досла у Београд, тако ми се ућинио рузан, не могу вам изказати, а сад ми

је сасвим обицан постао, и цини ми се било би ми зао, кад би опет одавде отисла.

Станија. Мене Београд није ружан, него адет у њега, адет.

Пијада. Имате право, треба још много да се поправи. То сваки стран примети, кад додзе на бал. Али це бити. Сваки дан је боље и боље.

Љуба. Мојој мајки не допада се ни ова мода, него хоће по старом.

Пијада. Е, молим вас, свака мода долази из Париза и из Беца, а ту је највеће воспитаније. Код нас сваки снајдер дрзи новине са зурналима, и кад оцу да правим хаљину, имам ста бирати.

Станија. А одакле си ти, ћерко?

Пијада. Ја сам се родила у Панцеву. Моја тетка никако ми није дала мира, него да додзем овамо.

Станија. Лепо девојче, шкода што ти је покварен језик.

Пијада. Како покварен?

Станија. Тако, говориш оцу, нецу, ћовек.

Пијада. Тако сам се науцила из малена, знате, била сам врло размазена. После кад сам порасла, сви ми казу да ми лепо стоји.

Станија. Како може лепо да стоји, што је ружно?

Љуба. Прођи се, мајка, Бога ти, ти мислиш свакога можеш да караш као мене.

Пијада. Е, засто; није зло, кад старији мало и псују.

Љуба. Шта ћеш после подне, Пијада?

Пијада. Зато сам и досла, да идемо у Топцидер. Биче лепо друство.

Љуба. А ја сам опет поручила да се скупимо, и да пробамо франсе. Враг да га зна, што ми ова игра тако тешко иде. Хоћеш ли и ти доћи?

Пијада. Видицу, ако не одемо у Топцидер. Ко ће бити од муски?

Љуба. Биће наш Велимир, господин Милан, и многи од писарског реда.

Пијада. Е доцицу, кад је тако лепо друство. Особито ми је мило, како Велимир уме да прави кур.

Љуба. Е море, Париз! Није шала.

9.

Вучко, пређашње.

Вучко. Еве фрорнес.

Љуба (узме служавник). Донеси један и за фрајлу Пијаду.

Пијада. Немој, Љубо, благодарим.

Љуба. Зашто?

Пијада. Не могу Бога ми, отцу да идем.

Љуба. Та још је рано.

Пијада. Цекаће ме тетка.

Вучко. Па? Да донесем, да не донесем?

Пијада. Немој, Вуцко, немој.

Љуба. Па остави, кад неће.

Вучко. Сас здравље! (одлази).

Љуба. Ево, мајка. Него чувај, да се не опечеш (намигује на Пијаду).

Станија (узме кашиком, дува, но кад метне у уста ђипи и ухвати се руком).

Љуба. Шта је мајка? — Шта ти је?

Станија. Еј, црна ћерко, што ме уби?

Љуба. Али шта је?

Станија. Опекох се.

Љуба (смеје се). Та то није врело, мајка, него је од леда.

Станија. Аратос ти Београда и кад дојдо' овамо!

Љуба. Не бој се, мајка, то је врло добро. Узми само.

Станија. Нека једе ко хоће, ја ћу да идем, кад ме тако мучиш.

Пијада. То је најлепсе сто.

Станија. Кад је најлепше, ти једи.

Љуба. Еј, мајка, ала си проста.

Станија. Нека, волим овако проста, него да печем језик.

Љуба. Хоћеш ли слатко?

Станија. Прођи ме се, нећу ништа. Како сам се уплашила!

Љуба. Ама што се плашиш?

Станија. Што се плашим, што не ваља. Еј куку, да сам код куће!

Пијада. Ђекајте само док се науците, па чете видети, како че вам се допасти.

Љуба. Моја мајка штогод није видела, каже да не ваља.

Пијада. Е, то би ми зло просли са зурналима. Да видис, Љубо, какав је сесир добила Драга из Беца,

дивота! Али сто је цвет, видицес; сваком се мора допасти.

Љуба. Ја сам молила мога бабу да ми наручи један, па каже добар је и онај стари. Чисто ме је срамота већ, да у њему идем.

Пијада. Па твој није рузан.

Љуба. Већ скоро је изиш'о из моде.

Пијада. Подај га масанмоди, тако сам и ја с мојим уцинила; па ми је лепо оправила, је ли?

Љуба. Врло лепо.

Пијада (устане). Дакле после подне зацело.

Љуба. А код хиташ?

Пијада. Та скоро це подне; да ме не ћекају код куце (меће шешир на главу).

Љуба. Баш ти је лепо оправила.

Пијада. Сто ради ова масанмода, то је ћудо. Била је сест година у Бецу. Овај цвет мало ми се не допада, али не могу бољи да надзем. Сад збогом! (пољуби се с Љубом).

Љуба. Збогом!

Пијада (Станији). Слузбеница понизна. (Станија не одговара ништа, и Пијада лагано Љуби) Твоја се мајка несто срди на мене.

Љуба. Е, што се има срдити. — Мајка, каже ти Пијада збогом.

Станија. Збогом, ћерко! Ја богме не чујем добро.

Љуба (Пијади). Видиш да се не срди (одлазе).

Станија (сама, крсти се). Буди Бог с нама, у Београду није чисто! Какав је ово покор? О Господе Боже благи! (Опет се крсти).

Љуба (враћајући се). Шта је, мајка, што се крстиш?
Станија. Каж ми, ћерко, тако ти Бога, какво је то девојче?

Љуба. Ту је до нас у комшилуку. Седи код тетке, која је овде удата.

Станија. Па како се с њоме мешаш, кад није читава?

Љуба. Како не би била читава?

Станија. Ама што чини све главом (подражава јој), кад говори?

Љуба. Тако је то, мајка, у садашњем свету.

Станија. Па онда како говори! Бог с нама, тако ни Турци не говоре!

Љуба. Е мајка, то није забадава. Она хоће да је невина, нежна; видиш како је мала и ситна, па јој такав и разговор. И ја сам почела тако говорити, али ме је баба испсовао зато.

Станија. Да те је био, а не само псов'о. Како би се ти здрава, читава градила луда? По Богу, имаш ли памет? Еј Београде, хоћеш да поцрниш, какве се цгадије улегоше у тебе. (Опет удара сат). Колико то изби?

Љуба. Дванаест, мајка.

Станија. Како дванаест? Зар до акшама да има дванаест сати?

Љуба. Е, сад се више не броји по турски.

Станија. Да како?

Љуба. По немачки.

Станија. По немачки. Немац ће Београду да дође

главе. Како може да не буде о акшаму дванаест сати?

Љуба. Код нас је дванаест сати кад је подне и поноћ.

Станија. Куку, поноћ ће и бити, кад се тако чини. Ја ти кажем, ћерко, обрнуо се свет наопако. Сад време дође што певаше људи за земљу Инђију: кадно земља испуца од суше у њу живи попадаше људи, и Бог пусти тешку болезању, те помори и старо и младо.

Љуба. Иди, мајко, Бога ти! Сад ће свет да пропадне, што ти ниси видела овај обичај. Као оно је боље било, кад девојка вири кроз капиџик, кад пролазе момци.

Станија. Вири ја како, а неће да стреља човека у очи ка' нека змија.

10.

Велимир, с брадом и у униформи; пређашње.

Љуба. Ево и Велимира. — Гле, дође мајка.

Велимир (начини поклон са стране). Драго ми је. (Скине сабљу) На, Бога ти, ово! (да Љуби, после отиде к асталу, седне и почне чело и косу трти). Ах, Боже мој, Боже мој!

Станија (Љуби). Па ко беше то момче?

Љуба. Кажем ти, наш Велимир.

Станија. Зар нешто не може? (Устане) Велимире мајки, што ти је?

Велимир. Није ми ништа.

Целокупна Дела Ј. С. Поповића, II.

3*

Љуба. Тако он има нарав.

Станија. Ама ја видох отоич, где се он искриви.
Мал' не паде.

Љуба. Кад је то било?

Станија. Кад ми оно проговори.

Велимир (смешећи се тре чело). Ја, ја!

Љуба. Е, то се он теби поклонио.

Станија. Какав је то поклон на еро? Ко се клања
раменима?

Велимир (Љуби). Је л' послао Милан новине?

Љуба. Нешто је донео момак, да видим је ли то.
(Да му с ормана Журнале де Деба).

Велимир. То је (подбочи се и почне читати).

Станија (дуго га гледа, па онда Љуби). Хајде код
Неше.

Љуба. Сад ће он доћи.

Станија. Јок, јок, хајде да ми тражи кола, да идем.

Љуба. А што, мајка?

Станија (жалостиво). Да идем, да идем.

Љуба. Шта ти се опет не допада?

Станија. Допада ми се, него да идем, док ме не
отераше.

Љуба. Ко ће тебе терати?

Станија. Ја дојдо, да веднем Нешу и његову децу;
па што најдо? Његов син ме ни у руку не пољуби;
па неће са мном ни да говори.

Велимир (смеша се). Е мајко, не срдим се ја ништа.
Таква је моја нарав, опрости.

Станија. Ама што пусти ту браду, кумим те Бо-
гом, ниси Чивутин! Де си ти видео човека с брадом?

Велимир (извали се на столицу). Тако носе Французи.

Станија. Французи, и Французи дојдоше Београду на врат. Куку, ко ће га још покварити?

Велимир. А који је народ просвјешченији од француског?

Љуба. Зашто не приповедаш што мајки како се живи у Паризу. Дела, вере ти (узме му новине из руке и метне на астал), приповедај што.

Велимир. Шта ћу да јој приповедам?

Љуба. Дела, дела! Видиш да се срдџи, хоће да иде кући. Седи, мајка, да чујеш, како је лепо.

Станија (седа). Што да чујем, кад унук неће бабу ни у руку да пољуби?

Велимир. У Паризу се род не љуби у руку.

Станија. Ете! Не л' ја рекох, да је зсмља Инђија? Не поштује млађи старијега.

Љуба. Ал' зато сваки човек љуби другу женску у руку, је ли?

Велимир. То се разумева.

Станија. И младу?

Велимир. Макар да је и једна девојка.

Станија. Куку! А кад се тревџи, те је он старији?

Велимир. Сед човек држи за чест женску од петнаест година у руку пољубити.

Станија (тресе главом). Крај света.

Љуба. Кад вечерате у Паризу, Велимире?

Велимир. Ти знаш, у једанаест сати.

Љуба. Видиш, мајка, то је пет сати после акшама.

Станија. Куку, а кад спавате?

Велимир. Велика господа и до подне.

Станија. До подне? И ви не видите кад се сунце роди?

Велимир. Кад би хтели гледати, опет се не види од високих кућа.

Љуба. Од колико бојева има кућа?

Велимир. Те! Има од шест, седам, а и од два-наест.

Станија. Ко луд гради такве пустољаче?

Велимир. У једној таквој кући има више људи, него у нашем гдекојем селу.

Станија. Таква је велика родбина?

Велимир. Није, него се даје под кирију.

Станија. И туђи људи скупе се у једну гомилу?

Велимир. Зашто не? Где сам ја седео било је људи, које нисам ни познавао.

Станија. Па ко ти чисти собу, кад немаш свога?

Љуба. Девојка.

Станија (Љуби). Што ти знаш, кад ниси тамо била.

Велимир. Девојка, девојка.

Станија. Куку, девојка улази момку у собу!

Велимир. Зашто не, за плаћу.

Станија. Право велим ја, крај света. Једете ка' не човечи, спавате ка' не човечи, живите ка' не човечи; још да умрете ка' не човечи.

Љуба. Тамо се мртваци заклапају; је ли Велимире?

Велимир. Наравно.

Станија. Куку греоте од Бога, ко ће мртваца заклопљеног да носи?

Велимир. Тамо се мртваци на колима носе.

Станија (упрепасти се). Истину ли говориш?

Велимир. Зацело.

Станија. Па тамо су људи погани.

Велимир. Зашто?

Станија. Ко ће вући мртваца ка' стрвину заклопљеног и на колима!

Велимир. То је леп обичај.

Станија. Шта леп обичај? Куку, да бежим одавде, док и мене не сахранише ка' нељуде.

Велимир. Видиш, мајко, тамо је гробље далеко, па не би људи ни могли носити. А што се мртваци заклапају, добро је и зато што многи задишу, па зашто би се други од њега тровали.

Станија. А како ће да га прелију сас зејтином и сас земљом?

Велимир. То може и код куће бити.

Станија. А да се целива?

Велимир. Опет код куће.

Станија. А што се у цркви поје последње целивање?

Велимир. Тамо се мртваци не носе у цркву.

Станија. Тако и Турци чине, и ви нисте бољи. Куку, Стано, ако умрем у погано место!

Љуба. Не бој се, мајка, овде није тако.

Станија. И овде, и овде; ако није било, биће. Црни Срби, кад све попримаше, примиће и то. Који крштен човек носи браду?

Велимир. Шта је теби брада на путу?

Станија. Шта да није на путу? Имаде ли твој отац браду? Имаде ли твој дед браду? Који носи браду?

Некрштен човек, Чивути и Турци; и куку мајци, сад дочека, да моје дете видим!

Велимир (опет тре чело дишући). Ја! Ја! (Узме новине).

Љуба. Та де приповедај још штогод мајки.

Велимир. Доста сам приповедао.

Љуба. Али опет, какви су театри, какви балови?

Станија. Нећу, нећу, да ми приповеда за поганије.

Љуба (смеши се). Тамо људи једу жабе, је ли, Велимире?

Станија. Што? Жабе? (Пљује) Ух, нећу моћи ништа ручати!

Велимир. Зашто се не би јеле жабе?

Станија (лупа се у прси). Еј куку! Проклет био, који посла децу у црни Париз, те да опогане свет.

Љуба. А какво је коњско месо, Велимире?

Велимир. Има једну киселину, али је иначе пријатно.

Станија (згрози се). Уу! Добро, те ми ниси пољубио руку. А нећу те пољубити, синко, да си ми посто пута унуче!

Велимир. Свиња је поганија од коња.

Станија. Свиња није погана, зашто се једе; а коњ, ко ће коња јести, кад је поган.

Велимир. Остави, мајко, ове ствари нису за тебе (опет почне читати).

Станија. Ја стара, па да не знам што је погано, што није. Куку мене, што ја видох, што ли ћу видети.

11.

Неша, пређашњи.

Станија. Еј Нешо, проклет не био мајци, што учини од мене.

Неша. Што је, мајка?

Станија. Што ти мене доведе у Београд, што ме уби?

Неша. Ама што је?

Станија. Дојдо у род да видим децу, шта најдо? Девојку сас кошницу на глави, како хвата момче за руку, и унуче с брадом и погано.

Неша. Е, што ћеш, такав је сад свет.

Станија. Ама, што не бијеш, што се не караш?

Неша. Где ћу ја да карам цео свет.

Станија. Идем сама Господару, да му кажем што се чини, и нека гледа што ће.

Неша. Чујеш, Велимире? Хоће мајка да вам прави уредбе.

Станија. Каки је то сијасет. Напустише људи закон, напустише образ; оставише хаљине, отпадоше се од Бога, посташе Турци и некрштени. Гледаш момче, пустио браду, неће да поштује старијега, што ти говори, то ти говори да се подсмева. Гледаш девојче, скаче ка' бесно, неће да бојадише косу, не може ни један момак да прође мирно од њу. Не игра српску игру, него се грли сас момци, хвата се за руку, беседи више она, него он; иде с њим сама; преврће очима, скита се ноћу с мајком јој, и сваки

безобразлук. Обрнуше свет наопако, по Богу да си ми син, и нико да прокара, да попрети.

Неша. Право каже мајка. Ова младеж узе мах. Што је видело у Паризу, што у Бечу, хаа у Београд! Ама сваки ти хоће да је паметнији. Пиши, пиши, нити знаш зашто, ни крозшто.

Велимир. Да како може друкчије бити?

Неша. Хајде, хајде, трошите бар Швабама хартију. Најпре кад имадох кога да тужим, идем капетану, или ако ми се не допада, Господару, па крај. Како ти пресуди, тако ти је. А сад, брате, тужба, парница, апелација, рекулација, теранција, адвокати, пишеш, пишеш, а нема пара.

12.

Љуба, пређашњи.

Љуба. Јело је усуту.

Неша. Хајде, мајка, да ручамо.

Станија. Хвала, синко, благодарим.

Неша. Хајде, како не би ручала?

Станија. Не могу ти ништа.

Неша. Е, није него још штогод. Ходи, седи с нама.

Станија. Донеси ми овде нешто, да једем.

Неша. Како би то било, по Богу, мајка! Нисам те видео толико година, па да не ручамо заједно.

Станија. Не могу ти од оне браде.

Неша. Ама што ти гледаш браду.

Станија. Како погледам, таки се гадим.

Неша. Видиш, Велимире, право мајка и говори. Зашто је не скидаш?

Велимир. Ја не знам шта вам је моја брада на путу, куд ће комотније, него овако.

Неша. Ама кад људи не трпе.

Велимир. То је једно крајње предрасудженије. Много којешта људи нису трпили, и неће трпити, па ће се опет зато увести.

Станија (Неши). Чујеш? Хоће да ти доведе још којешта у кућу; да певаш: ху! ху!

Неша. Беда од деце.

Станија. Ама што ја згреши' Богу, те то дочека?

Неша. Е, што ћеш. Хајде, да се не хлади јело.

Станија. Не, тамо у буџак да једем, да се не гадим од своју децу.

Неша. Већ за данас мани га, а сутра, вере ми, неће је имати (ухвати је за руку).

Станија. Еј куку, еј куку! (Одлазе).

ДЕЈСТВО ДРУГО.

1.

Велимир и Милан (седе и сваки за себе чита новине),
Љуба (ступи).

Љуба. Хоћемо ли данас пробирати франсе?

Велимир. Јок! Ја сам већ поручио да не долазе.

Љуба. А што?

Велимир. Имам важна посла.

Љуба. Ала Боже! Ти увек мораш да квариш друштво.

Велимир. Боље учи, и тако си пре подне пропустила.

Љуба. Ја већ добро знам и читати и писати, је л' те, господине Милане?

Милан. Мора се признати да фрајла Љуба има један особити жени.

Велимир. Још ће постати Жорж Санд.

Милан. Па за нас је једна срамота што даме не пишу књиге. Оне имају једну чувствителност, једну нежност, и особиту фантазију, коју мушки никако не могу показати.

Љуба. Оне ваљда пишу књиге само за женске.

Милан. Напротив. Списатељка наслађује се највећим бројем читатеља од сваке врсте.

Љуба. Па хајдете, да и ја што пишем.

Милан. Ваш жени обећава заиста најплодније продукте.

Љуба. Али треба да ми и ви мало помогнете.

Милан. То се разумева. Испочетка бићемо вам на руци и ја и Велимир. А, Велимире?

Велимир (тре чело). Једна ми се мисао мути по глави, морам да је на хартију ставим.

Милан. Ја се обично у вече таквим предметима занимам.

Велимир. Останите ви, па се разговарајте, ја идем у моју канцеларију (одлази).

Милан. Господична Љубо, ја се радујем, да ме је прилика поставила у једно положење с вама на само бити. Премда се данас овој срећи нисам надао.

Љуба. Моја мајка на срећу спава. Зато се можемо по вољи разговарати.

Милан. Господична Љубо, вами је позната моја наклоност, коју к вама осећам. Да је ова наклоност с ваше стране примљена, имао сам доста прилика приметити. Зато држим за нужно, да се објаснимо. Ја сам послао једнога пријатеља, да вас од вашег господина оца за мене проси. Но нужно ми је једно уверење и с ваше стране: хоћете ли за мене поћи?

Љуба. Ја ћу себе за срећну држати, ако ваша будем.

Милан. Могу ли се тврдо ослонити на вашу реч?

Љуба. Ви сте могли лако приметити, колико вас

ја радо имам; какве сте ми ви хаљине густирали, такве сам правила; што се вама допада, то сам носила; на балу кад ви нисте били, нисам ни играла. У театар како дођем, прво гледам јесте ли ви ту, па ако вас нема, ја и не пазим шта се говори.

Милан. Ја сам све ове знаке довољно приметио, и зато имам једно уверење, да ћу срећно с вама живети. Но шта ће бити, ако се ваш отац не склони на то?

Љуба. Колико сам ја видела, он вас радо има, јер вас више хвали него Велимира. Али ако видим, да он окреће, сама ћу с њиме говорити.

Милан. Он је мало од старог света.

Љуба. Кад ми допушта да се носим по моди, ваљда ће ми и то допустити. (Чује се како баба кашље) Јао, ево ми мајке! Да нас не затече овако. (Узме књигу и седне код астала, Милан такође).

2.

Станија, пређашњи.

Станија (за себе). Куку, сама с момком! (Узима јастук из кревета).

Љуба. Ама немој то, мајка, ено канапе, па седи људски.

Станија. Ху!

Љуба. Срамота је вући јастук из кревета пред страним.

Станија. То је срамота, а друго није? (Седне и стење).

Љуба. Шта ти је, мајка?

Станија. А, куку!

Љуба. Ти нешто не можеш.

Станија (опет стење).

Љуба (устане). Хоћеш ли у другу собу, па да легнеш?

Станија. Нећу, нећу!

Љуба. Ти си се од пута разболела.

Станија. Од јед, од чудо.

Љуба. Хајде да ти наместим, па да легнеш.

Станија. Мани се, ћерко, да си ми по Богу сестра!

Љуба. Али кад ти је зло.

Станија. Није, није.

Љуба (дође опет код астала Милану). Дакле, хоћемо ли опет читати?

Милан. Како је ваша воља.

Љуба (лагано). Данас ћу вам написати једно љубавно писмо.

Милан (опет тако). Ја ћу га на мом срцу држати.

Љуба. Зна ли Велимир да ме просите?

Милан. Нисам му још саопштио, докле не видим како ће отац моју поруку примити.

Љуба. Ако што приметим, јавићу вам у писму.

Милан. Ја се томе надам.

Станија. Еј црна Љубо!

Љуба. Мојој мајки није право, што се тајно разговарамо.

Милан. Ја мислим да идем. Може се догодити, да вам отац одкуд дође, па ћу се мало застидити.

Љуба. Како је ваша воља.

Милан (јасно). Дакле научили сте доста.

Станија (за себе). Научила, тешко њојзи!

Милан (устаје). Сад ћу да идем.

Љуба. Што не седите још?

Милан. Па доста сам седео. Ја се препоручујем.

Љуба. Службеница.

Милан. Слуга сам, мајко. (Станија не одговара, Милан одлази).

Станија. Ох, Боже, што ме доведе на овај покор!

Љуба. Али шта ти је, мајка?

Станија. Што ми је? Девојка седи сама с момче у соби.

Љуба. Па шта је то зло?

Станија. Што је зло? Добро је, да се свет смеје.

Љуба. Он ме учи.

Станија. Учи те безобразлук, да изгубиш стид. Сад си га најмила за слугу.

Љуба. Какав слуга?

Станија. Што кријеш, те не говориш? Не л' сам рече, кад пође: ја сам ваш слуга. О леп слуга, да се разговара сас девојку на уво, да не чује мајка.

Љуба. Е, мајка, то није слуга, него тако је обичај постао. Сад се више не каже: „Помози Бог, и збогом”, него слуга сам покоран и службеница.

Станија. Отпадници, неће ни Бога да молите. Тако ће ви и помоћи, да пропаднете и да изгорете. — Терко, ја не могу више овде. Што да видим, да се не једим. Ене, како сам ручала.

Љуба. Сама си крива, мајка, што ниси јела.

Станија. Како ћу да једем, дала си ми неку чорбу,

нит' је слатка ни кисела; препесте ме горе, дадосте ми неке виле да се убодем. Ако узмем сас прсти, ти викаш не ваља; а Велимир, куку мајци, не једе ка' човек, него сас леву руку.

Љуба. Е, па таква је сад мода.

Станија. Убио ти гром ту несрећну моду! Да те мода учи да жмуриш на једно око, да не идеш сас ногама, и да не једеш с десну руку.

Љуба. Видиш, нама није то тешко.

Станија. Зашто вас је чума све занела, те не видите што је људски, што не ваља. Девојка сама с момком! Куку мајци, да чују људи у мом вилаету, да те пљују!

Љуба. Зато долазе људи из твог вилаета овамо, а ми тамо не идемо.

Станија. И не треба да дојдете. Што ћете тамо, да трујете свет, да донесете безобразлук.

Љуба. Је л' истина, мајка, да су те отимали, кад си била девојка?

Станија (мучи се да се не смеје). Што је било, то је и прошло.

Љуба. Ама кажи ми, како се отима.

Станија. Тако сас безобразлук, ка' ви што чините.

Љуба. Да л' се договори најпре девојка с момком, кад хоће да је отме?

Станија. Прођи се, то се заборавило.

Љуба. Ето видиш, отмице су се заборавиле, јер нису више у обичају. Тако ће се заборавити и што ми сад чинимо.

Станија. Што ви чините, не може да заборави

Бог, ако ће људи и да забораве. Кумим те Богом, девојка шурује сас момком, а мајка гледа. Што си шуровала?

Љуба. Да ти кажем, мајка, кад си баш навалила. Питао ме је, хоћу ли поћи за њега.

Станија. Што, што?

Љуба. То ти је.

Станија. Па што си му рекла?

Љуба. Ја сам одговорила да хоћу.

Станија. Куку, ћерко, како си могла од срамоте!

Љуба. Зар је срамота удавати се?

Станија. Ама то не иде тако.

Љуба. Да како?

Станија. Мајка треба да обегенише девојку.

Љуба. А кад нема мајку?

Станија. Родбина.

Љуба. А момак?

Станија. Он је казао мајки, или роду, која му се допада.

Љуба. Па онда?

Станија. Пријатељи се погађају, докле не угоде.

Љуба. А девојка?

Станија. Она се стиди, ка' што је за њу. Кад је питају, хоће ли да пође, она каже, како њојни старији уреде.

Љуба. Канда ће они с њим живети.

Станија. Е, моја ћерко, старији су паметнији, па знаду шта је за девојку; а она је млада, луда.

Љуба. Али ако се родбини момак допадне, а њој-зи не?

Станија. Девојка добро и не види момка, него кад је просе, она сагне главу, ка' девојка, а не гледа у мушко, да га поједе.

Љуба. Е, моја мајка, то су времена луда.

Станија. Дабогме, што је стидљиво, то је лудо, него што је безобразно, то је код вас лепо. Хајде, нека проси девојка момка.

Љуба. И то може бити.

Станија. Што, што?

Љуба. Да како. Најпре је жена дворила мужа и не сме да седне кад он руча, а сад жена седи у горње чело.

Станија. И жена господар у кући?

Љуба. Да како.

Станија. Тешко и тој кући, где жена заповеда, а муж није ништа.

Љуба. Муж је у кући муж, а жена је госпођа.

Станија. Ћути да те не чују људи, те да те не туже.

Љуба. Зашто?

Станија. Ти знаш ко је госпођа.

Љуба. Е, то је време прошло. Сад је свака госпођа, па макар била и мумџиница.

Станија (тресе главом). Пуст свет, покварен свет. Мора Бог да вас кара.

Љуба. Зато што жена није ропкиња.

Станија. И ропкиња познаје свога господара, а ви немате ни Бога ни старијега.

Љуба. Кад жена хоће на бал, муж лепо мора, баш да му се и неће.

Станија. Па жена суди у кући?

Љуба. Лепо.

Станија. Да ви Бог да срећу, ћерко, али не верујем!

4.

Вучко, пређашње.

Вучко (Љуби). Еве цедуља за театор.

Љуба. Остави тамо.

Вучко. Ама што ће да се игра?

Љуба. Зар би ти иш'о?

Вучко (тресе главом). Ја!

Љуба. Светислав и Милева.

Вучко. То се играло већ.

Љуба. Сад по други пут.

Вучко. Јок! Ту не идем. Ете ако ће мајка.

Станија. А што је то, синко?

Вучко. Театор.

Станија. Што је то театор?

Вучко. Играду како је кћи кнеза Лазара пошла за турска цара. Ту сам већ био. Е, кад погину онај старац, баш сум се смејао.

Станија. Како би се смејао, кад други гине?

Вучко. Зашто је лепо. Е, мајка, да идеш да видиш лепо.

Станија. Ако је све тако лепо ка' што сам видела.

Вучко. Ама ово је баш фино. Идем да перем судове, па нек' иде опет два гроша, бар се проводим фајн (одлази).

Љуба. Видиш мајка, ћирица, па се и њему допада театар.

Станија. Ама које је то чудо?

Љуба. Начине лепо собе, сокак, тавницу и штогод хоћеш; па онда тако раде, кан' да су живи. Да видиш како се ту прави кур.

Станија. Шта је то?

Љуба. Кад се момак у девојку заљуби, па јој казује како је милује, и она њему одговара.

Станија. Па то слушају људи?

Љуба. Каткад има по шест стотина, и било би више, да је соба већа.

Станија. И капетан неће да забрани?

Љуба. Ко би забранио, кад је то школа где се људи уче. Она земља, која нема театра, држи се да је последња земља.

Станија. Леле мајко, како се исквари свет! Она је земља несрећна, где се не учи како треба момак да милује девојку, и девојка момка. Ама то се стиде чинити у кући пред мајком, пред старијима, а ови раде то пред толиким људма. Који су веће будале, или они што вам плаћају за своју бруку, или ви, што идете те гледате?

Љуба. Е, ми њима плаћамо, а не они нама.

Станија. Много ли плаћате?

Љуба. Сваки пут по два цванцика.

Станија. Просићеш, моја ћерко, просићеш, кад за такве будалаштине трошиш паре.

Љуба. Али има и других ствари.

Станија. Ваљда се девојка љуби сас момком.

Љуба. Е, то обично бива.

Станија. Истину ли говориш?

Љуба. Бога ми, истину.

Станија. Па ви гледате?

Љуба. Гледамо, да што ћемо.

Станија. Ух, што нисам тамо да је пљунем, и њу;
и тога безобразника!

Љуба. Па, хајде довече.

Станија. Да ме Бог сачува!

Љуба. Да видиш кад он почне (подражава актеру):
„Милево, сунце живота мога, Милево анђелу мој,
љубиш ли ме?”

Станија. Та је девојка анђеол? Ђаво, ђаво, што нема
образ.

Љуба. А она њему: „Слатки мој Светиславе, можеш ли сумњати да те милујем; ти си мој живот, моја утеха, моја срећа и задовољство”.

Станија. Пи! Безобразница, да тако говори.

Љуба. Па да чујеш кад пева.

Станија. Знам, све срамотно.

Љуба. Чекај да видиш како је лепо (одлази на клавир и пева).

Сладка туго срдца мога

О презелна љубови.

Станија. Тек ваша проклета љубав.

Љуба.

Спеши спеши милој мојој

Мог сушества богињи.

Станија. И тај се усрећи, кад узе богињаву.

Љуба.

При расвитку рујне зоре
Кад као ангел почива,
Представи јој лице моје
Обајањем нежног сна.

Станија. Не вичи, Бога ти, ћерко, да плашиш ком-
шије.

Љуба.

Представи ах милој мојој,
Како за њом тугујем,
Све, што о њој једној бедан
Дан и ноћу чувствујем.

Станија. Уха! Како је то лепо!

Љуба.

Ах учини, да с' на мене
У сну мила сажали.

Станија. Кад би била луда.

Љуба.

Да ме с топлим љубве чувством
У мечтању загрли.

И кад красне очи њене
Стидна зора отвори,
Ах учини, да се санак
У истину претвори.*)

Је л' да је лепо, мајка?

Станија. Тако у наш вилает певају курјаци, кад
дојду месојеђе.

Љуба. Теби све није право.

*) Ова песма налази се печатана у туђој једној књизи, но
зато је опет од сочинитеља овог позорија.

Станија. А кам' ти Дамјанова љуба, кам' ти Хај-
дук Вељко, кам' ти: заспа Ранко под јабланом.

Љуба. Па и те су о љубови.

Станија. Јес' ја, ама нису безобразне. Па и глас је
леп, није: „уа, уа!“ ка' ваше.

Љуба. Нама су опет ваше ружне.

Станија. Што? Ружне? Што је твоја мајка пева-
ла, то је ружно? Еј, леле Стано!

Љуба. Кажи ми, мајка, зашто сте и ви певале љу-
бовне песме?

Станија. Ти то не знаш ништа. Песма се пева, тек
да се пева.

Љуба. Па тако и ми чинимо.

Станија. Ја, ви: „уха! уха! Ходи момче, да те загр-
лим, хоћу да умрем за тебе”.

Љуба.

Стар ми је засп'о на крилу

Мени га веле будити,

А ја га волим љубити,

Него л' га млада будити.

Станија. Видиш, како говори сама, да је нико не
чује.

Љуба. А зашто говори кад није лепо?

Станија. Не ваља да је безобразна, да је пљује
свет; а сама можеш да се требиш од буве, ко ти
брани.

Љуба.

Ал' беседи Анђелија:

Божји био млад делија,

И пије се текелија,

И љуби се Анђелија.

Станија. Боље узми неку књигу, те читај.

Љуба. Да ме опет караш.

Станија. За добро се не кара.

Љуба (узме књигу). Сад читам робове.

Станија. Лепо, лепо.

Љуба. Хоћеш и ти да слушаш?

Станија. Хоћу. Боље то, него како се милује.

Љуба (чита). Глава једанаеста. Следујући дани били су дани непресечене љубови.

Станија. Што, и у књиги љубов?

Љуба. О, да видиш, како се заљубила Софана.

Станија. Куку мене, зато ти хоћеш књигу да научиш!

Љуба. Да што си ти мислила?

Станија. Што сам мислила? Књига је да се молиш Богу, да будеш добра, ваљана, честита, а не да учиш како да се љубиш.

Љуба. Али да чујеш само како је лепо.

Станија. Нећу да чујем безобразлук. Куку Станија, што не умре пре, да се не опоганиш!

5.

Неша, пређашње.

Станија. Хвала ти, синко, баш ти хвала, што ме доведе у Београд!

Неша. Што је опет мајка?

Станија. Ама не знаш, ко је горе, мушко ли жен-

ско ли? Што говори, што ради, што пева, што чиста, само безобразлук.

Неша. Љубо, изиђи мало напоље (изиђе).

Станија. Мало сам спавала. Што да видим, кад дојдем у собу? Седи онај стран момак, па се разговара сас њу.

Неша. Знаш шта је, мајка? Тај исти момак послао ми човека, и проси Љубу.

Станија. Казала ми је. Зато су се и договарали.

Неша. Ја мислим да је дам. Момак је добар, има лепу службу, што ћу више. Него да је питаш, хоће ли да пође, па да је дамо.

Станија. Што ћу да је питам? Ако је не даш, сама ће отићи. Не видиш ли да је свет покварен?

Неша. Немој тако, мајка. Ако су мало слободни, опет нису покварени.

Станија. Ама зашто да се не удаје ка' девојка, да има образ, и да се стиди.

Неша. Сад је тако, па бадава. Него је зови, па јој кажи да дамо људма одговор (одлази).

Станија. Еј Нешо, покварише и тебе.

6.

Љуба, Станија.

Љуба. Шта је, мајка?

Станија. Ништа.

Љуба. Баба вели да ме вичеш.

Станија. Викам те. Тај те твој слуга проси.

Љуба. Па шта каже баба?

Станија. Хоће да те да, да не шурујеш са њим.

Љуба (весела). Ју! Идем одмах да јавим Пијади.

Станија. Како би девојка испрошена ишла по со-
каку?

Љуба. Па то је ништа.

Станија. Куку, ништа? Девојку испрошену да гле-
да свет. Имаш ли ти памет, ћерко?

Љуба. То је изишло из обичаја.

Станија. И то је изишло из обичаја, и све ће изи-
ћи. Леле си га мене! Девојка се стиди од род, кад је
испрошена, а ви хоћете да вас гледа свет. Иди те
викај: „Ја сам испрошена”.

Љуба. Теби све није право.

Станија. Ама како ће да ми буде право, по Богу,
што не ваља?

7.

Пијада, пређашње.

Љуба. Ево Пијаде, баш добро.

Пијада. Ја сам на реци.

Љуба. Данас нећемо играти.

Пијада. Засто?

Љуба. Велимиру није ћеф.

Пијада. Зао ми је. Могла би отичи у Топћидер.

Љуба. Нећеш се кајати, што си дошла. Скини вик-
лер, па ћу ти казати. (Пијада скине, па га метне на кре-
вет.)

Станија (Пијади). А што си ти, ћерко, замочила ру-
ке у креч?

Пијада. У какав крец?

Станија. Ете ти руке све бојадисане.

Пијада. То су рукавитце.

Станија. Па што ће ти то на руку?

Пијада. Другојаце не може да се иде.

Станија. Е, видис, другојаце не може, него да бојадишеш руке.

Љуба. Ћути, мајка, Бога ти, што дираш девојку, кад ти није ништа крива. Немој се срдити, Пијада, моја је мајка од старог света.

Пијада. Е засто би се срдила? Мајка није видила никад рукавице, па јој чудо. Је л' те, мајко?

Станија. Ама кажи ми, ћерко, зашто то носиш?

Пијада. Срамота је ици по сокаку и у визиту без рукавица.

Станија. Кад је још било срамота ићи, ка' што је Бог рек'о.

Пијада. Па засто не идемо боси?

Станија. То је друго, зима је, и човек може да се и убоде. А руке нам дао да радимо.

Пијада. Е, слускиње нека раде.

Станија. А ви да не радите?

Пијада. За госпоце срамота је да раде.

Станија. Лепо, лепо. Кад може оно друго бити, нека буде и ово. Само не знам, ко ће да вас храни.

Пијада (смеши се). Муз нека се стара.

Станија. Кад је луд, нека се стара, а ви да прекрстите руке.

Пијада. Е, имамо и ми доста посла: да слингујемо, да стикујемо, да хеклујемо.

Станија. Тако, тако; само лакрдије и безобразлук,¹
а немојте посла.

Пијада. Па то је посао.

Станија. Какав пос'о? Што је то?

Пијада. Казем вам: слинговати, нецовати, стри-
кати, хекловати.

Станија. Све вам је наопако, па и посла. А кам
вам да везете, да плетете, да нижете?

Пијада. Па то је, Бога ти, мајка.

Станија. Како је то, кад не говорите?

Пијада. Ми говоримо немечки, по моди.

Станија. Еј, убио вам Бог ту несрећну моду, да
бежите од свој род! Ама добро и чините: боље се
понемчите, кад и тако нисте Срби.

Љуба (Пијади). Мани мајку, Бога ти! — Знаш, шта
сам ти хтела казати?

Пијада. Ста?

Љуба. Удајем се.

Пијада. Е, врага! За кога?

Љуба. За Милана.

Пијада. Ћеститам! Бас је лепа партија.

Љуба. Је л' да је леп?

Пијада. Као уписан; благо теби. Одсад чу цешче
да ти долазим.

Љуба. И треба, имам много којешта да посвр-
шујем.

Пијада. Кад поцес на венчање, да те оцесљам.

Љуба. Дабогме. Само да буде леп цвет.

Пијада. Нациницу ти титускопф.

Љуба. Како је то?

Пијада. Нецес оплести курјук, него це свуда наоколо висити гргуљаво.

Љуба. То ће баш лепо стојати.

Пијада. Знас, цвет нече дати, да коса падне на страну, него це је дрзати.

Љуба. Само ако буде леп привез.

Пијада. Ко це ти бити кум?

Љуба. Ја не знам.

Пијада. Хоцес ли на каруце, или песке?

Љуба. Како им буде воља.

Пијада. Само немој музику.

Љуба. А, ваљда ћу зурле, да се плаши свет.

Пијада. Па немој да спустис главу кад идес, него слободно, нобл.

Љуба. Зашто бих сагињала главу, нисам ништа украдала.

Пијада. Код нас младу невесту не води девер из цркве, него младозења.

Љуба. И овде су неки почели.

Пијада. Како мислиш ти?

Љуба. Да видим шта ће рећи Милан.

Станија. А о шта ви ту говорите, девојке?

Пијада. Говоримо како це да буде свадба.

Станија. Зар неће како је Бог уредио?

Љуба (смеје се). А како је Бог уредио?

Станија. Да девојки метну код куће привез на главу.

Љуба. Па да је воде као слепицу.

Станија. Ако је воде, не води је туђин, него девер.

Љуба. И да се свакоме поклања до земље.

Станија. Ка' млада невеста.

Љуба. И да Цигани напред иду.

Станија. Зато је свадба.

Љуба. То неће бити код мене.

Станија. Хајде, хајде! Пошокчите се. Још оставите закон и пост, па ће вас видети мајка.

Љуба. А ко ће сад постити?

Станија. Што, што?

Пијада. Ја нисам постила никад.

Станија. Је л' истина?

Пијада. Посна су јела теска.

Станија. Еј, несрећни свет, и закон му постаде тежак. Ђерко, ја сам се радовала да дочекам радост од моју децу, ама ја видим, нећу ти испратити сватове.

Љуба. Зашто, мајка?

Станија. Како ћу да ти будем весела, кад је све наопако. Куку мајци, кад свако пева, ја морам да ти плачем.

Љуба. Е мајка, чекај само док видиш, допашће ти се.

Станија. Да ми се допадне? Камо срећа, да нисам ни дошла.

8.

Милан, пређашње.

Љуба (трчи му у сукоб, па га ухвати за руку). Баба је казао да хоће.

Милан. Мени је познато. Зато сам и дош'о да с вама радост делим.

Љуба. Данас ми је најмилији дан.

Милан. Томе се врло радујем. Кад мислите да буде весеље?

Љуба. То је бабина брига.

Милан. Ја бих желео што пре.

Љуба. С моје стране ја сам справна.

Пијада. Сто јос буде нузно, то ћемо лако сврсити.

Милан. Фрајлице, ја ћу бити обвезан, ако фрајли Љуби што помогнете.

Пијада. Засто не, то је наса дужност. Какву цете хаљину да јој купите?

Милан. Ја ћу послати, па нека сама избере.

Љуба (смеша се). Само нека буде фајн.

Станија (грува се у прси). Еј, црна Љубо!

Милан. Што је најскупље и најлепше то ће вам се послати.

Пијада. Висе цини ауфпуц, него и материја.

Милан. То је шнајдерова брига.

Пијада. Знате станглгрин свила, па сама постава, тунглгрин ауфпуц, врло це лепо да стоји.

Станија (за себе). Ама што ме ово муцаво изеде, ако ко Бога зна!

Милан. Ја ћу послати, па ви после густирајте, како знате.

Љуба. Само да буду лепи сватови.

Милан. Биће понајвише чиновници.

Пијада (Љуби). Хоцес ли и мене звати у сватове?

Љуба. Зар још питаш?

Станија. Девојка иде на цвеће, а не на свадбу.

Пијада. Засто не бих исла на свадбу?

Станија. Зашто је срамота.

Пијада. Е срамота да.

Станија. Јес', ви немате срамоту. Хајде, да скинем ја мараму с главе, па да идем по сокаку.

Пијада (смеје се). Ала би била велика срамота!

Станија. Што, тебе то није ништа?

Љуба. Мајка, сад све жене иду гологлаве.

Станија. А шамија?

Пијада. Е, ста це самија. Зена кад поце у цркву метне капу, иначе носи сесир, или иде гологлава.

Станија. Гологлава, тешко њојзи и мужу јој, што не бије.

Љуба (Милану). Видите, господине Милане, како моја мајка лепо суди, да ме бијете.

Милан. А, бој је за скотове, а не за људе. То већ изилази из моде.

Станија. Опет ваша несрећна мода. Што је добро, не ваља, што је зло, треба.

Љуба. Зар је тебе деда тук'о?

Станија. Јес' ја, и Бог да прости! Много пута хоће луда жена ово, оно; ама муж господар у кући, па не да.

Пијада. Али кад је зена памстнија од муза?

Станија. Паметна ка' ти, да иде гологлава. Хајде, ви девојке повежите се, а жене неск' иду гологлаве.

Пијада. Па ја носим капу, док се не оцесљам.

Љуба. И ја.

Станија. И та је капа ваша немачка шамија?

Љуба. Јесте.

Станија. Лепо, лепо. Имате ли још штогод, да чу-

јем док сам још овде, да приповедам барем кад дођем у мој вилает.

Љуба. Шта да ти приповедам? (Смеши се) Господин Милан ће ме љубити у руку.

Милан. О, то може и сад бити (пољуби је у руку).

Станија. И ти њега да пољубиш у образ.

Љуба. То ћемо засад оставити, него други пут.

Милан. Фрајла Љубо, требало би да послушате вашу мајку.

Љуба. Ја бих, али се бојим да се не расрди.

Станија. Не бој се ништа, неће ти мајка на путу стајати (устане).

Љуба. А куда ћеш, мајка?

Станија. Никуд. (Отвори врата и виче) Вучко! Вучко!

9.

Вучко, пређашњи.

Вучко. Ево Вучко.

Станија. Да ми скупиш хаљине, па да те пратим код Нешу.

Вучко. А што, мајка?

Станија. Ништа. Иди, синко, те скупи хаљине.

Вучко. Хоћу, мајка (одлази).

Љуба. Ама што ти је?

Станија. Доста сам вид'ла, да идем.

Љуба. Зар ти мислиш, да бих ја заиста пољубила господина Милана?

Станија. Већ ваша ми је мода до грло.

Целокупна Дела Ј. С. Поповића, II.

Љуба. Иди, Бога ти, мајка. Ти све примаш, што се ми шалимо.

Станија. Шалите се ви, ја идем у мој красан вилает.

10.

Неша, пређашњи.

Милан. Слуга сам понизан.

Неша. Господине Милане, ви сте моју Љубу искали, и ја немам што друго да кажем, него да будете срећни.

Милан (пољуби га у руку). Моје ће једно највеће старање бити да се достојан покажем и вашег повећења и њене љубови.

Неша. Ја кога сам год запитао, сваки је добру реч за вас рек'о, а и сам сам видео да сте честит и ваљан дечко, зато вам са свим срцем дајем моју кћер.

Љуба. Бабо, сво ће да иде мајка.

Неша. А што?

Станија. Да идем.

Неша. Куд ћеш пред весеље?

Станија. Неска весеље без мене.

Неша. Како би то било, да се таква брука гради?

Станија. Не могу ти, синко, не могу.

Неша. А зашто не можеш?

Станија. Кад неће да се чини свадба, не треба да гледам.

Неша. Како се неће чинити свадба? Ја сам у мојој кући господар.

Станија. Каква свадба, жене гологлаве, девојке у сватове, млада невеста без превез; без свирку, без обичаја; све наопако, све на моду.

Неша. Сад што ћеш, како сви, тако ћемо и ми.

Станија. Ама сви другојачије раде, само је овде тај покор.

Неша. Е, па и ми смо овде.

Станија. Ја нисам, ја идем у мој вилает.

Неша. Ама немој да ми градиш бруку.

Станија. Ја видим, код вас је све брука, па добро. Хајде да ми тражиш кола.

Неша. Немој, по Богу, што ћу рећи, кад ме питају људи?

Станија. Кажи: моја је мајка проста, луда; не уме моду, неће да седи гологлава, па је отишла, да не срамоти свадбу.

Неша. Ти остави друге, нека чине како хоће, а ти по твом обичају.

Станија. Јес' да кажу твоји гости: каква је то матора! Пи! Ала је безобразна, неће да једе сас леву руку, неће да скине мараму, и да хвата момка под руку.

Неша (смеје се). Не бој се, мајка, нису све такве, као ови полетарчићи, имаћеш ти доста твога друштва.

Станија. Имала сам пре дваесет и осам година, а сад?

Неша. Е, па нису све помрле, хвала Богу, а нису се све ни покондириле, као ови полетарци. Наћи ћеш доста нашега реда.

Станија. Па Београд још није сасвим потонуо.

Неша. Хвала Богу, доњи крај још је читав.

Станија. Хајде да останем док пројде свадба. После дваесет и осам година, ако дојдем, знам да га нећу наћи.

(Сви се смеју, завеса пада).

Родољупци

— ВЕСЕЛО ПОЗОРИЈЕ У ПЕТ ДЕЈСТВИЈА —

ПРЕДГОВОР.

Настојеће позорије нисам измислио, него све што се у њему наводи, пак и саме изразе и речи, купио сам, које из живота, које из новина; и читатељи ће се из гдекојих општина зачудити, кад своје Смрдиће, Шербулиће, Жутилове, итд. у свој истоветности нађу. Ништа ми дакле не остаје, него проговорити коју реч, зашто таково дело, с таквим погрешкама, на свет издајем; јер напред знам, да ће то свима онима неправо бити, који народ не иначе него као мати своје дете гледају, и све би желели да се за њима добро говори.

Докле се год будемо само хвалили, слабости и погрешке прикривали, у повесници учили, колико је ко од предака наших јуначких глава одрубио, а не и где је с пута сишао; донде ћемо храматити и ни за длаку нећемо бити бољи; јер простаци и млади људи, који се тако запајају, и не мисле да може бити и погрешака у нас, пак све, што им се предлаже, за чисту истину и добродетељ сматрају. Бацимо поглед

на најпознију повесницу нашу. Што је било луђе, претераније, несмисленије, то је имало више уважа-теља, а глас умерености сматрао се као ненарод-ност, као противност и издајство; јер је сваки човек склоњен на чрезвичајности, па кад не зна да може бити несреће, трчи као слеп за тим, и срдџи се на сваку паметну реч. Отуд није чудо, што неваљали и покварени, а таквих има свуда, под видом родољу-бија сваку прилику за своју себичност употребљавају, и најбезумније савете дају, не марећи, хоће ли се тиме својој општини, или своме народу каква штета нанети. Себичном је довољно, кад је само њему до-бро и кад простака може на своју руку да преокре-не, а за даље се ништа не брине.

Позорије дакле ово нека буде као приватна по-весница *српскога покрета*. Све што је било добро, описаће историја; овде се само представљају стра-сти и себичности. А да моја намера није с отим љагу бацити на народ, него поучити га и осветити, како се и у највећој ствари умеју пороци довијати, сваки ће благоразуман родољубац са мном бити сагласан.

Л И Ц А

Жутилов, бивши некада натарош.

Нанчика, његова супруга.

Милчика }
Еден } њина деца.

Шандор Лепршић, млади стиходеља.

Госпођа Зеленићка, његова ујна.

Шербулић, банкротирани трговац.

Смрдић }
Гавриловић } грађани.

Нађ Пал.

Скоротеча.

Више родољубаца.

ДЕЈСТВО I.

(Улица. На среди види се застава маџарска).

I.

Жутилов, Шербулић, Смрдић, Гавриловић и многи други грађани.

Жутилов. Иљен а сабадшаг!¹

Сви. Иљен!

Шербулић. Живео петнаести март!

Смрдић. Виват!

Жутилов. Није слободно викати: „виват”. У слободи само има „иљен”.

Сви. Иљен!

Жутилов. Немеш, биргер, простак једнака права имају. Сви су полгартаршак².

Сви. Иљен!

Жутилов. Јесте ли читали оних дванаест пунктова?

Смрдић. Нама нису познати.

Жутилов. Срамота је од нашег магистрата, што нису до сад публицирати.

¹ Живела слобода (маџарски).

² Грађани, другови (маџ.)

Смрдић. Па зашто их не публикују?

Жутилов. Јер су сами конзервативци по службама.

Шербулић. Треба их тужити.

Жутилов. Треба с њима доле.

Шербулић. Тако је. Издајство се не може трпити. Је ли тако, господине Гавриловићу?

Гавриловић. Они знају шта треба да чине.

Жутилов. Шта знају? И ја сам био у служби, и ја знам шта је биродалом.¹ Конзервативци, ништа него конзервативци!

Шербулић. Да се збаце; сад је слобода.

Гавриловић. Маните се тога, па гледајте свој посао.

Шербулић. Ко гледа у слободи свој посао?

Жутилов. И господин Гавриловић је конзервативац.

Гавриловић. Ја знам да сам поштен човек, а друго ништа.

Жутилов. Који држи конзервативцима страну, тај је орсаг арулоја.²

Гавриловић. Шта је то?

Жутилов. Видите, ви у Маџарској живите, а не знате маџарски. То је срамота. Чији хлебцац једете, онога језик треба и да научите.

Гавриловић. Богме, господине, ја једем свој хлебцац.

Жутилов. Аруло, издајица отечества!

¹ држава (маџ.).

² издајник отаџбине (маџ.).

Гавриловић. Идите ви с милим Богом! Ја издајница отечества, што кажем да једсм за своје новце хлебац!

Жутилов. Најмање је, ако вам се каже да сте конзервативац.

Гавриловић. То је онда желети, да сви буду конзервативци.

Жутилов. Шта, шта? У слободи конзервативци?

Гавриловић. Ја подразумевам оне, који једу свој хлебац.

Шербулић. Оставимо се тога; него, шта ћемо с магистратом, који неће да публицира пунктове?

Смрдић. Да се збаци. Имамо ми бољих патриота у вароши. Ево господин Жутилов био је нотарош у вармеђи; зашто не би могао бити биров?

Жутилов. Ја сам донде само служио, док је владала либерална партија. Како преотеше мах конзервативци, збогом! Жутилов је поштен човек.

II.

Милчика води *Едена*, накићена маџарском кокардом, пређашњи.

Милчика. Господо моја, ја се надам да ће вам бити по вољи овај гост.

Еден (показујући кокарду). *Lásd, édes attyám.*¹

Сви. Иљен!

Шербулић (глади Едена по образу). Ко ти је дао то?

¹ Видиш, слатки оче. (маџ.).

Жутилов. Не говори српски.

Смрдић. Ја мислим да је то посао фрајле Милчике.

Милчика (се поклони).

Шербулић. А Фрајла Милчи, за ово заслужујете белобунгс-декрет.¹

Милчика. Ако заповедате, господо, могу сваког послужити. (Отвори кутију с кокардама).

Шербулић. Иљен!

Сви (узимају кокарде и себи придевају, осим Гавриловића).

Милчика (Гавриловићу). Зар ви нећете?

Гавриловић. Захваљујем; ја мрзим те ствари.

Жутилов. Ни банч,² господин Гавриловић и тако је од конзервативне партије.

Гавриловић. Ја се трудим да будем од партије поштене.

Шербулић. Шта ви ту све о поштењу, као да ми нисмо поштени!

Гавриловић. Ја то не кажем.

Жутилов. Оставите. Кад се ради о слободи, онда је поштење незнатна ствар. Кажите, зашто се не би кокарде начиниле из општинске касе, да сваки може по једну добити? Не показује ли то, да магистрат не држи са слободом?

Шербулић. Тако је. Да се збаци, да се збаци! Имамо ми бољих људи.

¹ Похвалница (немачки).

² Не дирај (маџ.).

Жутилов. Сад треба да дођу у службе само либералци.

Шербулић. Тако је!

Жутилов. Друго: треба да се повиси плата онима, који су у служби. Сад је слобода, у слободи се мора слободно живети; а без доста новаца се живети не може.

Шербулић. Врло лепо!

Жутилов. Треће: новци од десетка и од работе, који су за лањску и преклањску годину скупљени, да се поделе између правих патриота.

Шербулић. Прекрасно!

Жутилов. Људи су батинама били натеривани, да вуку камен за калдрму. Сад је слобода, нико се ни на што не може натеривати. Дакле, да се камен прода, и новци да се такође поделе између правих патриота.

Шербулић. Врло паметно!

Гавриловић (за се). Ау, да лепе слободе!

Жутилов. Довече да правимо илуминацију.

Шербулић. Иљен!

Жутилов. Кад су моји претци немешаг¹ добили...

Смрдић. Више нема немеша; сви смо једнаки.

Жутилов. То и ја кажем. Но моје је право име Жутилаји, а не Жутилов; зато хоћу да се тако и зовем.

Шербулић. Иљен!

Жутилов. Зашто се и господин Смрдић не би звао

¹ племство (маџ.).

Бидеши? То је лепше него Смрдић; а господин Шербулић — не знам од куд долази.

Смрдић. Шерб значи влашки змија.

Жутилов. Дакле: Киђоји.

Шербулић (Смрдићу). Ја да знам да и једну капљу крви влашке имам — и ту бих пустио да истече.

III.

Лепршић, пређашњи.

Лепршић. Живело Славјанство!

Шербулић. Иљен!

Лепршић. Какво „иљен” у славјанском царству? Славјански је народ највећи на свету. У Европи има осамдесет милиона Славјана, и Европа мора бити славјанска.

Жутилов. Шта се то нас тиче?

Лепршић. Шта се тиче? То је грех против народности; а грех против народности већи је у садашње време, него смртни грех. Шта мислите: шта је Србин? Бистра капља у неизмерном мору Славјанства. Славјански је народ најславнији народ у Европи. Панславизам је идеја, која занима највеће духове.

Жутилов. Господин Лепршић, то ћете задржати, кад буде црквена скупштина. Сад имамо посла празновањем слободе.

Лепршић. Зар ви мислите, да Србин није сазрео за слободу? Дајте астал, пак ћете се дивити. (Довуче сто наред себе, пак се попне на њега). Господо и браћо! Ви знате шта су Србљи били у старо доба. Од Ду-

шана дрхтале су стене самог Цариграда. Но ова лепа слава наша пала је као жртва бесомучне навалe турске.

Гавриловић. Због нас самих и наше неслоге.

Лепршић. Србин, који је рођен за слободу, не хте бити робом, зато одлучи прећи у Маџарску, на позив цесара Леополда. Четрдесет хиљада фамилија преведе патријарх Чарнојевић под окриље аустријско, народ добије лепе привилегије; имао је свога војводу, свога патријарха, своје магистрате; сад нема ништа. Ко је томе узрок? Говорите, ко је томе узрок?

Гавриловић. Ми не знамо.

Лепршић. Но дан и за нас свиће. Глас слободе, који се по Европи ори, одзива се и у прсима јуначког Србина. Кад се сви буде, Србин спавати не сме. Скупштина је одређена за први мај; ту ће се поновити наша стара права, изабраће се војвода и патријарх, и установиће се војводина српска!

Шербулић. Охо!

Лепршић. Та једна реч „охо” заслужује да се у новине стави; а тешко сваком, на кога почну новине викати.

Гавриловић. Добро, господине, тешто сваком, који не жели своме роду добра. Само како ће то бити?

Лепршић. Ево како. Србљи су највише крви пролили за ослобођење Маџарске; управо, они су освојили Срем, Банат и Бачку, а у привилегијама јасно стоји, да све земље, које Србљи задобију, за себе задрже; дакле, ове су земље наше.

Гавриловић. Како наше?

Лепршић. Поставићемо нашег војводу, наше министре, наше власти и судове, па мир. Кад је Србин до великог звања долазио? Него, нотарош, јурасор, највише солгабиров или фебиров.

Жутилов. Ту имате пуно право!

Лепршић. У Војводини српској не сме други бити чиновник, него Србин, од министр-президента до последњег писара.

Жутилов. Тако треба!

Лепршић. У Војводини српској Србин неће плаћати порцију ни друге дације.

Смрдић. То, то!

Гавриловић. Да како ће се издржавати?

Лепршић. Војводина српска имаће своју финансију, своју народну касу, и из ње ће се сви трошкови подмиривати.

Гавриловић. А како ће се пунити.

Лепршић. То је брига финанс-министра, а не ваша.

Смрдић (пљеска рукама). Право, право! (Подмигујући се Гавриловићу). Пиф јего по носу!

Лепршић. Једним словом: Војводина има своје сопствено правленије; војвода поставља чиновнике — само Србље. Није ли то лепо?

Сви. Заиста лепо!

Лепршић. Службâ ће толико бити, да ћемо морати и из других земаља званичнике набављати.

Шербулић. Зашто то? Зар се не могу употребити људи од трговачког реда?

Лепршић. То се разумева.

Шербулић. Сад видим да је паметно устројена та Војводина српска.

Лепршић. Ко може бити незадовољан тиме?

Сви. Нико, нико!

Гавриловић. Је ли ово већ потврђено, господине Лепршићу?

Лепршић. То ће се све свршити првога маја, у Новом Саду.

Гавриловић. Хоће ли бити какав царски комесар?

Лепршић. Ми с комесарима немамо никаква посла. Народ сад влада; воља народа више значи, него сви комесари на свету.

Гавриловић. То није добро.

Лепршић. Маџаронима није, то верујем; али прави родољупци другојаче чувствују.

Шербулић. Сви смо ми Србљи.

Лепршић. Маџари преварили цара и присвојили сву власт себи. Сад је време, да им отмемо и отерамо их у Тунгузију.

Гавриловић. Ми њих?

Лепршић. Шта, жао вам је? Ха, ха, ха! Види се ко је маџарон.

Гавриловић. Ја сам слушао, да сте ви говорили маџарски, а не ја.

Лепршић. Док их протерамо, урликаће курјаци њиним језиком.

Гавриловић. Али како ћете их протерати, кад немамо оружја, немамо барута.

Лепршић. Ха, ха, ха! Шта се он брине. Ми ћемо

им топове отети, пак ћемо их бити њиним сопственим оружјем.

Гавриловић. То је све лепо, али би требало да се најпре мало размислимо.

Лепршић. Кад је време радити, онда се не мисли.

Гавриловић. То је зло.

Лепршић. Кад Маџари заповедају, онда вам је добро.

Гавриловић. Заповедали су и до сад, па видим, ви сте се више око њих улагивали.

Лепршић. Сад је дошло време, да им за све неправде платимо.

Гавриловић. Само да можемо.

Лепршић. Хе, хе! А шта кажу граничари и браћа наша Хрвати? Разнеће их у воздух. Па још док отпаду од њих Словаци, док се спојимо с Чесима, Моравцима, Пољацима? Ено, у Прагу оснива се славјанско царство.

Шербулић. Истина?

Лепршић. Зар не читате новине? На Ракошу, ако Бог да, поделићемо с Маџарима колаче.

Шербулић. Живео!

Лепршић. Сваки Србин нека се напије воде из чесме Хајдучке, нека узме сабљу Милоша Обилића и топуз Краљевића Марка, пак ће опет настати царство Душаново.

Сви. Живели!

Лепршић. Дух Хајдук-Всљка, Милоша Поцрца и Цинцар-Јанка нек обузме прси достојних потомака, па ће се слава српска опет обновити.

Сви. Живели!

Лепршић. Али, шта ја видим? Маџарске кокарде у Војводини српској! Ах, Душан мора у гробу сузе проливати!

Шербулић (плаче). Опростите, господине, ми за те новине нисмо ништа знали; иначе проклет који не љуби свој народ!

Смрдић. Ми смо се спремили, да довече славимо слободу.

Лепршић. Кад Србљи извојују слободу, онда ћемо славити. Сад нам није до тога. (Пева).

Устај, устај, Србине....

(При концу сваке строфе вичу остали) Живео!...

IV.

Нанчика, пређашњи.

Нанчика (поклони се). Господа се веселе, како ми се чини?

Лепршић. Ево, госпођа Нанчика биће тако добра, да нам начини српске кокарде.

Шербулић. Да, молимо, ми молимо!

Нанчика. Из драге воље.

Лепршић. Свака кокарда, коју из ваше руке примемо, биће наш штит против непријатеља наших.

Нанчика. Но ја видим у свакога по једну кокарду; зар хоћете да носите по две?

Лепршић. Ово су кокарде маџарске, а наша је жеља имати српске.

Нанчика. Добро. Каква је боја српска?

Шербулић. Шта, Српкиња, па не зна ни каква је боја српска!

Нанчика. Што нисам до сад знала, то ћете ми казати ви.

Шербулић. Ја — ја — опростите, то мој посао није, него ево господин Лепршић, он је од ученог реда.

Лепршић (збуњено). Силни Стефан имао је заставу, на којој је архангел Михаил стајао, и помоћу овога толике су победе добивене.

Нанчика. Ако ће на кокардама бити архангел Михаил, то ја не уум начинити.

Шербулић. То није нужно; само српске боје, па мир. Ја мислим то је доста, господине Лепршићу?

Лепршић. Видите, господо моја, како је жалосно наше стање било у Маџарској. Кад су наши претци овамо прешли, имали су своје сопствене барјаке и своје сопствене боје; но мало по мало све се заборавило и изгубило, што је год народно. Па би најпосле изгубили били и име, као што су и по црквама увели били маџарске протоколе крештајемих.

Шербулић. То је заиста најбезбожније дело, што су могли учинити.

Лепршић. Ове су Новосађани насред пијаце спалили.

Смрдиф. Право су имали.

Нанчика. Ја чујем да је на више места то учињено.

Лепршић. А ми? Докле ћемо трпити, да нам деца буду Пиште и Јаноши?

Гавриловић. Молим господине Лепршићу, ови ма-

царски протоколи уведени су од неколико година, је л' те?

Лепршић. Да су могли, они би их увели пре потопа.

Гавриловић. Верујем. Но кажите ми, како је то, да је ваше име Шандор, овој госпођи Нанчика, њеној кћери Милчика, а сину Еден, кад онда, кад сте се ви родили, није било протокола маџарских?

Лепршић. Немојте ви узимати, што родитељи с децом из моде раде; него гледајте, шта Маџари с нама чине. Ја сам Шандор, то је истина, али сам бољи Србин него макар који други.

Гавриловић (смеши се). А зар такав не може бити и Пишта?

Лепршић. Пишта је име варварско, које су Маџари пренели из Азије, а Шандор се може претворити у Скендер.

Гавриловић. Скендер је турски.

Лепршић. Ништа за то, и фес је турски, али је опет наша народна ношња.

V.

Зеленићка, пређашњи.

Шербулић. А, ево госпође Зеленићке, и она ће знати што казати.

Зеленићка. Јесте ли чули, господо, да је Диштрикт сав у пламену?

Гавриловић. Шта: изгорео?

Зеленићка (смеши се). Јоште није, него само букти; но његов дим осећају Маџари чак у Буда-Пешти.

Лепршић. Право, госпоја ујна! Овај изражај за-служује, да дође у новине.

Гавриловић. Шта је то, господине Лепршићу.

Лепршић. Зар не чујете, да су се у Диштрикту побунили?

Зеленићка. И потукли све, који су против народности.

Гавриловић. То је зло.

Зеленићка. Сад је време, да се феникс из пепела славе српске подигне. Српство не може бити вечито сенка туђе светлости, него треба само да постане сунце, и још и другима позајми светлости.

Шербулић. Бадава, тек фрау фон Зеленић, па фрау фон Зеленић!

Зеленићка. Фрау фон? Не видите ли да је ова реч туђа? Србин има довољно цвећа у своме верту, зашто да од других украсе тражи? Али, наравно, господа с маџарским кокардама...

Лепршић. Ми смо већ закључили да начинимо српске кокарде, само док се извистимо која је српска боја.

Зеленићка. Дакле још и то не знате? Лепи Србљи! Али тако мора бити, кад људи не читају народне књиге.

Шербулић. Зар ви знате?

Зеленићка. Ја бих се стидила, кад не бих знала у чем се састоји чувствовало народности. Плава је боја отлична черта народности српске, којој се црвена и бела, као две миле сестрице придружују.

Шербулић. Плава, црвена и бела. Живела родољубица српска!

Сви. Живела!

Зеленићка. И сви маџарони са маџарским кокардама!

Шербулић. Проклет Србин, који се њима жели дицити! (Скине своју кокарду и баци је на земљу).

Смрдић. И ја умем осећати шта је Српство. (То исто учини).

Жутилов (исто тако). Овим се одричем сваке маџарштине!

Шербулић. Јесте ли задовољни, госпоја Зеленићка?

Лепршић. Не, него да се за спомен спале.

Зеленићка. Мој нећак још најбоље осећа жар родољубија. Народност, господо моја, јест највеће благо на свету; народ без народности није ништа друго, него тело без душе, сунце без светлости, свећа без пламена.

Шербулић. Изрјадно!

Зеленићка. Моје је име Зеленићка, но будући да је зелена боја маџарска, зато је трпити не могу. Закључила сам дакле обратити га у плаветно.

Шербулић. То је лепо. Тако је лепо. Тако се можете звати Плаветнићка.

Зеленићка. Или Плавичка од плаве боје.

Жутилов. Хељешен.¹ И моје ће име бити Жутиловић.

Гавриловић. А не Жутилаји?

¹ Тачно (маџ.).

Жутилов. То је било па прошло.

Зеленићка. Тако, господине Жутиловићу, тако. Нама се јасна зора отвара. Још је нужно подерати све оне хаљине, које су странонародне боје.

Шербулић. Ево и госпоја Нанчика има зелену.

Зеленићка. Ја се надам од њеног родољубија да ће је одмах поцепати.

Нанчика. Мени ова лепо стоји.

Зеленићка. Најлепше нам, слатка моја, сада стоји родољубије; зато је поцепајте у пркос свима непријатељима.

Нанчика. Како бих ја најлепшу моју хаљину поцепала?

Зеленићка. Ах, слатка Нанчика. Али није никакво чудо, што тако говорите, кад вам је име туђе.

Нанчика. Ја знам, ваше је било ружно, па сте га лако могли променити, а ја бих се морала само наружити.

Зеленићка (клоне на столицу). О, сјени Душанова, чујеш ли? Што је наше, то је ружно!

Лепршић. Госпоја ујна, нисмо вам саопштили, што је најважније. Ми смо закључили маџарске протоколе из цркве изнети и спалити.

Зеленићка (устане, радосно). Ко је на ту велику мисао дошао, достојну великога Душана?

Лепршић. Сви којима ври српска крвца у жилама.

Зеленићка. Лепо, изрјадно, величествено! Сад нам ништа више не остаје, него српске кокарде.

Лепршић. Госпоја Нанчика обећала је, да ће нам начинити.

Зеленићка. Не Нанчика, него Анка. То је лепо, српско народно име. — На кокардама ће се читати златним словима: рат.

Гавриловић (уплашено). Шта, рат?

Зеленићка. Само рат, господо моја.

Лепршић. То је и моја пословица.

Гавриловић. Али ће се крв проливати!

Зеленићка. Ха, ха, ха! Где сте ви видели рат без крви?

Гавриловић. Наш је народ мали.

Зеленићка. Доста је велики, да Маџаре победимо.

Лепршић. И да их отерамо у Тунгузију.

Гавриловић. Само да не почну они нас терати!

Зеленићка. Ха, ха, ха! Ове године родио је добро дуван.

Лепршић (пева).

Хајде, браћо, у име Бога,

Три смо на једнога.

Зеленићка. Видите, господине Гавриловићу.

Гавриловић. Лако је певати; а да дође до боја, чини ми се, не би било од нас ни једнога.

Лепршић. Шта? Ја ћу први ићи у стан.

Шербулић. Сви, сви!

Зеленићка. Живели родољупци!...

ДЕЈСТВО II.

I.

Милчика (сама).

Милчика. Мој се отац дао у родољупце, надајући се да ће добити службу. То је добро, него је моја партија пропала. Чудо ми је, с ким се помешао — с којекаквим банкротима и трговцима, а најпре су ми само немешли правили кур. Ах, па сад не смем говорити маџарски, то је жалосно! Али, кад он мисли да је добро, морам да ћутим.

II.

*Шербулић и Смрдић (ступе са српским кокардама),
Милчика.*

Шербулић. Је ли код куће Жутилов?

Милчика. Није. Зашто тако хитно?

Шербулић. Имамо важна посла.

Милчика. Ви сте се при цепању протокола баш показали.

Шербулић. Да, протокола, протокола. Хоће ли скоро доћи?

Милчика. Ја мислим да хоће. Извол'те сести.

Шербулић. То је ђаволски посао.

Милчика. Ни један се тако није показао као ви.

Шербулић. Маните без трага, може ми пресести.

Милчика. Како?

Шербулић. Чујемо да ће бити инквизиције; па, Бога ми, може се ђаво излећи!

Милчика. Ви сте радили за народност.

Шербулић. Мари ко за народност. Кад ме обесе, на част вам народност! Хм, хм! То је ђаволски посао.

Смрдић. Ја канда сам знао, те сам био умерен.

Шербулић. Шта умерен? Нисте ли ми једно парче из руку истргли? О, ако дође до чега, све ћу редом исказати.

Смрдић. Ја се могу заклети, да нисам ни руку метнуо.

Шербулић. И ја бих се заклео, кад би ми ко хтео веровати. Али од тога нема ништа; него сви на среду.

Милчика. Зар бисте ви одали ваше друштво?

Шербулић. Него? Да мене самог обесе? Лепо ми и ви говорите.

Милчика. За народност треба да се један жртвује.

Шербулић. Па баш ја да се жртвујем? Хвала вам!

Милчика. А како сте пређе говорили?

Шербулић. Оставите се, молим вас, ви не знате шта је то.

III.

Лепршић (с великом кокардом српском), *пређашњи*.

Лепршић (пева).

На ноге, Србљи браћо,
Слобода зове!

Шербулић. Жалосна нам слобода!

Лепршић. Шта, и ви сте Србин? Није вас срамота!

Шербулић. Хоће да буде инквизиције због протокола.

Лепршић. Ха, ха, ха! Шта вам пада на памет!

Смрдих. Цела истина.

Лепршић. Инквизиција за протоколе маџарске у Војводини српској? — Знате ли ви, да је Војводина потврђена?

Шербулић. Како?

Лепршић. У Карловцима била је скупштина. Изабрали су патријарха и војводу. — Што не вичете „живели”?

Шербулић. Ако нас међутим овде окупе Маџари за протоколе?

Лепршић. Ха, ха, ха! Тридесет хиљада Србијанаца долазе нам у помоћ, и седам милиона дуката.

Шербулић. Седам милиона дуката?

Лепршић. Е, како сад стојимо? Видите, да је ту политика русијска. Славјанско царство, и ништа друго!

Шербулић. Ако се Русија умеша, онда је добро.

Лепршић. Ви још сумњате? Кажите, да ли би сме-

ла Србија помоћи шиљати, да Русија није заповедила?

Шербулић. Сад сам мало утешен.

Лепршић. Ја вам кажем: славјанско царство.

Шербулић. И треба да буде. Само да не изађе од куд инквизиција.

Лепршић. Шта ви ту сневате о инквизицији? Војводу имамо, Војводина је потврђена, сад још барјак на цркву, па готов посао!

Шербулић. Ко хоће, нска га диже; ја знам, да се нећу више у такве ствари мешати.

Лепршић. Шта, шта?

Шербулић. Пресели су ми и протоколи.

Лепршић. То је издајство против народности!

Шербулић. Нека је макар шта, тек ја један нећу.

Лепршић. О, Милош Обилићу, чујеш ли га? Србине, Србине, не вређај пепео твојих праотаца!

Шербулић. Али имате ли свести? Да дижем барјак, па после да ме обесе!

Лепршић. Ништа за то; за народност никаква жртва није скупа.

Шербулић. Хвала вам лепо...

Смрдић. Богме и ја се не бих одважио.

Лепршић. Одрођени синови праотаца својих, ја ћу га подићи!

Смрдић. Ви и можете, зашто сте учили права, па се умете и одбранити.

Лепршић. Ја хоћу Душаново Царство, а, по оваквим родољупцима, пропало би Српство.

Шербулић. Ја сам заиста прави Србин, и видићете, како ћу радити, само докле дођу Сервијанци.

Смрдић. Док се мало умножимо, господине Лепршићу, докле се мало навикнемо. Видите, и Сервијанци не би били јунаци, да немају често буне.

Лепршић. И то је истина.

IV.

Жутилов (с маџарском кокардом), *пређашњи.*

Лепршић. А шта је то? Ха, ха, ха!

Шербулић. Зар је то родољубије?

Лепршић. Господин Жутиловић! Србин! Ха, ха, ха!

Жутилов. Шта је, господо моја?

• *Лепршић.* Не стидите се да метнете кокарду!

Жутилов. Метнућете је и ви.

Смрдић. Да Бог сачува!

Лепршић. Пре бих дао руку одсећи.

Жутилов. Знате ли ви, да војска сутра долази?

Лепршић. Но, то је добро: бар ће бити шићара за Србијанце.

Жутилов. Оставите Сервијанце, Бог зна кад ћеду доћи, а ови су сутра код нас. Друго: хоће да се испитује и за протоколе; зато да се манемо народности.

Лепршић. Шта, тако подло? Нипошто, него бар-јак српски да се диже!

Жутилов. Ви, ако ћете дизати, можете на вашу ризику. Но ја бих рекô, да се претрпимо, док нам не дође помоћ.

Шербулић. И ја сам тако казао.

Лепршић. Дакле нико неће са мном?

Смрдић. А шта је вајде: данас да метнемо, сутра ће га скинути.

Шербулић. Барјак нек се вије за сада у Граници, где су сви солдати.

Смрдић. А нас могу потући батинама.

Лепршић. Да се уверите како љубим слогу, ево пристајем на све; и за љубав вашу скидам и кокарду.

Шербулић. То је врло паметно, јер би се Маџари наши јако увређени.

Смрдић. И ја тако велим.
(Поскидају кокарде).

Шербулић. Не би ли било добро, да метнемо маџарске кокарде, као господин Жутилов? Та ми смо и тако Србљи; а Маџари кад виде своје кокарде, може бити, да неће ни истраживати за протоколе.

Лепршић. То иде мало даље, али родољубије све допушта. Зато ћемо овако учинити: испод хаљине да се поставе кокарде српске, јер наша срца српски дишу, а споља метнућемо мрске кокарде маџарске, за знак, како су нас гњавили!

Шербулић. Живио господин Лепршић! Заиста паметан дечко!

Лепршић (придевајући кокарду). Чекајте, док буде Душаново царство, па ћете видети.

V.

Гавриловић, пређашњи.

Смрдић. Ево и господина Гавриловића.

Гавриловић. Добар дан желим.

Шербулић. Јесте ли и ви чули, да долази војска?

Гавриловић. Јесам.

Смрдић. Па где вам је кокарда маџарска?

Шербулић. Е, он није приденуо ни српску.

Гавриловић. Ја то држим за будалаштину.

Лепршић. Будалаштина? Вама је народност будалаштина?

Гавриловић. Народност није будалаштина; али да човек није народан, ако не метне кокарду, то је будалаштина.

Шербулић. Па зашто Маџари носе?

Гавриловић. Ми ваљда нећемо у Маџара памет тражити?

Лепршић. Дакле народна боја вама није ништа?

Гавриловић. Опет ви! Боја је за народ одлични знак, као и за човека хаљина. Али ја богме због хаљине нећу се тући ни погинути.

Лепршић. Зашто немате чувства за народност.

Гавриловић. Може бити. Ја држим срећу народну у језику и закону, у величини и напретку, а не у кокардама и бојама. Ове, како су данас изабрали, тако се могу сутра променити, па нико неће осетити никакву штету.

Шербулић. Да се манемо тога; него кажите ми, шта ћемо радити, кад дођу солдати?

Гавриловић. Даћемо им квартир и хранићемо их. Шта знамо?

Шербулић. Ако се успита за протоколе?

Гавриловић. Ја мислим, да неће. А и шта знају чинити? Народ се огорчио, па поцепао. То је плод

слободе. Да их нису ни уводили, те би боље било. Али ко ће против лудости!

Шербулић. Ево Нађ Пала; добро би било да га на своју руку приведемо.

Жутилов. То је конзервативац.

Шербулић. Тим боље.

VI.

Нађ Пал, пређашњи.

Жутилов. Јо напот, Пали пајташ!¹

Нађ. Слуга, господо. Како сте?

Шербулић. Ево се разговарамо, како лудују наши Србљи.

Нађ. Заиста лудују. (Извади новине) Гледајте молим вас, ко тако пише: „Ми ћемо Маџаре у Тунгузију, ми ћемо их истребити; Србљи су весели, купују дуван на листове.” Шта, опет да секу дуван на глави? Срам и стид да буде вашим ученим људима, тако народе огорчавати! Зар Маџари не уму после враћати, као што је и било свирјепства пре сто педесет година. Иштите ваша права, пишите, доказујте, а немојте да се грдимо и ружимо. Зар после нећемо опет живети заједно?

Гавриловић. Ја сам увек говорио, да се тако не пише. За Бога, све се може на леп начин казати.

Шербулић. Претерани, господине; млади, па претерани!

¹ Добар дан, друже Пајо! (мац.)

Нађ. Али тиме шкоде. „Србљи су јунаци!” — Ко о том сумња? Али ваљда неће ни Маџари лећи, да им секу дуван на глави!

Смрдић. Ја не знам: ми се хвалимо, како смо тукли Турке и друге народе, па све ми пропадали.

Нађ. И мора тако бити, кад немате разбора, и кад сваки о својој глави ради.

Шербулић. Јест, српски је народ луд народ.

Жутилов. Ја не знам шта су ти граничари наумили. Нама је свима отечество Маџарска, зато се и зове мађар-орсаг.¹

Шербулић. Тако је; кад људи млади и луди управљају народом, онда мора наопако ићи.

Нађ. Знате ли шта карактеристику Србаља најбоље показује? Ваше свадбе. Пре венчања и о венчању „и ху, ху; и ху, ху!”, а после „јао и леле!”

Смрдић. Тако је. Српски је народ непромотрен.

Жутилов. Српски је народ луд.

Шербулић. Бре, српски је народ покварен. Узмите ви фебирове и солгабирове које смо имали: Србљи су увек били најгори.

Нађ. Колико ја српски народ познајем, он је добар, особито прост; слуша своје старије и даје се навести и на зло и на добро; али ваши учени људи, ваше надрикњиге, трговчићи и гдекоји мајсторчићи, то су такви људи, какве ја нисам видео. Ништа не зна, а хоће све да зна, размеће се, виче и рад је да се сви окрећу по његовој глави. — Кад сте ви још ви-

¹ Маџарска држава (маџ.)

дсли, да Србљи поклоне поверење једном човеку, који је иначе разуман и поштен, него, како се ко подигне, сви гледају да га оборе.

Лепршић. Ту имате право. Ја кад сам прве стихове издао, пет је критика на једанпут изишло. Сад је ли вредно, да човек што напише?

Нађ. Свуда се пишу и читају књиге, да се народ поучи; код вас, мислим, да је то парада. У вашој историји друго нема, него колико је ко људи посекао и потукао, а где је народ погрешлио, чега треба да се клони, о том се слабо бринете.

Смрдић. Зато и напредујемо тако.

Шербулић. Луди су они у Карловцима, па мир.

Лепршић. Ни мене нису на скупштину позвали.

Смрдић. Што им драго онима у Граници; ми у провинцијалу били смо под Маџарима и остајемо под Маџарима.

Шербулић. Ми ћемо за отечество наше и саму крв пролити.

Нађ. Доста зло, кад смо до тога дошли, да крв проливамо.

Смрдић. А шта знамо. Је ли истина да нам долази маџарска војска?

Нађ. Тако се говори.

Смрдић. Но, треба да их лепо дочекамо.

Жутилов. Ја ћу им поклонити једну краву.

Шербулић. Ја три акова вина.

Смрдић. Ја два.

Нађ. То је лепо.

Шербулић. А шта ви дајете, господине Лепршићу?

Лепршић. Ја ћу им саставити оду, кад одрже побједу.

Шербулић. А ви, господине Гавриловићу?

Гавриловић. Видећу.

Смрдић. Ви, најбогатији од нас свију, па ништа.

Шербулић. Показује се, да их с радосним срцем не дочекујете.

Жутилов. Е, господин Гавриловић увек је био конзервативац.

Гавриловић. Кад бих умео преокренути кожу, као ви: Жутилов, Жутилаји, Жутиловић, ја бих био свашта.

Жутилов (срдито). Ви сте реакционар, па мир.

Нађ. Не треба вређати, господо, не треба вређати. Господин Гавриловић је поштен човек, а поштење има цену у сваком народу и у сваком закону.

Шербулић. Шта се чује за протоколе?

Нађ. Говорило се, да ће доћи нека комисија: но ја то не бих никад чинио. Будалаштина је на сваки начин била: и уводити и цепати. Зато треба да се заборава.

Смрдић. Заиста су Маџари великодушни.

Шербулић. Поштени људи.

Жутилов. Камо среће, да су Србљи такови.

Смрдић. Е, Србин је луд од постанка.

Шербулић. Саветуј ти њега, учи ти њега, моли га, куми га, он остаје при свом. Милош Обилић не мари да пропадне царство, само да истера инат.

Нађ (смеши се). Шта ћете, кад вам је то праотечески грех. Но ја сам се позадуго овде задржао. Рад

сам мало у кафану, да чујем, има ли што ново. Хоћете ли и ви?

Шербулић. Сад ћемо, док само свршимо неке рачуне.

Нађ. Дакле ја се препоручујем.

Жутилов. Ала солгаја.¹

Нађ (одлази).

Гавриловић. Али тако грдити свој народ пред страним човеком! . . .

Шербулић. Па шта, ми опет више љубимо народ него ви.

Гавриловић. О томе ће вам Нађ дати сведочанство.

Шербулић. Шта Нађ? — Чекајте само, док дођу Сервијанци.

Смрдић. Као бајаги, Маџари су бољи од нас!

Лепршић. Управо, што Србљи имају рђавога, то су примили од Маџара.

Шербулић. Зацело.

Гавриловић. Па зашто сте њих онако фалили, а наш народ кудили?

Шербулић. То је друго, још нису прешли Сервијанци.

Гавриловић. Више је Нађ уважавао наш народ, него ви, као Србљи.

Лепршић. Дабогме, зашто се боји. А зашто не спомиње наше привилегије? Чекајте само, докле их закупе граничари, па ће тражити и он Тунгузију.

Гавриловић. Мени се допада, како он говори.

¹ Слуга понизан (маџ.)

Шербулић. Вама се увек допада, што Маџари кажу.

Гавриловић. Но нисам им обећао ни краву, ни вина.

Шербулић. То је ништа.

Смрдић. Да није за протоколе, видели бисте шта би добили.

Гавриловић. Нико није ништа искао.

Шербулић. Е, није искао! Маџарони би се радовали, кад би ко од родољубаца био обешен.

Гавриловић (смеши се). О, Нађ ће заиста о вашем родољубију приповедати.

Лепршић. Доћи ће време, кад ћемо другојаче с њима говорити. Чекајте само, док настане Душаново царство.

Гавриловић. Већ ако га ви не подигнете други неће.

Лепршић. И хоћу и умем. А по маџаронима пропали би одавно.

Шербулић. Да живе прави Србљи!

Смрдић. Живели! . . .

(Одлазе).

ДЕЈСТВО III.

I.

Милчика (чита новине), *Нанчика* (ступа).

Милчика. Ах, мами! Како су се Србљи у Србобрану држали!

Нанчика. Стоји ли већ и у новинама?

Милчика. Те како стоји. Коса мора да вам се диже. Шесет хиљада није шала; а у шанцу није више било од две хиљаде шајкаша. Знате ли колико је пало Маџара? Погодите.

Нанчика. Ваљда је пало једно три хиљаде.

Милчика. Охо! Петнаест. Месарош скочио је од једа и жалости у воду, да се удави, и једва су га спасли.

Нанчика. Видиш, па срдиш се што ти отац држи са Србљима.

Милчика. Мени је било због партије.

Нанчика. Ако Србљи добију, први ће у вароши бити Жутилов; а код Маџара, знаш, да је морао оставити службу.

Милчика. Кад су ових дана маџарски официри давали бал...

Нанчика. Ми смо зато ишли, да не подозревају.

Милчика. Један ми је тако лепо правио кур.

Нанчика. Пст! Ми смо родољубице.

Милчика. Зар вама није по вољи, кад вашој кћери кур праве?

Нанчика. Ми морамо Маџаре да мрзимо.

Милчика. Па зашто сте ви с оним обрлајтнантом толико разговарали?

Нанчика. Он се чуддио како знам лепо маџарски.

Милчика. То је и мени мој рекао.

Нанчика. Ја ти кажем: мораш се њих чувати.

Милчика. Али да нисмо у непријатељству, је л' те да су врло учтиви?

Нанчика. То је истина.

Милчика. Наши младићи никад не умеју тако кур да праве.

Нанчика. Они су мало дрвенасти.

Милчика. Гледала сам, како вам је чисто мило било, што с вама онако учтиво говори.

Нанчика. Зар ти ниси имала друга посла, него у мене да гледаш?

Милчика. Нисам вас скоро тако расположену видела.

Нанчика. Морала сам, зашто ти је отац познат као велики родољубац.

Милчика. Да вас је Зеленићка чула!

Нанчика. И она ми хоће да је нека родољубица, као да људи не знају њене трагове.

Милчика. Али је баш фад.

Нанчика. Као и то ми нешто вреди, што чита срп-

ске књиге.

Милчика. Мене је страшно једило, кад је навалила била да промените име.

Нанчика. Дабогме, кад је њено ружно.

Милчика (гледа на пенџер). Јао, мама! Ено је сокаком, сигурно ће к нама.

Нанчика. Нека иде к врагу!

II.

Еден, пређашњи.

Еден. Едеш ањам.¹

Нанчика (на њега). Еређ поколба!²

Еден (побегне).

Нанчика. Треба да га чувам од Зеленићке, јер ће упалити варош, што дете не зна српски.

Милчика. Тако нам замерају, што држимо Ержу у служби.

Нанчика. И њу морамо отпустити.

Милчика. Добра девојка.

Нанчика. Што му драго. (Куцање на врата). Херајн!³

III.

Зеленићка, пређашњи.

Зеленићка. „Слободно”, слатке моје, или „извол’те, заповедајте”, то је лепше, него „херајн”.

¹ Слатка мајко! (маџ.).

² Иди до ђавола! (маџ.).

³ Слободно! (нем.).

Нанчика. Ви имате право, али смо се тако навикле.

Зеленићка. Ах, дим туђег елемента давио нас је много година! Но даница је и нашој народности своје багрјаношарно лице помолила; само не треба ни ми да спавамо. И колико год мушких за Српство раде, толико трипут више нашем полу ова дужност на срцу лежати мора.

Нанчика. Ми се не можемо тући.

Зеленићка. Тући? То нико од нас не захтева; премда жар родољубија може потпалити и њежне перси краснога пола. Примјера има доста у историји. Вама ваљда није познато опредељеније амазонкиња.

Милчика. Шнајдер Лист најбоље прави такве хаљине.

Зеленићка. Кројач Лист — да, но историја амазонкиња покривена је тавнилом древности. Оне су носиле оружије и ишле у бој, као сваки војник.

Нанчика. То сад није у моди.

Зеленићка. Сад је највећа мода, драга моја, родољубије. И која се српска кћи сме тога одрицати? Ја бих сама узела на себе неколико батаљона женске војске организовати, да се није друга идеја у мени породила. Ми морамо, драга моја, да оснујемо „одбор родољубица“ којег ће цјел бити: распростирати народност. Ја сам већ три дана на штатутима радила, и бићу ови дана готова.

Нанчика. То је лепо. Но, мислим, да ће бити опасно, док су овде Маџари.

Зеленићка. Шта, ми да се бојимо? Без жртве не

може бити. И ми треба да покажемо свету, како Српкиња погинути уме за своју народност. — Међутим умемо и предострожне бити, да нико не примјети, чему наша намјера тежи, а за бољи успјех позваћемо у наше друштво по гдеког од официра, који су млађи, јер ови мање праве примјечанија о политици, и тако можемо наше благодјетелно заведеније умотати невиношћу соареа.

Нанчика. Ако је тако, онда је ваш план врло мудар.

Милчика. Мама, и ја ћу да ступим у то друштво.

Зеленићка. Свака, која има чувства народности, мора, и ступиће радо у нашу средину. А још докле видите план!

Нанчика. Он мора добар бити, како је од вас.

Зеленићка. О, ја сам вам сада у великој забуни, јер сам осим тога обратила вниманије, да постигнем, како се праве барикаде. Једва сам мало неко поњатије добила.

Милчика. Ја то ништа не разумем.

Зеленићка. Верујем, драга моја, ту треба размишленија.

Милчика. Ја сам читала, како су код Сентомаша давали крајцфајер, али не знам шта је то.

Зеленићка. Битка сентомашка биће најлепши предмет нашим стихотворцима. И сама сам почела један спев, тако ме је восхитило. — Који хоће да представи себи ужасност ове битке, мора у уму вообразити цео предјел. (Извади креду и почне по асталу шарати). Видите, овде лежи Сентомаш, овде Турија.

Милчика (матери лагано). Мами, аз иштенирт,¹ политират астал!

Зеленићка. Овако стоје шанчеви: први, други трећи.

IV.

Гавриловић, пређашњи.

Гавриловић. Слуга сам понизан.

Нанчика. Службеница.

Зеленићка. Први је дубок пђ фата, други читав фат, и фат и по широк.

Гавриловић. Молим, је ли код куће господин Жутилов?

Зеленићка. Гледајте, како ови шанчеви иду сик-сак. Овде су намештени топови, овде, и овде. С ове је стране рит и блато.

Гавриловић. Је л' те, молим, је ли господин Жутилов код куће?

Нанчика. Није.

Зеленићка (Гавриловићу). И ви бисте могли мало пазити, а не прекидати битку у највећој ватри.

Гавриловић. Опростите, мени господин Жутилов нужно треба.

Зеленићка. Битка сентомашка тако је велика ствар за нас, да сваки мора све послове своје на страну оставити. Дакле, даље. Сад су Маџари стајали овде, овде су се постирали коњаници, а одавде су јуриша-

¹ За Бога (маџ.).

ли. Видите, одавде топови бију овамо, а одавде онамо, и тако даље. Сад можете мислити, како су Маџари страдали. У овом шанцу имали су Србљи сакривене топове, и из њих су картечи сипали као киша.

Гавриловић. Бога ми, ви баш лепо толкујете, не тамо овамо!

Зеленићка. Сад се може лако знати, да ће Србљи побједити своје непријатеље.

Гавриловић. Бадава, људи много страдају! Колико је села пропало, колико њих остало без добра, без покривача. Срце ми у утроби плаче.

Зеленићка. Ха, ха, ха! Србљи би хтели нешто, а неће да рескирају. Нек пропада не само колико је до сад погорено и опустошено, него и двапут још толико! Ви жалите српска села, а како је у Италији пропала најлепша варош Мантуа.

Гавриловић. Ја жалим што је наше, и што људи страдају.

Зеленићка. Све нек пропадне, па ће опет за неко време процветати као феникс. — Зар мислите, да се тако лако купује слобода? О, мој Гавриловићу, куће падају и дижу се, а народност живи.

Гавриловић. Да сте видели како је једна мати за сином плакала, и опет једна жена за мужем.

Зеленићка. Ха, ха, ха! А плачу ли, кад им иначе ко погине или умре? Видите: жена — она ће добити другог мужа, или ће се дичити што је удовица за народност погинувог јунака; мати — она би, као Српкиња, морала плакати, кад би јој син на постељи умро.

Гавриловић. Тако говорити као ви, то је реткост код женских.

Зеленићка. Зашто свака не осећа, шта је национални понос.

V.

Лепршић, пређашњи.

Лепршић (пева).

Ура, сто плода,

Дошћ нам је војвода!

Зеленићка. Нећаче, нећаче, зар сам дочекала, да ме змија из руже народности уједе, да ми сунце потамни онда, кад сам мислила, да најлепше светли?

Лепршић. Шта је вама, госпоја ујна?

Зеленићка. Шта је? Та мрска кокарда сме ли дичити срце правог Србина?

Лепршић. Ово је због народности, госпоја ујна.

Зеленићка. Ух, ух! Народност и маџарска кокарда! Мене ће ударити капља, то јест шлог. Ја морам пасти у несвест!

Лепршић (одгрне хаљину и покаже српску кокарду). Госпоја ујна, гледајте шта је ово.

Зеленићка. Кокарда српска! Како се може Србин и Маџар сложити? То је нечувено.

Лепршић: Ја вам кажем, да се све чини из љубави к народности.

Зеленићка. Али како, кад се примјечава маџарштина?

Лепршић. Само молим, размислите у каквом одношенију. До срца нам лежи кокарда народна, јер наша срца дишу духом народности; а споља види се кокарда маџарска, да се зна, да још није затрт непријатељ и да треба тући се. Виргинију нису хотели сахранити, да се мрзост народа против тирана не уга-си, а то је цјел маџарских кокарда.

Зеленићка. Признајем да сам и ја једанпут погрешила. Али онај је тек прави философ, који признаје своју погрешку. Сви да приденемо маџарске кокарде.

Гавриловић. Ето ти сад опет!

Зеленићка. Који не метне маџарску кокарду, тај је маџарон, тај је издајица. (Гавриловићу). Ја знам, ви нећете.

Гавриловић. Пре сте викали да је маџарон, који метне, а сад опет, који не метне. Најпосле ће постати и онај маџарон, који не усхте помаџарити се.

Лепршић. Већ ваша су нам чувства добро позната, бољег доказателства не потребујемо.

Гавриловић. Колико сам ја за Српство чинио и колико је други, то свет најбоље зна. Ви судите, како хоћете.

Зеленићка. Али, молим вас, питајте се сами: ви се непрестано тешкате, што људи гину и што нам се села пале; није ли то очевидно против народности?

Гавриловић. Како би то било против народности?

Зеленићка. То другим речима значи: што Србљи гину и што им се села утамањују, то не ваља, дакле:

не ваља ни што се с Маџарима бију и што своју народност траже.

Гавриловић (слеже раменима).

Зеленићка. Видите. Дакле, одбаците од себе све противонародне мисли и метните маџарску кокарду, да се свет о вашем родољубију увери.

Гавриловић. Ја кокарду не мећем ни српску, а камо ли маџарску.

Зеленићка. Добро се промислите.

Гавриловић. Ја сам се промислио. Аратос вам и такве народности и такве слободе! (срдито отиде).

Зеленићка. Јесте ли га чули?

Нанчика. Прави маџарон.

Лепршић. Сад је већ јасно.

Зеленићка. Гори од самог Маџара.

Лепршић. Кад маџарску кокарду одбацује.

Зеленићка (Нанчики). Не, друштво, ништа него друштво; то је од неопходиме потребе.

Лепршић. Какво друштво?

Зеленићка. Већ сад не питајте. За неколико дана тако ће вам и овај Гавриловић и други маџарони постати родољупци, те ће и турске кокарде поређати. Јесте ли читали новине, нећаче?

Лепршић. Е, новине су нам забранили.

Зеленићка. Е, нек се мири сад с њима, ко може. Пређе је баш стајало како су варвари, и сад су дјелом то доказали. Ко још забрањује народу писати и читати?

Лепршић. Освануће и њима црни петак, јер је при-
спео војвода.

Зеленићка. Шупљикац дошао? Па нема ни илуми-
нације!

Лепршић. Чини ми се, слабо смо и с њим погодили.
Хтели су га сјајно дочекати, као што се пристоји, али
он дође инкогнито, и још их је карао, што троше
новце на такве ствари, за које, каже, могло би се
барута купити.

Зеленићка. Шта, шта? То није војвода!

Лепршић. Ко је куповао барут до сад, куповаће и
од сад. За то није требало људма вољу кварити.

Зеленићка. Шупаљ је тај Шупљикац.

Лепршић. Да чујете шта је још радно: неки родо-
љупци испрегну му коње и наместе се, да га вуку у
варош. Па знате ли шта им је рекао? Да он није
дошао, да буде војвода коњма, него људма.

Зеленићка. Шта? Највећи родољупци коњи?

Лепршић. Ето, тако нам ствари стоје. Волео је
сићи с кола и ући пешке у варош, него да га сјајно
вуку.

Зеленићка. Је ли то све истина за Бога?

Лепршић. Права, цела истина.

Зеленићка. Та то је маџарон!

Лепршић. И ја сам казао. Да видите, како је психо-
вао, што су спалили Дебељачу.

Зеленићка. Дебељачу, маџарско село! О, Боже, кад
ћеш нас маџарона опростити!

VI.

Жутилов, пређашњи.

Жутилов. Новине преко новина!

Зеленићка. Боље да их и немамо.

Жутилов. Мислим, да се ми држимо Маџара.

Зеленићка. Шта, како?

Лепршић. Кад може српски војвода, зашто не бисмо и ми?

Зеленићка. Готово имате право.

Жутилов. Било је битке.

Зеленићка (живо). Је ли? Где?

Жутилов. На много места; но није најбоље испало.

Зеленићка. А зар може боље бити код толиких маџарона?

Жутилов. Код Али-Бунара су се жестоко тукли. Маџара је пало небројено, али су наши морали ретирати.

Зеленићка. Ништа, само ако је много Маџара пало.

Жутилов. Пало их је, те се броја не зна. Зато, од једа и жалости, све село спале.

Лепршић. Варвари!

Зеленићка. Ништа за то; платиће се све то из добра бунтовника.

Лепршић. Бога ми, право кажете. Да гледамо да и друга села попалимо, бар ће после лепша бити.

Жутилов. Пре тога била је битка на Томашев-

цима, где их је врли Книћанин страшно потукао. Но битка али-бунарска пореметила је српску храброст, Маџари понова пођу на Томашевац, и дођу у Јарковац на конак. Србљи то дочују и нападну ноћу на њих. Шта је Маџара ту изгинуло, кажу да је за приповест. Све су им топове били отели. Но како се догоди, догоди, тек наши ретерирају и оставе им све топове.

Зеленићка. Издајство!

Жутилов. Кажу, но ко ће то знати? Сад се Маџари врате у село, и не само што га попале, него и све, што су нашли, мало и велико, потуку.

Лепршић. О варварског народа!

Зеленићка. Добро је то: сад ће се тек Србијанци огорчити, па ће бити триста јада од њих!

Жутилов. Ја бих рекао, да се ми сложимо с Маџарима. Од Србаља, видим, неће бити ништа.

Зеленићка. Шта, господине Жутилове, ви који сте били огледало родољубаца!

Жутилов. А шта помаже, кад смо слаби?

Лепршић. Ми слаби? Три смо на једнога.

Жутилов. Три је њих на нас једнога.

Лепршић. А Бан и Виндишгрец?

Жутилов. Док они дођу, овде нас могу све истребити.

Зеленићка. Нек истребе. С отим ће се више сами истребити.

Лепршић. Мени је све једно; ако не може бити српско, биће славјанско царство.

VII.

Смрдић, Шербулић и пређашњи.

Смрдић. Знате ли шта је ново?

Жутилов. Да чујемо.

Смрдић. Била је битка код Панчева; ту су Маџари потучени до ноге. Но то је ништа.

Зеленићка. Ништа? Кад Србин славну побједу одржи, то је ништа? О, небо!

Смрдић. Има важнијих новина.

Зеленићка. Ништа нема важнијега од српске побједе.

Смрдић. Пала Пешта.

Сви. Шта, шта?

Смрдић. Видим ја, где се нешто размували, па запитам мога хонвида, кога иначе лепо храним, шта је то? Еј, урам,¹ рекне ми, није добро; изгубили смо и Пешту и Будим, и сад морамо да марширамо горе.

Зеленићка. Та је ли то истина, за Бога!

Смрдић. Тако ми солдат каже. Но умро нам је војвода.

Зеленићка. Слаба штета, кад није родољубац, да ваља Пешта и Будим важнија је за нас вјест.

Лепршић. Јесам ли ја казао да морају пропасти?

Зеленићка. О, хвала Богу, кад смо дочекали да и наша влада буде!

Лепршић. Одмах да се одбор уреди.

¹ Господине (маџ.).

Жутилов. То се разуме. Ми потребујемо народне власти.

Лепршић. Маџароне нипошто у службу.

Шербулић. Шта? Маџароне треба потући као скотове.

Жутилов. Доста смо од њих страдали.

Смрдић. Ја сам се више бојао њих, него самих Маџара.

Жутилов. А, они су много опаснији били.

Шербулић. Да се сви попишу, па да пошљемо Срвијанцима.

Смрдић. Како је Павловић једном приликом у кафани рекао да су Срби луди.

Жутилов. Маџарон, да се запише.

Шербулић. А Милић је једанпут јавно говорио: да се сами банкрот и којекакве протуве начинили родољупцима.

Жутилов. Треба га забележити.

Шербулић. Они, који су ишли да моле за Кузмана Перкића, треба да се попишу. Зашта, да нису маџарони, како би им Маџари молбу уважили?

Жутилов. То се разумева.

Смрдић. А Милић, што ме назвао родољупском хулом.

Зеленићка. О, и он, и Јелкић, и сви, који су се усудили против Српства согрешити!

VIII.

Милчика, пређашњи.

Милчика. Знате ли шта је ново? Маџари одлазе.

Жутилов. Дакле зацело?

Милчика Ено пуна пијаца људи. Пешта је пала.

Шербулић. Хајдете, да гледамо, како ће да беже.

Лепршић.

На ноге, Срби браћо,

Слобода зове!

ДЕЈСТВО IV.

I.

Жутилов (сам).

Жутилов. Опет је паметно било са Србљима држати. Под Маџарима нисам ни за десет година толико добио, колико сад за ово кратко време. А још, да ми Гавриловић толико не смета!

II.

Нанчика, пређашњи.

Нанчика. Неки те Немци траже.

Жутилов. Шта ће?

Нанчика. Дошли, да моле за Петра Гринентала.

Жутилов. Не може да буде.

Нанчика. Дали сто форинти сребра.

Жутилов. Не може да буде.

Нанчика. Ја сам новце примила.

Жутилов. Јеси ли ти луда?

Нанчика. Ти си ми казао, да све примам.

Жутилов. За Гринентала сто форинти? Хиљада је

мало. Нек му се секвестира имање, колико ће изгубити?

Нанчика. Је ли у таквој мери крив?

Жутилов. Он је Немац, па мир. Немци су били против нас.

Нанчика. Па шта ћемо радити?

Жутилов. Новце им баци натраг. Данас немам кад с њима говорити.

Нанчика. Нека дођу пред вече, онда си сâм. (Одлази).

Жутилов. Гледај им ти посла! Предсједатељу одбора сто форинти!

Нанчика (врати се). Снуждили се, кад сам им новце вратила.

Жутилов. Јеси ли им дала на знање.

Нанчика. Већ уредила сам. Само кад би се више таквих позатварало.

Жутилов. Ови су наше несреће.

Нанчика. Онај Фриц, кажу да је богат.

Жутилов. Тај је већ уређен.

Нанчика. Шта је с Чивутима?

Жутилов. Треба да се протерају, али немам с ким.

Нанчика. Смрдић мисли, да је боље овако да их цедите, него да им се добра секвестрирају, зашто би дошло у народну касу.

Жутилов. Смрдић је магарац. Каква каса? Ми смо народ, а не други, и шта је народно, то је и наше.

Нанчика. Тако је. Какви су оних пет стотина форинти, што си јуче донео.

Жутилов. То је од чоје, што сам на лицитацији продао.

Нанчика. Не знам, но чини ми се да ови народни комисари добро пролазе. Код Милошића толико се вуче, да свима већ пада у очи.

Жутилов. Тај много пљачка.

Нанчика. Зашто и ти не гледаш то?

Жутилов. Ја сам задржао за се спакиска добра.

Нанчика. Само да ти одбор не стане на пут.

Жутилов. Сваки од њих има своје, а Гавриловића, који једнако режи, ми ћемо напоље.

Нанчика. И тако је маџарон! — Послао ти је шнајдер конту.

Жутилов. Какву конту? У Војводини се не плаћају дугови маџарски.

Нанчика. Каже, да му требају новци.

Жутилов. А зна ли он да је маџарон? — Сутра се мора у одбору закључити, да све, што је под Маџарима рађено, никакве силе нема. Процеси се уништавају. У младој Војводини треба све изнова почити.

Нанчика. Добро би било, кад би поцепао она писмена, по којима смо дужни за аренду.

Жутилов. Сва ће се архива поцепати. Ко може трпити маџарске протоколе у Војводини српској.

Нанчика. А шта ћемо с оном облигацијом код Нађ Пала?

Жутилов. Ја сам ти казао, да је маџарски језик касират. Све што је њиме писано, ништа не важи.

III.

Смрдић, пређашњи.

Смрдић. А ко је пустио Хумла из затвора?

Жутилов. Ја сам.

Смрдић. Како сте то могли чинити, без знања целог одбора? Није се ствар, како ваља, ни испитала; све као преко бундева.

Жутилов. Ја сам нашао да је невин.

Смрдић. Како би он био невин, кад је целој вароши познато, шта је радио? Код нас се баш наопако ради.

Жутилов. Ја сам председатељ одбора.

Смрдић. Председатељ одбора могу бити и ја, и, мислим, да имам мало више заслуга него ви. Јер, кад су се цепали протоколи, ви сте гледали кроз прозор, а ја сам напред ишао.

Жутилов. Зар вам није доста што сте член?

Смрдић. Као по ком праву председатељ нешто више значи, него други членови? Ако се нешто на лицитацији прода, те новце нико не види; ако се марва закоље, од коже и лоја нигде рачуна. Кога хоћете, затворите; који вам шта да, онога пуштате. Мене сте одредили за квартире, и да вам поља чувам; а где се може што добити, ту су други. Како су ти људи паметни!

Жутилов. Хоћете ли да будете комесар у каквом срезу?

Смрдић. Дабогме, кад су други све опапољили.

Жутилов. Ви знате, да је Војновић био болестан, нити је могао свој срез обићи.

Смрдић. Видећемо. Па онда за мога синовца: обећали сте му службу, па ништа! А други могу вући плаћу.

Жутилов. За Бога, нудио сам га, да буде подсекретар, па каже, да није за то. Шта ћу да радим?

Смрдић. Дајте му што је за њега. Је ли право, да он, као познати родољубац, ништа не добије; а други, који су дволичили, или који су познати као мађарони, плаћу беру?

Жутилов. Биће све, биће, само се мало претрпите. Знате ли, да не спавам више од седам сати? Овај ово, онај оно, аратос ти и службе! Ено, ни Чивути још нису протерани.

Смрдић. Што се Чивута тиче, нека још мало постоји.

Жутилов. Знате ли ви, да Војводина мора бити чиста; знате ли?

Смрдић. Ми је чистимо, колико је могуће; но што се Чивута тиче, овако је боље.

Жутилов. Бадава, кад се људма не може доказати; па онда им је крив председатељ. „Хоћемо Војводину чисту, да се мађарони протерају”, а кад човек почне радити, они не даду.

Смрдић. И осим Чивута има се доста радити. Узмите, колико њих има без бркова, и то Србаља. Србин без бркова не може бити Србин, дакле је маџарон.

Нанчика. И Маџари носе бркове.

Смрдић. Јесте; али Немци не носе, а они су познати као маџарони; дакле и Србљи без бркова јесу маџарони. Даље, многи носе браде. Кад је Србин носио браду? То је за хонвиде. Дакле и ове треба привући.

Нанчика. Али гдеком баш лепо стоји брада.

Смрдић. У Војводини стоји лепо, што је народно.

IV.

Шербулић, пређашњи.

Жутилов. Ево господина Шербулића. Добро дошли!

Шербулић. Ја верујем да је вама добро. Наместили сте се лепо у одбору, па пуните кесу; а други нека чачкају зубе.

Смрдић. Е, шта се ви опет љутите?

Шербулић. Шта се љутим? Док су били Маџари, ко се више с њима мешао и друговао него ви. Частили сте их, ваше жене и кћери ишле на бал и с хонвидима играле; па ви у одбору, а ја, који сам протоколе цпао, ништа.

Жутилов. Не брините господине Шербулићу, биће службе и за вас.

Шербулић. То сте ми још први пут казали, па на том је и остало. Родољупци, ви родољупци! Шта сте за народ учинили?

Смрдић. А шта сте учинили ви?

Шербулић. Више од вас. Ко је по кафанама јавно говорио, да Србљи морају добити, него ја; ја се чудим, како су ме Маџари трпили.

Смрдић (смеша се). Знали су, да нисте вредни ништа учинити.

Шербулић. Ја нисам? Него ви, који сте толике људе преварили и банкротирали?

Смрдић. Опет нисам носио пранге, као ви.

Шербулић. Не пранге, јер пранге могу и поштени људи носити, него сте друго што заслужили за ваша неваљалства.

Жутилов. Пст, пст!

Шербулић. Није то „пст”, него хоћу све да кажем. Кад је требало за народ радити, ви ми нисте викали „пст”, него ”хајде луди Шербулићу!”

Смрдић. Већ ако Власи не подигну народ српски, неће нико.

Шербулић. Ја Влах? Еј, зашто сад нема Срвијанаца, да му покажем, коме ће се подсмевати.

Смрдић. А како ме ви можете назвати банкротом?

Шербулић. То је истина!

Смрдић. Па истина је да сте и ви Влах. Није ли вам отац говорио: „Лепа је времја!”

Шербулић. Мој се отац вас не тиче ништа.

Жутилов. Аз иштенирт!¹ Ви сте иначе добри пријатељи били, па сад да се свађате.

Шербулић. Не знам за то; ја хоћу службу, па крај. Кад могу којекакви банкрот и маџарони ширити се,

¹ За Бога! (маџ.).

ваљда треба и ја што да стечем, који толике заслуге имам.

Жутилов. Знате ли шта је: да истерамо Гавриловића из одбора, који је и тако маџарон, па да наместимо вас место њега.

Смрдић. То би добро било.

Жутилов. И тако нам много којешта квари.

Шербулић. Већ, ако он није маџарон, онда нико није.

Жутилов. О том нема сумње. И они су магарци били, који су га изабрали.

Смрдић. Та знате: што је начинио цркву о свом трошку, па људима остало то у глави.

Шербулић. Дабогме, лако је правити цркве, кад му се пресица.

Жутилов. Нека и пет цркава сазида, како се зна да је маџарон, ки.¹ Али Србин је кукавица.

Смрдић. И ја кажем.

Жутилов. Кад нас сама реч „маџарон” не дира у срце, онда тешко народности!

V.

Лепршић, пређашњи.

Жутилов. Ето и господина секретара. Зашто тако снуждени, господине Лепршићу?

Лепршић. Није добро: кваре нам одборе.

Жутилов. Ко сме дирнути у народну зеницу?

¹ Напоље (маџ.).

Лепршић. Наши пријатељи. Ни барјаке нам не трпе.

Жутилов. Већ за барјаке може и проћи, али у одбор дирнути, то је Србину најсвистије.

Лепршић. Ето тако! Народ се тукао и крв проливао, па зашто? — Ни своје власти да не може имати?

Смрдић. Али како то сме бити?

Лепршић. И ја се чудим. Србље увредити, увредити змије љуте!

Шербулић. Тако нам треба, кад нисмо држали с Маџарима.

Лепршић. Многи нам се смеју и називају нас фантастама.

Шербулић. Тако нам треба.

Лепршић. Нашем новоустројеном правитељству ругају се и кажу, да је то од нас лудост. Шта више, и само наше попечитељство финансије не признају, него сва добра камерална, која Војводици припадају, узели су натраг и наше чиновнике терају.

Смрдић. Може ли бити што горе од овога?

Лепршић. Код нас може, јер и сами бунтовници добијају заштитно писмо, и добра, која смо им као ребелима секвестрирали, или продали, треба да се врате натраг.

Жутилов. То не сме да буде!

Лепршић. Тако је. Но и заслужили смо, јер немамо људи. Узмите средоточно правленије, које је ових дана установљено: какви су чиновници?

Жутилов. То је истина; ни једног од нас.

Лепршић. Наше правитељство нема енергије, нема

духа, одважности, плана; једним словом: нема памети, па нам наопако иде. Ја да сам у главном одбору! Али сад се у службе увлаче, који се знаду већма улагивати!

Жутилов. Треба начинити протестацију; треба начинити план, како се прáva Војводине чувају, и оне у главном одбору осрамотити.

VI.

Гавриловић, пређашњи.

Жутилов. Добро кад сте дошли, господине Гавриловићу, вама је добро познато, кад је наш одбор устројен.

Гавриловић. Оставите се сад тога, имамо другу невољу. Сентомаш је пао.

Сви (уплашено). Шта?

Гавриловић. Патријарх је у поноћи оставио Бечкерек и отишао у Земун. Сва је Бачка и Банат у великом страху.

Смрдић. Брзо да претерамо марву у Сервију.

Лепршић. И Србобран пао, кажете ви?

Гавриловић. Тако је.

Лепршић. То је лаж, то је измишленије!

Гавриловић. Да Бог да, но бојим се, да не буде истина.

Лепршић. Пре ће Коморан пасти, него Србобран, српски Гибралтар. И помислити то, срамота је за Србина, а камо ли веровати.

Шербулић. О, већ је доказано, да је Гавриловић маџарон!

Смрдић. Заиста.

Жутилов. Такав Србин, који једнако прориче Србљима зло, не може се више трпити у одбору.

Шербулић. И не може: ми требамо честите људе.

Гавриловић. Ви знате, да се ја нисам ни отимао.

Жутилов. Отимали или не отимали, ви сте касирани, па крај.

VII.

Скоротеча (ступи и преда Жутилову писмо; потом излази.

Жутилов чита у себи).

Жутилов (Гавриловићу). Да су сви родољупци, као ви, тешко би народу било!

Смрдић. Више сте нам кварили у одбору, него помагали.

Жутилов. Ево булетине од самог Патријарха: Коморан је пао; Отингер долази с једном бригадом нама у помоћ; Пухнер добио вјест, да ће толико Руса преко Оршаве доћи, колико је нужно. (Гавриловићу) Но, како сад стојимо?

Гавриловић. Мени је то мило; али ја сам онаково добио писмо.

Жутилов. Ви све друге корешподенте имате, зашто сте увек против Српства.

Шербулић. Ово је издајник, треба га примјерно казнити.

Смрдић. Право кажете.

Шербулић. Истерати га из одбора, то није ништа;

но треба му добро конфисцирати, као сваком другом бунтовнику.

Смрдић. Ништа него право.

Гавриловић. Али, молим вас, то није из моје главе изашло. Ево писма.

Жутилов. Не помаже вам ништа.

VIII.

Скоротеча, пређашњи.

Скоротеча. Молим, хоћу ли какав одговор добити?

Жутилов. Одмах. Ви долазите из Бечкерека?

Скоротеча. Из Бечкерека.

Жутилов. Шта је ново тамо?

Скоротеча. Није најбоље. Сентомаш пао.

Жутилов. Је ли то истина?

Скоротеча. Зацело.

Жутилов. Али ево, у булетини другојаче стоји.

Скоротеча. Не знам, тек код нас је велики страх.

Шербулић. За Бога, куд ћемо сад?

Лепршић. Али како може Сентомаш пасти?

Скоротеча. Чујемо, да су мало топова имали.

Лепршић. Дакле, издајство!

Жутилов. Ја немам шта писати; јер када је Сентомаш пао, ни ми не можемо бити сигурни.

Скоротеча. Само да се није толико пљачкало. (Одлази).

Жутилов. Шта ћемо радити?

Смрдић. Ја мислим, да потучемо све Швабе, и мацароне; јер ће нам ови највише шкодити, ако се Мацари врате.

IX.

Милчика, пређашњи.

Милчика. Јесте ли чули новину?

Жутилов. Шта, лелкем?¹

Милчика. Да Маџари долазе.

Смрдић. Је ли истина за Бога?

Шербулић. Еј тешко нама!

Жутилов. Шта ћемо радити?

Смрдић. Да бежимо.

Гавриловић. Куд знамо бежати?

Смрдић. Ви сте и тако маџарон, ви можете остати.

Шербулић. Како би било да зовемо Нађ Пала?

Жутилов. Ви знате шта је било с Нађ Палом и да нам он не може опростити. Него да поделимо касу, па да бежимо у Србију.

Гавриловић. За Бога, како ће се каса делити, кад није наша!

Жутилов. Ја знам, ви би волели да падне Маџарима у руке.

X.

Зеленићка, пређашњи.

Зеленићка. Гди је тај одбор? Шта се чини то?

Лепршић. Шта, госпоја ујна?

Зеленићка. Знате ли ви, да се Маџари враћају?

Жутилов. То је нама познато.

¹ Душо (маџ.)

Зеленићка. Па, шта сте скрстили руке? Шта се не спремате?

Смрдић. А шта знамо чинити?

Зеленићка. Шта знате чинити? Што не копате реду? Од кад ја вичем, да се копају редути! Где су барикаде? Сви на ноге, па се оружајте!

Шербулић. Ми не умемо тући се.

Смрдић. Ми смо у одбору.

Лепршић. Ја бих, али шта један човек може чинити.

Зеленићка. Срам и стид! Ви потомци Душанови? Одите, родољубице, да ми оперемо образ народности. (Узме пушку која је у углу висила). Ми ћемо спасти Српство.

Нанчика. Право кажете. (Изнесе из друге собе сабљу, коју припаше, а Милчика узме два пиштоља).

Зеленићка. Сад ви бежите куда знате, ми ћемо остати.

Лепршић. Шта, Србљи? Овај срам да подносим? Не, у ком ври српска крв, на оружије!

Шербулић. На оружије, макар сви изгинули!

Смрдић. Тако и јесте. Шта се имамо бојати?

Лепршић. Где су ти Маџари, нека дођу само!

Смрдић. Дајте овамо Нађ Пала, да му сечемо дуван на глави.

Шербулић. Право, дајте га!

Зеленићка. Где је барјак? Без барјака не може се војевати.

Шербулић. Тако је. (Отрчи и донесе барјак).

Зеленићка. На ову свету заставу сваки да се закуне! (Чује се топ). Шта је то?

Смрдић (уплашен). Маџари!

Шербулић. Еј, наопако!

Зеленићка. Куд ћемо сад?

Жутилов. За Бога, пропали смо!

Лепршић. Брже да се пошље пандур, да види шта је. (Истрчи напоље).

Смрдић. Лепо сам ја говорио, да бежимо у Србију. (Међутим су женске побацале оружје; Зеленићка побегла под кревет, Нанчика и Милчика шћућуриле се у једном углу собе).

Жутилов. Куд се знам окренути? Враг да носи и Војводину и све!

Смрдић. Убио Бог, који је први започео!

Шербулић. Несреће; кад нису били вредни, да ни-
ју ни устали.

Лепршић (враћа се). Маџари су три штације дале-
ко. Дакле сутра ако стигну.

Смрдић. Брзо да се бежи.

Жутилов. Нанчика, брзо спремај што имаш.

Зеленићка (испод кревета). За Бога, поведите и
мене.

Лепршић. Госпоја ујна, брзо да се товари! (По-
бегне).

Шербулић. Еј, наопако, еј, наопако!

(У метежу, сви, осим Гавриловића, разбегну се).

Гавриловић. Куд сам ја пристао? Ако с њима по-
ђем, они ће викати да сам маџарон; а смем ли опет
овде остати, где су толико глобили и отимали? Бед-
ни народе, на кога ти спаде, да се за твоју срећу
брину! Они, који су се на рачун твој обогатили, бе-
же; а шта ће бити с онима, који не могу бежати.

који су стари, слаби или болесни, о том се нико не брине. Тешко теби, народе: ти страдаш, а они се радују; ти пропадаш, а они се богате. — Но судбина је наша од Косова, да прошлост оплакујемо. Идем у бели свет, да не гледам несрећу народа; идем, да не чујем, како убице свога рода, људи неваљали, који су пранге носили, без свакога стида себе родољупцима називају. (Одлази).

ДЕЈСТВО V.

(У Београду).

I.

Шербулић, мало потом *Смрдић*.

Шербулић (броји цванцигере у руци). Да ти враг носи и такву земљу и такву браћу!

Смрдић (ступи). Шта ви радите?

Шербулић. Ето, већ се плаћа четири цванцика на пет форинти. Ако устраје овако, остаћемо просјаци.

Смрдић. Ја нисам мислио, да су Сервијанци такви људи. Ама чашу вина да ми је ко пружио.

Шербулић. Ко је то видео? Дошли страни људи у Сервију, бегунци, код њих да се склоне, а они ишту по четири пет цванцика приде на банку од пет форинти, уместо да сваком даду фрај квартир и кост, и да му још плате, што је волео побећи него остати под Маџарима.

Смрдић. Видим ја, родољубије се не уважава.

Шербулић. Још сте ви добро; заграбили сте, кад сте били у одбору, па вам је сад лако.

Смрдић. Колико сам заграбио? Чујем, да су ми из куће однели све.

Шербулић. Платила је каса одборска. Али ја, ни службе, ни врага, па да ми однесу двеста мерова жита и сто акова вина.

Смрдић. Чујем, да је зато што су вас тужили они, које сте опљачкали.

Шербулић. Шта сам пљачкао? Лажу.

Смрдић. Говоре за онај шмук, што ваша супруга носи.

Шербулић. То сам добио од једног Маџара, што сам га искупио од Сервијанаца. Али ако овако још потраје, те се не вратимо кући, отићи ће без трага и шмук и све.

Смрдић. Тај Рус као да на пужевима иде.

Шербулић. Видим ја, од нас неће бити ништа.

Смрдић. Наши су кукавице; хоћеду Војводу, хоћеду ово, хоћеду оно, а кад тамо — муњак! Шта су и почињали, кад нису били вредни изградити.

Шербулић. Лагали по новинама сад ово, сад оно; а нигде ништа, него су нам остале куће да их упропасте.

Смрдић. Требало би потући све оне, који су започели.

Шербулић. И ја кажем. Да смо се држали Маџара, никад боље. Али они „не, не”, докле нас не дотераше у Сервију.

Смрдић. Да губимо на банкнотама.

Шербулић. И да ме зову Швабом.

Смрдић. Јест, сад сам му Шваба! А што је долазио да нас диже!

II.

Гавриловић, пређашњи.

Смрдић. А кад сте ви дошли?

Гавриловић. Кад и сви; него сам се задржао у Гроцкој.

Смрдић. Ви сте могли остати код куће, не би вам Маџари ништа урадили.

Гавриловић. Та — да се није толико пљачкало...

Шербулић. Вама је све пљачка у глави. Ваљда вам је жао Маџара и Шваба.

Гавриловић. Жао ми је свакога, који страда невино.

Смрдић. Невино! Дакле Маџари и Швабе су невини?

Гавриловић. Како који.

Смрдић. Они зар нису пљачкали и зла чинили?

Гавриловић. Јесу, али наши нису гледали који је крив, него који је богат.

Шербулић. Нека памте, кад је била српска Војводина!

Гавриловић. Ако смо зато устали тражити Војвдину, да се пљачка и отима, боље да је нисмо ни тражили.

Шербулић. Вама је боље, јер ове године нисте могли трговати ни профитирати по вашем обичају. Народ тако не говори.

Гавриловић. Ја видим, народ пишти по обалама и пропада. За Бога, да се скупимо и дамо штогод на сиротињу. Није право да изгине.

Шербулић. Богме нико не даје ни мени.

Смрдић. Од толиког времена седим овде на трошку; на банкнотама морам да губим, па од куда ћу?

Гавриловић. Није ли грехота, да наша браћа умиру од глади?

Шербулић. Ее, што им драго, ја им помоћи не могу.

Гавриловић. Људи остали без кућа, без марве, без свега.

Смрдић. Нек чекају, док се продаду маџарска добра, па ће примити накнаду.

Гавриловић. А донде да скапају од глади.

Смрдић. Што им драго! Ено код Патријарха народне касе. Нек ишту од њега.

Гавриловић. А где је наша општинска каса?

Смрдић. Шта знам ја где је. Треба и нама живети; зато смо били чиновници Војводине.

Гавриловић. Али ви живите у излишију, а тамо сиротиња нема ни што је најнужније. Колера ударила, људи из нужде једу незрело воће и краставце, па ће сви поумирати.

Смрдић. Па где су ти доктори? Зашто не казују људима да је то нездраво?

Гавриловић. Јест, али треба имати што друго. Хајдете да накупимо између нас једно сто форинти, па да поделимо међ сиротињом.

Смрдић. Сто форинти! Шта ви говорите?

Шербулић. Ни сто крајцара не могу дати.

Гавриловић. Ви, који се толико родољубијем поносите!

Шербулић. Видим како се родољубије уважава. Ви сте били член одбора, а ја ништа.

Гавриловић. Нисмо вукли никакву плаћу.

Шербулић. Већ ја знам. Сваки је луд, који се за Српство заузима.

Гавриловић. Зато, што не може да глоби.

Смрдић. Вама је све то у глави. Док су Маџари глобили, било је добро.

Гавриловић. Па ми смо зато и устали, да се тога опростимо.

Смрдић. Којешта. Ми смо устали за народност, а нигде није стајало, да ће чиновници Војводине служити бадава; него ће још већу плаћу имати.

Гавриловић. Оставимо сад то; него дајте што на сиротињу.

Смрдић. Идите ви с Богом, ја не могу дати ништа.

Шербулић. Зашто нису сви устали на оружије, па не би ни морали бежати.

Смрдић. Тако је; него хоће људи Војводину, а неће да се бију.

Гавриловић. Они мисле да би могли и ви оружије носити.

Смрдић. А на кога би оставили одбор?

Гавриловић. О, за одбор би се нашло људи и сувише, него за логор требало би да сте се бринули.

Смрдић. За нас би гриота била погинути, који народ љубимо, јер ће опет до тог стања доћи, да му послужити можемо; а маџарони да изгину сви, па никакве штете.

III.

Лепршић, пређашњи.

Гавриловић. Ево, господин је Лепршић бар ватрени родољубац; он ће дати што на сиротињу.

Лепршић. Чекајте, док буде славјанско царство, па ћете онда видети славе.

Шербулић. Хоће ли бити?

Лепршић. Ви још сумњате? Рус ваљда није дошао забадава.

Смрдић. Но, хвала Богу, да и то доживим.

Лепршић. Једно ме само обеспокојава, што се намештају страни људи за чиновнике у Војводини.

Смрдић. Шта, шта? Где је главни одбор. Што не протестирају?

Лепршић. Требало би другојаче, али су Србљи кукавице.

Шербулић. Право кажете да су кукавице. Али тако је, кад нема правог родољубија.

Гавриловић. А шта би радили?

Лепршић. Поставили би маџароне за чиновнике.

Смрдић. То може још и бити.

Шербулић. Врло лако.

Лепршић. Како се почело радити, зацело.

Смрдић. То је наопако!

Шербулић. Боље да смо и с Маџарима остали.

Гавриловић. Па зашто нисте?

Смрдић. Знам, да би вама по вољи било.

Гавриловић. Зашто мени? Мени је свеједно, ма ко дошао у службу.

Смрдић. И стран?

Гавриловић. Ако је поштен, боље и стран, него свој, а неваљао.

Смрдић. Јесте ли га чули?

Шербулић. Није ли то издајица?

Лепршић. Треба подићи тужбу, ви сте сведоци.

Гавриловић. А шта вам помаже, кад нема одбора, а неће више ни бити.

Лепршић. Шта, и ви кварите одборе, издајник један! (Удаљи се).

Смрдић. Маџарон.

Шербулић. Не заслужује да живи међу Србљима, него да се протера као сваки други Маџар.

Гавриловић. Кад би сви Србљи били као ви, и сам не би желео бити Србљин.

Смрдић. Јесте ли га чули?

Шербулић. Лепо сам ја говорио, да се сви маџарони побију као скотови.

Гавриловић. И да им се куће секвестрирају на ползу родољубаца.

Смрдић. Већ то ће и тако бити.

Шербулић. Платићете ви нама сав овај трошак.

Гавриловић (смеша се). Хоћу, хоћу. Идем одмах, да преправљам. (Одлази).

Шербулић. Е, јесте ли га вид'ли?

Смрдић. Тако нам треба, кад нисмо имали памети.
— Куд се деде Лепршић?

Шербулић. Ено га, где се разговара с неким страним..

Смрдић. Хајдемо.

Шербулић. Већ ми се досадило без посла бити.
(Одлазе).

IV.

Жутилов и Нанчика (ступе).

Жутилов. Но, шта си хтела отоич казати?

Нанчика. Ову нашу просе.

Жутилов. Милчи?

Нанчика. Ја сам одавно смотрила, где један често пролази поред пенџера и увек баца очи горе. Све сам мислила да л' се ње тиче, и сад видим, да је истина.

Жутилов. Је ли то зацело, или као што ви жене имате обичај?

Нанчика. Послао је једнога, да је проси.

Жутилов. Шта је он?

Нанчика. Доктор; човек врло фини. Ја сам се с њим разговарала, и сви кажу, да ће бити физикус овде.

Жутилов. То је добро. Новаца ваљда не тражи.

Нанчика. Мислим да не тражи.

Жутилов. Шта каже девојка?

Нанчика. Нисам јој још спомињала; јер нешто важно стоји на путу. Кажу да је Маџар.

Жутилов. Па? Она зна маџарски као Маџарица.

Нанчика. Али шта ће свет рећи?

Жутилов. Болондшаг!¹ Свет ја нећу питати, шта ћу радити у мојој кући.

¹ Глупост! (маџ.).

Нанчика. Али ови људи, родољупци?

Жутилов. Па шта? Кад њега трпе у Србији, зашто га не би трпили у Војводини? Ми ваљда нисмо бољи од Србијанаца?

Нанчика. Право кажеш. Та ми смо боље живели с Маџарима, него и са Србљима.

Жутилов. Гледај ти само, да девојка пође.

Нанчика. Не верујем да ће се затезати, зашто јој се момак допао.

Жутилов. Хајде, дакле, да не буде доцкан.

Нанчика. Може бити, да му је зато по вољи, што знамо добро маџарски. (Одлазе).

V.

Смрдић, напред, потом *Шербулић*, ступе.

Смрдић. Шта сте се толико с тим разговарали?

Шербулић. Чисто ми је срамота казивати.

Смрдић. Зар је тако зло?

Шербулић. Зло није, него...

Смрдић. Шта је дакле?

Шербулић. Чудна ствар. Ради се да продамо Војводину.

Смрдић. Какав би био тај неваљао човек, који би своју Војводину издао?

Шербулић. И ја тако кажем.

Смрдић. Зар смо ми зато крв проливали?

Шербулић. Тако је.

Смрдић. И толико страдали?

Шербулић. Већ то Бог један зна!

Смрдић. Па како вам дође та подлост до руке?

Шербулић. Сам не знам шта ћу о томе да мислим. Тај, што сам с њиме говорио, из Сомбора је, и каже, да од наше Војводине неће бити ништа.

Смрдић. То смо одавно могли знати.

Шербулић. Каже, да се једно прошеније на цара потписује, у коме Србљи сами признају, да нас је мало и да за нас није Војводина.

Смрдић. Е, гледај ти, шта код нас неће бити! И Србљи то потписују?

Шербулић. Ко потпише, добија педесет дуката у злату.

Смрдић. Шта, шта? Одкуд толики новци?

Шербулић. Каже да се унапред плаћа.

Смрдић. Али, толики људи! То ће много изнети!

Шербулић. Е, свима се не даје потписивати, него само који су били у одбору.

Смрдић. Но, тако је већ могућно.

Шербулић. Па, шта мислите?

Смрдић. Ја мислим, ако то цар хоће, оно ће тако и бити; зато је боље потписати.

Шербулић. Тако и ја мислим. Нека донесе дакле, да потпишемо.

Смрдић. Ви не можете потписати.

Шербулић. Зашто?

Смрдић. Кад нисте били у одбору.

Шербулић. Вама је познато, да сам био наименован.

Смрдић. Али није дошло у протокол.

Шербулић. Реч председатеља вреди као и протокол.

Смрдић. Ја не знам да ли је то тако?

Шербулић. Баш и кад не би било, ко ће распитивати јесам ли ја био член, кад моје име међу толицима стоји?

Смрдић. То је истина; али знамо ми.

Шербулић. Па зар би ви мене издали? Ми стари пријатељи!

Смрдић. Добро, само да не окриве нас.

Шербулић. Ја ћу потписати насамом, па после нека траже, кад извучем новце.

Смрдић. Закрпа је лепа.

Шербулић. Како да није, особито сад, где смо толико страдали од проклетих Маџара.

Смрдић. Хајдете да саопштимо Жутилову, да видимо шта ће он рећи.

Шербулић. Е, он ће једва дочекати, како је лаком.

Смрдић. Богме, он се добро покрпи.

Шербулић. Кад га пре три године истераше из службе, мал' не скапа од глади; жена и деца рђаво одевени. А сад, јесте ли видели, како се носе?

VI.

Гавриловић, пређашњи.

Гавриловић. Ми тамо овамо, па опет заједно. Тако је, кад се нема шта радити.

Шербулић. С вама и јест пријатно састати се.

Гавриловић. Е, не треба све опет мак на конач узимати. Но мени се чини, ви имате нешто тајно између себе.

Шербулић. Шта би имали тајно? (Намигује на Смрдића).

Гавриловић. Та из далека гледам, како сте се нешто забунили.

Шербулић. Забунили смо се, што ти Руси једанпут не сврше, него седимо на трошку.

Гавриловић. Ја чујем да ће се сваком платити дијурна, који је избегао.

Шербулић. И треба да се плати. Нисмо ми бесни, да се потуцамо.

Гавриловић. Но ову ће дијурну само они добити, који се одреку Војводине.

Смрдић. Како би то било?

Гавриловић. Тако се говори.

Шербулић. Па хоћете ли се ви одрећи?

Смрдић. Као да ту треба много сумње.

Гавриловић. Ја ћу онако поступати, као што чине родољупци. Ваљда ћу и ја доћи у число њихово.

Шербулић. Никад ни до века. Који је био лане маџарон, тај ће се као такав и подерати.

Гавриловић. А који је родољубац, тај може чинити што хоће, је л' те?

Смрдић. Родољубац не може друго радити, него што је родољубиво.

Гавриловић. Кад би вас о противном уверио? — Али ево наших земљака. Нешто је Лепршић весео.

VII.

Жутилов, Нанчика, Милчика и Лепршић ступе, прешаши.

Нанчика (Лепршићу). Па зашто нам не кажете шта је ново?

Лепршић. Шта вам имам казивати? Маџари ће бити побеђени, па мир.

Гавриловић. А шта ће бити с нама?

Лепршић. Добићемо и ми, не оно, што су неке претеране главе тражиле, него што је право.

Гавриловић. Хоће ли бити Душановог царства?

Лепршић. Будалаштина! Нема нас двадесет милиона.

Гавриловић. Али бар славјанско царство.

Лепршић. И од тога нема за сад ништа.

Гавриловић. Та вама је то непрестано било у устима.

Лепршић. Морало се тако говорити, да народ устаје.

Гавриловић. То ће рећи: ви сте лагали...

Лепршић. Е, тако је, другојаче није могло бити.

Гавриловић. Наравна ствар, родољубије све допушта. Него молим, како сад стојимо?

Лепршић. Не можемо ни ми захтевати да смо бољи од других. Дobili смо равноправност свију народа,obili смо патријарха, добићемо и војводу, па куд ћете више!

Смрдих. Бре, само да се једанпут сврши, па макар како било!

Шербулић. И ја кажем, доста смо од куће.

Милчика (смеша се). Ја не марим, ма још толико трајало.

Гавриловић. Верујем, јер се овде удајете.

Смрдић. Је ли истина?

Шербулић. Смето ли честитати?

Нанчика. Јест нешто у ствари, но није баш свршено.

Шербулић. Но, то ми је мило.

Смрдић. Ви сте најбоље профитирали у бежанији.

Лепршић. Је ли прилика добра?

Гавриловић. О, фини младић, ја га добро познајем. Истина није Србин —

Лепршић. Шта, шта?

Шербулић. Како би Српкиња за страног пошла?

Смрдић. То баш није лепо.

Шербулић. Председатељ одбора!

Жутилов. То су женски послови, у то се не мешам.

Шербулић. Макар како, тек ја не бих допустио.

Лепршић. Дакле је младожења Влах?

Гавриловић. Није, него Маџар.

Лепршић. Је ли могуће?

Смрдић. Ја не могу веровати.

Нанчика. Говори се тако, но управо не зна се.

Гавриловић. А, за цело! Ја га добро познајем!

Лепршић. И ви се можете тако заборавити, да Маџара узмете за зета.

Смрдић. То је преко јего.

Лепршић. Одмах идем, да ставим у новине; нека

се свет чуди поступку највећег родољупца.

Жутилов. Он ће се посрбити.

Лепршић. Посрбити? Ви ћете се помаћарити, као што сте и били полак Маџар. — Срамота!

Шербулић. И ја кажем, да је срамота.

Лепршић. Не, то мора доћи у новине; све забадава.

Гавриловић (Лепршићу). Хоћете ли ставити како сте и ви добили службу изван Војводине?

Жутилов. Какву службу?

Гавриловић. Секретар код владиног комесара.

Смрдић. Је л' то истина?

Лепршић. Била је реч.

Гавриловић. Зашто је „била реч“, кад сте за цело примили, а није никакво зло.

Жутилов. Како би Србин иначе служити могô, него код Србина?

Шербулић. То је истина.

Смрдић. Нема од нас ништа, кад нас и највећи родољупци остављају.

Жутилов. Ја сам служио код Маџара, па сам их тако напустио, како се Српство подигло.

Лепршић. Дабогме, кад су вас из службе избацили.

Жутилов. Мене из службе избацили? Ви, безобразни младићу, што сте изневерили ваш народ.

Лепршић. Као ви, што дајете кћер за Маџара.

Жутилов. Ви сте фантаста.

Лепршић. А ви родољубац, што сте напунили џеп од крађе.

Гавриловић. Немојте, господо, тако викати; срамота је од страних!

Лепршић. Шта: „немојте викати“! Нека сви чују!

Жутилов. Треба ставити у новине такве родољупце, који народу вичу да устаје, а сами би се потурчили.

VIII.

Зеленићка, пређашњи.

Зеленићка. Шта је то? Каква је то вика?

Гавриловић. Ето шта је: господин Жутилов удаје кћер за Маџара, а господин Лепршић постао је чиновник изван Војводине, па се сад препиру, који је већи родољубац.

Зеленићка (осврће се). Нема нигде столице, да могу пасти у несвест. Је ли то истина, за Бога?

Гавриловић. За сад је тако.

Зеленићка. О, сјени Милоша Обилића, Хајдук-Вељка и других јунака, чујете ли? У Војводини српској дичи се Маџар љупкостију брака најдичнијом Српкињом; у Војводини српској неће Србин да служи свом роду, него туђину! Нећаче, нећаче, вратите се у њедра ваше домовине, духом вас народности преклињем, вратите се роду вашем, којег сте били потпора и отрада!

Гавриловић. Кад тако лепо дишете за Српством, ево и вама једно писмо од вашег старог пријатеља Нађфалудија. (Пружи јој писмо).

Смрдић. Шта је то?

Гавриловић. Чисто родољубије. Госпоја Зеленићка или по српски Плавићка, имала је одавно познан-

ства с једним Маџаром Нађфалудијем, кога сви познајете. И овај јој сад пише, како она врло добро чини, што мрзи на Маџаре.

Шербулић. С Маџарима корешпондирати, то баш није лепо!

Лепршић. Госпоја ујна, зар тако треба?

Жутилов. Цударшаг!¹ Па још има мени да пребацује!

Шербулић. Ја бих се стидио таково што учинити.

Смрдић. Тешко нама, кад смо до тога дошли!

Шербулић. И ја кажем, тешко нама!

Смрдић. Родољубица, која је тако силно за народност дисала; ах, срце ми се цепа!

Гавриловић. А ви, јесте ли потписали прошеније, да нам не треба Војводина?

Лепршић. Ком не треба Војводина?

Гавриловић. Ево, Шербулић и Смрдић погодили се с једним страним за педесет дуката, да ће потписати прошеније, како је излишна Војводина.

Смрдић. Е, мислите не знамо ми, да је то ваше масло било?

Шербулић. Само сам тако рекао, да вам учиним радост.

Гавриловић. Ја знам да сте га, те како, молили, да вам прошеније и дукате донесе.

Жутилов. Но, то је још најгоре.

Лепршић. То значи бесовјесно издати свој народ.

Гавриловић. Видите, господо: господин Жутилов удаје кћер за Маџара; господин Лепршић примио је

¹ гад, притворство (маџ.).

службу изван Војводине; госпођа Зеленићка добија писма од свога пријатеља Маџара; а Смрдић и Шербулић хоће да продаду Војводину. Кажите ми који је највећи знак родољубија.

Смрдић. Све је то ваше масло, но разговараћемо се, док се вратимо кући.

Гавриловић. Кад нема одбора.

Жутилов. Шта, шта? Ви се усуђујете кварити одборе?

Смрдић. Тако нам једнако прети.

Жутилов. Мрав један; да се усуди у одбор дирати!

Гавриловић. Боже, сачувај! Ја ћу настојати, да и ваш зет буде член.

Зеленићка. Али шта га трпите овде, молим вас!

Нанчика. И ја се чудим.

Гавриловић (Зеленићки). Зар је то благодарност, што сам вам донео писмо од вашег старог пријатеља?

Зеленићка. Даље од нас!

Смрдић. Да се не усудите к нама приступити!

Жутилов. Који народне чиновнике опорачава, тај вређа сав народ.

Нанчика. Маџарон један!

Зеленићка. Развратан Србин!

Лепршић. Који нема једне искре родољубија у себи.

Гавриловић. О, родољупци, родољупци, идем приповедити свету, шта сте радили; да видим, хоће ли се наћи који, који ће рећи, да по оваковима може народ процветати .

(Завеса).

Светислав и Милева

(ПОСВЕТА)

ПРЕДРАГОЈ И РОДОЉУБИВОЈ
МАТИЦИ СРБСКОЈ

усрдној просвештенија народног подпомагателници,
ревнителници, благодетелници.

Књижевства српског попечителници. Изображенија
правог подпори. Првој искусној методичне амброзије
строителници виновници мали овај с умнога поља
дарак усрдно приноси

Пчелица.

ПРЕДГОВОР.

[I. издању].

Ретко се који од најпростијег до најсовршенијег народа налази ком не би древност мање или више (по мери чувства) мила била, и који се не би њу воображавајући увесељавао, или поне забаву какву у том находио. Колику је снагу страст ова у нама прострла из тога се види, што многи од нас колико више могу старим обичајевма теже, и паште се достојни наследници (макар какви) праотаца својих називати се, радо примајући и сам укор песмотворчевог изреченија: *Video meliora, proboque, deteriora sequor.* — Ово чувство чини се, да нам је од природе дато као нека благодарност, коју ми древности као седилама украшеном старцу показујемо за њено искуство, за све што смо од ње попримали, и без које би (може бити) ништа и ништа били. Сваки народ по једну точку сретну или несретну броји, на коју његови потомци у свако доба поглед управљају. Римљани нису могли лако Кану заборавити, њу су често спомињали, ако им је и убитачна била; Србин при слушању Косовске борбе у необичном движенију находи се, његова распаљена сила воображе-

нија до Крушевца се простире, брани неправедно облаганог Милоша пред Лазаром, помаже му убити Мурата, враћа се натраг, обнавља борбу, проклиње Вука, и сузе пролива видећи крајњу погибелъ Благородства Србског; шта је ово него пресвета љубов к праотечеству? Колико нас има, који не би преско зидина порушеног каквог града прелазећи стали, с умиљеним срцем на останке ове древности погледали, живо уму представљајући да су овде праоци наши некада живили и колико може бити крви просипали?

Из овог се дакле јасно види колико ми старе ствари љубимо, и не само што их љубимо, но и прилику тражимо љубопитство ово задовољити, штатуге и нумизме скупљајући и њих као велико сокровиште чувајући. Древност се и на више струка разделяје од којих једну част заузимају народне приповетке и песме (које друго ништа и нису, него приповетке с похвалом каквог добротвора роду човеческом). Овима се слободно могу и романи (стару какву повест представљајући) придодати, који, само ако ништа не носе, чим би незлобиво срце ранити могли, и ако су својству народног карактера сходни, не последње у читању заслужују место, јер прости наши земљоделци, а и други не имајући кад дубоко о материјама мислити у недељне и празничне дане невину забаву и увеселеније траже, но хоће који што сходније у том од лепо сочинјенога романа наћи? Његова душа повест какву читајући у прошле векове повраћа се, и силом воображенја њих очима представља,

сравњавајући ондашње поступке са садањима; његов ум гледајући различна художества оштри се, а срце му се добром примеру подражавајући краси и изображава. Ласно ћу ово моје мненије потврдити, ако само опоменем, да и сам премудри наш Доситеј у своја морална дела романтичке повести уводити није сумњао, опомињући се често прекрасног оног изреченија: *Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci!*

Из овог узрока и ја желећи празне моје часове тако употребити да и мени на ползу, и другима на увеселеније буду, на ту мисао дођем, да младежи србској повест страдателну Светислава и Милеве и њихове невинне љубави сприобштим; истина повест ова више се трагедији него роману уподобљава, ништа мање мислим да сам с тим и бољи начин изабрао младеж полезно забављати, будући да трагедија увек роману предпостављена за прву дужност (по мненију Аристотела) почитује страсти човеческе утишавати и уздржавати, на које сам ја, као што ће се видети, много и тежио, наглост сиреч и зла следства њихова описати, и тако их умним очима неискусног младића представити. Један пример у Бајазиту може нам показати до чега наглост човека довести може, и шта је кадра страст с уздањем у силу учинити, но следство нам показује: што се више таласи подижу, то дубље у пучину пропадају! —

Ја сам ово жалостно позориште на истини основао по историји незаборављеног нашег Рајића, подражавајући гдигди и славном Г. Флориану, и с тим мислим, да сам најпречи пут к полезној забави нашао.

Овде би место било коју реч за оне додати, који ће ду ми, може бити с Орацијем пребацивати: *Nec pueros coram populo Medea trucidet — aut humana palam coquat exta refarius Atreus* и пр., но ја мислим да списатељ неправо има дело своје напред бранити, његова је дужност на обште изреченије чекати, допадне ли се, то је он победу одржао, у противном пак случају ништа му не остаје, него очи доле спустити, и — ћутати. Моја намера и није била за учење наше што писати, но за неуке, за нашу младеж, на коју нек ми се допусти последњу беседу управити:

Прими, љубезни рода србског цвете, мали овај дарак као искрени знак мога к теби доброжеланија, тежи добродетељи као трудољубива ко цвету пчелица, а клони се порока, којег је свирепа рука кадра тебе у пропаст бацити, ползуј се весело малом овом књижицом, и задржи у љубови твога тебе љубећег

Ј. С. Поповича.

У Пешти, 6 јунија 1827.

[II. издању].

Јоште године 1842 желело је позоришно друштво у Београду представљати „Светислава и Милеву“. Како дело ово — у моме детињству састављено и године 1827 двапут печатано — носи трагове незрелости не само у плану, него и у дијалогу, саизволети нисам могао да у моме присуству ступи на позориште онако, као што је; и то ми је дало повода — почем би помесне поправке мало што помогле — цело дело прерадити. Да не бих пак читатељима уки-

нуо чувство оно, које су из првог изданија добили, задржао сам, колико је год било могуће, првобитни план; и по томе дело није могло добити онај вид, који би заиста добило, кад бих га изнова смислио и средио. Два су пак узрока, што прерађено ово позорије на свет издајем: прво да би се и по другим местима, као народно и познато дело, у новом оделу могло представљати; а друго, да би се млади наши списатељи научили примером мојим, како је полесна ствар књижевне саставке своје више година у рукопису држати. Изданију овом не придевам никакве особите лепоте; али и то могу слободно казати: да преимућство над првим заслужује.

У Београду, 7 фебр. 1848.

Ј. С. П.

Л И Ц А

Кнегиња Милица, царица српска.

Стефан, њен син.

Милева, њена кћи.

Селимир, советник.

Светислав, његов син.

Даница, Милевина пратиља.

Бајазит, цар турски.

<i>Емир</i>	)	
<i>Осман</i>	)	паше
<i>Ибрахим</i>	)	

Тимур Тамерлан, хан татарски.

Више војске татарске, стража.

ДЕЈСТВО ПРВО.

(Соба у двору Миличином).

1.

Стефан (сам: седи замишљен, наслонивши се на руку. Наједанпут дигне главу). Тако мора бити! Србија, та пре та после, пасти је морала! Зар бадава толике кавге и распре, толика несогласија и бешчинија по њој бијаху? Зар она убиства, оне неправде да на добро буду?! — Јадни, несрећни народе, колико за права Бога страдати мораш, колико крви просипати мораш: да ублажиш светињу правосудија, светињу коју су твоји праоци несмислено оскврнили! Душане, Душане! Сад да устанеш, па да видиш твоју Србију, зачудио би се, нити би је могао познати, сироту! Под тобом је као крин цветала, а сад, тужна, без помоћи цвили. (Устане). Све је поремећено: закони погажени, не гледи зет на таста, не поштује млађи старијега; све ти то омразом, све осветом дише. Ал' тако је, јер си *ти* први у српскоме роду, који оцу постаде убица. Вукашин те срета, свети се неправди, а сам себе у грех уваљује: Уроша ти убија; а сам с Угљешом под мач правосудија пада! Ах! Сав стрепим, кад помислим какови се сметови над Србијом

вијаху, кад су оца мога бирали за цара. Завист, паклена завист, злоба и мрзост одмах га је почела гонити, која му ево и главе дође. — О, оче мој, добри оче мој, ти уживаш блаженства по пределима небесним, а син твој, Стеван твој, жалостан проводи живот! Укрепи му дух, о оче, да и он стазом твојом, стазом правде и разума, иде, и да у њему Србија оно задобије опет, што је у теби, жалосна, изгубила. (Наново се пусти у мисли).

2.

Милица, пређашњи.

Милица. Нашто жалости онде места давати, где се о помоћи мислити мора?! Стеване сине, пробуди се! Унинијем отаџбина ништа не добија.

Стефан. Унинијем, мати, цела тоне земља. Погледај на Косово, црни онај гроб свега што је Србину драго и свето. Сјајност, и слава, и слобода, свакоме мила, онде сахрањена лежи. Ми смо останци овога плачевнога лика, и камо срца, мајко, које неће при овоме помислу на четворо пући?! Не унивати, не тужити и уздисати, но крваву сузу проливати мора сваки, који цену Српства у правој мери осећа. О, зете, проклети Вуче, до тога ли те славољубије довести могаше, подло чедо паклом задахнуте злоће!

Милица. Не спомињи то мрско име, не пун ми срце новим туге отровом: да је убица славе српске јоште у животу. Остави га, сине, ономе судији, који поступке људи неумитним цени оком, а ми се обра-

тимо, куд нас дужност позива. Народ је на нас надежду упро, од нас чека помоћи. Како ћемо ране му залечити? Како ћемо га сачувати од других беда, које му непријатељи кивно приправљају? Земљу, сине, ваља да бранимо, јер ћемо за њу тешки одговор давати пред Богом.

Стефан. Хоћу је, мајко, бранити до последње капље крви; бранићу је, мајко, као што су је и преци наши ватрено бранили. Та ваљда није све јунаке прогутало Косово?! Има детића, којима ће радост бити за отечество крв пролити скупу. Док је овога о бедрици мача, и док је мени Лазара и Светислава мојег: нећу допустити да Србин носи туђе ропства ланце! Чете ћу од самих младића закупити, јер је младост одважнија за домовину умрети своју. Мудри савети искуством богатих стараца нека нас руководе, и ова свеза млађаних мишица нека поврати отаџбини стару моћ и сјајност!

Милица. Љубов те, сине, отечества распаљује, она ти улива снагу, која се у твом само уображењу налази. Не можемо се ми, Стеване, борити: прошло је оно време, кад су Србљи сложено на непријатеља ударили. Сад један другом добра не жели. Где је Вук? Са собом одвукао језгро војске српске, граби и отима земље и градове, круну гледи са убитком среће српске да присвоји, несрећник. С ким ћеш војевати? Са Светиславом, с децом?! О, сине, лепа је младост, пуна жара родољубија; али праву своју снагу не познаје. Ми би једва десету част онолико људи сакупити могли, колико би Бајазит нама противуставио.

Видиш ли ти да се престол Цариграда потреса и да Европа стрепи од оружија турског!?

Стефан. Шта нам дакле радити ваља?

Милица. Поступити другим начином. Ми морамо тражити мира код Турчина: једно, што је одсудну битку добио, а друго, да нас — ах! — и од нападања проклетога Вука брани. Каква клетва сустиже Србију, кад морамо против рођенога зета да тражимо помоћи!

Стефан. Мир, мати, велиш?! И ја мир љубим. У миру земља благодатне плоде своје богато излива, у миру се устави и закони крепе; војник тражи покој, ратар иште мир, и ја велим: мир да буде! Но ако нас овај мир скупо стане?

Милица. У нужди се, синко, све скупље купује. Да пошљемо посланике: нека Бајазиту представе да ћемо му годишњи данак плаћати, само да нам земљу не раздире више.

Стефан. Кад се на ино не може, нека иду! И, о да би Бог дао, да на том остане! Ах! Срце ми се цепа при помислу, да је Србин постао робом; али је судбина строга. Нека иду! Ево нам и деде Селимира, нека и он чује шта смо закључили.

3.

Селимир, пређашњи.

Стефан. Добро нам дошао, дедо Селимире!

Селимир. Добро нам је, синко, одавно потавнело! Зло нас гони и судбина још мачеве оштри. Ах, Боже

мој! Зашто рана моја није била смртоносна, те не бих несрећу земље очима гледао?! .

Стефан. Ал' јој не би ни у чем ни помоћи могао. Добри старино, ти си један од родољубаца остао, на које је покојни отац мој надежду полагао: дај лека, помози, о, помози домовини!

Селимир. Ево ме готова за род српски највећи терет на слаба метнути рамена: посртаћу, издисаћу, а нећу гласа ни јаука пуштати. Ал' је тешко и претешко залечити рану ову!

Милица. Ми смо намислили отпавити посланике турскоме цару.

Селимир. Турскоме цару?! Чега ради?

Милица. Да мира просе.

Селимир. Посланик од Бајазита већ је овде, и ја чрез њега долазим.

Милица. О небо! Ова брзина ништа на добро не носи. Но саслушати га морамо. (Звони. Дворослужитељ дође). Нека уђе посланик турски. (Служитељ одлази). Час Србљима последњи куца, то ми срце каже. Но судбина је разгнењена, умирити је морамо.

4.

Осман, пређашњи.

Осман (поклони се). Цар Бајазит кнегињу Милицу и њене синове поздравља! Добро познаје храброст Србаља, о којој се недавно на пољу Косову уверио: честује такав народ и уважава, и зато ти својевољно мир подноси. Услови су кратки: да му твоја

два сина с десет хиљада војника у помоћ шиљеш. А да видиш како Бајазит с тобом искрено мисли, саму кћер твоју најмлађу жели имати за жену.

Милица (пребледи).

Стефан. Милеву за жену?!

Осман. Јест, то Бајазит, цар мој, жели. До сутра се надам одговору. (Одлази).

Стефан (дуго укочен гледа матер). Мати!

Милица. Какав глас! Не, неће тога бити! Дете моје не дам, ономе је не дам, којег је само име кадро нежно срце поразити њено! Ах! Ово је жертва, која ми душу потреса. Милево, потпоро несрећне матере твоје, тебе да изгубим? Не, тако ми Бога! Пређе нека се Косово још једанпут крвљу полије Србаља! Стеване сине, осећаш ли силе, да кући својој помогнеш? Купи војску! Сама ћу с вама поћи! Женско ово срце неће се устрашити при ужасном проливању крви. Само Милеву не дам, дете не дам крвнику у нокте!

Селимир. О, царице, из тебе чувство материно говори. Но ти ниси само Милеви мати, већ цела Србија тебе тим лепим именом поздравља, и свака је дева српска твоја кћи, која од тебе спасенија чека. Дужност ти је, мајко земље, за најмање чедо твоје старати се.

Милица. Куда те, старче, ослабљена чувства воде? И оно хоћеш да порушиш, што нам је природа као најлепши цвет у прсима потхранила. О, иди, расказуј науку ову слабоумнијој од мене. Која дете своје не љуби, ни земљу љубити не може.

Селимир. Или боље: која земљу не љуби, пред материјним чувством као претворна опсена кука. Да су тако браћа твоја мислила, и сад би их гледала код тебе. Њих си без суза на војску испратила; испратила кнеза, твога незаборављеног супруга; сахранила сву твоју родбину с оним чувством, које је великога Душана, твога брата, онако дивно одликовало. Сад те љубов к Милеви тако слабом учини, која ће нашег непријатеља укротити. Царице, кнез Лазар гледи на поступке твоје.

Милица. О, кад Селимир тако говори, Селимир, који зна шта је Милеви Светислав!

Селимир. Светислав је мој јединац, царице, и њега бих три пут сопственим очима на смрт испратио, па ни сузу испустио не бих, кад би добро постојбине наше то од мене захтевало. Не тужи, светла кнегињо: ја ћу сâм с Милевом и Стеваном поћи. Ако ме надежда не вара, још се може све другојачије променити. Али срце материно мора кћерцу засад да прегори.

Милица. Мора?

Селимир. Занста, мора.

Милица. Дакле иди, несрећна кћери моја, једина утехо у горкој тузи твоје јадне мајке; иди, да и тебе изгубим! Све ћу изгубити што ми је драго и мило, и опет ће Србија остати сироче. Ах! Сакрићу сузу ову од Селимира, да љубов матерна не уцвели љубов к отаџбини. (Брзо отиде, рукама очи покривши).

Стефан. Света сени оца мојега, видиш ли? Твојом кривицом није, што Србију постиже ово. Приспео је

последњи час твом несрећном народу: расејаће се, утаманиће се, дне ће своје изван миле отаџбине оплакивати, јер је трострука беда за несрећну овцу, кад с вуком мора у сродство да ступа.

Селимир. Синко, теши жене као јунак, а не умножавај невољу мечтама ума. Та још се може све то размимоићи.

Стефан. И да војска српска поради Бајазитовог славољубија крв пролива своју, крв која је потребна још за какво Косово! Да несреће наше превелике, кад морамо сами, нашим сопственим рукама, гроб себи да копамо!

Селимир. О, зашто ме ниси, Косово, прогутало! Сваки дан доноси беде, за десет година човеку премноге. Бедна Србијо, несрећни Селимире! (Отиде).

Стефан. Срећан си ти, старче, јер те ноге неће одржати, да беду земље довршену видиш! На ово је Стеван осуђен.

5.

Милева, Стефан.

Стефан. Ходи, Милево, ходи, мила сестро, да те братским рукама загрлим. Никада те нећу моћи овако слободно, овако нежно загрлити, бедна жртво наша!

Милева. О, брате, мекано ово девојачко срце тако је измучено небројеним ударцима судбине, да никакву више тугу сместити не може. Штеди женску

слабост, љубезни Стеване, јер наша мекост осећа тугу троструко, кад жалост јунаку на лицу гледи.

Стефан. Није жалост ова, Милево, за отаџбином, коју на челу моме читаш; већ братска љубов топи се при погледу лица твога, јер ти тешка судбина предстоји. Без браће ћеш остати, без родбине остати, и опет, ах!... можда ћеш бити задовољна и срећна, ако је срећа завичаја лишити се.

Милева. О, брате, таквим ли мелемом привијаш горке ране девојки, која од тебе утеху сваку изгледа?! О, немој, не парај ми овог јадног срца, које никога није увредило.

Стефан. Није, Милево сестро, није оно никога увредило, као што ни моја, ни оца нашег воља, никога увредила, никому досадила није. Ал' је светост правде издаље нарушена. Тебе је изабрала судбина, да је оним, што ти је најмилије, твојом невиношћу, ублажиш. Чуј, Милево, јер чути једанпут мораш! Бајазит с нама мира хоће. Он захтева да му ја и Лазар с војском у помоћ идемо...

Милева. Њему у помоћ? О, Боже!

Стефан. И ми овај услов морамо да примимо, јер се тек тако одвратити може гром ужасне судбе, који са ужасном хуком прети Србију до корена да сатре. Али је судба наменила да и ти земљи окове у нечем одлакшаш, оној земљи, нашој слаткој мајци, за коју је велики Лазар са целом родбином жртвовао крв и живот.

Милева. Милостиво небо, шта ћу још чути?

Стефан. Није тако страшно, као што нам се види.

Бајазит захтева да ти — његова супруга будеш.

Милева (пробледи, хоће да падне).

Стефан (придржи је). Милево, Милево! Не дај да те црне мисли преобладају! Помисли да си кћи великога Лазара.

Милева (исправи се, погледи на небо, потом на брата). Не, нећу очајавати! Зар је мени љубов браће моје и матере Милице непозната?! Они ће одбранити слабу своју Милеву.

Стефан. Велика је љубов наша к теби, Милево! Сестро, и ја сам први, који бих живот свој за тебе положио; али је друга невоља, која руку обезоружава нашу: отечество! О, погледај, како оно, бедно, без сваке помоћи цвили! На тебе је једну управило сву надежду. Што му педесет тисућа дати не могу, ти му једна набавити можеш: мир и спокојство. О, помози му: жртвуј себе, као што је отац наш, као што је дед Богдан, и као што су остали сродници себе жртвовали. Жалост твоју ублажаваће срећа толико милиона људи. Благослови ће те са сузним оком из земље пратити, и ови благослови...

Милева. Дакле никакове надежде за несрећну девојку?

Стефан. Надежда нас, Милево моја, бољег чека. Ти си земљи сад једна надежда: ако ти ослабиш, ако твоје девојачко срце клонс, ко ће јој помоћи?

Милева. О, пусти ме, брате, да се мало разаберем.

Стефан. Опомени се оног случаја, који је добром оцу нашем сузу радости изгонио. Мала си била и једва си говорити могла, кад си код њега, бригама

оптерећеног, седела и пажљиво слушала разговор са дедом Богданом: хоће ли се турскоме подложити данку. И ти си тепајући изустила: „Бабо, немој Турчину да служиш!” О, знаш ли колико ми је пута отац наш ово понављао, кад нам је говорио о љубови к отечеству?

Милева (покрије лице рукама). Боже, шта сам дочекала!

Стефан. Твоје сопствене речи нека те укрпе, а ми ћемо све чинити, да ти судбу одлакшамо.

Милева. Страшне речи код слабачких сила! Остави ме, брате, да о њима мислим.

Стефан. Ја идем. Љубов к отаџбини нека те укрепи! (Отиде).

Милева (сама). Љубов, несрећна љубов, она ће Милеву погрузити у пропаст! О, где си ти, невино детињства време, кад сам љубови слободна била? Ти протече и ја жртвовах најлепша чувства Слетиславу моме, да за отечество ништа не остане. Могу ли оне лепе, оне љупке порушити свезе, да спокојством живота мојега за то не платим? Отечество, добродетељ — какве страшне речи за девојку младу и слабу! Ал’ је то воља браће моје, воља матере моје, воља целе српске земље, и ја се не могу отргнути, да свести пепео оца мученика неблагодарно не разгневим. — Ево ме дакле, бедна земљо српска, ево ме теби, твоје среће ради, на ужасну жртву! Сахранићу, јадна, чувства моја, која сам Светиславу дужна; заборавићу га. — Заборавити?! Не! Он ће у уму моме увек живо остати написан. Пролеваћу сузе о изгуб-

љсној надежди мојој, венућу, тужићу, и кад ме горка туга у хладна смрти наручија отпрати, онда ћу радост, онда срећу почувствовати. (Седне и унило спусти главу на руку).

6.

Светислав, Милева.

Светислав. Какав глас, какав ужасан глас! Милево, тебе да изгубим?

Милева. О, зашто ону убијаш, која је још онда убијена, кад је првим погледом угледала сунце? (Бризне у плач). Светиславе, смемо ли и једну реч проговорити, где се о добру домовине ради?

Светислав. Милево, цвеће живота мојега, најподлији би Светислав био на свету, кад би те за то корити мислио. Тисућу живота да имам, тисућу бих на жртву рода без јаука принео. Само тебе изгубити не могу, тебе, сунце чувствујућег срца мога, тебе, анђелу искупитељу српске бедне земље! Слаб ми је дух, Милево, да ти каже: „Не иди!”, јер где дужност отечества заповеда, ту сам ти мањи од худог мравка. Иди, Милево, ал’ не мисли да ћу ја срећан бити. Сахранио је овај тренутак све лепе сне моје, и ја остадох као гола стена на припечи жаркога сунца. Само те то молим, о Милево, једна је молба моја: да на мене не заборавиш. Носи ме у уму, као што ја тебе никада избацити не могу.

Милева. О, престани, престани с овим срце пробадајућим речма! Не убијај несрећну, која је и тако убијена.

Светислав. Убијена, Милево, али не као Светислав. Носи судбу, носи срећу моју преко даљних земаља. Али шта „носи”? Могу ли без тебе срећна бити? Не, ја ћу с тобом поћи: намолићу Лазара, да ми уступи место своје. Пријатнији ће ми воздух бити, где знам да овај исти и Милеву моју оживљава.

Милева. Сасвим ме зар желиш убити? Приступ ће ти бити забрањен. Нигда те нећу видети, нигда за тебе што чути: па ће ми стање бити трипут горе него иначе. Остани, драги Светиславе. Тебе никаква сила не стеже. Ти си бар слободан.

Светислав. Ја слободан?! О твојој судбини моје биће виси. Каква је слобода, где дух за једну точку привезан стоји? Роб сам ја, Милево, роб твоје среће, твојих часова. Ја идем, да се са Стеваном разговорим. Само ми се ти завери, сунце, да ћеш она остати, која си ми била досада. То ми обреци, па ћу трпљиво сносити горко бреме судбине моје. (Ухвати је за руку). Милево, добра Милево, једну само реч! Остајем ли код тебе онај Светислав?

Милева (покрије очи убрусом).

Светислав. О, Бајазите, камен да си, омекшао би при овом позорију! Још ме добра надежда блажи. Теши се, Милево, док се опет не састанемо. (Отиде).

7.

Милица са Селимиром ступи, пређашња.

(Дубоко ћутање. Милица је главу оборила).

Селимир (торжествено). Милево дијете! У старо доба било је једно чудовиште, које је немилостиво морило људе и опустошавало земљу. Свако је живо било у страху и трепету; али се чудовишту није могло досадити. Најпосле почну разбирати, еда л' би се како ублажити могла ова аждаја, и она заиште да јој се један од житеља својевољно жртвује. Од толико људи само се једна девојка на то одважи, те овим пожертвовањем спасе земљу од даље погибели. (После кратког ћутања, видећи да Милева неће да одговара). Како ти се допада поступак овај девојке?

Милева (погледи на матер и уздахне).

Селимир. И од нас се иште да једна девојка спасе отечество; али не да сама губи живот, него да влада оним, који жели нама заповедати. Није једанпут несрећа донела срећу.

Милева (брзине у плач). Ако је срећа са Турчином живети . . .

Селимир. Теби је дакле познато? Заиста, не очајавај: и Турчин је човек. Ко тебе иште, тај ће те умести љубити и чувати.

Милица (шири руке с очајанијем борећи се).

Милева. Мати, зашто допушташ тузи срце ти парати? Где је толико тисућа пропало, могу и ја пропасти.

Селимир. Милево дијете, нећеш ти пропасти.

Милева. Зар је срећа у туђину поћи, род и веру променити, своје не видети више?!

Селимир (склопи руке и спусти главу са сожаленијем ћутећи).

Милева. Да сам проста пастирка, ја бих срећна, пресрећна била; али је мене судба узвисила, да будем кћи царева. Од већега више се иште. (Приступи лагано матери). Милева је слаба, да обрне ток страховите олује.

Милица. Опрости, кћери, тврдом материном поступку. Жестокост судбине тако је захтела, да те, јадна, на жртву принесем. Преко сињег мора пратиће те мисао несрећне твоје матере, код тебе ће она увек бити, с тобом ће се по вас дан разговарати, и опет, ах! милог твога лица гледати неће.

Милева (ухвати је за руку и наслони лице своје на њу). Мати, не коби судбу, не раздири чувства, која су сасвим малаксала. Престани и дај благослов несрећној Милеви. Овај нек' је прати на тешком путу. (Клекне).

Милица (дигне главу к небу и поћути, наједанпут јој ударе сузе. Она се отргне од Милеве и у очајанију отиде).

Селимир (метне руке на прси, у поласку). Не, ако судбина није се заклела, Селимир ће ову жалост прекратити. (Оде).

Милева. Сад сам тек несрећна, кад се мајка моја у горкој топи тузи. Још ниједна кћи српска није овако на венчање полазила. О, мила земљо, која си ме одхранила, земљо радости и весеља мога, земљо

цвећем и травицом искићена, хоћу ли те кадгод видети? Хоћу ли још који пут милу шеву и српскога славуја у слатком чувству срца слушати? С Богом, буди ти срећна, кад је Милеви ово прекраћено, јер је она жртва твога благостања ради. С Богом, земљо, с Богом, завичају мили, с Богом, животе — Светиславе мој; све вас ја губим на веки, жалосна, да успоменом вашом црне разведравам дане. Туђа вера уместо старе вере, туђа лица место браће и сродника. Туђина у туђинству да тражим пријатеља; сестре и матер да код булџа нађем . . . Боже, ти ми ниспошљи утеху! (Клоне од туге).

(Завеса пада).

ДЕЈСТВО ДРУГО.

(Соба код Бајазита).

1.

Бајазит седи, код њега *Емир* и *Ибрахим*.

Бајазит. Доста је протекло времена, откако ја овај сјајношћу украшени престол гнечим. Сваки га је од предака мојих каквим таквим победе цветом увенчао, сваки га је са неколико степени узвисио; само ја, као недостојно чедо оца, проводим дане у лености и беспослицама. Шта мислиш, *Ибрахиме*?

Ибрахим. Владатељу правоверних, Бог народ тек онда љуби, кад му врсне даје цареве. Кад се *Бајазит* сам на себе тужи, он ће бити кадар себе и исправити.

Бајазит. Није Једрсна, већ Цариград место, где ваља да Турчин престол свој утврди. Но душмани не даду. Власима и Маџарима је противно зашт' да Турчин ђаурина заповеда, а и Тамерлану је неправдо, што толике земље освојисмо. Тек онда непријатељ у страху савија врат свој понизно и кротко, кад противника гледи озбиљно и витешки радећа. Ја хоћу славан, хоћу *Илдири*м именом да будем, гром сва-

коме, који моју не признаје величину. Дед' говори ти, седи Емире, на кога ћемо с војском поћи, кога ли најпре под јарам наш довести; говори и не бој се: храброст је турска голема, силу нашу познају Грци, Бугари, Србљи.

Емир. Честити царе, ми не можемо довољно благодарити Богу и пророку нашем, што нам такове царе поклањају. Затужио је народ турски, кад је оца твога гледао ножем неверника прободена; но сад се опет радовати може, видећи у теби старога Мурата. Дух те очин распаљује, тело ти је младо, сила у најлепшем цвету: надежом се питам, да ћу и ја, овако стар, доживети да султани у Цариграду владају. Заповедај на коју ти страну хоћеш: ми смо готови извршити вољу твоју.

Бајазит. Тако само онај говори, кога верност рода и вере распаљује. Иди, Ибрахима: нека се тридесет тисућа војске за Влашку спреми, јер је Мирча први; који заслужује праведан гнев мој. После њега ћемо Маџаре умирити, па ћемо онда тек скупљеним силама за Цариград радити почети.

Ибрахим (се поклони и отиде).

Бајазит. Још је Турчин у пупољку славе своје; но развиће се пупољак овај и стостручни цвет принети.

2.

Осман, пређашњи.

Осман. Светли царе, роб твоје сјајности извршио је заповест твоју совесно и точно.

Бајазит. Је ли Милица примила услове моје?

Осман. О, светли царе, а сме ли се ко твојој високој противити вољи?! Србија лежи као испробадани мртац, око којег се грабљиве птице накупиле. Вук Бранковић са пуницом својом живи у неслози. Ова те моли да је од њега одбраниш; онај круну иште, коју му је, као што каже, отац твој обећао.

Бајазит. Бранковићу круну?! Пређе мач издајнику! Но ништа: где је неслога у земљи, ту је скора и пропаст. Је ли послала Милица своју кћер, поискану војску?

Осман. Честити царе, све је по твојој заповести. Син њезин још са једним војводом очекују овде, пред вратима, цара свога заповест.

Бајазит. Нека ступе.

Осман (изиђе).

Бајазит. Што нам више људи буду Србљи у помоћ шиљали, то ће им мање остати у земљи. Сродство између мене и Милице учиниће да Србију добијемо без мача и крви.

3.

Стефан, Светислав, пређашњи.

Стефан. Бајазиту, милостивоме цару, син кнегиње Милице поздрав доноси.

Светислав. Поздрав и мир доноси.

Бајазит. На првоме хвала! Но, ти си се, јуначе, јако рата устрашио, кад о миру бригу водиш?

Светислав. Не, царе господине. Опрости младићу, који се нигда смрти не боји.

Бајазит. Прилика је, да ово покажеш. Синови српски, ви добро знате паденије ваше на Косову: до моје воље стоји сву вашу земљу упропастити, или растурити вас у даљне, непознате пределе. Но милост моја хоће да ви мирни и невредими останете. Милица је моје уговоре примила, и рука је Бајазитова прима под заштиту. Ја с Мирчом рат имам, и ту ваше помоћи, као и увек одсада, потребујем. И као непријатељ умет ја ценити храброст и врсни дух Србаља. Филипа син Александер победио је с вама Дарија Ксеркса: и ја се надам да ћу с вама и Влахе и све моје непријатеље лако скрушити моћи.

Стефан. О, царе господине, неће се надежда твоја о нашој храбрости преварити; но само једну просимо милост: не дај да с Власима бојак бијемо! Они су наше вере: не пристоји се по закону нашем да христијанин пролива крв христијанску.

Бајазит. Али се пристоји, момче, да услове мира точно држите. Доста: ја заповедам. Ти си Миличин син, љубов моја не допушта ми да се на тебе расрдим. Где је Милева? Она је главна точка нашега уговора.

Стефан. И она је овде: очекује заповести твоје.

Бајазит. Нека ступи.

Осман (изиђе).

Бајазит. Не сматрам вас као најемнике, већ као сроднике и пријатеље моје.

4.

Милева, Селимир и Даница ступе, прешашњи.

Бајазит (дуго гледши је, за себе). Ха, каква лепота! (Гласно). Добро дошла, Милево, добро дошла, царице големе моје државе! Бајазит те поздравља.

Милева (ћутајући, смерно се поклони).

Бајазит. Све што се налази у пространој земљи мојој, теби стоји на услузи. И из даљних предела долазиће на заповест моју све, што ће те веселити и живот ти чинити пријатним. Хоћеш ли бити задовољна, Милево?

Милева. Ја се вољи мојега цара предајем.

Бајазит. Воља цара твога од твоје ће зависити воље. Као што он с половином света заповеда, с таквом ћеш силом ти над њим владати. (Стефану). Твоја мати остаће царица у Србији, као што је била, и нико је не сме узнемиравати. Земље, које су јој одузете, повраћам јој натраг. Све ово мојој Милеви за љубов. Праштај се с њоме, јер ти наш закон неће допустити, да се одсада видите. Османе! (Пође).

Селимир. Стани, светли царе, и саслушај молбу годинама оптерећеног старца.

Бајазит. Говори, старче. Бајазит ће те слушати.

Селимир. Ти си Србији предложио мир, и моја је земља на све пристала охотно; нити ћеш се кајати, што си са Србљима у пријатељство ступио. Ал' су тешки услови повраћенога мира. Не, што се војене помоћи тиче, коју смо ти обећали, јер су јунаци и рођени за борбу и ратове, него удаја кћери кнегиње

наше Милице загњурила је матер у тугу превелику. — У детињству обећала јој је мајка не пуштати ју од себе до смртога растанка, и ја сам очевидац био нежне ове материнске заклетве. О, ако чувства родитељскога имаш, јер је и тебе мати родила: пусти да остане кћи код матере своје, повраћена милошћу твога великог срца.

Бајазит. Шта, старче?! Ти си памет изгубио, кад мислиш да ће Бајазит ово учинити!

Селимир. Ако је Бајазит онај, који је био пређе, и ако зна шта је срце, чувство, родитељ: треба да учини.

Бајазит (разјарен). Треба?! Тко си ти, који са мношћу тако говориш?

Селимир (покаже му прстен). Нека ти овај каже ко сам!

Бајазит (зачуђено гледи прстен). Ти си, старче — Селимире, који си ми живот онако великодушно спасао?

Селимир. Ја сам! И моја услуга даје ми право на подобну од тебе љубов. Знај, царе, никада Селимир није досада молио ни за шта. Ово ми је молба прва, а може бити и последња: немој је презрети. Ја сам обећао Милицу, зидајући на заслуге моје, да ћу јој кћер повратити. То би први био случај у животу моме, да нисам реч одржао.

Бајазит. Старче Селимире, ја сам теби још онда обећао да ћу ти вечито бити благодаран, и не мисли да је Бајазит забораван и подал. Ено ти скровишница моја отворена: узми блага, колико ти срце

иште, и за љубов твоју ја ћу Милици дати и више, него што је имала. Али Милеву не могу вам повратити. Као што је она матери својој мила, тако ће и мени бити мила и драга. Не мислите да Турчин не уме бити човек: она ће код мене наћи свако задовољство.

Селимир. О, царе господине...

Бајазит. Залуду, старче: ветар ти речи разноси. Остани код мене: бићеш ми пријатељ и уживаћеш што ти срце захтева. Али Милеву не могу прегорети. Зар хоћеш да се лишим — но доста! Ти си достојан тајне моје: ходи, па ћеш друкчије судити о Бајазиту. (Узме га за руку и отиде. За њима Осман и Емир).

Светислав. Дакле никакве помоћи?

Милева (се спусти на Даницу. Дубоко ћутање).

Стефан. Не, Милево! Ти ћеш код Бајазита срећна бити.

Милева (дигне главу). Ја срећна?! (Бризне у плач),

Стефан. О, не тужи, бедна сестро моја! С оним постојанством одржи цео удар судбе, с којим си се на то и решила. Шта помаже тугом срце морити, кад нам никаква помоћ не сија? Ходи, мила сестро, (ухвати је за руку), ходи и прими последњи пољубац бедног брата твога. Бог зна хоће ли нас судба са-станком обрадовати. Тебе затвор сераја, мене борба позива. Сву храброст мора Стеван твој да употреби, да христијане туче, јер је то воља Бајазитова.

Милева. О Боже! (Наслони му главу на руку).

Стефан. Прости, добра сестро моја, прости! Може бити — но не! Видећу ја тебе, још милост на небу

влада. Буди срећна, буди спокојна. Сноси трпљиво што сви подносити морамо. С Богом, сестро моја, с Богом, Милево!

Милева (загрли га). Стеване! Да те нигда не видим?

Стефан. Не скорби, мила, и не очајавај: путови су Вишњег нама непознати. Шта ћу казати нашој матери?

Милева. Однеси јој поздрав од несрећне Милеве.

Стефан. Дакле с Богом, с Богом, Милево сестро, с Богом остај и здрави се опет видели! (Пољуби је, пође, па се опет врати, још једанпут пољубивши је, нагло отиде).

Милева (као укочена стоји).

Светислав (који је за цело ово време као изван себе био, приступи јој и дуго је гледи). Милево, слатка моја Милево, какав ужасан за мене час!

Милева. О, иди, ако душе имаш: већ не могу више да поднесем.

Светислав. Милево моја, само једну реч! Љубиш ли ме још?

Милева. О, зашто нисам с ума сишла, да се на ово грохотом насмејем?!

Светислав. Милево моја, дакле ти ме не љубиш?

Милева (гледи га, потом покрије лице убрусом).

Светислав. Милево, анђеле небесни, не мисли да ће те Бајазит дуго љубити! Не, живога ми Бога, још утеха за нас цвета!

Милева (уплашено). Шта намераваш ти, Светиславе?

Светислав. Оно учинити, што ми љубов, што ми светиња природе показује.

Милева. О, Светиславе, зар ти заборављаш да сам ја земље наше ради на жртву доведена?! Мученица сам ја, Светиславе мој, и опет срце девојачко трпљиво подноси судбу. Ти ли, као мушко, нећеш вредан бити њу сносити? О, немој, љубимче мој: завери ми се овде, да ништа предузимати нећеш што би или теби или отаџбини нашој нанело уштрба. (Ухвати га за руку). Је ли, ти ме љубиш, ти ћеш мени ово учинити?

Светислав. Милево, Милево, да те више не видим! Та пређе нека се небо нада мнош сруши!

Милева. Или Србија пропадне?

Светислав. Ах, зашто ме убијаш с овим ужасним именом!

Милева. Да се опоменеш зашто обоје страдамо. Засушени су већ извори очију мојих и оне никаквих суза пуштати не могу. (Скине прстен с руке). Ево ти лика твоје несрећне Милеве. Као што круг прстена овога нигде краја нема, тако ће бесконачна бити туга моја. Теши се с њиме, с нашом земљом и родбином нашом! Мени је и ова утеха одузета. И, ако молба Милевина код тебе што важи, не прекидај живот напрасним каквим поступком. Даруј ми последњу утеху, да жив ходиш по тврдој овој земљи.

Светислав. Живећу, о Милево, теби за љубов; живећу, докле тебе на свету буде, ружице живота мога! Боже небесни! Од тебе да се растанем?

Милева. Растати се морамо, јер то несрећа моја

запева. Ја већ гласове чујем. Иди, ако ти је спокојство Милевино мило.

Светислав. Милево, још један тренутак, да се твога лица још мало нагледам. (Гледи је подуго). Сад с Богом, с Богом на веки! (Отиде.).

Милева. Сад нек' ме утеши ко ово осећа, што ми на срцу лежи. Сунце је ишчезло и тама обузима тужне прси несрећне девојке.

Даница. Не унивај, Милево: још надежда пропала није.

Милева. Није?! О, надежда нас до смртнога часа прати, и онда нам каже да је горе надежда!

5.

Емир, пређашње.

Емир. Роб твоје сјајности, царице, пада у прах пред тобом и благосиља срећу турскога рода. — Воља великога Бајазита позива те к себи.

Милева. О Боже! (Падне Даници у наручја).

(Завеса пада).

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ.

1.

Осман, Емир.

Осман. Где је цар?

Емир. У ризници својој, мислима обузет.

Осман. Или љубовљу султанке, каурке? Емире, залуд ми пролевамо крв и освајамо земље, кад Бајазитова воља то у ништа обраћа. Три сам ране на пољу Косову добио, сто тисућа витезова ту смо сахранили, и сам велики Мурат живот свој, свима на жалост, изгуби — па зашто? Да се свега лишимо без нужде, што смо стекли с толиком жртвом!

Емир. Воља цара код нас је светиња.

Осман. И остаје светиња. Ал' царица није светиња, јер не купује животом славу и земље турскоме роду, већ лукавим сузама отима и оно, што је под власт нашу потпало. Где је Србија? Њојзи за љубов повраћена је натраг, још и крв своју мора да пролева Турчин, да јој матер од Бранковића брани, неблагодарно дишући противу онога, коме смо ми за услуге доста дужни. Не, великога ми Бога, тако се не залева цвеће славе наше!

Емир. Можеш ли изменити?

Осман. Бестрага с том царицом, пак је све измењено! Зар да срећа наша о њеној вољи виси? Где је Бајазит по вас дан? Код ње! Где проводи скупе своје часове? Код ње! И ми очима гледимо пропаст среће наше, и ништа не говоримо!

Емир. Помози, ако умеш, и ја ћу ти први бити на руци.

Осман. Чујеш, Емире, ја сам наумио раздерати подлу ову свезу, макар знао животом платити. Она живи по закону своме, он пије по вас дан вино код ње, које се с алкораном не слаже. И ми то да трпимо? Нисмо ни ми разнежени и ражентарени људи, но јунаци: и као такви треба и цара да имамо тврда и разборита, да не троши безрасудно оно, што је други стекао. Но доста! Ево њега самог.

2.

Бајазит, пређашњи.

Бајазит. Две вести и обадве различите: над Маџарима победа, који су се хвалили да ће небо, кад би пало, својим копљима задржати; а с Власима, који се с овима ни сравнити не могу, морадосмо изгубити!

Осман. Само онда победу добија Турчин, кад се сам бори, а не кад се на лукаву помоћ туђовераца ослања.

Бајазит. Говори јасније!

Осман. Честити царе, с нашим су били Србљи: са Србљима не мисли победу задобити!

Бајазит. Из тебе говори незнање. Вести ми јављају, да су једни Србљи били, који су ми војску од коначне пропасти сачували.

Осман. О, не веруј Србину, честити царе!

Бајазит. Ја му верујем и хоћу да му верујем. Или ти је жао, што Српкиња са мношћу царује? Познајем ваша пакосна срца!

Осман. Ово срце готово је у свако доба за цара свога крв своју пролити.

Бајазит. Дужност ти је, не поноси се! Но доста тога. Власи су победили, ал' ме ово ништа не трза. Шта су Власи? Шака људи, које ћу одувати као прах с хаљине. Још једна војска, па је нестало, као да јој нигда трага није било! Цариград је у мојима очима, Цариград; ал' ми страшан непријатељ на пут стаје: Тимур Тамерлан! Док је ове отровне душе на свету, неће ми се намера испунити. Зато, верни моји везири, Муса предводи војску противу њега, ал' ја нећу да га само победим: хоћу да га сатрем, да се нигде не зна да је Татара било на свету. Све што се зове Турчин нека устаје на оружије! То је моја заповест. Ваша је дужност извршити је.

Емир и Осман (поклоне се и отиду).

Бајазит. Цариград, ништа друго него Цариград: онда ћу се тек примирити! (Отиде).

3.

(Врт у царевом двору. Сутоп.)

Милева (на једној клупи седи печално, потом почне певати).

Што је, бедна, да све тако
Нешчастије спомињеш?
Зашто л' тугу све једнако
У прсима ти храниш?
Јер често мене
Горке судбине
Посећују удари.
Хоћеш кадгод с тугом твојом,
Бедна птицо, престати?
Хоће л' сунце с лучом својом
Кадгод теби синутити?
Неће, ах, неће,
Јер тама веће
Загушује света зрак.
Шта ти дакле још остаје,
О пребедна грлице,
Чим се тешит' не пристаје
Твоје бедно срдацце?
Једна надежда
Просипа бледа
Зрака бедној Милеви.

Тако дакле: да проводим дане моје у тузи и печали
и да ме вечито избегава радост! Где је моја мати,
моја родбина, Светислав? Ах! Само их у уму напи-
сане гледим. Шта помажу увеселенија, која ми Ба-
јазит шиље? Она су мојима болесним чувствима не-
сносна, и само онај ружични бокор, где сам први
дан сузу пролила, тужну ми утеху приноси. Сваки
дан га ја сузама мојим залевам, гледим како погде-
која ружа вене, онако као што живот мој од дана
на дан унива. Зар се нећеш, немила судбо, нигда сми-
ловати? Зар те жалост Милевина не дира у чувства?
Ах, ти чувства немаш! Ово си само мени усадила,

зато усадила, да ми несрећа тежом буде. Ово тихо место, ова бледа луна слуша тугу Милевину, слуша, и ником је не открива, но тајно скорби са срцем мојим.

4.

Светислав, у простим хаљинама обучен, лагано ступи,
Милева.

Светислав. Овде, кажу, да се често прохода: овде ћу је чекати, нити марим за икакву опасност. Но какво се тамо женско лице види? Да не буде...? Оче небесни! *Милева*!

Милева (тргне се, хоће да бежи, наједанпут стане). *Светислав*?! — Несрећниче, шта си учинио? Знаш ли какој се опасности излажеш? Бежи: хиљада те очију вреба! (Пође).

Светислав (ухвати је за руку). Не бежи, Милево, већ саслушај глас роба твојега.

Милева. За Бога, бежи: пропао си!

Светислав. Зар ја марим за мој живот? Видео сам те: сад могу погинути! Али сам те видео не онакову, као што сам те оставио, но неверу и клетвопреступницу!

Милева. Светиславе, шта почињеш ти?

Светислав. Ти ме не љубиш. (Скине прстен с руке). Ево ти дара твога. Доста сам га носио, доста вернима облевао сузама. Сад и њега губим, ништа ме више земљи овој не привезује. Данас или сутра, кад вере нема на свету!

Милева. Светиславе, Светиславе, зар таквим речма отвараш наш несрећни састанак? Ја ћу остати у твојим очима и невера и клетвопреступница, само ти бежи, бежи, и себе избави!

Осман (укаже се с леђа, који разговор слуша, потом се уклања).

Светислав. Куд да бежим, од чега себе да избављам? Нигде ме радост више не чека, последњи зрак ми овај час ишчезе и ја остадох излупана лађа на средини распаљеног мора. Мислиш ли ти да ћу ја бежати? Да видиш како умем вечито остати код тебе! (Извади нож и хоће да се прободe).

Милева (истргне му нож из руке). Несрећниче, шта си наумио?!

Светислав. Жао ти је, да од своје руке умрем? А оно ти ми позајми твоју десницу, ону десницу, коју сам онако љубио и која сад вероломно другогa грли, а презири заручника свога!

Милева (огорчена). Ево ти ножа! Но прво мене лиши несносног живота. Боже! И онај, за кога сваки дан пролевам сузе, кога дан ноћ у срцу носим, и тај се подигао на мене, и од пријатеља, љубезна и драга, постаде ми непријатељ! Шта оклеваш? Удри пре у моје, па онда у твоје прси и ослободи обоје од паклених ових мука!

Светислав. О, Милево, добра Милево! Шта чиним ја, безумни човек?! Опрости! Од тешкога очајанија и памёт сам изгубио. Презири ме, мрзи ме, само речи моје не примај к срцу. Човека гледаш пред тобом, који је дуго, дуго несрећан био, и кад срећу изненада нађе, не зна шта чини.

Милева. Бедни! Милева разуме тајну речи твојих. Но време је, да на нас помислимо. Царска је ово градина, Светиславе мој: и како би ми било, да те ухвате и смрти предаду? Најпосле: ако ти није до тебе, а ти бар помисли на мене. Не страшим се живот изгубити; ал' како бих поднела срам и поругу, коју би ми Бајазит приуговорио?

Светислав. Хоћу, Милево моја, хоћу твоју испунити вољу. Та ја из друге причине и нисам се изложио толикој опасности, него да те видим, да твога умилног још једанпут чујем гласка. Само једну реч, па ћу одмах вољу твоју извршити. Милево, љубиш ли ме ти јоште?

Милева. О, шта позлеђујеш старе ране?! Или ти држиш да ја могу Бајазита љубити? Сноси трпљиво што изменити не можеш, теши се онако, као што се ја с тобом тешим, и у тој утехи смрт очекујмо!

Светислав (ухвати је за руку). Милево, слатка моја Милево, све ћу учинити што захтеваш. Само ми једну молбу испуни. Ја без тебе не могу живети. Сваки је дан за мене паклена мука, и у овој тузи чини ми се да би ми лакше било, кад бих те виђао. Обреци ми, мила моја, да ћеш свако вече амо долазити. Само да те видим, па ће ми се туга умалити.

Милева. О, немој, ако ме љубиш! Ти не знаш каква нас опасност отуда очекује. Ја код Бајазита не могу бити срећна, и опет има у двору који ми завиде и за ову несрећу. Неправо им је што сам Бајазиту равна, и како би се радовали, кад би моја чест на овај начин пропала! О, Светиславе, умрети

није ништа, али на овај начин умрети никако не могу!

Светислав. Дакле нема за мене утехе? Ова малена жеља срца мога не може да ми се испуни? Милево, Милево! Да те више никада не видим? Ах, имај сажаљења: још једанпут, бар још једанпут, да ме лик твој обрадује. Не можеш се умолити?!

Милева. Светиславе, љубови твоје ради приволећу се на оно од чега сва стрепим. У врту ме не тражи, јер је ту највећа опасност. Ходи, да ти покажем прозор од ризнице моје. Сваког петка, кад Турци клањају у џамији, указиваћу се на истом прозору. Ту ћеш ме видети. Више не захтевај, јер ти ништа више учинити не могу. Време протиче: ходи! (ухвати га за руку). Опасност је велика. (Пођу).

5.

Осман са стражом ступи, пређашњи.

Осман (за њима). Стан'те, неверници!

Светислав и Милева (окрену се).

Осман. То ли је верност цару и господару?! (Стражи). Похватајте те несрећнике!

Светислав. Ха! Још је храбрости у мојим рукама. (Извади нож). Ком је живот додијао, нека се приближи.

Осман. Заповест извршујте, верни робови!

Стража (навали).

Светислав (ухвати једном руком Милеву, другом се бори).

Стража (га надвлада и свеже).

Осман. Сине пропасти! Саму ли си светињу цара нашега повредити смео? Но награду нека сâм определи. (Стражи) За мноџ их вуците! (Отиде).

Робови (Светислава и Милеву одведу).

6.

(Соба код Бајазита).

Бајазит, Емир.

Бајазит (у доласку). Емире!

Емир (ступи). Заповедај, честити царе!

Бајазит. Како стоји војска?

Емир. Ја сам налог издао, да се за пут спреми. Све ће бити до зоре готово.

Бајазит. Тамерлан напредује. Ја нећу да будем побеђен. Разумеш ли? Ја нећу да будем побеђен!

Емир. Од тога да нас сам Бог сачува!

Бајазит. Ја сам Илдирим! Чујеш ли? Илдирим, гром мојим душманима! Гром ћу свима вама бити, ако ми ово име изгубите! И онда ћу сâм предводити војску. Муса је баба.

Емир. О, царе господине, он је увек храбар био.

Бајазит. Он је баба, па крај! Тамерлан напредује. Овој ноћи нема спавања, јер кад цар не спава, цео свет да је на ногама! Нека се војска креће.

Емир (се поклони и отиде).

Бајазит. Толико масла, колико две хиљаде камила понети могу, и наименованије краља у мојим земљама! Ха, Тимуре! Ти си морао памет изгубити, кад си

дошао на то, да ће Бајазит и зажелети мира, камо л' пристати на овакове услове. Себи припиши што ти се год пригоди.

7.

Осман, пређашњи.

Бајазит. Имаш ли и ти каквог непријатеља?

Осман. Честити царе, страшног непријатеља, каквог не бих желео! Укорио си ме отоич за ревност моју прама лицу твоме: но правда хоће да се увериш о мојој искренности.

Бајазит. Говори јасније! Који је тај непријатељ, од кога си се забунио?

Осман. Смем ли слободно казати? Царица...

Бајазит. Милева? Шта је? Говори!

Осман. Честити царе! У врту твоме опазим нешто, од чега и сада стрепим: каурина једног са царицом, где се грле, љубе и после о невери разговарају. „Ево ти“, рекне јој, „ножа, избави се Бајазита, да срећни будемо!“ Она га на то поведе, да му покаже горницу своју.

Бајазит. Је ли теби скупа глава, везиру?

Осман. Честити царе! ако нађеш и једну реч лажљиву: скини ову главу и баци је на коло. Али ћеш се уверити од њега самога, кога сам ухватити и везати дао.

Бајазит. Ти се не шалиш, везиру? Ти се не шалиш?

Осман. Са светом главом се не удем шалити! Доведи га преда се: нека речи ове обистини.

Бајазит. Где је царица?

Осман. Ропкиње су је у њену ризницу унеле. Тамо онесвешћена лежи.

Бајазит. Ха, Бајазите! — Доведи ми тога несрећника. Но и старац Селимир нека се прикаже.

Осман (отвори врата).

Робови (уведу Светислава с везаним наопако рукама).

Осман (једном робу пришапне, који се удали).

8.

Светислав, Бајазит, Осман, робови.

Бајазит. Сине пакла, каква те слепоћа навуче, да се коснеш светиње саме царице турске?

Светислав. О, царе! Царица је толико света у мојим очима, да не бих на то ни помислити могао!

Бајазит. Ко си ти и какво је твоје познанство с Милевом?

Светислав. Царе Бајазите! Ја знам што ме очекује, зато и причине немам тајну моју крити. Ја сам Србин из Србије, коме је Милева, та иста царица твоја, за супругу била обречена. Ти си захтео њу за жену и тиме раскинуо свезу, коју иначе никаква сила не би могла уништити. Љубови ради земље наше саизволисмо сви да она за тебе пође, и ја сам на овај начин изгубио оно за што би живот мој сто пута жртвовао. У превеликој жељи мојој хтео сам је још једанпут видети, и то је сва моја кривица. Царица је у томе невина.

Бајазит (крши се унутрашњом борбом). Говори, Османе!

Осман. Велики царе! Видео сам их загрљене, где једно другом вечиту верност обећава; чуо сам како овај неверник њој говори: „Иди, убиј Бајазита, и опрости се досадне свезе!”

Светислав. Ти лажеш, Турчине!

Осман. Ха, царе господине! Ово ми нико још није рекао! Ја ти се заклињем, да сам истину говорио.

Светислав. Ја се заклињем Богом и истином, да си слагао.

Осман. Царица је крива!

Светислав. Царица је невина! Или, ако сумњаш, царе господине: дај ми мача у руку, па ће правда Божија ово осведочити.

9.

Милева, доведе је *Даница*, пређашњи.

Бајазит. Милево, познајеш ли овога младића?

Милева (ћути).

Бајазит (у јарости). Говори! Познајеш ли га?

Милева (клекне на колена). Опрости! Он је невин!

Бајазит. Је ли он с тобом био? — Ти ћутиш?! Погана веро, то ли је благодарност за моја благодејанија? Зато сам те тако љубио, твојој матери толику земљу уступио? — Османе: обоје да погину! Таки сутра нек се изврши моја воља.

Светислав. Извршуј нада мном, велики царе, ал’

поштеди ону, која је невина као сунце што нас греје.
Нека погинем ја, само гнев твој од ње задржи.

Бајазит. Нека буде по твојој вољи! (Махне главом на Османа, који га прободу).

Милева. Ах! (Падне у несвест).

Даница (се око ње забуни).

Бајазит. Очима гледај, скотски роде, предмет твоје љубови. Но и она мора награду да прими. Османе: сутра нека се жива пред очима целог народа спали!

Осман. Заповест мога цара биће извршена.

10.

Селимир, пређашњи.

Бајазит. Ево, старче, како се владају Србљи твоји! Овај несрећник саму је светињу сераја оскврнио.

Селимир. О, Боже! мој Светислав!

Бајазит. Познајеш га?

Селимир. Бајазите, Бајазите, шта учини свирепи? Ах, мој син, мој јединац! (Падне на њега и пригуши се).

Бајазит. И нека је син твој, нека је син саме матере моје: гнев Бајазитов не познаје свезе сродства нити пријатељства више! — И тебе ћу, знаш ли, смрти предати!

11.

Емир брзо ступи, пређашњи.

Емир. Честити царе! У најбржем трку стигао је скоротеча и ово писмо донео. (Преда му писмо).

Бајазит (после кратког читања баци писмо на земљу).
Јесу ли се данас сви ђаволи заклели? Победио Ти-
мур! (Осману) Пресуду ћеш извршити. Сви за мном,
који Бајазита за цара признају! (Брзо отиде).

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО.

1.

Милева на руку наслоњена седи, *Даница* ступи.

Даница. Једнако тужи. О Боже! каква је судба њена, да је кроз цео живот без умора прати! (Приступи јој). Царице!

Милева (погледа је, па опет спусти главу).

Даница. Нашто се жалости предавати, кад од тога никаква помоћ не сија?

Милева. Желиш ли, *Данице*, да весела будем?

Даница. Ах! Ја знам да то бити не може. Но отргни се од безмерне жалости.

Милева. Јеси ли видела како је пао под ножем неправде?

Даница. Ах! Не води у помњу оно, што ме у ужас баца. Бедни Светислав!

Милева. Бедни, и опет је срећнији, много срећнији од мене! О, кад ћу ја онај час дочекати, да ме к њему и оцу моме, староме Југу и сродницима одведе? Онда ћу и ја рећи: „С Богом, свете, варљиви свете! Безуман сваки, који на тебе што полаже!”

Даница. Ах, туга је сасвим превладала.

Милева. Највећа је туга, Данице моја, упропашћено видети име своје. Бог зна и совест моја да сам ја невина. Но Бајазиту је тешко доказати ово. Још с мојом судбом није пресуђено.

Даница. Бог ће твоју невиност открити.

Милева. О, да надежде у Бога нема, шта би био бедан човек на овоме свету?! Иди, Данице. Ти ми ниси несносна, но опет ми је најмилије у самоћи бити. Иди, остави ме.

Даница. Ја ћу твоју вољу испунити. Но здрављу твоме за љубов немој се унивању преко мере предавати.

2.

Милева (сама).

Као у непроходној пустињи, без икаквога пута, без помоћи, наводи се душа моја. (Клекне). Теби, непостижна сило, велики Боже, који се о најмањем мравку бринеш, управљам чувства моја. Ти ме под свемогућно крило твоје прими, расположи судбу моју, као што је твоја недостижна сила; укрепи ме, да све ударе бедâ постојано поднесем. (Спусти главу мало, потом устане). О, како је крепак човек, кад се милости свевишњег ода! Сваки страх ишчезава, јер је тамо блаженство и покој. На дну срца нашега почива надежда лепшега живота, која је већа него све неправде људи.

3.

Даница ступи плачући, пређашња.

Даница. Милево! Ах! И ово да дочекам?

Милева. Ти плачеш, Данице? Шта ти сузу изгони?

Даница. О, зашто нисам на крају света, да то не гледам.

Милева (тихо). Шта је се догодило?

Даница. Смем ли, могу л' ти казати?

Милева. Је ли нови удар судбе? Говори! Видиш како је мирна совест моја. Говори! Не бој се!

Даница. О Боже! На смрт су те осудили!

Милева. Дакле моје муке крају се приближују. Судбино, ми смо се помирили!

Даница. Смрт, ужасна смрт, Милево моја, за какву још нисам чула: да жива спаљена будеш!

Милева. Крај је један: да се невоље опростим. О, Данице, видиш ли да на свету нема среће! Ја нисам никога увредила, никоме досадила, и опет ме таква несрећа прати. Она хоће, небо хоће: ми смо слабе, да се противимо овим великим силама.

Даница. Анђеле земни, да ли Божество говори из тебе?! О, како је велика твоја душа, кад може у овом стању тако размишљавати.

Милева. Остави то, љубезна моја! Време је кратко, треба да се са мнош изравнам. Ах, како је горко стање моје, што духовника за овај пар немам, коме бих спасеније душе моје препоручила. Но Бог срце види! Љубезна Данице, ти ћеш се натраг матери мојој вра-

тити. Ти си једна била, која си ме овамо својевољно допратила и сведок била моје све несреће. Жалосна другарице! Милева је сирота да ти верност своју награди. (Скине прстен). Прими, мила моја, овај знак моје признателности, опомени се кадгод Милеве и помоли се који пут и за њу Богу! (Да јој прстен.)

Даница. О Боже, о Боже!

Милева. Ја имам матер, која ме је као очи из главе љубила. (Одсече мало косе своје). Однеси ово мојој милој матери и кажи да је то све, што је од њене кћери заостало. Друго је пламен прогутало. Предај јој: нека мајка штогод од своје кћери има. Она ме је крепила, да за земљу жртва будем, и ја послушах мајку, и бих жртва моје ужасне судбе. Кажи јој да је њена кћи без роптања на смрт отишла, ал' јој и то кажи: да је Милева сасвим невина. Нек се утеши, нек се и браћа моја утеше, која Бог зна куда лутају. Видећемо се опет, тамо, где нас отац мој очекује. — Сад, Данице моја, часови су кратки, јер тиран тражи погибел моју. Остави ме, да совест моју умирим, да Богу душу препоручим.

Даница. О, њојзи сам Бог крепост улева! (Одлази).

4.

Осман, пређашња.

Осман. Царице! Ја у име султаново долазим.

Милева. Султанова воља за мене је закон.

Осман. Ја ти не носим пријатну вест.

Милева. Овом сам се напред могла надати.

Осман. Ти си на смрт осуђена.

Милева. Неправедно. Османе, велико си бreme на-товарио на твоју душу. Но и тебе чека судија.

Осман. Време је приспело, да на губиште пођеш.

Милева. Моја је једна молба: да ми неколико часова самој поклониш за спасеније душе моје.

Осман. То не може да буде.

Милева (гледа га са сажаљењем). Не може?! И онога би ме ради раставити, што није у вашој власти!

Осман. Време је кратко: полазити мораш.

Милева. Кад би се ти на вечити пут справљао ономе судији, који црну утробу твоју види, где не помаже лаж, ни лукавство, ни ласкање; па да ти не даду ни помолити се овоме страшном судији за твоје црне грехе . . .

Осман (стресе се). Остави то!

Милева (продужи). Кад би те овај велики судија запитао: „Зашт’ се бар не покаја, грешнице? Зашт’ не посла напред молитву чисту, да ти се злочинства опросте, или казна умекша?”

Осман. Ама, не говори тако!

Милева. И ти да помислиш у себи: Ја бих могао милостивог Бога ублажити, муке паклене уталожити; ал’ ми један човек није дао. — Какав би ти се чинио тај човек?

Осман (у трепету). Моли се де! Само престани од таквих речи. (Отиде).

Милева. О Боже, који си човека створио, и најхуђе срце чује глас твоје вечите истине, али му страсти заглушују уши.

5.

Даница, пређашња.

Даница. О Милево, о Милево!

Милева. Ти веснико беде и несреће, престани скорбне доносити гласе. Та од смрти ништа ми се горе догодити не може.

Даница. О, каква вест, каква вест! Царица Милица овамо долази.

Милева. Боже! У овај час! Иди, не дај — не дај да овамо дође!

Даница. Твоја мати!?

Милева. Забрани, предупреди, гледај да овамо не приступи.

Даница. Милево, Милево, ти си у изумљењу! Мати твоја долази!

Милева. Она да очима гледа како њену кћер на губилиште воде; како јој пламен лице руши, лице њене мезимице, коју је онако нежно, онако силно љубила! Не! Мајка ће се распасти од туге. Моју муку да не гледа очима! Иди, зови ми Османа.

Даница. За Бога, Милево!

Милева. Иди, не оклевај! Часови лете. Одавно сам мајци мојој мртва: нашто да ме наново сахрањује?

Даница. О Боже, о Боже!

6.

Осман, пређашње.

Милева. Ходи, Османе: води ме на губилиште! Умртиви ме овде! Брзо, брзо! — Али, ах! мајку моју

да не видим, моју милу мајку још једанпут да не видим, да јој руку не пољубим, опроштај од ње не добијем? (Клоне на столицу). О, ти, који ово гледаш, је ли све по твојој превечној вољи?

Осман. Јеси ли се спремила, царице?

Милева (ћипи). Јесам, јесам! Мати моја не може одржати удар моје несреће: пући ће срце њено, таквим позоријем поражено. Брзо, брзо! Ох! (У изумљењу опет клоне на столицу).

Даница. Боже, којег је милост неизмерна, као сила што ти је без границе, помози, уталожи тугу ову, која се подносити не може више!

7.

Милица ступи, пређашњи.

Милица. Милево, чедо, опет те видим!

Милева (ступи један корак натраг). О, небо, како ме јако искушаваш!

Милица. Милево, кћери! Ти се устручаваш од мене?! (Загрли је). Бедна страдалнице, тугом изморена, и матер си твоју из памети изгубила!

Даница. Ах!

Милева (грли нежно матер своју, и ништа не говори).

Осман (ухвати Милицу за руку). Жено, ти царици на путу стојиш.

Милица. На путу?! Ја сам њена мати.

Осман. Она мора одлазити.

Милица. Човече, куда?

Осман. Видећеш.

Милица. Ја ништа не разумем. Данице, говори ти.

Даница. Ах, светла кнегињо: Милеву на смрт воде!

Милица (препадне се). О Боже! А зашто?

Осман. То најбоље цар Бајазит зна. Уклони се и пуштај царицу на опредељено место.

Милица. Где је, где је Бајазит, да с њим најпре говорим?

Осман. Он је у табору.

Милица. И без његовога присуства кћи моја да погине?!

Осман. Тако његова воља заповеда.

Милица. О, немој, немој: остави докле се ја с њиме не разговорим!

Осман. То не може бити.

Милица. Човече, имаш ли и ти кћер, сина, оца, матер?

Осман. Све бадава! Хајде, царице! Дао сам ти доста времена.

Милица (клекне и обгрли му колена). Јеси ли човек? Знаш ли шта је мати? Поклони нам неколико трену-така, да дете моје загрлим, да је утешим.

Осман (отргне се од ње). Тебе је ђаво донео, да ме мучиш. (Повуче Милеву). Полази, док ниси на овом месту проклету душу своју испустила!

Милица (обгрли га). Боље мене води, а поштеди дете моје!

Осман (погледа је). Ђаволе!

8.

Стефан ступи, пређашњи.

Стефан. Милево, сестро, не бој се! Бајазит је заробљен: нећеш овде више тавновати.

Осман. Ха! Шта је ово?

Стефан. И мати овде?! О, како сам срећан, да јој руку пољубим!

Милица. Сине, избављај Милеву! Њу на смрт воде.

Стефан. Милеву на смрт?! Ко има те силе да јој живот одузме?

Осман. Каурине, то је воља нашега цара, и ти ћеш одмах познати ко силе има.

Стефан. Угуши љутину, јер те у невреме мучи. Зар ти не знаш да је Тимур победио, Бајазита заробио?

Осман. Цар заробљен?!

Стефан. Изиђи само напоље, па ћеш се уверити. Чујеш ли ону вику? То је Тамерлан.

Осман. Ха, злобна судбо, зашто нисам само ово извршио?!

9.

Тамерлан, с оружаним војницима, који окована Бајазита прате, пређашњи.

Тамерлан. На страну, робови: Тимур Тамерлан долази! Где је султанка?

Милица. Милост, милост просим од великога Тамерлана!

Тамерлан. Ко сте ви?

Милица. Њена несрећна мати, која ти са сином колена грли.

Тамерлан (Стефану). Јеси ти поглавар Србаља, сојузник Бајазитов?

Стефан. Велики хане! Уговор је такав између нас учињен и човека је поштенога дужност точно га испуњавати.

Тамерлан. Млади човече, ти си мени много зла учинио с твојом храброшћу, особито кад си сина Бајазитовог од смрти испоручио. Али јунак треба јунака да цени. Педесет хиљада оклопника, као што су твоји Србљи, па ћу мојих по милиона распустити! Иди, и ако земљу узбраниш као свога душманина, никад те неће нико покорити! — Па опет сте били покорени!

Стефан. Покорени, светли хане, не слабошћу јунаштва, но неслогом и раздором великаша.

Тамерлан. Раздор је ваш. Тамерлан само храброст гледа. Иди, и сестру узми: она је слободна.

Милица.)

Стефан.) О велики Тимуре!

Даница.)

Бајазит. Зар и ово поруганије? (Осману). Скупа ће ти јарост моја бити!

Тамерлан. Бајазите, ови окови нека те увере да си роб. Оно те очекује што ниједног роба очекивало није. Никад ти ланце нећу скидати, јер си, слободан, границе прелазио. За стол ћу те држати везана, јер си горд и грабљив на престолу седео. Мрве ћу ти за

ручак давати, јер си меру прелазео, туђе земље робећи.

Бајазит. Бајазит роб!? Ха, Татарине, ти си полу-део, кад држиш да ћу подносити гордост твоју. Јуначки сам војевао, јуначки цар био, јуначки и умрети уместо. Остају после мене наследници, да оно удејствују, што сам ја почео. Није Турчин рођен да ланце носи, и цар — цар!? Ха, Бајазите! (Удари се око-вима у главу и мртав падне).

Тамерлан (Стефану). Ваш је мучитељ мртав. Полазите с миром.

(Завеса падне).

Милош Обилић.

ЛИЦА

Лазар, кнез и самодржац од Србије.

Југ Богдан, његов таст и советник.

Вук Бранковић } Лазареви зетови и прве војводе.
Милош Обилић }

Мусић } војводе.
Милан Топлица }

Иван Косанчић }

Вукосава, супруга Милошева.

Негода, Бранковићев посинак.

Један чиновник, више војвода, више сердара.

Мурат, цар турски.

Осмин, дервиш.

Зеир { везири.

Алија {

Више везирâ, више пашâ, робовâ; војска.

Три аветиње и њихова царица.

ДЕЈСТВО ПРВО.

1.

(Пространа пољана: на среди види се коло, у ком ватра тиња).

Три аветиње (играју се).

Прва авет. Сестрице, видиш ли оног сиромашка, како брижно по шуми хода?

Друга авет. Оно је човек што сокола тражи, који му је утекао из виговâ.

Прва авет. Соко стоји на грани, а он га не види, већ сујетно око себе звере.

Трећа авет. Да су њему сестарâ очи, његова би жеља била испуњена, ал' овако: како с' бедан мучи!

Друга авет. То је њему судба, то је судба свију људи.

Кад журави по прљавој
Кобеља се црв стази,
Сво шчастије у траљавој
Нечистоти налази;
Не знајући шта га чека,
Шта му судба предлаже,
Стрепи, дркће, и довека

Њој се једној подлаже.

Но ако је рад подићи

Горе мало зенице,

Потребује вишње моћи,

Више силе деснице.

Прва авет. Кад журави по прљавој

Кобеља се црв стази,

Сво шчастије у траљавој

Нечистоти налази.

Друга авет. Сва следствија људских ствари

Сестрам' јесу позната,

Прва авет. Свака судба земних твари

Код њих је написана.

Друга авет. И порушит' и свратити

Рок са праве путање,

Добро на зло обратити

Кадре јесу другиње.

Прва авет. Порушити и свратити

Рок за праве путање,

Зло на горе обратити

Кадре јесу другиње.

(Страшно загрми).

Трећа авет. Пст! Земља се тресе, громови пуцају,
предсказују царичино пришествије.

Друга авет. Царица, царица!

У коло, сестрице!

Загрл'мо се сродном руком,

Обрн'мо се вештим скоком,

Коло свакој другарки:

(Загрле се).

Једно мени
Друго теби,
Треће нашој сестрици,
А четврто царици!

2.

Царица (на тигру седећи укаже се: око руке су јој увијене змије, а саламандри за њом стоје; сва је у модром пламену).

Прва авет. Шта је воља царице?

Друга авет. Какву заповест нам носи?

Прва авет. Ил' је каква услуга,
Коју важним оком проси?
Нек изјави мненије,
Сестре су јој повине.
Ми смо све три готове
Наше силе натегнути,
Да се њојзи угове,
Њену жељу испунити.
Ватру ћемо с неба снети,
Росу у гром претворити,
И стихије пореметит',
Жељу твоју испунит'.

Све три. Ватру ћемо с неба снети,
Росу у гром претворити
И стихије пореметит',
Жељу твоју испунит'.

Царица. Одавно овде тамној у пештери
Као окукана чамим, из прикрајка

На светска дела гледајући тужно
И срце морећ' завидљивим јадом.
Сва добра дела, која људи раде,
Хладније мени кроз срце пролазе,
Нег' да ме ова, око витке руке
Обавијена змија зубма гризе;
А све пакости, које земљу стежу,
Бесилне су и искрицу радости
Принети мени, да би разгалила
Облачно чело. Велика дејствија
Силена само причина поставља.
Зато и јесам данас наумила
У свет вас послат', да ми вољу моју
Испун'те, да ме љута туга мине.
Обилну свака своју област знаде:
Јед саламандра, силног крокодила,
У срцу вашем жестоко дејствује.
Но ево још и веће вама силе,
А с којом лакше может' испунити
Дужности.

(Првој авети)

Теби ово огледало
Поклањам: ту је судба свију људи,
Ту сваки видет' може шта га чека.

(Другој авети)

А теби ево ова витка трска:
С њом удри камен: вода ће прснути;
Додирни воду: сва ће пламен бити;
Окачи траву: изићи ће тигар,
Ил' шта ти хоћеш.

(Трећој авети)

Теби напоследак
Предајем овај прстен, од костију
Хијенских зграђен: његова је сила
Разазнат сваку човечију тајну
И њу на ползу своју употребит'. —
То су вам знаци, које вам вручавам
Рад моћне силе. Идите, бродите,
И оно увек радите, што ће ме
Обрадоват' и бриге м' растерати.

(Спусти се у пештеру, за њом гром пукне).

Аветиње (скупа). Слава теби, царице висока!

Слава теби, кнегињо велика!

Слава теби, дико, круно пољска!

Прва авет. Сестрице, где је твоја страна?

Друга авет. Она долина.

Прва авет. А теби?

Трећа авет. Голеш планина.

Прва авет. А мени трећа купина.

Трећа авет. Где ћемо се састати?

Прва авет. На оној ледини.

Друга авет. При дневној топлини.

Трећа авет. С громовном муњом.

Прва авет. С новином важном.

Друга авет. Што је добро, што је лепо,

На зло ћемо обрнут';

Што је ружно, што је слепо,

Још на горе преврнут'.

(Ухвате се у коло).

Учасници наше силе,

Бауци, море, хале, виле,

Сад се соједините,
Сестрама помозите!
Саламандри с јетким зубма,
Орли, тигри с аспидама,
У потреби притеците,
Сестрам' помоћ носите!
У потреби притеците,
Сестрам' помоћ носите!
(Међу севањем муња ишчезну).

3.

Милош и Иван у пореду ступе.

Иван. Брате Милошу, допусти да те својски већ упита онај, који с тобом сваку тугу дели, зашто си се тако обневеселио? Не памтим да сам те кад у оваковом стању видео, и зато и мене свако увеселе није оставља.

Милош. А, љубезни мој брате, велика мене брига мори; бадава ти песмом гледаш да ме развеселиш: моје је срце рањено, и Бог зна хоће ли се кадгод залечити.

Иван. Како, Милошу? Тебе брига узнемирава, који си у сваком изобилију, у чести и почитанију, и коме се благо пресипа?!

Милош. Иване, Иване! Не састоји се све задовољство у благу и новцу. Колико других брига сваљује се на срце моје! Изишао сам с тобом, да бих се разгалио; но ја све већма терет бољетице осећам. Нека Бог зна, ако под њим не клонем!

Иван. О, то је страшно, брате Милошу! Немој се упуштати, теби није ништа.

Милош. Ти се вараш, Иване! Велика је моја беда, и Бог зна да л' је већа кадгод била; јер где отечество страда, ту и моје благополучије убитак трпи.

Иван. У зао час! Како је отечество несрећно?

Милош. Чудно је твоје питање, Иване, чудно, као окат кад би усред подне сунчане светлости тражио. Зар су ти непознати ропства ланци у које је Србија бачена, који је до голе душе стежу, не дајући јој часа ни дахнути с миром?! О, честољубије, честољубије, љубезна храбрости мати, која си Србље к топлим твојим грудма пригрљивала, где си сад? Где си сад, право отечествољубије, с којим се Србин некада дичио и страх и ужас у враге усељавао? Удали се, ах, удали се од нас, одрођених потомака.

Иван. Брате, ти далеко речма заилазиш, вређаш и себе и нас.

Милош. Млад си ти, мој Иване, млађи него сâм што сам! Иди, запитај Богдана, седог оног витеза, који је још под Дечанским цвеће победе брао, питај га да л' памти да је кадгод Србин узима платежног данка окован био; а сад свако поношеније с леденом се крвљу гледа! Пребацивања и освете громилама лете на Крушевац, и при свем том у сужној покорности Србија лежи. Иване, Иване! да си срећом чути могао, како ме је мој поочим Душан воспитавао, да онда тек крв јуначки по жилама тече, кад за отечество тече; да си ти то чуо, друкчије би и сâм ово осећао.

Иван. Ти ме сасвим обеспокојаваш, Милошу, не казујући ми праву причину твоје печали.

Милош. Стани, Иване! Нећу ја тебе празним воображенија речма морити. Чуј шта ми се ноћас догодило: Ноћас ми се Душан, мој поочим, на сну јавио, сав модар и преображен, с мутним очима и бледим лицем, горим, ах, него што је мртав на столу лежао. Погледа ме печално, па ми проговори: „Где је, Милошу, она твоја заклетва, с којом си ме уверавао да ћеш отечеству веран бити? Зашт' допушташ да се моја Србија тугом обвија? Ах, синови, синови!” — То му последња реч би, спусти унило главу, и сав се у крваву реку преобрати. Сад расуди, побро, како ми мора бити онде, где сваки себе за страховицу осуђује, где осим Богдана ниједан неће да се прими, да Србију ига опрости; како ми се мора срце парати и утроба тугом и жалостју трзати!

Иван. Е, мој брате! Колико овде препона има! Колико је Лазар о томе мислио, шта је пута уздахнуо, сâм знаш; но напоследак није за боље нашао, него терету немилостиве судбине покорити се!

Милош. Не тако, Иване! Лазар је особито милостивог срца и љубов поданика његових навукла га је, да се лоше стазе прихвати, као што незлобиво јагње питољубивог путника мами, докле га на змију не наведе. Колико сам ја још онда настојавао, да се уговори Муратови одбаце! Но шта је било? Сваки је моје речи држао за пламен слепе храбрости, која разлога нема; него да се платежни данак бескорисном рату претпочитовати мора. Седми је ово ме-

сец, мој Иване, откако је мир основан, и какво добро Србија осећа? Богата сокровишта из недри својих излива, да се у туђе земље носе, да се данак плаћа и храброст српска сахрањује. А, Иване, Иване! докле ћемо ово гледати? Хоћемо ли се пробудити? Хоћемо ли жалосну ову љагу са себе скидати? Устај, о, устај, да отечество бранимо!

Иван. Милошу, брате мој љубезни, можеш ли се сумњати, да ћу ја у противном, што се тога тиче, мненију с тобом бити? Пролеће живота мога ако с тобом за благостојаније отечества посветим, ја ћу се за срећног држати. Зашто би клонуо духом? Ако је Лазар погрешно, он ће заиста погрешку своју познати; ако си ти совестан о твоме поступку, о твојој намери, она ти се мора испунити. Ја сам први, који на то пристајем, Милан је други, и колико их још има, у којима право српско срце куца! Није Србија на једног Бранковића спала, који гледа само да надува своје име, своју славу и благородство; мора бити искрених народољубаца, којима ће се твој совет допасти!

Милош (загрли га). Куд сам залутао био, љубезни мој Иване? Не, ја сам јако сагрешио, и само напрасни пламен отечествољубија нек ме у овај пар оправда. Та, како сам могао помислити да лав спава, ако не риче; или да орао није орао, што крила нема? (Ведро). Не, неће Србија пропасти, не бој се, Иване! Она мора процветати и сваки суседни соперник нек јој завиди! Хајде, ми ћемо опет весели бити, до згодне прилике ловићемо, и у свакој срни и ко-

шути представљаћемо Турчина. (С ентузијазмом). Пе-
вај, брате, те ме разговарај; не певај ми о љубови
брата и сестрице, нит' ми певај како драга свога
драгог љуби, већ попевај како јунак своју земљу
брани.

Иван. Ој, хоћу, брате! Љубов је злату подобна, а
љубов ко отечеству драгоме камењу; брда нек ми
удесно отпевају, а ја ћу — (Стрела захуји и њега у срце
згоди). Јао, Милошу, пропадох, устрели ме, ах! (Падне
на земљу).

Милош. Шта то би? Иване, брате мој! Каква несре-
ћа?! Ха, проклетницо! (Потрчи и нестане га).

Иван (слабим гласом). На шта наиђох, невољни! Ми-
лошу, Милане, праштајте, прашт... (издахне).

4.

Милош, водећи за косе *другу авет, Иван.*

Милош (издалека). Овамо, злосрећницо! Таки да се
кажеш ко си и шта си хтела с мојим побратимом!
(Довуче је до Ивана, кога видећи мртвог) Ха, анатемницо!
шта учини, Бог те убио!? Иван мртав! Не, није Иван
мртав! (Дигне буздован). Ивана ми поврати ил', тако
ми имена мога, све ћу те у мешину згрувати!

Авет. Пуштај ме, јуначе, нисам ја твога друга
изела.

Милош. Ха, треклетницо, још врдаш! Хоћеш ми
људски Ивана повратити! Говори, несрећницо! Није
до стајања: паклене те муке очекивају, ватра ће те
спалити, и у смоли ћеш се кувати, ако оклевала
будеш.

Авет. Прођи ме се, нисам . . .

Милош. Гром и пакао! (Замахне да је удари).

Авет (подметне руку). Не, јуначе, од Бога нашао! Повратићу ти брата. Пуштај ме, да наберем траве, да му ране видам.

Милош. Бери, набрале ти гује кожу! (Пусти је напред, а он за њом с буздованом). Бери, нечастивог породе, анатема те било! (Гледајући Ивана погрузи се у мисли). Иване, ах, јеси ли се и овоме надао, да погинеш без боја и рата? О, судбо човеческог живота!

Авет. Ево траве, којом ће ти побро проживети. (Приступи Ивану, прекрсти га неколико пута травом, а потом му на срце приложи).

Иван (дигне главу). Хуј, где сам ја?

Милош (радостан). Иване, ти си код Милоша. Како ти је?

Иван (устане). Ал' сам јако заспао!

Милош. Ти си устрељен био. Да ти што не шкоди?

Иван. Аја, не, мени није ништа, здрав сам ја као од мајке рођен.

Милош. О, небо, теби благодарим! (Авети) Ти, несрећнико, поклањам ти живот! Знај да никад правоме јунаку нахудити не можеш, него каквој кукавици, као сама што си. Иди, бестрага те било, нек ти врана месо ждере, нек ти курјак кожу дере!

Авет (се полако удаљи).

Иван. Милошу, ти ме из мртвих поврати. Проклета вештица . . .

Милош. Прођи је се, нек је анатема! Наш се лов прекиде: хајдмо, брате, кући, да видимо не би ли

наше претпријатије до руке довели. Што је било, било, нека нико не зна!

Иван. Милошу, ти ми не даш ни благодарити. Бедно човечество, шта си без пријатељства! (Оду).

5.

(Соба у Лазаревом двору).

Лазар, после и чиновник.

Лазар (чита једно писмо). Да, да, до тога смо већ дошли! Проклета змијо, једва чекаш да слапша страна клоне, да јој се подсмехнеш и наругаш! (Опет чита). Али, не скаче ли вода навише што је јаче притиснута? (Устане). Неће ни ово дуго бити, мој Гара. Зачудићеш се, како се пуштени лав борити уме, кад му наново ланце на врат увалити гледе; стидећеш се шта си писао, и ово ће те научити да одсад паметније поступаш. (Чиновнику који у собу уђе). Моја је воља да се старешине сабора што скорије скупе; таки нек се јави велможама, који су оближњи!

Чиновник. Светла круно, висока ће твоја воља испуњена бити; но још имам твом величеству пријавити пришествије турског посланика.

Лазар. Турског посланика!? Брзо нек се сабор скупи, а њега унутра пусти.

Чиновник (изиђе).

Лазар. Ово је у невреме. Шта ће бити, сад ћемо видети.

6.

Лазар, посланик и Бранковић.

Посланик (поклони се). Светли владатељу Србије! Ја ти доносим поздрав у име честитог нашег султана.

Лазар. И од моје стране поздрав Мурату! Које добро?

Посланик. Мени је наложено запитати те на какав је начин међ' Турцима и Србљима мир учињен.

Лазар. Твоја се беседа далеко простире. Засад је још уређено да се данак плаћа и да му се помоћ шиље, које је све испуњено.

Посланик. Тако је! Но будући саде рат с Персијанма има и будући да је војска, коју си му послао, сасвим пропала, захтева да му се наново оно число попуни, које је уговорено.

7.

Пређашњи, Југ Богдан, Милош, и многи к томе сердари.

Лазар (посланику). Муратово је захтевање велико, иди и чекај на одговор.

Посланик (изиђе).

Лазар (својима). Љубезна децо и ревносни отечества синови! Благостојаније Србије, ко којему неусипно тежим, на то нас је навело, да се платежу подвргнемо и да се сасвим одродимо, дајући непријатељу помоћ, да нашу браћу коље и из сопствених,

земаља гони. И то је све досада на велику нашу жалост и похужденије Србије учињено; но ево се данас иго преобрази, платежни данак сад се у сужну покорност преобрати, јер непријатељ против закона и права заповеда. Уместо што би ваљало да ми сами иго са себе скидамо, он нам га двогубим још теретом натоварити гледа. Војници, који су му отпреће послати, већ су сахрањени, и султан число потпуно жели. Шта ће се радити? Како ће се у том поступити? Хоће ли се захтевање одрећи, које је неправедно, или ћемо, слабост нашу гледајући, на све пристати, што силни тиран заповеда? Отворите искрене ваше прси, благородни синови отечества, помозите советом, који, ако икада, заиста је сада нужан.

Југ. Да је ово захтевање против сваког устава и обичаја, јест извесније, него да би се даље што о том беседило, и зашто би, децо, допуштали да се толика неправда чини?! Није Србија сасвим оскудна, и ако је икакво средство, да јој помоћи може, то је мач, који је кадар независност заслужити.

Вук. Ја за добро не находим да се тако чини. Србија већ није за борбу. Протекла су она времена, кад се рат водио; ишчезле су оне силе, којима су стреле парно у прси непријатеља летеле, и ништа већ Србији не остаје, него ране видати, које су јој наши преци задали; а то се иначе получити не може, него учињеним с Турцима миром. Шта ћу више говорити? Погледајмо печална поља и изгажене ливаде, које још терет свирепог Перуна осећају; погледајмо села и попаљене вароши, који обновленија захтевају — све

ово ваља подићи, и све може ли се ратом испунити? Закони и устави, цркве и олтари благодатни мир желе, и трудољубиви земљеделац чезне за њим као за росном у подне кишом. Довољно све ово показује нужду сојуза с Мухамедани. Дакле ништа не остаје, него донде данак плаћати, док се земља сасвим не опорави и док способна за рат и борбу буде.

Милош. Докле ћемо сами себи не веровати; докле ћемо трпети, да нас име изродâ срамоти?! Или сад нису они Србљи, који су под Милутином и Душаном били? И каква је жалосна сојуза корист? Скровишта, која се из недара наше земље ваде, у туђе пределе носити, а војнике, који би иначе обрана свога отечества били, за туђу корист жртвовати! А каква је слабост Србаља за коју, Бранковићу, спомену? Или заборављаш што си сâм, и што је Димитрије с Топлицом урадио? Или ти слабостју називаш оно, што су Србљи у Бугарској учинили? Погледај Београд, како стешњен од српске мишице стење; гледај како Срем наново наше законе храни и како Дунав српско име спомиње и у даљне земље носи! Није Марица све прогутала љута: има детића, који пламте за отечество умрети и свој живот са славом њеном променути. Напоследак, није ли сâм Мурат силу српскога оружја искусио, кад је бегалући своју судбину проклињао? Докле ћемо себе за слапше осуђивати, него што јесмо?! Устајте, браћо, да иго са себе збацимо, које смо сами небреженијем нашим навукли; уштедимо скровишта на обдржаније браће наше; опростимо нешчасним војницима нашим, који се пла-

чевним оком од своје родбине растављају, у коју се нигда вратити не надају; задржимо ове свештене капље за обрану наших опустошених градова, наших пространих предела!

(Жубор се између велможа простре).

Вук. Твоја беседа, Обилићу, цвећем слаткоречија украшена...

Милош. Сама самцата ко отечеству љубов силе ми улева: што моје срце осећа, то језик изражава. Слаткоречије онде места нема, где се о општој ползи ради: ту нека једина љубов дејствује!

Вук. А разум нека управља, Обилићу! Наше су силе ослабиле, не можемо рат почињати.

Милош. Баци лава у ланце: мора покоран бити; ал' га опрости оковâ, па ћеш видети шта вреди!

Лазар. Два противна мненија од главних велможа чујем, и коме би се приволео определити не могу. Онај ползу мира брани, која је Србији навластито нужна; овај потребу рата представља, која надежду доброг успеха обећава: којој би се страни прилепили још се разрешити не могу.

Мусић. Великоможни кнеже! Да се Милошев совет на корист Србије клони, ко се може сумњати, праву народност почитујући?! Јест мир државама полезан, јест рат убитачан и на истошченије поданика; али се само онда јарост Перунова опорочава, кад за освојенијем туђих земаља жедни и своје отроване стреле за славољубије просипа. Но овде је сасвим противан случај: овде је да се Србија ослободи и да се мир и спокојна тишина утврди. Као што после жестоке

олује и страшне грмљавине благодатно сунце умилније зраке просипа, тако ће после рата и одсудне борбе мир и покој престол свој у Србији утврдити и потом смешећим се челом на нас погледати. Дакле не сумњајмо даље, следујмо совету храброга Милоша и ослободимо отечество од подлог поношенија и тиранског ига!

Лазар. Видим искреност твога срца, витеже храбри! Домашам љубов, која јуначке твоје прси распаљује. Милошева је беседа велико впечатленије учинила. — Но к вама се још обраћам, остали Србије сердари: шта ви о овом држите?

Топлица. Светла круно! Ништа нам не остаје, него: оружајмо се!

Један сердар. Оружајмо се!

Остали сердари. Оружајмо се! Оружајмо се!

Лазар. Дакле нек се посланик уведе. (Један од младих изиђе). Или је судбина тако определила, или само време услуге нам чини: данас примим књигу од зета мога, Николе Гарe, где ме опомиње, ругајући се, да се Турчина бојимо. Нек и он види шта могу српска рамена поднети!

8.

Посланик и пређашњи.

Лазар (величанствено). Послушај, Мухамедове вере почитатељу, који од Мурата долазиш данак од нас изискивати. Скровишта су нам исцрпљена и зато пла-

ћати не можемо; људи су нам ослабили и не могу у туђу земљу упуштати се. Него ево (пружи му мач обнажени): ово је дар, који се Мурату поднети може! Иди и кажи му да Србин само ковачу, који оружје гради, на овој земљи плаћа, а другом никоме! И ако Мурат жели пријатељства, нек' се прође платежног данка, који читави народ срамоти; нек' прâви независими сојуз утврди, и никога бољег нити вернијег пријатеља од Србина имати неће.

Посланик. Ваша је намера дубока и ово се на погибел Србаља клони, јер се с мачем ништа не може одредити него рат.

Лазар. Иди, иди, однеси наш одговор, а све буре гледаћемо да с постојанством дочекамо.

Посланик (се поклони и отиде).

Лазар (својима). Дакле збачено је иго насилног непријатеља, и чрез кога него чрез вас, избрани кринови отечества! Какви ће се благослови на вас излевати, кад по мирном пољу благодарна пастирка и невино пастирче умиљате гласе развојавати почне! (Милошу). Особито ти, дико шчастљиве Србије, каквом ће радостју твоје срце играти, кад тобом осрећену Србију миром и покојем искићену видиш! Искрене твоје прси, за благод и благородно величество скројене, сваке злобе и злураде зависти чисте, cadre ће бити из самог чувства венце себи оплести. Прими још напред малу награду за твој полезан отечеству совет. (Извади једну од злата сковану челенку). Ово нека буде знак чистог твога и искреног срца, који ти овде пред свом господом дајем. Никаква завист не заслеп-

љава око њихово, но с радостју читам речи, које су у њиховом срцу написане: „Милош је достојан велике награде”. Дакле ево ти, штите пернати благословене Србије! Достојан си да се син мој назовеш; достојан си да огледало отечествољубија будеш: носи овај свештени дар! А ви, великодушни отечества синови, будите учасници данашње моје радости, купите ми војску поздрављајући храброга Милоша, и далеко глас радости и весеља прострите!

Милош (падне на колена).

Лазар (му придева челенку).

Сви сердари (у глас вичу). Да живи кнез Лазар! да живи Милош!

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ДРУГО.

(Соба у Милошевом двору).

1.

Милош (сам).

Какво весеље обузима моје срце, кад на пређашње гласове помислим! Каква радост по прсима ми мили, кад се оних речи опоменем, које сам од љубезног ми оца искусио! О, мила моја Србијо, с каквим бих те восхишченијем поздравио, кад бих све што ми на срцу лежи, изјаснити могао! Неће више тирана заповест по теби хујити, нити ће се срце пробијајући матере глас простирати, да се од јединца, своје последње потпоре, растати мора и у даљну земљу азијатском тигру њега оправити. И ко ти је све ово прибавио, него ја? Мојим си се ти саветом — — — Но далеко буди од мене свако славољубије, које би правом отечествољубија жару љагу нанети могло! Никаква подла страст свето ово торжество да не окаља! Сви нека восклицајући овај дан поздраве, дан радосни, кад се храброст дремежа опростила, кад је зорица слободе Србљима засијала! (Чује се нека мелодија). Ено, већ се бистри веселе Српкиње глас у

песму прелева. — Но, то је глас Вукосавин! Да, да, ти си верна, моја супруго, која си ми први корен добродетељи усадила и потом росом твоје љубови у цвет привела; ти си достојна општег овог весеља учасница да будеш! — Али — шта чујем? — глас жалостан! — је л' могуће? — у овај торжествени дан! Хоћу ли — ? (Пође, по опет се врати и вући се на столицу). Каква свирепа ветрина бистро ово језеро замути? Она, која је увек тихом чувству подложна била, сад уцвељена и сузама поливена! (Почивка). Ево је! Небо, каква печал!

2.

Вукосава укаже се, која видећи *Милоша* тргне се.

Милош. Шта је теби, Вукосаво? Зашт' изгледа твоје, иначе увек пријатно лице, као увело пролеће из влажних облака?

Вукосава. Ах, љубезни мој! Не, моје се срце у обичном стању налази и само ма́ло неко воспоминаније мало ме је обеспокојило; но, молим те, немој за то испитивати.

Милош. Како, Вукосаво моја! Зар одвајаш твоје срце од мојега? Није ли наша душа једна у два тела узлима искрености утврђена? Кога имаш ближег од Милоша? Ко те може боље утешити него Милош, Милош, који после дужности теби јединој све часове живота свога посвећује?

Вукосава (брисне плакати). Милошу, зорњачо моја!

Ах, зашто не могу награду такој нежности принети? Против какве л' светлости злоћа своје завидљиво бодље баца! (Тргне се). Љубезни друже, прођи се испитивања и тајне, која ме узнемирује.

Милош (нагло). Вукосаво, то се мене тиче! Је л' могуће?

Вукосава. Непријатна је то само беспослица, љубими мој.

Милош. Ал' се мене тиче, и ниси ми верна?

Вукосава. Ах, можеш ли се о том сумњати?

Милош. Зашто ми прси не откријеш?

Вукосава. Страх, да те... (Тргне се).

Милош. Да ме не увредиш?

Вукосава. Да те беспослицом не узнемиравам.

Милош. Кажи ми, Вукосаво, тугу твоју.

Вукосава. Прођи се тога, љубими мој.

Милош. Вукосаво, ти ме с отим мучиш.

Вукосава. Ах, не питај ме даље, тако ти љубави наше!

Милош. Вукосаво, верна љубо моја, еда л' си се конечно зарекла, да ме у овај дан неизвесностју мориш? И можеш ли даље трпети, да се твога постојанства и упорности ради бринем и да ме сан избегава? — Не, ако Милоша љубиш; ако његову љубов не презиреш, која је чиста и света: не можеш ме даље у неизвесности држати.

Вукосава. Ах, зашто ти морам открити оно, што ће те узнемирити? Но не могу, не смем даље тајити. Ево ти узрока горке моје жалости: Данас седим с Видосавом на чардаку, кад си с Бранковићем и мо-

јим оцем из шетње долазио. Ах, како ми је било видећи те у оном торжеству! Као да се ново величество из твојих очију смешаше, које је у мојему срцу стогубу радост приумножавало. О, зашто ми оно чувство пакосна зависти гуја поруши? — Још се моје срце у пријатном восхишченију топлаше, кад Видосава повиче: „Гледај оца нашег, какву неправду чини, где постави Милоша с десне, а Бранковића, старијега, с леве!”

Милош. То је Видосава рекла, твоја сестра?!

Вукосава. „Мучи, сестро”, проговорим јој на то. „Да не види наш отац Милоша храбра, врсна и бодрога духа јунака, не би га на десну страну поставио!” Но ево што пакосни Видосаве језик на то произнесе: „Просјачког је Милош рода, а не господскога; нит’ је њега мати родила, већ кобила сура бедевија. Шта се лудо с именом поноси? Кобилић је дика, коју на челу имати мора!”

Милош. И то је све Бранковићева супруга изустила?!

Вукосава. Ове је речи произнела, које су ме у жалост бациле. Но моје је срце слапше, него да би обиде сносити могло; моје су прси женске, нити могу заптивене бити сузе заустављајући. Ти то можеш, круно слабомоћне куле, твоја је душа благородна, врлина ти наравију влада као сунце, које се облаком пореметити не може и које над сваком тамом торжествује. Немој, љубезни мој, ово к срцу примати; опомени се да је жени својствено на боље завидети; одбиј лакомислију на дару, нити кидај свете оне свезе, које су међу тобом и Бранковићем утврђене.

Милош (натегнуто). Вукосаво, иди у горницу; остави ме самог, да к себи дођем.

Вукосава. Но обећаваш ли се да никакве освете за маловажну ову обиду тражити нећеш? (Умиљато). О, из чела ти читам равнодушно чувство! Јест, ти ћеш то заборавити: лав слабо гледа на упљувак мува. (На страни). Жалосна Вукосаво, какав нешчастан за тебе час! (Оде).

3.

Милош (сам).

Ха, каква ватра обузе ми срце! Ја од кобиле, и моје име Кобилић! Та, не могу то отрпети, нећу. — Но, о Милошу, тако ли лако на себе заборављаш?! Понизи се и иди, те се од слабе жене обиде праштати научи, која те за то моли. — О, ходи ти, сваки слабомоћни лептиру, који се твојом хладнокрвном добродетелију поносиш, ходи амо на моје место! Ако те нарав к честољубију приклања, стаћеш као и ја окамењен, згруван и с раздераном мислију. Не могу! Идем, да зло предупредим, да пакосни пород у колевци удавим; или на што ми је честитост? Све је друго сенка у мојим очима. (Напрасно отиде).

4.

(Пространа пољана).

Прва и трећа авет са противних страна дођу.

(Грмљавина).

Прва авет. Међу муњом, међу громом,
Састају се сестре с хором,

Напуњене ретким чудом,
Нечувеном новином.

Трећа авет. Труд и мука посестримâ
Радост сеје међу њима.
Задовољство носи свима
А покорност царици.

Прва авет. Сестрице, где си била?

Трећа авет. Село сам без ватре упалила. А шта си ти учинила?

Прва авет. Ја сам буну без рата подигла. Где год дођох, свуда ме примише, као да сам им из рода. Сваки се моли да у огледало завири и да му шта види изјасним. „Ти ћеш бити ово, ти ћеш бити оно” свакоме је уво голицало, ал’ „да мораш још и неке теготе победити” мало их збуну, но с отим их још крепче учини. Сад сини на оца устане, брат на брата ђипи, сна против свекрве скочи, мати с кћерју ревнује, кћи матери завиди. Ха, ха! Све је метеж, све је буна. Нека их, семе им се утрло! То они и желе.

Варати се, пропадати,
То сви желе људи,
И са лоше прелазити
Још на горе ћуди.

Трећа авет. Варати се, пропадати,
То сви желе људи,
И са лоше прелазити
Још на горе ћуди.

Прва авет. Где си, друго, шта оклеваш,
Зашт’ на време не долазиш,

Скупа радост не уживаш
И весеље с нама делиш?

5.

Друга авет долети, *пређашње*.

Друга авет. Помагајте, помагајте!

Трећа авет (пође јој на сусрет).

Где си, сестро, где остајеш,
Зашто одмах не долазиш,
С сестрама се не радујеш
И весеље с њима делиш?

Друга авет. Помагајте, ако веру знате! Умори ме
страва.

Трећа авет. Шта је, сестро, да од пакла нађеш?

Друга авет. Пропадоше чини, утамани се наша
сила, бацајте те знаке лажљивог чарања, па скочимо
у безданску зјаву, кад нас и смртни надвишују!

Прва авет. Шта нас мучиш, мучиле те гује! Гово-
ри шта је, ко је.

Друга авет. Милош Обилић.

Прва и трећа авет. Милош Обилић?

Друга авет. Милош Обилић! Чујте моју судбу:
Место сам изабрала на крушној пољани, ту сам ве-
што дужност испуњавала; ал' ето ти Милоша Оби-
лића и с њим Ивана Косанчића: Милош шета, а Иван
попева. Како пева Косанчићу Иване, сво се дрвље
умилно осмењује, а травице ветар моле да им мира
поклони, да ту слику гласа боље саслушати могу. И
сама се неколико позаборавим, али брзо к себи до-

ђем, и таман кад ће другом почети, ударим трском по трави и тако ми стрела изиђе, коју пустим из тетиве, те Ивана усред срца згодим. Зашто да ме песмом узнемирује?

Прва авет. То си добро учинила.

Трећа авет. То си лепо урадила.

Друга авет. Ал' да ви'ш сад невоље! Писну Иван силно, и самртним гласом Милоша из восхишченија подигне, који на ме копље управи.

Трећа авет. Где ти је била трска?

Друга авет. Ја пустим стрелу и на њега, али Милош носи амајлије: њега оружје не бије, и стрела на троје одскочи. Сад он снажније к мени потрчи, а ја у страху ударим трском и створена крокодила на њега пустим. Хуј, каква сила! Милош шчепа шестоперца: колико је кожа у крокодила чврста, расцепи је једним ударом, и на мене ожесточен полети. Ја хтедох трском ударити, ал' ме буздован окрецне и њу ми из руке избије. За час Милош допадне, па ме стаде топузином куцати, да му Ивана из мртвила повратим. А, тужна невољница! Морадох сама траве набрати и ране му извидати! Једва потом нађох трсковачу. Бадава сам змајеве шиљала: нико Милошу не могаше нахудити. То је узрок мога јада. Сад шта стојите овде као одрвенчене? Устајте, отрите сузе другарки, ил' ме пустите, да у подземну пучину скочим и у очајанија пламену несносне дне проводим.

Прва авет. Сестро, знаш ли начин, да се муња у руку стиснути може? Казуј. Никаквог труда пожалити нећемо.

Трећа авет. Ој, стани! Гледајте овде што ми прстен вели: судбина се окреће, велика се радост указује. Весело, другарице! Жеља се мора испунити.

Кад се густе облак спусти
Грозом, маглом и тамом,
Дан у поноћ преобрати,
Земљу пуни са стравом;
Но јединим зрачком сунце
Нека само осине:
На мах сокрушено срце
Несносима скорб мине.

Прва авет. Кула лежи у пољани
Голема и снажна,
Од громава ништ' не брани,
Нит' од ветра парна;
Али нека, постој само,
Сама ће ти пасти:
Од тежине грдне своје
Мора се згрувати.

Друга авет. Ви, које сте снажне силе,
Аветиње, хале, виле,
Вукодлаци, бауци, море,
И остале све утворе,
Помозите, да сестрице
Сад искале своје срце.
Ви, змајеви и скорпије,
С хијенама нилске змије,
Дајте нама жаоку вашу,
За умножит' јарост нашу.

Прва и трећа авет. Дајте нам жа̏дку вашу,
За умножит' јарост нашу.

Друга авет. Пст! Ево један од смртних.

Трећа авет. То је Бранковић. Прстен ми јавља да
му раскажемо судбину: повинујмо се заповести!

Прва авет. Огледало ми вели да му рок проучимо:
покоримо се заповести!

Друга авет. Трска ми каже да му судбу изјавимо:
слеђујмо заповести!

Све три. Трска, прстен, огледало
Јесу вести нелажне,
Дочекајмо худног смртна
Нашим знањем превишим.

6.

Бранковић замишљен ступи, за њим *Негода*.

Негода. Ја нећу даље, макар ме кољем терали, господине! То није шала: сустадох! Ми смо пошли у лов, ал' тако ловити нисам у мом веку видео: срне и кошуте заигравају се око нас, а ми их не видимо! Доиста, да нас какав луђи од мене види, рекао би да што друго тражимо.

Бранковић (тамно). Шта је то друго?

Негода. С допуштењем, господине, ја сам тугаљив ово изрећи.

Бранковић. Ја заповедам.

Негода. Е, кад је тако, а оно се морам покоравати. Луђи би од мене мислио да памет где тражимо.

Бранковић. Је ли? (Пође).

Негода. Господине, та за Бога! Ја не могу даље. Стани, да се мало одморимо.

Бранковић. Хајде, не лудуј!

Негода. Нећу ја, господине! Само мало, али особите важности (тако ми гроба!) имам да те питам.

Бранковић. Но, шта је?

Негода. Хоћу ли на то одговора добити?

Бранковић. Хоћеш.

Негода. Зацело?

Бранковић. Говори.

Негода. Зашто си тако невесео?

Бранковић (окрене се и пође).

Негода. Одговора морам добити.

Бранковић. Имао сам једну ружу, коју сам особито чувао, да је неком поднесем; али дође медвед, те је још у пупољку узбуре.

Негода. Е! Ко ће то погодити? То је загонетка, а и загонетка није као што су загонетке. Ја знам да се увек почињу са: „Што ми ти је за што?” али ова је сасвим по новој ћуди зграђена, нити бих је погодио, да имам пет глава и девет ушију. Но гле: ко је оно враг, господине? Вештице, на моју душу! Хајде да бегамо!

Бранковић (погледа најпре на аветиње, а потом на њега). Да бегамо, дрвени јуначе!

Негода. Шта, зар ти нећеш? А гле како су седу косу расплеле, па носе у рукама чини. Једна носи стрелу: ако нас устрели, ту ће нам гроб бити. Господине, хајде да бегамо. На моју душу, није чист

посао! Ја сам смрт у доста различном виду виђао, ал' у оваковом нисам је рад гледати, јер су ово кћери нечастивца (анате-га-мате било!)

Бранковић. Ко сте ви, чудновате старице? Јесте ли каква опсена, или заиста сушествујете?

Негода. Господине, чувај очи! Еј, тужан, пропадосмо! (Пође натраг и једном руком заклони очи своје, а другом се крсти). Ва име оца, шта нећу с њиме још препатити! Да сам се бар у кошуљици родио, те ме не би глава болела.

Бранковић. Ко сте ви, незнате старице? Заклињем вас свим што вам је свето, одговарајте!

Прва авет. Благо теби, Бранковићу славни!

Друга авет. Благо теби, светило Србије!

Трећа авет. Благо теби, стубу владетељства!

Прва авет. Твоје ће се име прогласити.

Друга авет. Твоје ће се колено славити.

Трећа авет. Круну носећ' читаве Србије.

Бранковић. Проклетнице, како ми главу забунисте! Изјасните се боље, или нек вас пакао прогута!

Прва авет (с огледалом).

Гледај овде и све добро внимај:

Опсена је ово будућности,

Ал' истина; не сумњај се ништа!

Пази, сматрај, па кажи што видиш.

Бранковић. Видим једног младића, подобног мом нејаком Ђорђу, где круну у руке прима.

Прва авет. То је син твој, Бранковићу, Ђорђе,

Круну прима од Гребелановића,

Којано је њему припадала.

Видиш даље ону гују љуту:
То је турски Отмановић-царе,
Нападаће на твога Ђурицу,
Да му отме круну и очинство;
Али ће се дете одбранити.

То је њему судба. — Шта сад видиш?

Бранковић. Видим обојега пола људе, где пролазе.
Око једних је мрак, неке је сунце обасјало, гдекоји
пак сами од себе блистају.

Прва авет. То су твоји остали потомци.

Тако ће се они изредити,
Тако ће ти име прославити.
Од Једрене до града Будима,
Од Млетака па до Цариграда
Твоје ће се име спомињати,
Док је српског рода и племена.
Ој, доста је! шта ћеш више?
Толико нам књига пише.

Све три (у свој знак гледајући).

палца)
Налог чара) испуњен је.
трске)

Хопа, цупа, другарице!
Свака своје седалишту,
Свака своје завичају!
(Међу севањем муња ишчезну).

Бранковић. Шта то би? Еј, Негода, Негода!

Негода (који је донде у непрестаном движенију био).
Камо их? Одоше, пасје вере! Хај, што не смедох
приступити, да и мени јаве хоћу ли се оженити!

Бранковић. Јеси л' чуо што ми рекоше? — да ће моје племе круну носити!

Негода. Е, пак!? Круна је за људе, господине! Чудна је звер та срећа, она је као стидљива мома: овога хоћу, овога нећу, ац! на кога падне јабука! Ко ти се није само у овој земљи изменио! Као што се приповеда, бјаху ту неки Французи, Латини, Далматини, шта ли; дође Немања, поп-Љубомира син, па њих све у торбу; дође Вукашин те утамани Немањину лозу; а Гребљан од Алтомана оте. То значи: данас мени, сутра теби.

Бранковић (у мислима погружен). Хм, хм! Проклете утворе, како ме опчинисте!

Негода. Господине, та шта се бринеш? Ослони се сасвим на судбу!

Бранковић. Хоћеш ти о свему овом што си видео прећутати?

Негода. Какогод риба, господине. Нема тајни горе тамнице, него кад у мене уђе, и пре би се новац ке-се среброљупца опростио, него би она главу из моје утробе помолила.

Бранковић. Ти ћеш мени и саветом где устреба помоћи.

Негода. Тако је лав миша питао, кад је пошао на војску.

Бранковић. Ти ћеш мени саветом помоћи, велим ја.

Негода. Хм!

Бранковић. Ти се сумњаш?

Негода. Не само саветом, већ и рукама и ногама, телом и душом.

Бранковић. Завери се о свем овом.

Негода. Како ћу, кад ми многи приговарају, да ја вере немам, да сам ја Турчин, и тако даље?

Бранковић. Ти ниси Турчин, ти си крштен, премда сам те ја код Турака нашао и под своје узео.

Негода (пет коракљаји уступи натраг). Ја Турчин?! То не верујем. (Пође).

Бранковић. Стани! Куда ћеш?

Негода. Идем тражити вештице, да видим је л' истина да сам ја Турчин.

Бранковић. Шта сниваш?! Ти си српско млеко си-сао, у српским обичајима воспитан, и ја сам твој отац.

Негода (поћути). Јест, јест, баш је то тако. Та Србин сам ја, па нека свет говори шта му драго; ја му не запуших уста! Хајде, поочиме, и (тако ми врана месо не јела!) видећеш, да ћу ти увек веран бити.

Бранковић. То се и надам од тебе. Само буди паметан, на свашта пази, па ћеш и одселе у оној милости код мене бити, које си до данас удостојен био. (Пођу, но ударе на Милоша).

7.

Милош и пређашњи.

Милош. Пријатељу Вуче, добро кад те нађох: важно с тобом говорити имам.

Бранковић. То може лако бити, ја сам готов, и овде, ако хоћеш.

Милош. Желео бих с тобом насамо пробеседити.

Бранковић. И то може бити. (Погледа на Негоду, који се одмах удаљи). Но, ево сад смо сами! Али да те нешто упитам. Какво је неспокојство, што се на твом лицу изображено види? Ја сам тебе прије подне видео у најпријатнијем расположењу. Откуд ове напрасне промене?

Милош. Пријатељу Вуче, ја и јесам невесео. И ко је томе узрок? Теби сам дошао тужити се и на тебе се тужити.

Бранковић. Ја то не знам како да примим. Што си ти невесео, зар сам ја узрок?

Милош. Твоја жена.

Бранковић. Моја жена? И то не разумем. Моја жена ни мушицу увредити неће.

Милош. Ал' је мене увредила. Карај, брате, твоју Видосаву, да не износи неваљале речи и да не издева поштеним људима име, јер нисам рад с тобом мразити се, а и друге трпети не могу. Ти знаш добро мене, моје племе, како сам на достојанство дошао: све чесним и незабрањеним начином. Нашто да се жене у наш посао плећу? А то и теби на чест не служи.

Бранковић. Све су то празне речи. Ја познајем добро моју Видосаву: таког дара жену тешко је наћи. Неће она чинити што је непристојно. Тешко је она за тобом што говорила; и ако је говорила, може бити да је имала право.

Милош (плане). Право? Има ли право да она мене назива Кобилићем? Карај, Вуче, твоју холу Видосаву; јер ако је карати нећеш, закљичем ти се виш-

њим Богом и мојим јунаштвом, с мачем ћу ти име толковати! Нека сваки види како Милош своју част пере!

Бранковић. Какве речи!? Знаш ли ти ком то изговори, свињарски изроде, који си из густе таме на овај степен доскочио?! Бранковићу, и племеном и храброшћу славном, таково што наочиглеце рећи?! Ако си јунак од поштења, на поље, да се огледамо, и сама смрт нека борбу оконча!

Милош (гледа га подсмејателно).

Бранковић. На поље, Кобилане, да мејдан делимо; или стани да те као жену попљујем!

Милош (скочи три корака натраг и узме копље). Удри, Бранковићу!

Бранковић (баца копље).

Милош (му на троје сломије). Признајеш ли, горди Бранковићу, да си слапши јунак?

Бранковић (лати мач). На оружје, Кобилане, и сама смрт нека мејдан осуди!

Милош (узме мач и почне се снажно с Бранковићем борити; најпосле га тупом страном удари и мач Вуку из руке излети. Потегне с мачем на њега). Признај, надувени породе, да си у мојој руци; признај да те по закону војничком погубити могу, кад бих се само с том подлошћу каљати хтео! Иди и похвали се твојој Видосави како си с Кобилићем мејдан делио; кажи јој да ја нисам јунак од јунака, нити племић од племића, него рђа од рђаковића. (Отиде).

Бранковић. Гром и пакао, ово да отрпим?! Та, звезде да на земљу падну; да се Србија у ватрену

реку преобрати и змије уместо плодовите траве никну: опет ће беснило моје надвисити и гнев, и јарост, и свирепост моја надвладати! (Пође).

8.

Негода дотрчи, *Бранковић*.

Негода. Шта је то, за име Бога? Ху! Ја сав дрхћем као прут. Каква свирепост!

Бранковић. И ти овде, сведоку моје јарости? Дај отрова, да срце искалим.

Негода (гледа га забленуто). Ја за други отров не знам осим бунике траве.

Бранковић. Негода, знаш ли ти да сам ја тебе из малена под своје узео, тебе одхранио и човеком учинио?

Негода. Па шта ћеш с тим?

Бранковић. Знаш ли ти да ја тебе никад нисам од своје родбине одвајао, да сам се с тобом највише забављао . . .

Негода. Та знам, старче, ако Бога знаш! Прођи се тога посла!

Бранковић. Дај отрова!

Негода. Каквог отрова?! Ја отрова немам.

Бранковић. Дај једа, да Милоша утаманим!

Негода. Откуд у мени једа? Ја се никад не једим.

Бранковић. Дај савета, да се Кобилићу осветим!

Негода. Иди му покољи родбину, опусти му домовину, па ће плакати.

Бранковић. Нећу таквог савета, Негода. Где је твоја памет?

Негода. Ој! Ево је! Баш ми сад нешто звекну у њу, које да су деведесет и девет хијена, свакој би се допало. Турцима је рат објављен, то ја добро знам. Облажи Милоша да је рад војску да изда.

Бранковић. Опет савет! Негода, опет савет!

Негода (брзо). Облажи Милоша код Лазара. С тим ће он чест изгубити, од сваког ће поплуван бити, војске се мора лишити, од једа ће пући, племе ће му се искоренити: то су следства мога савета. Сад реци што, ако можеш.

Бранковић (тишим гласом). Ху! Једва ми се мало душа смири. Негода, синко, хвала ти, стогуба ти хвала! Ти ми срце на меру постави.

Негода. Мислим да сам ја. И да га још лакше свалити можеш, зградићемо књигу од Муратове стране, с којом као да к себи Милоша зове.

Бранковић. Прекрасно, дете моје, прекрасно! Твоја реч свака злато вреди. (Силно) Јест, ветар бурни потребан је, да се крепки грм извали. О бежите ви, несносни часови, бежите у море мрачности, који ми љупко време растављате; ходи ти, радосно магнове-није, кад ћу Милоша у пучину несреће погружена видети! Она нека мелем у моје раздеране прси улије! (С Негодом отиде).

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ.

(Част поља Косова).

1.

Мурат, Осман, Зеир, Алија и многи други везири и паше.

Мурат. Лав је увређен, и сад освету тражи; триста препона нек је, он освету тражи; нити ће се прије примирити, док је не изврши. Каур је јарост нашу на себе подигао, и он се зна, ако га она стигне; а стићи га мора, ил' овако, ил' онако! Сад смо на Косову, пољу, где се многократно крвца пролевала: има ли кога међу вама, коме би моје нагло ступање противно било, коме би моје напрасно пришествије неповољно било? (Сви ћуте). Има ли кога, који би овај с каури рат за нерасудан држао, коме би се неправедан учинио.

Алија. Он је једно средство, да се наша чест опере.

Зеир. Он је стуб на ком ћемо престол у Србији утврдити.

Мурат. Први су ово дни, да ногом на српску земљу стајемо, и шта ће даље бити судбина ће одредити. Још је један овде узао, кога ваља паметно

да размрсимо: Када кривац на дрво утече, треба ли лаву да правцем за њим трчи, или згодну прилику да чека, да га упропасти? Сви знамо како смо код Плочника прошли: хоћемо ли и овде исто тако проћи, ако се слепо за страстма поведемо? Храброст је без мудрости тело без очију, непостојана сенка, која је донде само видна, док светлост траје, а без ње ишче-зава и пропада. Одрешите сад језик, велможе моје, помозите, да важан овај чвор размрсимо.

Зеир. Ако је истина, као што заиста никакове сумње нема, да су Турци храбром само десницом све што имаду задобили, то неће труда требати за разрешити важан овај узао, нити треба ту друге какове помоћи осим бритког нашег мача. Јест храброст српскога рода велика, јест њихова у оружју вештина позната; но и Турци нису у свему последњи, и они се с њима, што се храбрости тиче, мерити могу. Не треба овде да следства исполинских наших дејствија опомињем, довољно су свакоме позната. Једна Једрена може снагу нашу показати, из које стреле на горди чак Цариград лете и трепетни му страх за-дају. Шта ћу више зборити? Какво је наше прет-пријатије, него да Србију под јарам подложимо? Дакле гледајмо за чим смо! Храброст мере не познаје, она је живом подобна огњу, и што брже бива, то снажније она, јаче и силније дејствује.

Мурат. Говори, Али.

Алија. Честити царе! и ја почитујем храброст као матер победе; али без мудрости и без притворства у мојим је очима ништа и ништа. То код мене

значи: ако је само могућно да се каури лукавством надвладати могу, нек се то употреби.

Један везир. Тако и ја судим.

Други везир. И ја.

Трећи везир. И ја.

Алија. Лакше је зеца без муке јести, код куће седећи, него по гудурама лутајући се.

Зеир. Ал' је слађе и славније из лова га донети. Сав труд ловца тајно неко задовољство тада улађује.

Алија. А кад наиђе на тигра у шуми, или кад лав на њега нападне, или кад се опучи стена, те га у главу погоди?

Мурат. Доста, није овде реч о зецовма него о рату! Моја се намера обалити не може, јер је мненије многих великаша подупире. Накратко: ми остајемо на Косову донде, док се згодна за победу прилика не појави, а појавити се мора на какав год начин. Ти, Алија, иди у твоју војску, укопај се и утврди се, да ти не би изненада каури нахудити могли. А ти, Зеиру, обилазићеш око целе ордије, пазићеш шта се код каура ради, уређиваћеш и настојаваћеш да ми свуда по ћуди испадне.

Зеир и Алија. Воља светлога цара у нашим је очима светиња.

Мурат. А ви, остали Турци витезови, с ничим не можете ми боље угодити, него дужности испуњујући.

Сви (се поклоне до земље и отиду).

2.

Мурат и Осмин.

Мурат. Кад све сврши човек, тада види да још није ништа урадио. Осмине, служитељу Пророков, од тебе још зависи хоће ли се ово претпријатије испунити: пусти глас и реци је л' ти је повољно, иначе ништа не вреди.

Осмин (приклони главу). Избрани цвете из градине Мухамедове, као да је из моје главе извађено!

Мурат. Никакве сумње не ваљају се по твојој зре-лој памети?

Осмин. Никакве, светла круно.

Мурат. Евала! Сад сам сасвим миран. Пупољак кише потребује, да се развије, а правоверац благослова захтева, да за веру погине: дај му благослова!

Осмин (дигне руке и главу). Он је у рукама Пророковим и само истином молитвом силази.

Мурат. Народ је богобојажљив и његова богобојажљивост благослов захтева.

Осмин. Нек му буде! Ја сам готов дужност испунити.

Мурат. Још једно, старино! Ја добро знам да су теби познате све књиге староставне.

Осмин (ухвати се за браду). Дико мухамедске вере! Најдубљу мудрост што Аравија носи ова је глава поцрпела.

Мурат. Теби нису ни рожданици ни сановници непознати.

Осмин. Они су се мени у крв и мозак прелили. Ни-

шта се човеку догодити не може, него што му је судбина определила.

Мурат. Дакле чуј какав сам ноћас сан имао, и ако ми га протолкујеш (тако ми вера помогла!) сугубу ћеш благодарност од мене искусити. Представи ми се једна повисока гора, на које врху грумен дијаманта бјаше као нојско јаје и далеко зраке свога блистања простираше. Многи од најбољих јунака и витезова паштају се да га себи присвоје: ал' нико не могаше жељу докучити, јер је пут тако стрмен био и клизав, да и онај, који би до полак стигао, морао би се оканити. Најпосле наумим ја срећу покушати, распаљен за оваковом драгоценостју. Тек што се одважим, а оно се сви стану грохотом церити, будући да се ја с пређашњим јунацима ни издалека сравнити нисам могао. Но шта би? Тек што се почнем пењати, светао се облак око мене навуче и ја увидим Пророка коран у руци држећа и овако мени вопијућа: „Сине Сулејманов, дерзај и не бој се: теби она драгоценост припада; но чувај се, чувај се!” Ја, овим ослобођен гласом, напрасно полетим, дохватим се врха и, зграбивши дијамант, вућим га мом Бајазиту, који за мноштво тужаше. Тек што ово учиним, ћипи аждаја, која то скровиште чуваше, и мене прогута.

Осмин (маше главом). Хм, хм! Чудан је твој сан и дивно велики! Тако само високи цареви сивати могу!

Мурат. Истолкуј ми га, старино, и ишти шта хоћеш: полак блага, полак царевине, ако усхтеш, поклонићу ти.

Осмин (метне руку на прси). Честити царе! слабо-моћни црв дужан је себе незнању предавати онде, где виша сушчества дејствују. Теби се Пророк на сну јавио: било би против нашег закона и вере да ја теби његову свету вољу откривам. Ослони се на њега, он те оставити неће.

Мурат. Служитељу Пророков! ја сам згрешио, што сам и помислио на толковање. Очитај молитву за моје отпушченије, а ја ћу заповест његову извршујући за грехе кајати се. Иди и правоверне благослови, док ја војску даље прегледам: речи твоје нек им падну као тиха пред зору роса.

Осмин. Хазурала!

(Један на једну, други на другу страну отиде).

3.

(Друга част поља Косова)

Лазар, Милош, Косанчић, Топлица, и многи други сердари, мало затим и *Мусић*.

Лазар (гледа на једну и на другу страну). Ако ниједно место спомен у даљно потомство не простре, љубими сердари моји, то ће заиста поље Косово: оно ће Србљима или мир пресудити, или ће их у нешчастија зјаву погрузити. Само да слоге буде! (*Мусићу*, који се приближи). Шта је ново, *Мусићу*?

Мусић. Турчин је са свих страна нагрнуо, светла круно! Колико је поље од Сува Јавора па до Сазлије и даље још до онога брега (казује руком), то је све турска прекрила војска.

Лазар. Иде ли нам откуд помоћ?

Мусић. Шаинић нам води Црногорце, и Бошњаци су у движеније постављени; но ово је доста мало спрам толике силе, јер као што скакавци долазе и бесно на усеве нападају, тако су Турци пољу прионули.

Лазар. Не страши се за то, храбра моја војводо! Победу не чини множество, но мужество и храброст. Страховита кула гордо висини облака пркоси, али само једним грома ударцем руши се и сугубу штету трпи. Тако ће се војска турска од храбрости српске смести и већи још губитак због своје множине поднети. (Свима воопште). Ревносни синови српскога народа, купимо се на Косову, да крвљу сејемо оно, што ће потомство жњети! Ако зло посејемо, зло ће оно и пожњети. Што сад погрешимо, то се никада поправити неће. Зато треба добро очи да отворимо, како ћемо војску уредити, где ће стати пешци, где коњици, јер је у том темељ победе. Милош нека за сада врховну власт на себе прими, као искусни у томе херој, а ви му остали крило помоћи будите.

Милош (поклони се). Великомоћни кнеже! Из дужности к отечеству и из почитанија к лицу твоме примам донде ово теретно званије, докле га не извршим и докле твоја воља буде. Све ћу часове свог времена жртвовати, да се темељ победе што тврђе установи. И тако, што се до уредбе од војске тиче, ја овако судим: Нек се Мусић са своји подручници укопа за оним брдашцем и потом непријатељу за леђа удари, да га у највећој ватри збуни.

Лазар. Уредба је добра, Мусићу!

Мусић (поклони се). Ја ћу готов бити налог извршити.

Милош. Витомир са своји коњици нек у оној долини стане, који ће Мусићу у помоћи бити.

Војвода (се поклони).

Милош. А на среди нек се остала војска стави.

Лазар. Од које десним крилом ти ћеш управљати, витеже силни, с левим Бранковић, а у среди ћу бити ја и старац Богдан с његових девет соколова. Тако ћемо с Божјом помоћу гниле Турке дочекати и једном борбом судбу пресудити.

Милош. Још је једно овде нужно, светла круно! Војска се турска далеко протегла: велика би корист била, кад би послали кога за развидети њихово положеније и промотрити чим су јаки, чим слаби. Тако ће се лакше победа на нашу руку привести.

Лазар. Милошу, какав совет! Казуј ко је за то способан.

Милош. То је за Мусића.

Мусић (поклони се Лазару). Опрости, светла круно, послушном војводи, који то примити не може! За то је нужно знање турског језика, које у мојој власти није. Но нико други не може за овај посао способности бити него Топлица, који је с Турцима баратати навикао.

Лазар (погледа на Милана). Топлица!

Топлица. Светла круно! ако је воља мога владатеља, ја се покоравам.

Лазар. Иди, сине, и Бог нек ти труде благослови! Милошу, ти остајеш на Косову: уреди како најбоље знаш, ја ћу вести очекивати. (Са сердарима отиде).

4.

Милош, Иван и Топлица.

Иван. Милане, ти сâм међ' Турке одлазиш! Мени се нешто слуги, ја те самог не пуштам.

Топлица. Махни се пријатељства, брате, где се за отечество ради! На мене је жребије пало, да му услугу покажем, и то ћу, колико ми силе и опстоја-тељства допусте, верно извршити.

Иван. Ја ћу ти у том помоћи.

Милош. Прођи се тога разговора, Иване! Ти знаш какво дело наш побратим на себе прима. Милане, ти, брате, у име Божје у турску одлазиш војску. Не сумњам да ћеш се повратити, зато о том ништа ти и не говорим, окром да будеш предосторожан и да твоју ватру мало утишаш. Друго, брате, што ти наложити имам, врло је важно и полезно за цео српски народ. Знаш добро и са мнош заједно колика је турска војска: њено число јамачно тројином ће наше превазилазити. Немој тако, кад се врнеш, кнезу и господи српској казивати, зашто ће се, брате, војска препасти и сву храброст изгубити; него, кад те запитају, реци да је војске у њих довољно, али крпеж и голоотиња и тек пошло да се хлебом храни. С тим не само што ћеш војску ослободити, него ћеш јој већу још силу улити.

Топлица. Твој је совет разуман, Милошу: ја ћу се по њему владати.

Милош. Међутим ти ћеш добро пазити шта се по војски турској ради и мени соопштити, да могу потом нашим саветом помоћи. Лаж и притворство јест смртни грех, но у оваковом је случају светла и зрачна добродетељ.

Иван. О, шта је ово?! Турци, и тако близу! Милошу, Милане, на оружје! Ево Турака!

Милош (погледа и тргне мач). На нас је дакле ред да борбу почнемо. Но буди тако! Њихова је чета мала, вас двојица удрите на њу, ја ћу на человођу.

Топлица. Ми смо задовољни. (Поваде мачеве).

5.

Зеир с четом од 10—15 *Турака*, *пређашњи*.

Зеир (издалека својима). Сложно, јунаци! Каури су од благородних, плен је ваш!

Милош (изиђе пред њега). Ко си ти, несрећна потурицо? Овамо, ако си јунак, да се огледамо!

Зеир (својима). Стан'те! Овај мени у част пада, ваша су остала двојица. (Стане се борити).

Милош (га на земљу стровали).

Турци (видећи то, разбегну се).

Милош. Е, Турчине, камо твоја хвала? (Погледа око себе, но, не видећи Турке, дигне га). Где ти је чета? Видиш каква је вера у Турчина! Иди и кажи твојој браћи да си с Обилићем мејдан делио. — Шта ме тако гледаш? Иди, ти си слободан!

Зеир. Ти ми живот поклањаш?!

Милош. Зато, да ти се боље осветим. Кад бих те погубио, шта би било? Само бих дивљу јарост задовољио. Ал' овако више добијам, јер твојим животом казујем Турцима какви су јунаци код Србаља: да не полажу сво витештво у робљењу и убијању, као што је код вас обичај; друго, да су бољи јунаци од вас.

Зеир (гледа га). Каурине, ти ме постиђујеш. Хајде да будемо пријатељи!

Милош (смеје се). О, да! Код курјака тражити вере и код Турчина пријатељства! Море, где ти је красна чета? Како виђе да си пао, прсну, као да је гуја уједе. Турчине, ти си слободан! Тепи се за раније, јер видиш тамо војску: ако те ко укеба, сам ћеш бити крив. Хајдемо, браћо, нас послови очекивају! (У поласку). Гледај за раније те перјај, јер, вере ми, нећеш однети читаве димлије! (С Миланом и Иваном отиде).

Зеир. Ако овом вера тако налаже, то ћу и ја бити каурин. (Полако удаљи се).

6.

Лазар и Бранковић ступе.

Лазар. То је Милош што прође. Срећан он! Он ће спомен у овом боју оставити. Шта се то тамо види? Турчин?

Бранковић. Увода без сумње, и он је већ . . .

Лазар. Нека га још за данас, неће се дуго овуда башити. Љубезни Бранковић, уредба је учињена да се овде војска постави: тамо пешци, а онамо коњици.

Милошу сам врховну владу дао, он ће јамачно како ваља разредити.

Бранковић (уздахне).

Лазар. Ти уздишеш, Бранковићу?

Бранковић. Ништа, светла круно, то је продер тајне жалости.

Лазар. Којој је узрок?

Бранковић. Турци, који завидљивим оком наше благостојаније гледе.

Лазар. И то је што те узнемирује? Та, и досад су Турци ударали; али знаш како су од твоје храбрости зазирали.

Бранковић. Јест, али сад . . . Но бежи, ужасна тајно, на дно прсију мојих, која ми срце жестоким једом трујеш: ту лези троструким гвожђем окована.

Лазар. Шта је то, Вуче? Каква свирепа ватра разбукта ти лице, какве варнице из очију ти сенуше? Откуд ове напрасне промене?

Бранковић. Ништа, светла круно, ништа! Турци су на Косову, но ево ти напред прорицање моје: с отровом ће исход помешан бити. О, нешчасног часа, кад се општеполезни савети не послушаше; ужасног магновенија, кад су речи једовите гује одобренија получиле!

Лазар. Бранковићу, ти мене мучиш; говори откуд ове смутње у теби!

Бранковић. Не, моја је мисао далеко удаљена искру у пламен подизати. — Но, ко си ти, свирепи жаре, који ми тако прси надимаш? Ха! Могу ли против тебе борбу почињати? — Ти си, који ми намеру

порушити заповедаш. — Али како ћу онај страх гледати, како ли ћу беснило дејствија сматрати којјега сам ја причина? А, тужни Вуче, откуд несрећом наиђе?

Лазар. Бранковићу, синко, зар си сасвим наумио да ме мучиш, не казујући ми узрок твога неспокојства? Разреш ми ову загонетку, тако ти љубови моје!

Бранковић. Јест, јест! Теби ћу је, оче, исповедити! Љубов очина моћи ће строгости закона противостати; она ће све могуће начине потражити, да би зло предупредила и свакој подлости бразду положила. Ево ти тајне, оче: Милош нам о невери ради и све нас је намислио Турцима издати.

Лазар. Милош о неверству! И то је све што те у толико неспокојство привело?! Ха, ха! љубезни Бранковић! Како би сунце помркнути могло?! Та, у њему је сва наша снага, без њега шта би наша војска била? То је ништа, то је теби од каквог зависника донесено, јер и то по свету бива.

Бранковић. О, како се радујем, да ова тајна никаквог ухода у твоје срце не налази! Јест мени од неких донесено, које ме је као чувствителног у жалост бацило. Но ти, оче, колико се помажеш ово не верујући! Не веруј, оче, и не облиचाвај Милоша; но само пази да корен смртоносан плод не принесе. Пази, оче, да се благостојаније не обали и сва твоја дела у ништа обрете.

Лазар. Никад није Милош неверан био, никада није ни најмање искре подлости показао; но свуда и

у сваком случају драгоцену своју крв пролевао, као и сам што си. Чуј напоследак, Бранковићу, моје о Милошу мненије! Да се цео свет поруши, да се (сахрани Боже!) Србија опусти: опет се не би он Турцима приволео и своју веру погазио.

Бранковић. Камо срећа, да се ово испуни!

7.

Чиновник рамљући, ступи, пређашњи.

Чиновник. Високи Српства владатељу, извини нечајани долаз покорног служитеља. Важан ме посао овамо тера.

Лазар. Ти си рањен. Шта је узрок томе?

Чиновник. Светла круно! Наиђем на Турчина самог и полако идућег, и помисливши да је увода, понаглим заробити га; но моме намеренију његова храброст противостане. Борио се као исти лав, трипут ранивши ме, најпослед, кад му се мач сломије, нагне бегати. Ја наумим за њим у потеру, ал' ми ране противостану. Једно сам писмо у трави нашао, што му је без сумње у време борбе испало и које за свету дужност почитујем неотворено моме владатељу предати.

Лазар (Бранковићу). То ће бити онај Турчин.

Бранковић. Онај, светла круно.

Чиновник. То је рис, а не човек.

Лазар (чиновнику). Твоје су заслуге велике, знаћу те наградити. (Узме писмо и почне читати).

Бранковић (за то време нешто чиновнику шапне).

Лазар. Ха! Шта је ово? (чиновнику). Ово писмо...

Чиновник. Нашао сам у трави.

Лазар. Је л' могуће? Ово писмо?!

Чиновник. То исто, светла круно! Комади од сабље још ће место показати.

Лазар. Иди ми испред очију; остави ме самог, да судбину кобим.

Чиновник (се учини зачуђен и удаљи се).

Лазар. О неисказаног порока, о нечувеног злодејства!

Бранковић. Шта је то, љубезни оче?

Лазар. Ево шта је! (Пружи му писмо). Проучи ово и сам се извести. О, нешчасни Лазаре! (Горе и доле хода).

Бранковић (чита). „Не малу радост у том налазим, одважни Обилићу. Намера је добра и на твоје шчастије се клони. Гледај да Лазару звезда помркне, да би твоју главу украсила.” Праведни Боже! Од Мурата?! О моје слутење! Какво свирепо отечествољубије! Каква ужасна верност! Какво коварно јуначество! То је плод ревносног савета да се мир поруши! Ах, зашто га није мати у колевки удавила!

Лазар. О, земљо моја, јадна земљо моја! Како ћу те у цвет поставити, кад завидљив црв у корен ти дира?! (Пође, но таки се врне). Бранковићу, велика ме сумња распиње. О овом нити могу веровати, нити не веровати. Ја морам ово лагано ступајући извидети, да већма ватру не потпирим. Ако си син мој и добро ми желиш, храни тајну ову у дубоком мучању. (Оде).

8.

Бранковић (гледа за њим).

Иди, ти, извиди: нећеш га одавде исплести, ма шта употребио! Видим већ триумф, где ме очекује: красне су му очи и звездама извезено чело. Даље, несрећни Обилићу, у бездну подозренија пропадни и срам неверства нека те покрије, ти, који се усуђујеш против Бранковића рогове дизати и његовој слави, његовом величеству неразумно пркосити! Бежи у таму заборавности и код тигрова и дивљих лавова тражи помоћ, кад те Бранковићева рука гони! Гледај јаругу, коју ти је моја освета ископала, да ту црног гроба нађеш, који ће твоју славу и безумну храброст на дно мрачних својих прсију примити. Ово је средство, које те је с Шара висине низвргло и чрез кога ћеш пиштати, кад те рука освете притисне. Слава је Бранковићева од југа до севера протекла; сви јој се смртни, у поданическој низи стојећи, диве; сви је обожавају и претпочитују оном, који круну на глави носи!

9.

Негода дође, *Бранковић*.

Бранковић. Хеј, Негода, триумф! Лупежу, ти си таку знамениту белегу код мене учинио, да је никакво време истрти неће.

Негода. Како је зец изишао?

Бранковић. Милош је оцрњен, неверства срам сада га покрива, наша је победа! Један Турчин пре

тога, као да је с неба спао, укаже се, који је подозреније потврдио.

Негода. Тај је чиновник жена: стрепио је рану примити и чисто је плакао; али ја шчепам нож, па њега фискац по руци и нози! Хајде сад — рекох — иди и покажи се; и ако што погресиш, вере ми, живог ћу те на ражњу окретати и курјаку печена дати!

Бранковић. Негода, твој је посао за руком, како ваља, испао; твојим је трудом и саветом Милош за неверу оглашен: сад га неће ни Ситница опрати. Узми ово и знај да од Бранковића примаш! (Пружи му кесу дуката). А ово ћеш чиновнику дати.

Негода. Охо! То је штогод! На моју душу, ово се ретко добија.

Бранковић. Ретка заслуга ретки и дар носи. С тим можеш видети колико се моје силе протежу. Угурсузе! да знам да ћеш ме издати, свога бих те у злато салио.

Негода. Хм!

Бранковић. Шта ме гледаш? Није ово празна само хвала. Име је Бранковићево до даљног чак севера и наоколо до запада протекло; њега земнородни с почитанијем спомињу, јер знају каква сила у мојој руци лежи.

Негода. Све имаш, само ти једно фали.

Бранковић. Шта би Бранковићу недостајало?

Негода. Круна, заиста круна!

Бранковић (окрене се). Она је на Лазаревој глави.

Негода. А зар би твоја глава под њом клонула? —
Заиста . . .

Бранковић (поносито ходајући). Негода! Не само што не би клонула, него би се већма исправила и оно показала, што још нико није показао!

Негода. Тако и ја мислим.

Бранковић. Није Бранковић од просијака рођен, његово је племе увек круне достојно било!

Негода. И Вук да се ње лишава?

Бранковић. Она је за мога Ђурицу опредељена. Знаш како су ми оне волшебнице прорицале.

Негода. Е, зар све треба онако узети, као што оне брбљају? И мени су једном предсказивале да ћу до три дана обешен бити. Шта сам онда страха поднео! Гдегод видим дрво, бежим као ђаво од крста. Но јест, ево мене до данас жива и оне су лепо слагале. Ја знам овако: што је очино, то је и синовље; а што је синовље, то је и очино. Сад какве бих ја памети био, да пустим другога, да се у мојој соби шири, а ја да дреждим напољу? Сваки би пристојно рекао да ми је већи нос него мозак.

Бранковић. Који је крај твоје беседе, Негода?

Негода. Моја је топла жеља: мога поочима царском круном украшена видети.

Бранковић. За живота Лазарева?!

Негода. На другом свету!

Бранковић. Да се против Лазара подигнем?!

Негода. Да своје шчастије оснујеш.

Бранковић (поћути). Негода, ти си јако забраздио! Зар ти је непознато његово слаткоречије, његово умиљавање и ласкање, с којим је свију срце себи при-

вукао? Смем ли што почињати, да не прођем као Алтоман?

Негода. У добри час! Трипут ћеш горе проћи, а и вредно је да прођеш! Еј! Кажу људи: клин се клинцем тера, а лисице се преваром лове. Није само један пут до Приштине; али најбољи изабрати, да не би на харамије наишао, то је штогод!

Бранковић. Ти ми велику буву у уво врже. Што се до круне каса, не сумњам да ми не би на глави одликовала, ако не боље него истом Лазару.

Негода. Круна је за људе, а не за кукавице.

Бранковић. Одавно је речено.

Негода. И теби она праведније припада, који си у ратовима век провео, него његовом Стевану или журавом Лазару, који све задовољство у злату и свили и раскошу налазе.

Бранковић. Тако је!

Негода. Својства се изискивају за владати читавом земљом, и та су код Бранковића у пуној мери.

Бранковић. Негода!

Негода. Тим ће се начином и оних вештица прорицање испунити, јер се лакше пресађено дрво прима него накаламљено.

Бранковић (ухвати га за руку). *Негода*, ти си мој син: ти не можеш мени саветовати, што сâм не бих одобрио. Помози, да до круне дођем: први ћеш до мене седети.

Негода. Е, сад смо на видiku! Поочиме, добро пази! Сад ћу да мудрујем, али не као цариградски писци, који усред зиме лептирове траже, него ево

овако: Кад се вода замути, онда се најбоље риба лови; вода је замућена: бацајмо удицу! Ми смо Милоша оцрнили и за неверу огласили: сад на његов рачун можемо радити што нам је драго. И кад се о невери разгласило, учинимо сами то, што смо на Милоша потварали. Пошљи Мурату посланика, уверавајући га о својој помоћи, ако ти круну од Србије поклони.

Бранковић. Негода, шта ће од тога бити?

Негода. Шта ће бити? Пашће само на те она пословица: На курјака је вика, а лисице месо једу. Кад се започне борба, измакни се с твојом четом на страну; тако ће Лазар погинути и теби круна припасти.

Бранковић. Лазар је мој таст!

Негода. Ми ћемо за њега задужбине чинити.

Бранковић. Све је то добро, ал' опет ми грех...

Негода. Чу ли, поочиме: највећи је грех законе Божје газити. Сад послушајдер, ако нигда ниси чуо. Гледајмо на звериње, које разума нема и које се законима природе поковава. Шта налазимо? Оно што је наравно: са смрћу једнога други живот обдржава! Кукаван црв није никуд пристао, колико животиња, њега једе; но напоследак сваку животињу црви пипају! Шта то значи? То значи да један мора угинути, да други живот продужи. Кад се не би људи мењали, е, ни Лазар не би до круне дошао; него би био један, па ту ти му и тутило. Али Бог зна шта ради! Време се мења и људи у њему: друго време, други и људи, други и цареви. Сад домашаш ли ме?

Бранковић. Негода, у какво сам те згодно време ја под своје узео! Твоје су речи злато. Иди Мурату, и како ти свршиш, ја не кварим.

Негода. Ја нећу ићи.

Бранковић. Бољега и вернијега за овај посао немам осим Негоде.

Негода. Кажем ти: ја нећу ићи, јер ће Турци омирисати да сам ја од њихове багре, те ћу се без главе вратити.

Бранковић. Ти опет почињеш о твојој турчилуку лудовати, Негода. Зашто би Турци сазнали да си ти од њихове лозе? Ти не идеш да их издаш, него им услугу носиш.

Негода. Е добро: ја идем! Ал' ако погинем, страшну ћу парницу против тебе подићи; ако ли се пак читав врнем, ја ћу издалека викати: Да живи Бранковић, врсни цар српски!

Бранковић (у движењу). Овај ме узвик у пламен поставља, Негода! Бранковић, цар српски! Каква радост за моје чувствително срце! Ободри се, одважни Вуче: само паденијем једнога други славу оснива. Упри силе на умноженије шчастија твога. А ти, Косово, крвљу орошено поље, ти буди предмет, ти буди успех мога претпријатија.

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО.

1.

(Ходник у Лазаревом двору. Мало даље виде се двокрилна врата, која у салу воде и кроз која многа отменија лица улазе. Многи *сердари* и напољу стоје у чопориће скупивши се, и у тихом разговору забављајући се; *двојица* пак мало поудаљена стоје).

(Вече).

Први сердар. У овај важни дан, при овако веселом торжеству, брате, и тако клонутог духом да те видим! Шта знам да мислим?

Други сердар. Шта ћеш да мислиш, него о оном што нас све очекује, о несрећи? Видиш ли ти ону звезду, што је реп онако извила? Она Србљима несрећу предсказује, која ће нам се до мало времена збити.

Први сердар. То у очи крсног имена нашег доброг владатеља!

Други сердар. Послушај, брате, ово што ти казах: Косовска борба наопако ће по свима испасти, како је неслога корен свој уметула! Но ми морамо трпети: како је, тако је! Хајде, ено одоше сви.

Први сердар. Још мало, побратиме. Кажи ми (тако

ти имена Божја!) у чему се ова неслога састоји, коли повод томе даде?

Други сердар. И ти то не знаш?! Још боље! Хајде, да се не задоцнимо.

Први сердар. Немој, пријане, ако Бога знаш! Говори шта је, не мучи ме. Ја сам сав љубопитство.

Други сердар. И тебе толико неспокојство мучи?

Први сердар. Брате, онде, где се о судбини целог народа тиче, ја се озбиљски занимам, и где могу помоћи, никаквог труда не штедим.

Други сердар. Кратковидни лептиру, који се далеко на силу уздаш! Ево шта се говори: да се Милош с Муратом о издаји договара.

Први сердар. О издаји, Милош о издаји?! Шта ти ту зановеташ?

Други сердар. Теби се то чудновато види? Тако је, драги мој! То се свакој живој души немогућно чини, и опет је истоветна истина.

Први сердар. Иди и расказуј ту басну ком другом, непријатељу Милошевом, да ти поверује; мене никакко приволети нећеш.

Други сердар. О, мој драги, другојачија су доказатељства против Милоша! Ти знаш колико је њега Лазар дизао и почитовао: не би тако ласно уво приклонио.

Први сердар. А и Лазар је већ о том извештен?

Други сердар. Дакако! И шта он о том мисли, Бог ће свети знати. Доста је то, да његов сваки корак мери и на дела му пази. Чујеш ли ти, побратиме мој Вилипе: што год од мене чујеш, знај да нећеш од

сваке шуше чути, јер је мени онакови у уши звекнуо, који заиста зна што се по најтајнијем сабору кува.

Први сердар. Како је год, ја о том веровати нити могу нити хоћу, и ако до чега дође, ја ћу увек на Милошевој страни бити. Еј, мој побратиме, не знаш ти још шта у срцу дворјанâ лежи! Сачувај те, Боже, њихове зависти, јер што ти више гледаш да си поштенији и да сиротињи помажеш, то ти они већма замке плету, да ти врат сломију! То ће заиста и с Милошем бити.

Други сердар. То ти велиш; ал' да чујеш шта други паметнији од нас беседе! Ко год даље од носа види, може лако смотрити шта је и како је. Сам Бранковић...

Први сердар (уплашено). Бранковић?

Други сердар. Шта ти би? Сам је Бранковић ово приметио. До тога је већ, мој брајко, дошло!

Први сердар. Бранковић, Бранковић... Не знам шта ћу да мислим. Да не буде...

Други сердар. Шта ћеш да мислиш? Кажем ти: мисли то, што сви људи мисле и говоре — да је Милош невера. — Хајде, задоцнисмо се.

Први сердар. Стани, брате, ако Бога знаш! Код мене је страшно колебање. Да не буде Бранковића ово у свему масло?

Други сердар. Откуд ти то закључаваш?

Први сердар. Знаш ли ти да је Бранковић с Обилићем мејдан делио и да је од њега надвладан био, који сада освету тражи? Знаш ли ти да гордост Бранковићева никад се није с Милошевом храброшћу сло-

жити могла? Знаш ли ти, напоследак, да Бранковић тајно са султаном шурује?

Други сердар. Шта изусту болан?

Први сердар. Брате, (на моју душу!) овде велика загонетка лежи и она ће се важном каквом променом размрсити и разрешити. Познајеш ли ти Негоду, посинка Бранковићева, враголастог оног злодеја, који семе турско у прсима носи? У његовим је рукама судба целог народа српског.

Други сердар. Ал' откуд ти рече да Бранковић с Муратом барата?

Први сердар. Отуд, јер ја оно примећавам, што се у потаји кува, а не што људи говоре, као што је твој обичај. Мени је мој служитељ, војник, на којег се честност увек ослањам, казивао да је са зором Негоду од табора турског долазећа виђао. А ово је пређе веровати него празним речма неких дворјанâ.

Други сердар. Хм, хм, хм! Шта ће се из ових опстојатељства родити?

Први сердар. Ја идем сутра управо кнезу: казаћу му што сам чуо, и нек добро узме на ум, нек ствар извиди, да се не превари; јер позно раскајаније само безумије показује.

Други сердар. Брале, смеш ли се усудити да цару с овом новином одеш без поузданог доказатељства? Знаш да је Вук његов зет, сваком честју и почитанијем украшен. Седи с миром, окани се беде. (Видећи га замишљеног, ухвати га за руку). Брате, наше је само да дужност у боју испуњавамо, да смо храбри и вер-

ни; а друго оставимо већима од нас. Ми свет раменом не исправисмо!

Први сердар (после кратког мучања). Јест, јест! Но и то ћу учинити, да се Милошева чест не убија. Колико могу, радићу, настојаваћу, да се све на ползу моје родбине збуде.

Други сердар. Стани, чујеш ли ти вику у соби?

Први сердар. Ово нешто означава. Ускоримо. (На друга врата ућу).

2.

(Велика сала, у којој је једна трапеза, скупоцено намештена, а за којом у зачељу седи *Лазар*, замишљен, до њега *Југ Богдан*, *Вук* и прочи *сердари*, а у застави *Милош*. Даље мало виде се јоште две трапезе, такође постављене. Многи *сердари* поустајали и с голим мачевима стоје).

Један сердар. Невера? Невера?!

Други сердар. Нек се у таму срамоте прогони!

Трећи сердар. Ови се мачеви заповести покоравају: где је год потребно, они кукољ из пшенице требе.

Југ (махне руком на њих). Светли кнеже и сине мој! Ако се какво неваљало семе у пољу српског отечествољубија укоренило, на видело с њиме: да сваки притворицу сазна, да се од змије клони, која често под бокором мирисавих ружа обичава почивати!

Бранковић. И с тим лакше невином худити.

Један војвода. И с тим јачу замку оплетати.

Други војвода. И с тим теже незлобивог ранити.

Лазар. Стан'те, витезови; стан'те, децо правога на-

родољубија! Невера се ова лако не бије, виновник овог нечувеног порока тако је прејестествен, кано гром кад би из ведра неба грунуо! (Дубока се тишина простре, он се наслони на руку). Но буди сваком по заслуги! Доста сам двојио, доста сам тако; више не могу: све се к доказатељству клони. (Узевши чашу с вином). Овај пехар у очи мога крсног имена, при највећем торжеству и весељу, нека издајство открије; нек се уподоби отрову, који и саме ране лечи. Ко ме ћу ову чашу напити? Ко ме је напијем, онај Србљима о пакости ради. Ко ме сам ја свака блага поднео, тај ми сад самртну јаму копа; кога сам крвљу срца мога сродио, тај се издајством одрођава! (Почивка. Сви су у неспокојном љубопитству). Здрав ми био, витеже Милошу, веро и неверо! Не буди неверан, но веран. Вино испиј, а пехар на дар узми: прими и овај знак моје к теби свагдашње љубови.

(Жубор се по трапези простре).

Милош (који је донде спокојан седео, устане). Хвала теби, тасте господине, на здравици; ал' не хвала на такој беседи, коју данас пред господом изустити и мене за неверу прогласи! А тако ми моје тврде вере, сутра је Видов дан: видећемо ко је вера, ко ли је невера! Ако Бог дâ и срећа витешка, идем сутра у турски табор: жива ћу ти Мурата распорити и стати му ногом под гроце. Останем ли жив, вратим ли се натраг, наново ћу с вама на бој поћи и с тим моју неверност засведочити.

Многи сердари. Милош?! Милош?! Милош?!

Милош. А ви, около стојећи витезови, господо срп-

ска, попљујте ме као малодушну жену, гдегод ме изван дужности видите. Чувајте се гује, Бранковића! Браните чест српског народољубија! (Отиде).

Мусић. Светла круно! Прије би сунце од захода пошло, него Милош Србље изневерио.

Више гласова. Прије би сунце потамнело, него Милош Србље изневерио.

Лазар. Нашто толико доувереније? Код мене је велики знак Милошевог неверства; нож је мени познат, с којим је намислио Србију заклати. (Дубока тишина). Не, не унивајте! Није у Милоша сасвим неваљало срце: он се може обратити, може к себи доћи и опет отечеству услуге посветити. Не унивајте, идите и сваки своју дужност испуњавајте. Бог нас оставити неће.

(Једни шумећи, други у великом движенију, неки ћутајући, разиђу се).

3.

Лазар и Југ Богдан.

Југ. Шта учини, деге моје, да од Бога не нађеш?! Какву ватру међ' сердаре врже! Лазаре, Лазаре, дете моје мило, каква грађа за силовиту олују! Откуд (Бог те видео!) Милоша за неверу прогласи, Милоша, стуба целога Српства?!

Лазар. Тако је, Југе: стуб је Милош Српства, но и гром трепетни! Која хвала крави, што много млека носи, кад ногом удари и проспе? Која хвала, што је Милош исполинске силе, кад своју храброст злоупотре-

требљава, кад двосечни мач у руци држи, да једним ударом целом благостојанију српском врат пресече? О, слепо славољубије, погани породе паклене злоће, кад ћеш ти престати малоумне смртне отрованим твојим чинима, обајавати?! Проклето ти било колено, проклето и срце које тебе прима! (Горе и доле хода).

Југ. Да је Милош невера никако не могу да докучим. Није ли он досада најискреније знаке верности показивао? Ко је Србљима враге побеђивао? Ко је настојавао највише да се мир с Турцима поруши? Милош! И Милош сада да ту љагу на себе навуче?! Дете моје, то никада бити неће!

Лазар. Већ је у дејству, старино, већ је у дејству! Да ће нас Милош изневерити, тако сам уверен, као што јамачно знам да с тобом говорим. О, што отровану гују у повитку не згњечих? Колико сам доказатељствâ против верности Милошеве имао; но, на убиство целог народа, тужан, не хтедох послушати!

Југ. Изјасни се боље, тако ти Створитеља! И ја сам с Милошем баратао, и ја имам очи. Ако сам остарео, нисам памет изгубио. Како да ја ни најмањег трага неваљалства у његовим прсима не приметим, а код тебе је већ до толико дошло, да га као притворицу огласиш! Изјасни се боље, не мучи ми старе кости моје.

Лазар. Најјасније је: Милош Србљима о неверству ради.

Југ. Потврди ми ово. Или ћу само речма веровати?

Лазар. Нећеш само речма, старино: ево ти и пи-

сменог доказатељства. Проучи ово, пак се извести.
(Пружи му писмо).

Југ (у себи чита).

Лазар (хода горе и доле).

Југ. И ово од Мурата?!

Лазар. Као што видиш.

Југ. Од Мурата...? Да Милош Србље изда! Да није ово каква превара?

Лазар. Како можеш тако што помислити? Мени га је чиновник предао.

Југ. Чиновник?! Ово је превара. Дај га на строги испит метнути, нек све искаже. Тако ми Бога, ово је превара.

Лазар. Како би се о верности његовој сумњати могао? Како би се он смео усудити таково што на себе узети, и зашто?

Југ (у писмо гледајући, ватрено). Ово је превара! Извиди ствар, кнеже: велики је овде узао; извиди ствар: она ће нас у пропаст бацити.

Лазар. Шта се сумњаш? Није само то доказатељство против Милоша. Од које је доба мени у уши пуштено!

Југ. О, извиди ствар, заклињем те вишњим Богом! Извиди ствар, да невиног не окривиш. Још није позно, ускори.

Лазар. Прођи ме се, старче. Шта ћу ја сад себе и друге узнемиравати? Није то првина. Ево ти тврдог доказатељства, хоћеш ли више да знаш: сâм сам Турчина видео, који га је на пољу Косову без сумње

тражио. Ово је мени и Бранковић говорио. Камо срећа да га одавно послушах!

Југ. И Бранковић, и Бранковић?! О, мени се све већма очи отварају. Послушај, Лазо, мој отечески совет: Извиди ствар о Милошевом поступку и узми силу из Бранковићевих руку, да нам пробитачно претпријатије буде.

Лазар. Е, сад опет против Бранковића! Доста, старино, доста тога разговора! Хајдемо спавати.

Југ. Држиш ти овај совет за маловажан, за плод ослабљеног од вина ума? Чу ли, Лазаре! Сад ме послушај, кано свагда што си: узми Бранковићу власт из руку, или је ограничи, да ти не би нахудити могао. Велике намере он у потаји кује. Послушај окоре-лог старца, да се не кајеш и да све к шчастљивом концу доведеш.

Лазар. Ја не знам шта си ти наумио, оче. Мало ли је што изгубих једног зета, него ме гониш да се и другога лишим?! То никад да не буде!

Југ. Знаш ли ти што Свето Писмо каже? Ако те једно око соблажњава, ископај га: боље је без ока ући у царство небеско, него с њим у пакао; боље је без зета намеру у дејство произвести, него са зетом у пропаст тумарати.

Лазар. Никако! То све од твоје нарави произилази. Старост са собом доноси предострожност. Овде јој места није. Окани се, Јуже, нити мисли да ћеш ми присоветовати, да противу Вука што почнем, јер с ким бих после бојак био? Ко ли би ми војску управ-

љао? Три сам већ војводе изгубио, не могу се и четвртог лишити. Хајде, ово је већ глуво доба.

Југ. Ах! Камо срећа, да се моје слутење не испуни! Сине мој Лазаре, нећу ти више досађивати. Каква ће моја радост бити, ако се ове речи укажу некада као плод слабог воображенија! Буди ми здрав! Коликим је бригама твоје крсно име подлегло! Но Бог ће све на боље окренути. (Оду).

4.

(Милошева соба).

Вукосава (у спаваћим хаљинама, из крајње ризнице дође).

Још га нема! Поноћ преваљује, а њега још нема! О, Боже! Овде ћу чекати, док се не поврати, нит' се смем више у несрећну ризницу враћати. — О, докле ћеш ме, судбо несрећна, гонити, докле ћеш ми танану груд страхом надимати? Махни ме се, махни ме се, лепо ти се молим. Нисам јунак, ни прсију јуначких, да свирепост твоју поднети могу. Ху! Каква ужас подузима ме, како ми срце бије и колена трепте! Ах! Зар сам, јадна, најнесрећнија на овоме свету? Или ће ми ово према глави бити, ил' ми страховиту бездну копа, да ми и последњи радости жи- жак угаси? Колико сам реди југуног Морфеја молила, да ме својим крилма ошине! И шта сам измолила? Муку, муку од свију мука најмучнију, која ми је сво шчастије пореметила. — О, ти, поноћне тишине: дична красото, месече светли, који спокојне душе

благим твојим зраком обасјаваш, колико ћу пута на тебе погледати?! Ти си негда учасник био чисте моје љубови, ти ћеш учасник бити и прискорбне моје туге и горкијех суза. О, ти ме укрепи, улиј ми силу, да спокојне часове у ноћној овој тами проводим. (Спусти се на софу). Задржи ужасно сновиденије, које душу моју потреса, тихо, тихо и спокојно да кратке часове проведем. (Задрема).

5.

Милош и Вукосава.

Милош (скине капу). Јесам ли код куће, или ми се сопствено обиталиште изменило? Хеј, шчастије на овој земљи! — Ко је оно што на софи лежи? Вукосава! Спавај, спавај, бедна моја супруго! О, камо срећа, да те умиљато сновиденије обузима, у време кад Милоша највеће муке распињу! (Приступи јој и стане је гледати). О, да ме хоћеш преживети, да хоћеш моћи судбину победити: сладак би ми био отров предстојеће смрти!

Вукосава (у сну). Стани, стани још мало! Боже!

Милош. Она страшно снива. (Буди је). Вукосаво, Вукосаво!

Вукосава (тргне се). Ху! Шта ја видим? Ко си ти, испрено сушчество? Јеси ли анђџ, који у Милошевом облику долазиш?

Милош (ухвати је за руку) Вукосаво! Ти, љубо, сниваш. Поврати се, дођи к себи и познај правог твога супруга.

Вукосава. Милошу, слатки друже мој! Та ово је само ужасно мечтаније било! Ах, како ми срце бије!

Милош. Али шта те у трепет приводи, верна љубо моја?

Вукосава. Ужасна виденија, љубезни мој! Ах, какви ми се сметови над главом вију! Тек што сам овде главу наслонила, сва ми се атмосфера у огњену реку преврати, сунце се у блистателни престол преобрати, на ком непостижимо величество сеђаше опкољено небеснима хорма. Тебе сам при подножју трона видела восхићена анђелском лепотом и очекивајућа глас испреног свемогушчества. О, друже мој, о Милошу! У каквом се стању душа моја находи, каква друга виденија срце су ми трзала! О, смилуј се на мене, прехрабри јуначе! (Падне пред њим на колена). Погледај у овом праху лежећу Вукосаву: поклони ми твој предраги живот; зареци се, мили мој, зареци се да ћеш код мене у двору остати, да се нећеш у табор пуштати!

Милош (зачућен). Вукосаво! (Дигне је).

Вукосава. Сви су змајеви против тебе нокте наоштрили, да те из мојих наручија отргну. Ах, скоро ми обреци да ћеш код мене остати. Немилостива ме судбина мори, она ме обузима, ја ју осећам. Скоро, Милошу, драги Милошу, скоро! Вукосава тебе моли, она те заклиње, љубовију те заклиње, она се у очажанију од туге превија.

Милош. Вукосаво, мила моја Вукосаво, какву стрелу у срце ми врже! Та мраморне да су ми прси, морале би њеној оштрини уступити! Никад није Милош

плакао, и ти му сад сузу из очију изгони. — Најужаснија мука страховите смрти пред зорицом твоје љубови ишчезава; најљући отров једовите стреле помисао твоје љубови у ружичну љупкост преобраћа и пелене часове у златни век поставља. — Но сву ову љубов надвишује моја дужност, добродетељ, за које светозарним лицем увек моје прси тежаху. А, погледај нежна теби подобна створења, којима пакосни вук с раширеним чељустма грози; гледај како орошене на небо зенице управљају рукопомоћи искајући. Ко ће бедне ове утешити, ако не моја и мени подобних ревност? — Ах, утри мокре твоје трепавице, љубезна моја, не препјатствуј, да као благодаран син отечеству услугу покажем, а теби мир и покој прибавим.

Вукосава. И ти си наумио живот твој на жртвеник отечества принети и твоју Вукосаву у црно завити! Таки ће она живот окончати, у најужаснијим ће мукама последњи живота час очекивати.

Милош. Ах, престани, жено! Не раздири ово јадом испуњено срце, не чупај ову добродетељи грану, којој си корен сама усадила: пуштај да отечество избавим!

Вукосава. Свирепи! каква ће полза очевини бити, ако Турчину на мејдан изиђеш? Какву ће корист отечество имати, ако се против триста тисућа ополчиш и лудо главу изгубиш?

Милош. Вукосаво, какве су то речи?!

Вукосава. Ах, то је само дејство трепетоужасног сна.

Милош. Твоје је тело раслабљено, твоји членови узнемирено трепте као нејака ружа после жестоке олује. Иди, предај се тихом Морфеју у наручија. Сан ће твоје силе опет повратити.

Вукосава. Идем, но обреци ми најпре, ватрено те молим. Тако ти оних часова, кад си сладост љубови у мојим наручијама осећао, обећај ми да се бар нећеш из нашега табора удаљавати. То ми обреци, па ћу мирно тиху ову ноћ провести.

Милош. Вукосаво!

Вукосава. Свирепи! Ти се сумњаш? Омести ме желиш. — О, ову ми само жељу испуни, па ћу мирно неспокојну ноћ провести. Или, ако о мени никаквог сожаленија немаш, смилуј се на оно нејако детенце, на плод крви твоје, на оно сироче, ком свирепа судба узетијем оца прети.

Милош. Вукосаво! Не, нећу тајити! Зашто сам и толико крио?! Зар мени није познат твој високи, твој само к великом тежећи дух? Никад се нисам у теби преварио, надежда ме ни сада омести неће.

Вукосава. Нашто толика беседа, љубезни? Вукосава много од тебе не иште, само две речи овде су потребне: „Ја остајем код моје супруге”. То је све што од тебе захтевам.

Милош (разрешен). Живот без чести у мојим је очима пакао, где се совест кува.

Вукосава. И у мојима је такође, љубимче мој! И зар је бешчесно код своје супруге остати?

Милош. Сад чуј моју судбу. Нисам ја више твој су-

пруг, нисам син отечества, но издајник и невера.

Вукосава. Небо! Шта чујем?

Милош (изван себе). Јест, јест, то је сад Милош! Милош, који је некада и последњу кап крви пролевао, да би Србија шчастљива била, сад је издајник — притворица — лажа — и невера!

Вукосава. Имаш ли још коју стрелу, љубезни? Бацај је у срце Вукосавино. Нека неизвештена угине и пропадне.

Милош. Стрела је ово, моја Вукосаво, с незнањем те мучити; но гром је ужасни тајну ти казивати. Стегни срце и послушај моје речи. Отоич, у очи крсног имена твога родитеља, при вечери, где су отмена лица присуствовала — шта мислиш, шта ми се догодило? Кнез Лазар узме пехар вина и овако наздравља: „У здравље мога војводе Милоша, који ме је издати намислио, кад будемо с Турци бој бити!”

Вукосава (препадне се). О, Боже!

Милош. То је, верна љубо, гром, који нас је обоје поразио. Сад сама суди, шта сам могао на ово одговорити. Невиност, совест, и срам силе ми улије да ове речи искажем: „Сутра је, кнеже, Видов дан: видећемо ко је вера, а ко ли је невера! Идем у турски табор убити Мурата!”

Вукосава. Ох! (Посрне у несвест).

Милош (је придржи). Вукосаво! Боже! Поврати се, дођи к себи, чекај још нисам, стани... (Метне је на софу). Вукосаво, жено, шта чиниш од себе, зар си рада оно дете убити?

Вукосава (отвори очи). О, небо! Јесам ли будна? Ах, какве речи, какве громовне речи! То ли је моја судба? (Дигне руке). Ако те још природа с љубвом свезује; ако силу супружества и моју жалост чувствујеш; ако још Милошево срце у прсима носиш: немој, немој . . . остани код мене, брани ме! Очајаније ће ме угњавити!

Милош. Верна љубо! Ове речи, ова подлост да нас као несносни земље терет покрива? Никако! Освети се, гледај јаругу — моја чест!

Вукосава. Идем тако моме оцу: пашћу пред њим на колена, твоју ћу невиност открити, и нећу пређе устати, док ти опроштење не измолим. Само ти остани код мене, ти, потпоро несрећне Вукосаве!

Милош. Шта мислиш с тим учинити? Већу освету непријатељма дати. О, моја љубо! Ко се правда, веће подозреније на себе привлачи. Ја сам моју реч пред господом задао и не могу је повратити, да се Косово у море преобрати. (Важно, извадивши мач). Ево мача! Једанпут се само на земљи живи, једанпут се умире. Узми, и сама ми у прси вргни, да срам и стид не гледам и на подсмех и поруганије не паднем. Шта волиш: или да ти се рекне „Ово је удовица верног оног витеза, који је својом врлином читаву земљу ослободио”, или да те спомоћницом издајства називају? Ако је прво: пусти ме, да дужност испуним; желиш ли друго: то сама својом руком овај мач у прси ми забоди.

Вукосава. Ах, дакле те доиста губим! Тебе, кога сам више него себе љубила, на веки видети нећу;

тебе, кога се ни час по лишавати нисам могла, сад у очевидну пропаст пуштам! Свесилни Боже!

Милош. Није ово тако извесна погибел, као што се теби чини. Праведно небо, којега су путови непостижни, укрепиће моју десницу, да срећно намеру у дејство приведем. Оно ће благословити моје труде, да се од Турака избавим и у твоја наручија вратим. О, каква ће бити наша радост, кад те с оправданим рукама загрлим! Вукосаво! Вукосаво! Све радости на овоме свету шта су без чесног имена? Какво би твоје задовољство било, кад не би честито ником у очи погледати смела? Шта би ти љубов, шта благо, шта пријатељство помогло? Ова су само у кругу добродетељи пријатна, иначе су мучитељи гори од скорпија и једовитих гуја.

Вукосава (после кратког мучања). Дакле иди, иди! (Пође с великим движенијем; но окрене се, укочена гледа га). Милошу! Небо! Не могу. (Врати се натраг). Ах, прости последњи пут твојој Вукосави! Ове сузе, из печалног ока производеће сузе, оне су последњи дар, који ти несрећна Вукосава принети може. Оне ће те на борбу и, може бити, с оне стране гроба тавног пратити. О, прими их, не укидај ми ни ову последњу прискорбну радост. О, колико ћу пута ово место посећивати, овај час спомињати, који ми је супруга отео! Прости, љубезни мој. Вукосава је ово твоја, твоја супруга, твоје све на овоме свету. — О, ходи, ти, жалосни останче несрећне моје љубови, нејако сироче, које ћеш највише терет свирепе судбине осећати; ходи и загрли твога оца колена: Бог зна, хо-

ћеш ли га још кадгод видети! Ти ћеш мени плакати помагати, ти ћеш са мнош јадиковати, кад на црне хаљине погледам, које ће ме бедну до устију гроба пратити.

Милош. Вукосаво, не губи сасвим надежду. Промисао нас Божји оставити неће. Иди, предај се покоју у наручија. И сутра је дан.

Вукосава. Ах, мрка ноћи, како ћеш худној спокојна бити?! (Оде).

6.

Милош (сам).

Бедни Милошу, хоћеш ли што ужасније искусити моћи? Је л' гори отров смртоносне стреле, него ове речи? — Рони сузе, жалосно око моје: код супруга ти рониш, а не код јунака! — Но доста! Светиња се дужности указује, њен олтар нек се тамјаном верности окади. Прости, Вукосаво, и заборави на Милоша твога. И кад те највећи терет жалости притисне, помисли да ти је супруг из објатија отргнут, да отечество спасе, да чест и своју и твоју опере, и чист и невин пред очима истине стане.

7.

Топлица, Иван и пређашњи.

Милош. Ходите, браћо, једини останци увенуте ми надежде, ви, усугубитељи несносне ми боље; ходите у моја наручија и праштајте последњи пут: тешко

ћемо се више на овој земљи видети! Но тамо, где се лаж од самих луча истине топи, тамо ћемо се слободним рукама загрлити, судбину ублажавати и бистрим очима на несрећну ову груду гледати. С Богом, драги Милане, с Богом, мили Иване! Мене дужност на погибел зове, отечество . . . ах, њему худном помоћи пружајте руку! Тигрови га већ почињу раздирати, Милош ће с неба вашу храброст одобравати.

Топлица. Ах, престани речма срце нам парати. Несрећни друже, нећеш ти сâм ићи, нећеш ти сâм Турцима ићи: ми ћемо те пратити и твоја судбина нек нас посети. Радо ћу с тобом највећа мученија претрпети.

Иван. Ево моја објатија! Овамо сваки, који силу дружеске љубови осећа! Зарецимо се за друга последњу искру живота жртвовати!

Милош. Браћо моја, љубезни моји! Какав ми мелем у срце улевате! С колико ће ми лакши отров горке смрти бити! — Не могу вас убити, вас, невине, у руке свирепе погибели предати. Останите, браћо. Пустите ме, да сâм погинем, јер самог мене Бранковића завидљиво око гледа. Самога је мене Лазар пред господом изобличио, за неверу огласио и моју верност пороком издатељства помрачио; ваша је чест чиста. — Останите у табору, браћо, да отечество браните, које, бедно, дрхтајуће вам руке пружа, као нејако чедо нежној мајци својој. Остав'те ме самог, мила браћо моја, да пут к извесној смрти продужим, и не пуштајте да две невине руже због кривице другогa увену.

Иван. Нећеш ти погинути, нећеш ти погинути: ми ћемо с тобом ићи и строги удар судбине делити. И шта рече, свирепи, да наша чест убитка не трпи?! Зар заборављаш заклетву, коју смо изrekli, кад смо се братимили? И не трпе ли сви членови, кад један бол осећа? Овамо сви у наручија! Зарецимо се у узајамној помоћи султана убити, и с тим ћемо отечеству услугу показати!

Топлица. Зарецимо се Мурата убити, и с тим ћемо отечеству услугу показати!

Милош. Браћо моја, мила браћо моја! У какво ми двијеније постављате душу! (Загрле се). Сузе ове довољно су доказатељство ваше одважне намере.

Иван. О, у каквом поредочном теченију крв ми по жилама мили! Ја ћу с другом путовати, на смрт Мурата и на спасеније отечества содејствовати! Каква је то радост за моје срце! Хајде, Милане, хајде да се спремимо.

Топлица (Милошу). А ти, љубими друже, остај нам здрав до првог састанка! Чекај нас са зором за пут оправљене, а свевишња правица нек нам важну намеру благослови! (Оду).

Милош (гледа за њима). О, нисам ја несрећан поред овакових другова! Срећан сам ја, по тисућу сам пути срећан, и ова моја срећа нек ми жалост ублажи!

(Завеса падне).

ДЕЈСВО ПЕТО.

(Шатор Муратов на пољу Косову).

1.

Мурат и Осмин.

Мурат. Што рекох, рекох, рекох. Идем, Осмине, нити ћу дуже чемер и невољу гледати.

Осмин. Ал' за име Пророково, честити царе! Шта ће рећи људи, где пропустисмо три месеца узалуд? Сви ће нам се ругати као страшљивицама.

Мурат. Ко се сме усудити о том и једну реч проговорити ми? Овом ћу му сабљом главу одсећи. Где је начин, да се непријатељу досадити може? Сви су трудови осујећени, које смо употребљавали, и сад шта је? Храна недостаје, војска се од болести умањава. Говори: може ли се даље опстати?

Осмин. Та, за Бога, није сасвим пропало! У нас је војске до триста тисућа, тројином више него у каура. Ударимо на њих, и осветимо себе и закон!

Мурат. Мучи, старче, пресекао ти се језик! Сад да ударамо после три месеца, кад су се Србљи утврдили! Зар си заборавио, јадан, шта је код Плочника било? Проклет онај час, кад се са Србљима рат поведе! Доста, ја идем, па крај! И ко се год усуди про-

тивословити ми, живог ћу га на мијех дерати. Иди, сазови остале везире, да заповест издам.

Осмин. Ах, зар смо се сасвим, пусти, одродили? Нема ли више никакве искре Турства у нас? Несрећни роде, кад те глава на мекост подиже!

Мурат. Шта изусти, болан?

Осмин. То! Није тако у време оца твога било, друкчије је он војевао; а не као син, који се и Србаља страши!

Мурат. А ти се тепај к оцу моме! (Тргне мач).

Осмин. Удри за веру Мухамедову!

Мурат. Аман! (Спусти мач).

Осмин. Кад си ти у колевци лежао, ја сам ове прси копљима непријатељским подлагао за безбедност твоју и трона твога. Од стрела сам каурских читав остао, да удар благороднији од цара свога примам! Час је приспео: удри, и моја крв нека јарост Божју ублажи!

Мурат. Старино, куд си ме навео био?

Осмин. На гнев, на праведан гнев, зато што сам се усудио истину у очи ти рећи. О, несрећни свету, прошао си ти већ: нема у теби оне старе светиње, ни вере, ни правце!

Мурат. Осмине, шта си ти наумио са мнош?

Осмин. Моја је намера показати ти колико је убитачно за турски род са Косова бегане. Останимо овде, светла круно!

Мурат. Никако! Пређе ће се ова брада у кучине претворити.

Осмин. Никако?! А оно ме пусти, да се вратим у Азију, у моје старо отечество.

2.

Зеир, Алија и пређашњи.

Мурат. Чујте, моји поданици! Моја је данас воља да се натраг вратимо. Заповедам вам да војску на окупу узмете.

Зеир и Алија (ужасну се).

Осмин. Честити царе! Последњу милост од тебе просим: да ме у Азију пустиш.

Мурат (пређашњима). То је моја воља. Да се на мах изврши!

Алија. Светла круно! Сме ли пузећи роб смирено за узрок питати ове напрасне хитње?

Мурат. Узрок је моја воља и садашња опстојатељства. Скоро, скоро к делу!

Алија. Први узрок има разлога: воља владатеља у очима је поданика светиња; но други не разумем: каква ће бити худа опстојатељства?

Мурат. И ти ме хоћеш да мучиш?! Но чуј, да не рекнете и ви да сам страшливица. Не чекамо ли од три месеца згодне прилике, да победу на своју руку приведемо? И шта би? Остали смо они, који смо првих дана били. Сад све знаш: иди, и вољу ми изврши.

Алија. Светла круно! Срећа Турчина не оставља.

Мурат. Шта? И ти ми хоћеш дервиш да постанеш; да мудрујеш празним речма?! Иди, не стој овде!

Алија. Нису моје празне речи, светла круно! Код мене је, може бити, помоћ.

Мурат. Каква одмоћ, помоћ, хоћу да рекнем?

Алија. Где је Турчина снага остављала, ту је срећа њему руку пружала! И овде се та згода указује.

Мурат. Не разумем шта хоћеш с тим да кажеш.

Алија. У српској војсци има један племић, који жели цару у помоћи бити.

Мурат. То је лаж. Мислиш ли ти, мој брајко, да се Србљи не знаду претварати? Тај исти гледа да нас на гроб намами.

Алија. Неће тако бити, светла круно! Овде је посланик, који ће сам с тобом говорити.

Мурат. Нек уђе!

(Један од предстојећих изиђе).

Алија. Он је одавно к мени долазивао, да га твоје лице представим; но ја сам сумњао досада ово учинити, бојећи се да није превара. Но сад сам сасвим уверен, да из доброг намеренија долази.

3.

Негода и пређашњи.

Негода (поклони се, и пред царем клекне). Великоможни владатељу Мухамедовог закона! Мој господин, Вук Бранковић, поздрав ти чрез мене шиље и с њим сваку услугу.

Мурат. Бранковић, који је мени толико штете пређашњег рата учинио?!

Негода. То је било ондашњег рата, ово је садаш-

њег. Онда је непријатељски на тебе ударао, сад ти услугу приноси, коју ваља да примиш. (Пружи му писмо).

Мурат (прочитавши писмо). Је л' ово све истина, што у књизи стоји?

Негода. Све је тако, као што стоји; нема ни словца сувише.

Мурат. Ову помоћ!?

Негода. Ту помоћ! То тврдо веруј, кад ти ја кажем.

Мурат. Ко си ти, да ти верујем?

Негода. Ја сам хрт, и без мене не би се зец довека ухватио.

Мурат. Еј, Алија: оптеретићеш овог хрта с хиљаду дуката.

Негода. Канда је из моје главе извађено, светли царе! Поткован коњ боље трчи.

Мурат. Иди, јави Бранковићу да ја послугу од њега примам, и овај му прстен за знак мога одобрења однеси. Кажи му нек настоји, да ствар паметно испадне, и кад год какву потребу узима, нек се на мене обрати.

Негода. Све ћу казати, светли царе! Међутим и на мене не заборави. (С Алијом отиде).

4.

Мурат, Осмин и Зеир, после роб.

Мурат. Ово ми се момче допада, његово просто и отворено срце. Ха, Осмине, ми смо се поравнали.

Осмин. Нисмо, честити царе! Ја желим мој отпуст.

Мурат. Јогуницо, ја се на тебе не срдим.

Осмин. Ако ће.

Мурат. Осмине, хајде да се помиримо.

Осмин. Ми се нисмо ни свађали.

Мурат. Шта иштеш ти од мене?

Осмин. Отпуст.

Мурат. Остани код мене, де!

Осмин. Ни под који начин! Ја сам тебе недостојан.

Мурат. Ја остајем на Косову.

Осмин. Како, честити царе? Остајеш?!

Мурат. На Косову! И знам како остајем.

Осмин. О, благословене моје сузе, које су с молитвом текле! Корисни ти били и труди, честити царе!

Мурат. Радујте се, моји поданици! Срећа нам изненада прси отвори. Лазар је у нашој руци, само је још час потребан, да му се глава одреже. — Бранковић ми овом књигом јавља да ће Лазара издати, ако га краљем од Србије учиним.

Зеир. О, то је прекрасно, царе господине!

Мурат. То је згода, коју, да смо се сви из петних жила упрли, не би сковали.

Зеир. Бранковић нам пут к шчастију отвара.

Осмин. Бранковић је стуб преко кога ћемо до победе доћи.

Мурат. И кога ћемо после победе разорити. Не мислите ви да ће круна његову главу дичити. Какве бих ја памети био, да птицу из руку пустим, коју сам једва тешким трудом ухватио! Нека само он

своје учини, а што се тога тиче, искусиће он сечиво мача, као и његов господар. Како ће он туђину веран бити, кад није свом законом цару?! Иди, Зеиру, издај пашама заповест, нека војски узде отпусте: нек се данас и сутра провесели, а прекосутра ћемо у име Пророково кауре посетити.

Зеир (Зеир се поклони и отиде).

Мурат. А ти, почитајема седино, радуј се, да ћеш доживети да и Србин мухамеданске ланце носи. Искуство је теби мудрост умножило, а народољубије ти силе улило, да ми у намери мојој противостанеш. Заборави све што је било. Ми опет остајемо стари пријатељи, ја цар, а ти дервиш. — С Косова ће стреле на поносити чак Стамбол летети, и тек онда ћу познати чиј сам цар и с каквим народом владам.

Роб (ступи). Светла круно! Три најбоље војводе просе у наш табор ући. Хоћемо л' их пустити? Копља су им обрнута, знак предаје на челу им се чита. Милош Обилић жели још с тобом говорити.

Мурат. Милош Обилић!? Иди, кажи Алији, нек јаничаре у ред постави, куда ће ове војводе проћи. Дочекајте их с највећим почитанијем. Они су мени добро дошли.

Роб (изиђе).

Мурат. Да, да! Ком враг, оном и ђаво! кажу људи, и право имају. Један одлази, други долази. Милош Обилић, којега је мишица мени позната, сада долази. Ха, Мурате, весела ти мајка, кад ти и сами непријатељи помоћ доносе!

Осмин. Честити падишах! опрости неоснованој

сумњи: да не долази Милош другом каквом намером?

Мурат. Мучи, старино, не забадај коприве у леју мирисавих ружа. Теби је познато свирепство Лаза-рево. Његово среброљубије, његова завист к бољима од себе сваку храброст расипа.

5.

Зеир и пређашњи.

Зеир. Шта чух? Каква свирепа новина уши ми проби? Честити царе! је л' истина да Милоша к себи пушташ; да дивљем вуку пристаниште међу овцама правиш?

Мурат. Мурат је сада глум: њега је чувство опило. Нити кога чује, нит' разуме.

Зеир. За Бога, честити царе, гледај пропаст! То је хала, а не човек. Сву ће војску његов мач забунити.

Мурат. Такве ја и тражим, а не жене.

Зеир. И ја сам у његовим ноктима био, и само његовом вољом могао сам главу читаву изнети.

Мурат. То је знак да Турцима добро мисли; иначе би те још онда погубио.

Зеир. Он ми је из другог узрока живот поклатио. Честити царе! благостојанијем те Турства заклинѐм: одбиј Обилића од табора. Он ће нас све, пре или после, утаманити. (Чује се глас таламбаса).

Мурат. Даље с таким саветом, зече срце! Ти још дрхћеш! Бежи! Ево Милоша! О, какво величество!

6.

Милош, Алија, неколико везира, пређашњи.

Мурат (радосно). Ходи, Милошу, и пољуби ову десницу и с њом се о мојој благонаклоности увери. Ишти блага колико хоћеш; не мисли да ћу ти одрећи, јер зна Мурат верност наградити.

Милош. Нисам ја од жеље за златом овамо дошао, честити Турства владатељу! Свака сам блага довољан био код мога господина, кнеза Лазара.

Осмин. Каква гордост! — Честити царе! у име Мухамедово, не дај руку каурину целивати, да се понизиш; већ му подај ногу, јер се тако у нашем закону пристоји.

Околостојећи Турци. Евала!

Мурат. Ваш је гнев праведан. Милошево је дрзновеније чест мухамеданску дирнуло. Ево нога!

Осмин. Учи се, горди каурине, усред турског стана турску силу познавати! Иди и ногу пољуби, и с тим се о моћности нашој увери.

Милош (живо). Хоћу. (Клекне на колена, и ухвативши цара за ногу, хитро га прободe). Ево ти пољубац! Гром, хад и пакао, Турци! Ко ће се маћи? (Погледа на околостојеће, који су се окаменили; обазре се неколико пута; лати сабљу с чивије, коју је смотрио; продере шатор и напоље излети, где се Турци раштркани виде).

Алија. Помагајте, помагајте, Турци! Милош цара уби!

(Чује се напољу вика. Турци се у шатору узбуне, неки унутра утрче).

Осмин. Помагајте, ако Бога знате! Овамо хећиме

цару у помоћ! Ти, Зеиру, брже војску у движеніје стави, да нам не би измакао и цареву смрт објавио.

Сви (окром Зеира, носећи Мурата удаље се).

Зеир. Ето ти твога Обилића! Први си његово сви-репије искусио.

Чета Турака (бега преко шатора). Каури! Каури! Бе-жимо!

Зеир. Куд наглите, Мемеђани? Како је у војсци?

Турци. Бѣжимо, бѣжимо! (Побегну).

Зеир. Бежите у пакао, једне страшивице! (Отиде).

7.

Аветиње (дотрче).

Друга авет. Брже, сестро, брже, другарице:

Побеже ми птица из кавеза.

Прва авет. Утече нам соко из вигова.

Трећа авет. Удри трском, створи чудовиште,

Па га брзо пошљи на Милоша.

Прва авет. Удри, удри, не оклевај, худна;

Згради брзо какво чудовиште.

Друга авет. Слабо јесте у том поуздање.

Прва авет. Удри, ил' дај да ја с њом ударам.

Друга авет. Крдрбрбр бр створи се,

На Милоша бр сложи се,

Јуначки бр покажи се.

(Удари трском и изиђе страшан крокодил, који стоји и репом маше).

Све три. На Милоша одважи се

И јуначки покажи се.

(Крокодил се спусти у земљу).

Друга авет. Авај, авај, слабо поуздање!

Прва авет. Удри, другу зверињу сазови.

Друга авет. Крдрбрбр бр створи се,
На Милоша одважи се,
Витешки бр покажи се.
(Удари трском и изиђе тигар).

Све три. На Милоша бр сложи се
И услужан покажи се.
(Тигар се спусти у земљу).

Друга авет. Авај, авај, слабо поуздање!
Свако с' боји на њег' ударати.

Трећа авет. Бадава је наша сила јака,
На хитрост се само ослонимо:
Прстен каже за руком ће поћи.

Све три. Прстен каже крдрбрбр,
Ослон'мо се као што вели.
Време тече и протиче,
Оно мења судбу сваку.

Турци (бегају преко театра).

Зеир (за њима).

Један Турчин. Паклена је сила код њих. Бежимо!

Други Турчин. То су хале и аждаје. Бежимо, док смо читави!

Зеир. Еј, Турци, Турци! Стан'те, скупите силе. Бадава! Нико не слуша, залуду молба, залуду совет!

Други Турци. Бежимо! Бежимо!

Зеир (с мачем). Станите, или ће вас гром ударити!

Турци. Бежимо! (Навале, процеру и побегну).

Зеир. Хад и пакао! Куд сам с њима пристао?

Аветиње (приступе му). Ој, тужни и махнити Турци!
 Шта сумњате, шта ли оклевате?!
 Без мреже се аждаја не хвата.
 Него брзо копља забодите
 У пореду кано густу шуму,
 И мачеве на земљу бацајте:
 Не би л' му се коњиц посекао,
 Или дивљи јунак натакао.

Зеир. Ко сте ви, стране, што ми овакав совет дајете?

Аветиње. О, не харчи беспослицом време,
 Него бацај на сокола канџе,
 Док још можеш њега уловити.
 (Ишчезну).

Зеир. Совет је добар. То је једино средство нашега спасенија. Брже к делу, док није доцкан било. (Оде).

8.

Осмин, за њим *робови* носе *цара*.

Осмин. Овамо цара дајте, ту, као што заповеда.

Робови (га положи).

Мурат. Верне моје слуге, ја вам преболети нећу.
 Смрт ми се по жилама простире. Него кажите ми
 шта се по пољу ради.

Осмин. Буна се страшно прелива. Вика, јека и
 пуцњава воздух пробија.

Мурат. Осмине, нек се когод попне и каже шта ће
 видети.

Осмин (да знак робу).

Роб. Сва војска наша у јаросном пламену бесни. Три каура три су улице начинили и јаросно наше као детелину земљи повијају.

Мурат. Ох!

Осмин. Несрећни час, кад је ногу у наш табор мет'о!

Роб. Ено паде један. Турски му мач главу одсече. Радосна се вика Турака диже. Но ужасније рука осталој двојници игра: од њих далеко наши бегају и само једном виком паште се бесне непријатеље поплашити.

Осмин. Где си, јунаштво турско?

Роб. Али гле! Трчи храбри Осман. Ено напада на другога. Страшна се борба почиње: удар на удар следује. Ух, грозна судбо! Обори каур Османа, трчи даље. Али и он сустаде, паде на земљу. Око њега Турци громилама врве. Пропаде, пропаде и други каур! — Но ах! Шта би?! Је л' оно Милош, ил' је змај од њега произишао? Каква јарост из мача му сева! Пред њим Турци далеко бегају. Вика, јаук, буна по пољу се разлеже.

Мурат (стресе се). Ах! Јадна децо моја, до чега сте дошли?

Роб. Али шта је то? Је л' оно шума? Не! Вера и Бог, оно су копља уређена, да не би Милош у српску... Ено паде, паде! Ах! Опет се подиже, у висину скаче. — Но опет пада. — Ха! Бешчувствен пада на земљу: на њега са свих страна нагрђу Турци.

Осмин. Милоша нема! Радуј се, честити царе! Твој крвник у крви плива: он твоју рану животом плаћа.

Роб. Престаде сеча, уталожи се буна. Погибе, по-
гибе каур! (Сиђе се).

Мурат (дигне тешко главу). Ах, Осмине, тешко ћу ти
овај удар преболети. Но устајте, верне моје слуге:
спремите се сви на Лазара, да за живота видим чиј
ће мејдан бити и на ком ће царство остати. (Спусти
опет главу).

Осмин (робовима). Однесите цара у ону пољану,
где ће наблизу борба бити. Таки ћу и ја доћи. (Оде).

Робови (понесу цара).

(Чује се музика за неколико магновенија, која се потом
удаљи).

9.

(Пространа пољана).

Аветиње долете.

Друга авет. Триумф, триумф! победа сјајна!

Прва авет. Испуни се жеља другарицâ.

Трећа авет. Сад весело к свемоћној кнегињи!

(Хор)

Вел'коможна царице
Свега света видимога,
Прими ове жртвице
Нашег труда покорнога!
Са триумфом победе
Тебе, светла, ми славимо.
Твоју главу отраде
Дичним венцем све китимо.
Прими, прими, прими
Сестрâ, дарак мили!

Прими, прими, прими
Сестра̂ дарак мили!
(Чује се глас музике).

Прва авет. Свирка јечи, труба труби.
Ком? Србину на жалост.
Ево часа, да изгуби
Силу, владу и радост.

Друга авет. И ту наше дело цвати,
Чар и сила врачарства:
Бранковић ће све заклати
Подлим ножем издајства.

Трећа авет. Снажно сила наша цвета.
Хитро, хитро, другиње!
Прођимо се овог света,
Глас нас зове кнегиње.
(Страшан гром пукне. Оне ишчезну).

10.

Робови носе *Мурата* на носилима. За њима *Осмин*, а за Осмином иде *Милош*, крвав, с везаним рукама, кога 10 оружаных *Турака* прате.

Осмин. О, ту станите, верни робови, не даље! Војска је близу.

Робови (спусте Мурата).

Осмин. Честити падишах! Ево Милоша, крвника твога: устани и стани њему ногом за врат; или стани, или заповеди каквом ћемо га муком уморити.

Мурат. Ах! Остави га, док се битка сврши.

Осмин. Ко си ти, несрећни каурине, који си се усудио оволико злодејство на себе примити? Какав

те зао дух на убиство наведе? Говори! Тисућама ти муке с отровом грозе, ако и најмање оклевао будеш.

Милош. Шта ми претиш, потули дервишу? Или мислиш да је мања жеља код мене била погинути, него султана убити? Ја сам Србин Милош Обилићу: непријатељ, непријатеља сам погубити мислио, и притом ни најмање се не бојим истим начином живот окончати. Триста живота да има, триста бих га пути погубио и на последак бих му ногом за врат стао, као што сам се кнезу заверио. Ево ме у вашим рукама: радите од мене што вам је драго, кад сам само онога са света удаљио, који је зверским својим зубима Христијанлук заједао.

(Чује се борба на пољу).

Осмин. Паклени породе! И то да отрпимо! Честити царе! Ова хула нек ти силе улије овом чудовишту суд изрећи.

Мурат (дигне главу). Осмине! На пољу је борба: попни се, кажи ми шта је.

Осмин (попне се). О! Оба две су војске у крвавом мору, с равним огорченијем и једнаком се храброшћу боре. Не зна се још чиј ће мејдан бити.

Милош Ах, Боже, ти им сад помози!

Осмин. С обе стране мртви падају, но тројином увек с наше.

Милош. Браћо моја!

Осмин. Шта? Већ се концу клони? Ено бегају!

Милош. Ко бега?

Осмин. Турци, Турци, јао!

Милош (падне на колена). Милостиво небо!

Мурат. Ах, Бранковићу!

Осмин. Стан'те, стан'те, једне страшљивице, једне кукавице! Ха, помози Боже! Опет се враћају.

Милош. Небо!

Осмин. Србљи — не, не бегају. Они се сложније устремљавају. — Опет Турци, Турци...

Милош. Бегају?

Осмин. Каури бегају — не, с једне стране прева-ра, превара, честити царе! Бранковић бега.

Милош. Ах, Вуче, гром те убио!

Осмин. Нема ни половине Србаља. Али шта је то? Јесу ли лавови или су људи? Ух, ух! Проклети каури ужасно бесне. Прекрасно, прекрасно! Нова помоћ Турцима долази. Ено беже, беже.

Мурат. Турци?

Осмин. Каури, каури!

Милош. Боже, Боже, сасвим ме убијаш! Ах!

Осмин. Све је раштркано. Бежи Србадија, Турци је гоне. Победа, победа!

Мурат. О, Боже, теби благодарим!

Милош (клоне на земљу). Паклена судбо, хуј! зашт' ме задржа да нешчистије преживим? Отвори се, црна земљо, прогутај несрећнога сина! Еј, Бранковићу, Бранковићу!

Осмин (скине се). Радуј се, великомоћни владатељу: надвисило је Турство. Србија у праху лежи и твоје окове понижена чека.

Мурат. Ах, судбо, зашт' ме ове радости лишаваш?
(Чује се весели глас свирке).

Осмин. Иде весник победе, доноси ти радост.

11.

Зеир, Алија, с везаним Лазаром и многима Турцима, пређашњи.

Зеир. Радуј се, светли наш царе! Испунисмо дужност: мејдан смо одржали и за знак победе Лазара ти жива доводимо.

Сви (се пођу поклањати и руку му целивати).

Лазар и Милош (напред остану).

Лазар (дуго Милоша гледа). Милошу, Милошу! Јеси ли ти, или твоја сен около нас блуди? Шта учини од нас, да од Бога нађеш?!

Милош (заклони лице, но опет се укаже). Несрећни тасте, и ти овде на стогубу нешчаснога тугу?! Хуј, пропадосмо! Моја верност, моја окаљана верност! Бранковић...

Лазар. Ах, Бог га убио! Он нам свима јаму ископа. Ево слава српска данас потавњује, светлост ишчежава — и чрез кога? Милошу, Милошу! Ти...

Милош. Мурата убих, да бих се опрао; но с тим још горе учиних. Моја је погрешка велика, но невинна. Опрости јој, оче; погледај отеческим оком на несрећног сина. Прости, да не носим грех на теготној души. Мач већ на нас зија.

Лазар. Прост ми био, сине мој Милошу, и од Бога ти просто било! Прости синко, и ти мени. Заборави обиде, које сам ти из незнања учинио. Смрт нас обојицу чека, ах! због безаконија пакосног Бранковића. (Спусти главу).

Алија. Честити царе! Ево твога крвника, Милоша,

ево неверног Лазара: кажи каквом ћемо их муком уморити.

Мурат. Љубезна децо моја! Не могу вам победу преживети. Лазара погубите, а мене носите у Вити-нију, где моји преци леже: закопајте ме, и Милоше-ву главу поред мога тела метните; а десну му руку сребром окујте, да и потомци узнаду ко уби Мурата. Праштајте, децо! Ја из-ди-шем. (Спусти главу).

Милош. Издахни, тирану! Ах, зашто мојим жи-вотом не избављам отечество!

(Завеса падне).

Наход Симеон.

ЛИЦА

Зулма, царица Јање града.

Ламбра, }
Јамна, } њене робиње.

Хасан, везир.

Синан, његов синовац, паша.

Омар, дервиш.

Наход Симеон.

Никола, под именом Емар, роб царичин.

Други роб.

ДЕЈСТВО ПРВО.
(Широка улица у граду).

1.

Наход Симеон, мало затим Никола.

Симеон. Никаква ми дакле надежда више не остаје? Сви су ми трудови осујећени. И баш се небо заклело на моје гореће молбе уво не приклонити! О нешчасни, међу непознатим људма несрећни Симеоне! — Но, кога ја видим? Или ме очи варају? Чији ми се образ представља? Никола!?

Никола (ступи мало ближе и гледа га зачуђено). *Наход!?* Је ли могуће? И ти у овој земљи! Еда и тебе судбина подобна мојој гони?

Симеон (загрли га). *Никола, брате мој!* Није могуће! Ти си анђео, који си ми у ово време, највећем очајанију на похишченије баченом, с неба сишао, и твоје присуствије мени поклонио. Кажи ми како си овамо дошао, како живиш, и шта си у овој земљи?

Никола. То је лако погодити, љубезни мој! Шта може туђоземац у овој држави бити, него роб? То је моје жребије.

Симеон. О, Боже!

Никола. Нећу те дуго оптерећавати прошавша ти приповедајући. Сâм знаш како смо задовољно у

блаженој оној пустињи, у хилendarском манастиру, невинe детињства дне проводили; у љубови и побожности, у испуњавању Божјих заповеди весело су нам кратки часови протицали. Но наскоро се мени млеко Христијанства укиде: лицем на Велики Четвртак, ако се можеш опоменути, с Василијем и Аркадијем ухваћен будем, и у овај град доведен. Њих двојицу даље одведу, а мене овде владајућем цару продаду, да робујем и да незнабошцу служим. Ево ти накратко моје судбине! Шта ме је суза стала ова несрећа! Колико сам жалио оне божествене људе, који су се нас ради, може бити, узнемирили.

Симеон. Ах, ваше је паденије цео манастир у жалост бацило. Шта није игуман радио, да би вам трага пронашао, но сујетни су били сви његови труди.

Никола. Блажен он! О, да хоће моја душа с његовом на другом свету бити! Његов је живот светиња. Судба ме троструки ланци држи, и не дâ ми прилику још једанпут њега видети, и његову целивати десницу. Но шта тебе од његове љубови отрже, жалосни брате? Кажи ми шта је тебе чак овамо из оне пустиње дотерало?

Симеон. Ах, Никола, нас судба једнако гони, само другим оружјем. Тебе је ропство у свет отерало, мени љубов покоја не дâ. Знаш, брате, у манастиру било нас је дванаест: сваки је знао откуда је и којега рода, само ја један и без мајке и без оца бијах.

Никола. Куд ће ти бољи отац, него што ти је игуман био? Ниједна мати не може већма своје чедо неговати, него што је он тебе љубио.

Симеон. То је истина, брате; но опет како је човеку, кад доказати не може да је од законог брака рођен? Већ ме од несташне деце име копилета срамотити почне, које ме огорчи, те поочиму одем и од њега отпуст заиштем. „Сине мој, — рекне ми чесни старац, — време је већ да ти тајну откријем за коју нико на свету не зна. Ваља већ да чујеш како си у манастир дошао, које је теби непознато досад било. Ја сам тебе, синко, из мора извадио: ти си у ковчежићу заливен био, и овај је знак (давајући ми особити неки дукат) с приложеним писмима поред тебе био. Иди, потражи твоје родитеље. Из ових писама види се да ниси од хуле куће, и, ако Бог дâ, те их срећно нађеш, врати се, синко. Ја ћу тебе с оном љубовљу дочекати, с којом сам те досад предусретао.” Ја узмем писма и знак, што је поред мене био, и пођем по свету од немила до недрага превијајући се, и за моју родбину распитујући; но залуду. Ево трећи месец прође, и ја бадава по свету тумарам. Све сам поморне државе прешао, и најпосле се чак у Јању упутим. Но овде на зло наиђем. Харамиие на мене нападну, и све шта сам имао отму. Сад куд сам пристао? У туђој земљи, непознат, без трошка и потребе! Још да тебе не нађох, сасвим би ме очајаније свладало.

Никола. Хм, хм, хм! Да ти оставиш оно красно место, и да се по свету бијеш без големе невоље!

Симеон. О, брате, ти си у овој земљи огуглао. Не знаш шта је мајка, не знаш шта је отац. Но помисли како ти је, кад се сетиш како твоја родбина уз-

дише, ако је разумела да те је из манастира не-стало. Колико ноћи твоја мајка проводи без санка, у горкој тузи и беспрестаним сузама; како она себи муке представља, којима је, може бити, њено нежно чедо окружено. Није ли тако и мојој мајци?

Никола (у движенију). Находе брате, сâм је Бог тако уредио да се ми у даљној земљи састанемо, и један другом на помоћ будемо. Ја сам код овдашње царице роб, но већу сам милост искусио, него иједан други. Њој ћу те представити, и не сумњам да те богато обдарити неће, пошто разуме да си тако пострадао. И она зна шта значи од судбине гоњен бити.

Симеон. Ах, нико, може бити, није удар судбине искусио у оној мери, у којој је мене посећивала!

Никола. Моје је име у овом граду Емар. Тако ћеш ме и ти звати. Ја ћу те дворјанима представити као мога познаника, а царици ћу, као што рекох, јавити како си пострадао. Не сумњам, да ми неће намера по жељи испасти. Само ти буди предострожан, не дај да те у двору кушају и испитивају откуда си и шта си. А за друго ја ћу се код царице бринути.

Симеон. Хвала ти, брате! Ти ми полак туге као тешки камен са срца збаци. Но, молим те, шта је овде царица. Како она у граду влада? Зар нема мужа, или мушке главе, која би управљала?

Никола. А, мој брате, и овде велики пороци владају. Да ти накратко приповедем шта је, јер и то ти може на ползу служити. У овом граду царовао је неки Ас-Биух-Исмаил, суров и свирепи владатељ. Он је имао једину од незаконог брака кћер, лепу,

као што је Даница лепа. И ова га лепота гнусним жаром распали, да је за жену определи. Сирота девојка, и не знајући да је сродством са свирепим краљем скопчана, одрицала је крвавим сузама ову прејестествену прозбу. Но шта је преко силе тирана учинити могла? Муфтија их благослови, и он се с њом као туђинком венча.

Симеон. О, нечувеног порока! Како га није гром из ведрa неба ударио и ово чудовиште поразио!

Никола. Несрећна девојка све је с овим браком изгубила. Ништа је већ развеселити није могло, и саме су сузе биле, чим се она, бедна, забављала. Напоследак, дознавши оно што је слутила, сирјеч: да је свога свирепог мужа кћи, не могући грижу своје совести поднети, откаже му сасвим своју услугу, затвори се у кулу, и ту се глађу и жеђу морити стане, да би се греха опростила, што је преко своје воље и у незнању учинила. Међутим, цар по свом начину продужавао је свирепо владање, док се поданицима не додија, који ноћу дођу, те га убију. Тако сврши свирепи владатељ и бешчеловечни отац своје богомрско битије.

Симеон. Хм, хм! Свирепи људи и варварски обичаји, где просвештенија нема и где свећа Христијанства не сија. Шта се после с царицом збило?

Никола. Како отац издахне, тако кћер позову и за царицу прогласе. Она се, бедна, доста круне одрицала, но љубов је народа победи, да се престола прими. Она је једна чесна и поштена душа, особито дивне лепоте; но нешчасије је уби.

Симеон. Сожаљујем. Сирота, на њу је жребије пало, да се човечество овим нечувеним пороком окаља. Но Бог ће њојзи за то опростити, јер нико согрешити не може, ако на грех не соизвољава.

Никола. Међутим, ми ћемо гледати за чим смо, Находе. Доброта царичина и буна ова међу људма нама ће пут к шчастију отворити. Сад хајдмо управо у двор царичин. Ја ћу те њој представити, као што сам ти отоич казао. И кад те она обдари, и кад згодну прилику улучимо, онда ћемо одавде побећи. Ја сам одавно о овоме мислио; но једно строгост царева, а друго не знајући на коју се страну сâм окренути имам, морао сам се ове надежде лишити. Но сад је све другојачије. Нас је сâм Бог саставио, да један другом у помоћи будемо. Кад се одавде уклонимо, онда ћемо ићи тражити твоје родитеље; па, ако их нађемо, тада ћемо се радосни у нашу земљу вратити.

Симеон. Ах, камо та срећа, брате! Веће би ми ово благодејаније од Бога било, него круна половине света.

2.

Синан, пређашњи.

Синан. Хеј, Емару! Ти овде, сâм? Шта тражиш овде?

Никола. Честити пашо, ево сам нашао једног мог познаника, и с њим мало време проводим.

Синан. Какво је то момче?

Никола. Он је из другог вилајета, и овамо је својим послом дошао.

Синан. Хм, то је добро. Збиља, Емару, шта чини царица?

Никола. Она је у пређашњем стању: плаче, кука, јадикује. То је све, чим се, бедна, забавља.

Синан. Ах, не казуј ми о том. Не знаш штогод ведрије казивати? Махни се плача, Емару. Није за људе плач; смеј је за људе, смеј, а не плач, Емару.

Никола. О, камо среће, да то нашу добру царицу осијне! Ја бих певајући моју судбину благосиљао.

Синан. Емару, да те нешто питам. Али право да ми кажеш. Милујеш ли ти царицу?

Никола. О, ко не би ову добру душу љубио? Живот би мој у сваком случају за њу жртвовао.

Синан. То право говориш, Емару. Ја бих ти нешто казао, али је тајна велика.

Никола. Ако је воља честитогa паше, ја сам готов преслушати је, и по њој владати се.

Синан. Мала је нека услуга — о, шта ја говорим! велика и највећа за мене, коју ја од тебе просим.

Никола. Честити пашо, ако није против совести моје, ја ћу готов бити извршити је.

Синан. Махни се совести, човече! Нема овде ништа, што би ти совест узнемирило. Ево ти тајне, Емару! — Да нас неће то момче издати?

Никола. О, неће! Он до мало времена одлази.

Синан. Е добро, Емару! Знаш ли шта ме мучи? Ах, како ћу ти изговорити, како ћу ти изјаснити! Ја сам у царицу заљубљен.

Никола. Сирота.

Синан. Зашто сирота? Та моја намера није худа: ја сам је рад за супругу узети. Разумеш ли ме? То је моја једина топла жеља.

Никола. Каква је послуга, коју од мене захтеваш?

Синан. О, велика је, Емару! Само ако је извршиш. Ја знам колико ти у двору можеш.

Никола. Честити пашо, ја сам само роб.

Синан. Роба ја и молим, Емару; и, ако ми по вољи учиниш, нећеш ти роб бити. Ти ћеш моје место наследити. Сва је моја молба: да ми на руку учиниш да се код царице удворим.

Никола. Честити пашо!

Синан. Све ја добро знам, мили мој Емару. Нико не може учинити да ово писмо срећно до руке царицине дође као ти. Учини то. Нећеш, веруј ми, неблагодарном учинити.

Никола. Честити пашо, колико узмогу, настојаваћу да ти то по вољи учиним.

Синан. Тако, Емару. Ово учини, а за друго се не старај. Буди ми здрав! Ја ћу се потом сам царици пријавити. (Отиде).

3.

Пређашњи, без Синана.

Симеон. Кукавна царица! Је ли могуће да је престано љубов гони, и да због љубови несрећна бити мора?

Никола. То није никакво чудо, љубезни мој. Сам

би се зачудио, кад би је видео. Она, по казивању неких, има до тридесет и пет година; но ја бих се заклето смео, да јој ни двадесет и пет нема. Така је то лепота!

Симеон. Кукавна, и тако да прође као рањена воћка! Како ће овога дочекати, кад се своје пређашње љубови опомене?

Никола. Чуј, брате Находе; и ово се к шчастију нашему клони. Љубов ће њих забунити, а ми ћемо, међутим, времена добити, да лакше измакнемо. Јеси ли чуо овога колико у мене полаже? Хајдемо засад у моје обиталиште, а друго оставимо времену и прилици.

Симеон. Ах, да могу само што желим наћи, не бих жалио какву год сладост света прегорети. (Одлазе).

4.

(Соба у царичином двору).

Царица седи замишљена, очи су јој црвене, она се на руку наслонила, до ње *Ламбра*; доцније *Јамна*.

Ламбра. Мила наша владателница, кад ћемо твоје лице осушено видети. Твоје сузе свима жалост причињавају.

Царица. Ах, остави ме тужити, Ламбро. Мене је јестество таком судбином посетило! Смем ли против што учинити? Свако је шчастије још у постању бића мога мене оставило, свакој је радости уход у моје срце затворен, и ништа ми терет одлакшати не може, него сузе, сузе, које ће ме, бедну, до устију гроба пратити.

Ламбра. О, разасјај лице, мило наше сунце! Досад су само облаци били, који су га обавијали; они су се разишли, и ти нам опет чиста можеш бити.

Царица. Ламбро, Ламбро, могу ли престати, јадна, кукати, када к себи дођем; шта сам била поми-слим и шта сам сад!? О, кукајте са мном све, које со-жаленија о несрећној Зулми имате! Јадикујте и ту-гујте, јадне друге моје, које пропаст несреће дочеку-јете. Несрећна је Зулма ваша, довека несрећна. Њен је пут трњем покривен, који је у вечност води; ста-зица је бодљем посута, по којој њена дрктајућа нога ступа. (Спусти главу).

Ламбра. Зар те љубов народа не подиже, који је твом старању поверен?

Царица. Ах, зашто су ме царицом прогласили? За-што ме нису оставили, Ламбро, да нешчасне дне до гроба оплакивам? Бедна мати моја, која си не-срећну родила, зашто ме ниси још онда удавила, кад сам у крилу твоме безазленом ручицом прси ти грлила? Ах, како је било твом матерњем срцу, кад си с неба гледала, да свирепи отац своју кћер грли! Зато ли си ме жалосну неговала, да предмет и жертва порока будем? Сваки има оца, а ја једна немам: жена сам, а мужа немам; или сам кћи, а оца се лишавам. О, Боже! Очина сам ја љуба била, Лам-бро, и јоште живим?! Очине сам прси грлила, и још ме земља држи?! Ах, провали се, провали се, црни гробе, прими несрећну на дно прсију твојих.

Ламбра. Нешчасна царице моја, како бих се радо-вала, кад би ми срећа, да те утешим, послужила!

Царица. Нема за Зулму утехе, нема лека њеном рањеном срцу! О, зашто нисам у кули, зашто нисам у пустињи, при каквом извору, да га крвавим сузама доливам!

Ламбра. Није ово твој грех, мила моја владатељице. Ти си приморана била, тебе нико осудити не може.

Царица. Савест мене осуђује, Ламбро: мој је цео порок. Зашто се нисам убила? Хуј! Не, Ламбро! Што нисам побегла, у шуму побегла, у пустињу побегла, где се дивље звериње легу? Тамо бих срећна била, срећна и пресрећна била. Али нисам побегла, Ламбро! Очина сам љуба била, чедо сам имала! Ах, Боже! Где си ти, јединче моје, породе злодејства? Ламбро, Ламбро, сопственом сам руком моје дете у море бацила, викајући тигровом јарошћу: „Носи, море, са света неправду; носи, гутај, гладу га предај; нек скапа, нек пропадне, мајци на тугу!” Кажими, Ламбро, знаш ли за какав већи порок? Дај га мени, ја ћу га учинити, то је мојој природи сходно. Пакао је мене на свет избљевао, да чудовиште постанем.

Ламбра (клекне на колена). Бедна царице, имај сожаленија о твојој робињи. Не парај ми срце троструким овим ножем, или ме пусти да у нешластија пештери с тобом заједно пропаднем.

Царица. Устани, Ламбро, устани, девојко. О, како си срећна, што ниси наместо мене! Тебе је небо благословило. Ти си срећна, пресрећна девојка.

Јамна (ступи). Везир Хасан жели унутра ући.

Царица. Не пуштај га, Јамно. Моје је срце у неспокојном стању. Брзо му кажи да сад ући не може.
Јамна. Бадава, ево њега самог.

5.

Хасан, пређашње.

Хасан (поклони се). Мојој милој царици верни поданик поздрав доноси.

Царица. Ах, камо срећа, благослов, Хасане! Благослов је несрећној потребан, а не здравље.

Хасан. Ти тужиш, царице, а ја ти утеху доносим. Ти ћеш се обрадовати, чим ти насамо откријем што ми на срцу лежи.

Робиње (удале се).

Царица. Нема мени утехе. Сâм анђеол да с неба сиђе, могао би несрећну утешити, други нико, нико на овоме свету.

Хасан. Тебе грех твога оца мучи, звера онога, кога је природа произвела, да чудовишта надвишује својим безаконијем.

Царица. О, не куни га, Хасане! Жалосна је његова судбина била.

Хасан. Бесна је била, која га шибала, да узроком нечувених злодејства буде; но он је већ под земљом. Ти си избављена, и твоје је срце опет чисто и слободно.

Царица. Никако, Хасане! Он је био мој отац, и ја сам спомагателница његовог порока била. Ах, он је животом исплатио, но мене смрт не прима. Ја сам осуђена на земљи остати и дуго, дуго патити се.

Хасан. Не тако, царице! Твоје се беде свршују. Даница те радости обасјава, и нас с тобом благосиља. Ти си наша владателница, наше светило и сунце. Умилно весеље нека те окружи. Свуци и жалост, кад си жалосне хаљине свукла. Ти сад на престолу седиш као јагње уместо тигра. Украти се његова суровост чрез мене. Јест, ова га је десница сокрушила, да бедној, но престола достојној, чело разгали и разведри.

Царица. Шта ти говориш, Хасане?

Хасан. О, моје весеље сада движеније осећа. Оно расти почиње у присуствију твоме, премила царице. Знај: ова је рука твога дивљег оца убила, да тебе из мрачне куле на престол доведе.

Царица. О, Боже! Шта чујем?! Ти си мога оца убио, Хасане? Ти си тај био, који си руке крвљу несрећног твога цара укаљао? Ах, зашто учини, Хасане, да од Бога нађеш! Зашто га не остави, да последње дне доврши? Зашто ме причином његове смрти учини?

Хасан. Ово је чувство пламени срца мога огањ потпалио. Он ме је нечувственог учинио, учинио да заборавим на себе, на дужност моју, на поданичку верност. Царице, кад би ми прси отворити могла, кад би видела какво ми је срце! Оно ме одушевљавало, оно ми је твога оца црњег од бурне ноћи учинило, учинило да га, свирепог, угњавим, да тебе, о, већма себе, да срећног учиним. Чуј глас страдалника: ја те љубим, царице!

Царица. Милостиво небо!

Хасан. Страсно те љубим, и од пет година за тобом чезнем. Колико сам неспокојних ноћи провео, пламени жар гасио, но све всује: жељу постићи не могах. Ти, једина ти си ми у глави била; тебе једину моје су очи виђале, тебе једину прси моје осећале, и сва чувства на час обраћале, кад ће твој свирепи отац угинути, да те с мојим срцем познату учиним. Час је приспео: ти си слободна, тебе ланци брака више не стежу.

Царица. О, Боже! О, пусти ме, Хасане, да к себи дођем. Шта учини од мене, да од Бога нађеш! О, махни ме, Хасане, тако ти имена Свевишњег! Нисам ја за удадбу. Мени је судбина тугу за друга определила; ја за мушко нисам.

Хасан. Не одбацуј ме, царице. Ја сам без тебе неспокојан и несрећан. Прими моју љубов као потпору слабости твоје. Твоје су прси нејаке, твоје је стање нестално. Поклони ми твоје срце. Ја ћу тебе као највеће на свету благо почитовати.

Царица. О, ако љубов к мени осећаш; ако чувство сожаленија имаш; ако те срце на соболезованије приводи: остави ме, бежи од несрећне Зулме! Она је кужна. Иди, Хасане. (Ухвати га за руку и вуче га к вратима). Иди, тако ти Створитеља, тако ти онога што ти је најмилије на свету! Земља пода мношћем гипка, она се руши, ја пропадам. Бежи, несрећни, да и ти не пропаднеш. Хуј, бежи, бежи!

Хасан. Царице, откуда ова бледост? Ти дрхћеш. Ја те саму оставити не могу.

Царица. О, бежи, бежи. Остави несрећну Зулму. Ево грома! Остави несрећну. (Отера га).

6.

Царица (сама, уплашено).

Је ли чуо ово когод? О, Боже! Јесам ли сама? (Иде страшљиво по соби). Ламбро! Јамно! Где сте? Јесте ли и ви чуле ово ужасно дело? Ја убица мога несрећног оца, ја?! Због мене је под земљу отишао! О, јесам ли права жена, или сам само сенка каквог чудовишта?! Јесам, јесам! Ево костију, ево срце где ужасно бије. Жена сам ја. О, зашто нисам хавет, да се људи од мене боје, да од мене бегају, да ме се клоне! Љубови, паклени изроде неба, зашто се у змију не претвориш и сваком чувство загризеш, који би на мене помислио! Лепото, једино нешчистије моје, зашто се у отровани трн не претвориш и сваком очи ископаш, који би ватрено к мени чувство осетио? Зашто се моје очи у пламен не преврате; зашто се од косе змије не створе и аспида из језика сиче, да задајом далеко страши и ником приступа не да! — Љубов ме је на свет произвела; љубов ме је убила, и љубов ме као фурија гони, шири своје нокте, своје канце, да ме утамани; љубов . . . О, чуј, небесно сушество, чујте, душе мојих родитеља! Тако ме земља прогутала, тако ме вечита ноћ најужаснијим мукама окружила: нећу љубови, до последњег часа избегаваћу је; и, ако заклетву порушим, о свевишње сушество, подај ме паклу на похишченије! Нека он муку измисли с којом ће ме казнити; нека он начин измисли, да ме вековечно несрећну, плачевну, печалну, ах, стогубо гору, него сад што сам, учини!

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ДРУГО.

Ламбра и Јамна.

1.

Јамна. Где је царица, Ламбро? Ти је саму остављаш?

Ламбра. Ах, њој све веће жалости судбина ниже. Кад би се утешити могла, какво би милосрдије неба било! Данас је чула да јој је Хасан оца убио зато, да би је за жену узети могао.

Јамна. Је ли могуће, Ламбро? То је себи представити могао онај дивљак, кога све руготе грде?! Како је и помислити могао да ће царица на брак соизволити хтети?

Ламбра. И опет се усудио убиства грех на себе навући, звер а не човек!

Јамна. Његово гадно лице!

Ламбра. Његово пакосно и свирепо срце!

Јамна. Сваком пороку и злоћи подложно.

Ламбра. Не, то да не буде, и неће никад бити! Та само убиство оца њеног гнуснијим га је учинило, него што заиста јест; и већма је њено срце одвратило, него да би га њему привукло.

Јамна. Заиста, доста је свирепо и спомињати оној о удадби, која је чрез удадбу несрећна постала.

Ламбра. О, како ти говориш, Јамно? Зар не потребује наша царица утехе? И како ће је получити, ако себи друга не нађе, који ће с њоме тугу делити и царвином управљати?

Јамна. Сме ли се она опет оном мору поверити, на ком је већ једанпут корабљекрушеније трпела? Неће ли се још на каквог намерити, као што је Ас-Биух био, или као што је Хасан?

Ламбра. То да не буде! Има ту других осим Хасана, који су заиста достојни њену руку добити. Први би могао бити његов синовац, Синан.

Јамна. Ах, престани од тог разговора!

Ламбра. Зашто, Јамно? Зар ти не желиш нашу госпођу усрећену видети?

Јамна. Ах, ја то желим, и опет... (Падне јој у наручја). Сестро, велика ме туга мори. О, кад бих ти је поверити смела!

Ламбра. Ваљда си могла искусити, да Ламбра није клепетуша?

Јамна. Ја то знам, сестрице; но опет је тајна за мене велика! Ах, како ћу је изјаснити, како ћеш је примити? Ја љубим, Ламбро.

Ламбра. Љубиш!?

Јамна. Љубим, и кога? О, можеш ли погодити? Љубим Синана!

Ламбра. Шта изрекче, болна!? Ти Синана љубиш?! Робиња пашу! Каква разлика!

Јамна. Ах, без њега сам полак мртва. Ходим овуда,

но моје је срце у његовим недрима. Без њега сам само сен, која се у гнилом телу вуче. Мој се дух далеко простире, тражи Синана и на његове се прси баца. Ах, какво неспокојство!

Ламбра. Шта ти ту лудујеш! Гледај своје стање. Ти си робиња, као и сама што сам. Како би далеко твоје жеље простирала!? Срами се твоје памети. Синан царици принадежи, он је њојзи своју љубов открио, и ја ћу гледати да се браком скопчају.

Јамна. Ах, сестро, тако ти вишњег Бога, немој. Не убијај ме. Ја ћу довека несрећна бити.

Ламбра. Чуј, Јамно! Ја морам царицу утешену видети, ма шта употребила. Синанова је добродетељ свакоме позната, царичина је беда неправедна, ја их морам сојузити. Ти седи ту, па уздиши и куле по воздуху зидај; ја идем да јој намеру представим, јер је она мало претежнија од тебе. (Отиде).

Јамна (сама). Шта учиних, невољна! Зашто јој исповедих? О, сад сам пропала, сад ће моја намера пропасти, моја надежда увенути! Бедна Јамно! Зато ли си толико неспокојства за твога љубимца трпела, да га сад изгубиш, и чрез једне удовице изгубиш! — Неће; неће то бити! Ево Омара. О хитрости, ти ми сад помози!

2.

Пређашња, Омар.

Омар. Девојко, где је царица? Може ли се к њој ући?

Јамна. Не може, старино. Она је несрећна. Све јој тврђе ланце судбина кује, да је с нешчасијем скопча. Данас је опет чула да јој је Хасан оца убио, да може свога синовца Синана код ње удворити и обоје браком скопчати.

Омар. Је ли то истина, Јамно? За Бога, је ли то истина? О, људи, људи, шта чините! Не бојите ли се грома, који ће вас из ведре неба ударити?! Где је ваша совест? Проклети Хасане, Синане, шта учинисте? Какав порок на себе бацисте? Од једног два зла направисте. Јамно, Јамно, докле ће ово трајати? Но ја морам царици, ја је морам сам питати о овој ужасној новини.

Јамна. Немој, старино, ако је милујеш. Не може јој горе бити, него кад тебе у овом стању види. Ја ћу је сама на то приуговорити. Него кажи ми, старино, неће ли чрез тог буне бити? Синан царицу љуби, она га због великог њиховог порока мрзити мора. Суровост његовог стрица шта ће произвести? Ја стрепим, ја стрепим за царицу.

Омар. Та није још Омар мртав, нити ће се погано легло тако осилити, докле он узаживи; и, ако се осили, на већу пропаст његову! Како бих крвнику нож у руке дао, ком је све једно или било човека на свету, или не било?! Послушај ме, Јамно. Синан неће царицу имати!

Јамна (за себе). О, какво божество из тебе говори, високи старче! (Гласно). А Хасан?

Омар. Он је због своје суровости свакоме познат. Његовим је поводом цар убијен. Шта ћеш више? — Но ја идем царици. Јамно, пуштај ме.

Јамна. Морам јој најпре јавити, старино; морам јој ову радост предсказати, да јој њен стари, једини, највећи пријатељ долази. Ево Емара. Таки ћу ја овде бити. (Отиде).

3.

Омар, Никола.

Омар (замишљен). Хм, хм, хм! Свету, лажљив ти си! — Емару, ти овде? Шта тражиш ти овде?

Никола. Честити дервишу, роб је увек потребан; нити друго тражити може, него молити и просити.

Омар. Познајеш и ти Синана?

Никола. Хасановога синовца? Ко не би њега познавао?!

Омар. Он често овамо долази?

Никола. Он је љубимац наше миле царице.

Омар. И ти то знаш, Емару? То да не буде! Разумеш ли? То да не буде, нити ће бити! Какво безаконије! Емару, је ли то све што си ми донео, је ли то све што си ми казати имао?

Никола. Честита старино, друга је сасвим причина мог овамо доласка. Имам једног познаника, ког нисам одавно видео и кога сам ово дана нашао. Његова је судбина жалосна, јер је од харамија похаран и оплењен био. Сад се не зна куд окренути, него нашој благој царици: шат се она смилује и њега чим обдари. Увек је бедног жалосно стање, но трогубо жалосније у туђем месту и у туђем пределу.

Омар. Жалосно је стање бедног, Емару. И ти се о

томе сумњаш? Не знаш ли што нам закон пропи-
сује? Да будемо и спрам скота милостиви, а камо
ли спрам човека. Где ти је тај твој друг? Зашто га
ниси мени довео?

Никола. Честити дервишу, ја сам се устручавао...

Омар. Ти си се устручавао, ти си се сумњао, да
га нећу моћи обдарити, као што би ваљало? Имаш
право. Ти знаш да сам ја убоги сиромаш; но зато ни-
шта: ако не могу новци, могу добрим советом да га
упутим и наставим. Где ти је тај друг? Иди га зови.
Ништа се не брини. На мене се ослоните: ја ћу код
царице испословати да му добро буде. Само га до-
веди.

Никола. Ја ћу га одмах дозвати. О, какво мора
бити твоје срце, које ту радост осећа!

Омар (сам). Зашто нисам богат, да сваком уделим,
који потребу има? Зашто да цео свет зна шта је коме
нужно? — Али зар није све у Божјој руци? Ти нај-
боље знаш шта је коме нужно, о Алах, буди твоја
воља! Ја сам кратковидни црв, не знам како судим.
Но где је моја царица? Зар тако дуго да је не ви-
дим? Не, то да не буде, да се од мене врата не за-
тварају! Ја ником досадити нећу. (Оде).

4.

(Соба царичина).

Царица, до ње Ламбра, Јамна уђе.

Царица. Махни ме се, Ламбро, не парај ми моје
срце. Нико ми завет порушити неће. — Ти овде, Јам-

но? Јест, ви сте моја деца. Цео свет кад ме се одрече, ви ме оставити нећете.

Ламбра. Али, мила наша госпођо . . .

Царица. Немој, Ламбро, ако ме љубиш. Моје се срце окаменило, никакве светске радости чувствовати не може, оне су за мене зарасле. И сама ми се жалост умањава, јер су ме сузе исцедиле, моје су жиле малаксале. Тихо и спокојно, као јела у пустињи, која се трулежу клони, живећу ти. Она се не мења, нит' је зелен у пролеће обузима, нити у лето цвета, полако само вене. Тако ћу се ја гробу приближавати. Никаква бура да се више у мојим прсима не роди! Ламбро, Јамно, о, какво је блаженство тихост! Срце моје за њом чезне. О, да је хоће добити! Свака напрасна бура нек се у неме сузе претвори.

5.

Пређашње, Омар.

Царица. Омару, последња потпоро моја, и ти овде? О, јесте, при највећој несрећи срећа по који зрачак своје благости просипа. Ти си, који моју бол истинно чувствујеш. У присуствију твоме моја се жалост већма топи.

Омар. Ја се радујем, мила царице, видећи те у тихом расположенију. Тихост буру разблажује, која се непрестано око тебе врзе. Ја сам похитио амо тешити те, чујући да ти је један тигар благостојаније порушио. Но хвала Богу, кад утехе не требаш.

Царица. Какав тигар, Омару? Ах, ја сам тако занешена, да не знам управо где је већа моја несрећа.

Омар. Синан је твога оца убио.

Царица. Ах, није Синан, Омару; Хасан, Хасан.

Омар. Она звер помоћу Синана.

Царица. О није, Омаре. Хасан је мога оца убио, а Синан је рад мене убити, гонећи ме својом ражареном љубовљу. Брани ме, Омаре. Ја за љубов нисам, моје су жиле утрнуле, никакву пријатност осећати не могу. С једне стране Синан, с друге Хасан ужасно ми отровом љубови прете. Свирепи Хасан, још се усудио своје дивље чувство изразити ми! Ах, како ми је, кад помислим! Брани ме од љубови, Омаре, па ћу задовољна бити.

Омар. Честита царице, мило дете моје! О Хасану, кога као дивљу звер сви познајемо, ништа немам говорити; но Синан, ако није учасник био смрти Ас-Биухове, зашто не би твоју руку добио? Зашто не би твоје срце поклонила ономе, који...

Царица. О, доста, Омаре! Тако ти Створитеља, ти ми досађујеш с тим. Ниси био да чујеш какву сам заклетву положила, да нећу никад на мушко помислити. Да си ти тада био, Омаре, не би ми о том спомињао: а и сад ми нећеш спомињати, ако знаш, као што знаш, колика је сила заклетве.

Омар. И ти си наумила без мужа остати, сама и удовица?

Царица. Ја сам се заклела, да ћу то учинити. Никаква ме сила човечја од завета одвратити неће. Самоћа је моја сладост и моје весеље.

Омар. Дакле буди твоја воља, нешчасно створење! Остани тако, кад у том задовољства находиш. Омар ће увек на тебе пазити.

6.

Пређашњи, Никола с *Находом* ступи и стане у крај.

Омар. Долазиш, Емару. Јест, ти нашој царици долазиш. Мила владателнице, има више на свету несрећних и, може бити несрећнијих, него што си ти. Благо нама, ако беднима помоћи можемо. Овде је један страни, познаник нашег Емара, који је од харамија пострадао и који од тебе помоћи проси. Погледај га милостивим оком, тако ти Бог задовољство у срце услио! И ја се за њега као нешчасног молим.

Царица (метне покривало). Сваком су бедном код мене врата отворена. О, мој Омаре, нико неће, може бити, на свету знати шта је туга, осим мене. Ја сам ову жалосну ствар најбоље испекла и сваком ћу помоћи, који се у беди топи. Где је тај страни? Мени дужност налаже никог уцвељења од себе не пуштати.

Омар. Приступи, млади човече из даљног света, и искуси какву царицу Јања доји. Твоја је молба саслушана. Ти ћеш богато обдарен из овог града изићи.

Симеон (ступи мало ближе и клекне на колено). Где год има несрећних, ту има и благодетеља, који радо руку помоћи пружају.

Омар. Благо њима, ако силу царску у руци имају!

Царица (дуго, укочена, гледа Симеона). Је ли то тај страни?

Никола. Јесте, светла царице.

Царица. Овај?! Откуд га пакао донесе? Бежи, несрећни! У какву си земљу дошао, брже... Не, стани. Ви који сте око мене удалите се! Омаре, ако Бога

знаш, остави ме саму с овим страним, да мрак с очију скинем.

Омар. Шта је то?!

Царица. Не питај шта је, вишњим те Богом заклињем, него бежи на страну.

Сви (се, зачуђени, удаље).

Царица (после дугог унутрашњег борења). Ко си ти, несрећни? Из које си земље? Устај и казуј шта ћеш са мном?

Симеон. Великомоћна царице храброга народа! Ја сам из даљног вилајета. Судбине немилостивим оружијем гоњен, оставим отечество и наумим бољу срећу тражити; но у овој земљи од харамија пострадам, и, не знајући куд ћу и на коју страну, морао сам се теби обратити, чујући од мога познаника за твоју доброту, и просити милост, да бих даље путовање продужити могао.

Царица. То није истина. Твоја је друга намера, и друго ти на срцу лежи. Откуд си ти мени познат? Где сам те видела?

Симеон. Нигде, светла царице. Ово је први дан, да ногом у Јању стајем.

Царица. О, ја сам тебе видела. Ово лице, ово чело, ове очи ватрено мени у срцу одговарају. Кажи ми, младићу, где сам те видела?

Симеон. Мени је непознато, светла царице.

Царица. Ха, ужасна судбо! Теби је непознато. (Дигне покривало). Гледај добро. Познај ти мене, кад ја тебе познати не могу.

Симеон (заблене се гледајући).

Царица. Казуј, тако ти Створитеља!

Симеон (на страни). Боже, то је анђео!

Царица. Ха, издајниче! Ти си совестан. Шта то на страни пробрбља? (Ухвати га за руку). Кажи ми шта нас двоје стеже, па ишти шта хоћеш.

Симеон. Милостива царице, ја се не опомињем да сам те где видео.

Царица. Не опомињеш се, и опет црвениш, и опет се издајеш! Кажи ми: откуд ове буре у твојим прсима, откуд ове ватре у твојим очима?

Симеон (грцајући). Оне се твојој лепоти диве.

Царица (брзо навуче покривало; у неспокојном движењу). И ти ме не познајеш?

Симеон (расејан). Не познајем, светла круно.

Царица. Иди, бежи од мене! Чујеш, младићу! Ја сам царица, власт имам шта хоћу од тебе радити. Таки да си отишао из овог града, да се ниси овде нашао! (Пође с великим движењем, но опет се врати). Стани, младићу! Не слушај пређашње моје речи. Оне су фурија заповеди биле. Остани у Јањи, но у мојој палати. Свако ће те удовољство очекивати. Сад иди Емару. (Пође). О, чекај, да те још једанпут видим.

Симеон (падне на колена). Милостива царице!

Царица. Боже! (нагло се од њега окрене).

Симеон (у поласку). Небо! (Отиде).

7.

Царица (сама).

Ха, шта је ово? Какав ме гром порази, те овако дрхћем, те ми колена трепте, и срце бије, и кожа се

јежи? Откуд ове ватре у мојим прсима? Шта ме с њим скопчава? Куд ме буктећи пламен вуче? Ламбро, Јамно, не дајте! Пропаде вам царица. Где сте? Нема вас. Ви се веселите, а она се с паклом бори. — Ах, како је име овом страном, то сам заборавила питати, и то морам. — (Пође напрасно и наједанпут стане). О, куда ћеш, Зулмо? — Где сам ја? Ко ме овамо доведе? Ха! К страном си ти пошла! — Зашто? Крошто? Из којег узрока? Шта те к њему вуче? Познанство? — Никад те није видео, никад га ниси видела. Пријатељство? — Кога од рода имаш? Љуб — — Ха! Какви таласи валовити подигоше се на ову реч! Моје га срце љуби! Љуби? Зулмо, твоје срце љуби? О, бежи, нешчасна, бежи у море мрачности, и паклена тама нека те обвије! Ти, која се споменути усуђујеш љубов, љубов, чрез које си несрећна постала. Не, срце ми се преврће, страсни ме валови обузимају. Ево ме у ваша наручја, фурије подземнога царства! Распињите ме, мучите ме: не знам се бранити, слаба сам жена, немам моћи, немам обране. Беда, заклетва сва се руши, постаје дим и пара. О, где си ти, царице љубови? Ево ме у твоју свирепу владу. Ти си ми живот дала, ти си ме несрећном учинила, ти ћеш ме и у гроб отерати. Носи ме, носи ме! — Где си, смрти? Зашто не долазиш, зашто несрећну не носиш, већ ме остављаш да пропаднем? Пропашћу, утаманићу се, дно ћу пакла осетити. Ја љубим, љубим — где сте, девојке — ја љубим — да све чујете? Јамно! Ламбро! Не одзивате се. Ламбро! Јамно! Јамно! —

8.

Робиње дотрче.

Ламбра) Шта је то?

Јамна) Милостиви Боже!

Царица (падне у њина наручја). Ево ме, ах! Где сте?
Зашто ме упустисте?

Јамна. Ми смо на твоју заповест изишле.

Ламбра. Шта ти се прикључило? Где је тај страни?

Царица (сакрије лице у њина недра). Ах, Ламбро, ја њега љубим, ах, паклено га љубим! О, плачите са мном, учаснице моје скорби; оплакујте нешчасије ваше худне госпође.

Ламбра. Мила наша царице, љубов...

Царица. Ах, ти не плачеш, Ламбро. Гледај твоју царицу, како је страсти раздиру. Ти си каменог срца. Ти, Јамно, ти си меканих прсију, ти плачи са мном. Ах, и ти не плачеш, твоју царицу не оплакиваш! Идите, свирепе, бесним зверовма, да вам суза позајме. Гледајте ме добро; Зулма је пред вама, Зулма се пред вама мучи и у мукама издише.

Ламбра (са сузама). Ах, слатка царице, кад ћу те у тихом чувству занешену видети? Кад ће нас сунце обасјати, да се радости, као и други, наслађујемо?

Царица. Ти плачеш, Ламбро? О, зашто плачеш? Зашто ме не проклињеш; зашто ме на заклетву не опомињеш; зашто не молиш гроб да ме, бедну, прими? Где си, громе из ведро неба? Удри, уби несрећну. Шибай је муњопламеним твојим бичем! — Но вас нема, и ја остајем, очајница. Где је? Нема га.

Јамно, иди га зови, тога младића. Брже, брже. Не, стани! Чујте, даљни крајеви земље, чуј, зјава кључалога пакла: ја љубим. Љубим? Пропадам, тонем! (Падне у наручја Ламбри).

9.

Пређашње, Хасан.

Хасан. Светла царице! Народ се купи и иште своју правицу. Без мушке главе царство бити не може, зато мене шиље.

Царица. Хасане, ти овде? Да Јања у море потоне, не може горе пострадали, него што ја страдам. (Отиде).

Ламбра (за њом).

Хасан (Јамни). Чу ли, девојко? Ти си од робиња царичиних: није ли ти познат узрок њене нове туге?

Јамна. О, јесте. Мени је добро познат, честити вежиру. Но за тебе није пробитачно, да ову тајну разазнаш. Она ће теби шкодљива бити.

Хасан. О, кажи ми, тако ти тих лепих очију, млада девојко! И ја ћу теби кадгод у помоћи бити.

Јамна. Радо бих ти казала, чико; но врло ми те је жао. Твоје ће се срце већма батрати.

Хасан. Не мучи ме толико, лепа девојко, већ ми кажи, ако Бога знаш!

Јамна. Е, кад си толико навалио, ево ти тајне: Моју царицу љубов мучи.

Хасан. Љубов!?

Јамна. Јест, она је заљубљена.

Хасан (напрасно). У кога?

Јамна. Не бој се, није у тебе. Други је предмет њене љубови. (Подругателно). Млада је, вели, још, да за старца пође. (У поласку тихо). Царица другога љуби. Благо мени, мој ће Синан бити! (Оде).

Хасан. Ха, гујо, то ли је твоја жалост! Мој труд да забадава буде? Чекај! (Пође к царичиној соби). Не, змију морам тражити, која се тако улагати знала. Њој најпре главу да размрскам, па ћу лако к намери доспети. (Отиде).

10.

(Горњица у царичином двору).

Царица, Ламбра, мало затим *Омар*.

Ламбра. Царице, ако Бога знаш, престани!

Царица. Ах, Ламбро, израженија заклетве, подобна једовитим змијама, подижу се и моју совест нападају. Ах!

Омар (ступи).

Ламбра. Оди, старино, употреби средства, не би ли је како утешио.

Царица. Ах, Омаре, и ти си овде, од вечитог судије послат, да ми дела пишеш. Ах, ја сам пропала — чуј ме! — ја сам пропала. Опрости ми.

Омар. Шта је то? Каква промена од отоичашње тихости на ово движеније! Шта је ово, Зулмо, ћерко?

Царица. Ах, Омаре, ја сам заклетву порушила. И како се ужасавам при овом помислу! Ја љубим, Омаре, ја љубим! И ти се не трзаш? Опомињеш ли се

отоичашњих речи, отоичашњег обећања, отоичашње заклетве? Ја сам је сама порушила, без сваке совести порушила. Ах, ја љубим!

Омар. И љубов те тако узнемирава, дете моје; љубов, што би требало да тихо кроз твоје жиле тече; љубов тебе тако узнемирава?! Дођи к себи. Ти ниси никакав порок учинила.

Царица. Нисам учинила?! Где је моја заклетва? Зар да је тако порочном згазим ногом? Ја љубим, Омаре, и љубим — немој се згадити! — љубим оног страног, који је дошао мене за помоћ молити. Каква пужљивост! Тек што сам га смотрила, сва ми се крв узмути, чувства ме напусте, и ја останем сасвим у наручју свирепе љубови. Његово ми се чело најмиље учини, његов ми се облик учини, кога ја одавно тражим. Шта сам му говорила, не знам; како сам га од себе отпустила, не знам. То знам: да сам се издала; то знам: да сам му дала познати да га љубим, — Омаре — да страног љубим!

Омар. Емаровог друга? И ти се те љубови устручаваш, дете моје?! Може ли што благородније бити, него дари, које овај младић притежава?

Царица. Ах, ти му помажеш, Омаре. Можеш ли тако свиреп бити сврх мене? На што ми је он? Ја сам, несрећом мојом, царица. Може ли он на престол ступити? Не, не може. И ја сам на сваку руку пропала.

Омар. Чуј, Зулмо, дете моје. Ако мислиш да и моја реч штогод у народном сабору вреди, то уверена буди, да ћу тога страног на престол попети, чим твој

супруг буде. То ти се овом седом брадом и вишњим Богом, који правду љуби, заклињем. Нико ми не може у том противостати.

Царица. И ти ми љубов одобраваш, свирепи, чим ме убити гледаш?! Зар се не сећаш оних мука, које ћу поднети, ако против совести што учиним? Зар су ти тако закони правде непознати? Јест, они су теби непознати. Омаре, Омаре, ти си остарио, вид си изгубио, и не можеш тако очима да допреш, као што ја могу. О како се моме взору совест представља: сва изгребена и испребијана, с раздрљеним грудма и расплетеном косом, јауче, до Бога се чује, и мене, њену мучителницу, проклиње, која је троструким бичем шибам! Сад могу ли још дело продужавати, могу ли је, бедну, мучити без никаквог сожаленија? О, Омаре, Омаре, какво се беснило у мојим прсима залегло! Ах, ја сам свирепа, ја сам свирепа!

Омар. Царице, царице! Хоћеш ти више да знаш, младо дете, од мене старца, који сам осамдесет пролећа преживео, и који сам век провео закон и вољу Божју испитујући! Не можеш себи да улијеш у главу да љубов код тебе није забрањена, и да је твоја заклетва разрешена. Шта си се ти, млада, и у онаком очајанију, и завештати могла? Ти нити си се кадра заклети, ни заклетву порушити.

Царица. Ах, то су речи, да би само моју совест утишале. Но ја их, несрећна, примити не могу.

Омар. Ти мојим речма не верујеш?

Царица. Ах, оне из источника доброте извиру. Ја сам несрећна.

Омар. Чуј, царице, моју последњу реч: Цео овај порок ја на моју стару душу узимам. Ево овде се торжественом заклетвом завештавам.

Царица. Ја дрхћем, Омаре.

Омар. Ја не дрхћем, јер знам шта је дрхтати; него ти отечески советујем: приони љубови, прими супруга, ког је твоје срце изабрало. Ти ћеш срећна, — на моју душу! — бити, само прими љубов.

Царица. Ах, како ћу змију загрлити, која ме је већ смртно ранила?! Ја несрећна!

Омар. Прими љубов, кад ти старац искусан советује, који Богу и пророку служи. Прими љубов: Ти ћеш срећна бити!

Царица (загрли га). Омаре, слатки Омаре! Ако ме превариш? Ако ме несрећном учиниш? Ја примам — чујте сви, који сте овде! — ја узимам себи супруга.

Омар. Ти примаш мој совет, чедо моје. Нек те Бог благослови!

Ламбра. Срећна буди, наша мила царице!

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ.

(Ходник у палати царичиној).

1.

Наход Симеон (сам).

Пођите збогом, сви моји трудови, и законе, и веро! Остај здрава, земљо! Нећеш више Находа видети. Остај у тами, мајко. Нећеш дочекати да твога сина загрлиш. Свезан је твој син, о троструким ланцем свезан, нити га може помоћ човеческа избавити. Немилоствива судбина дотле ме је гонила, док ме није овамо довела. Овде ме оставља: весељу или нешчастију? О том слабо моје срце разбира. Занешено слатким љубови отровом куња пред палатом богиње своје, не знајући да избавленија на свету има. Нема за мене, заиста нема! Моја су чувства опијена; нити траже начин, да ме из ове несвестице извуку. О, пустињо, света, блажена пустињо!

2.

Пређашњи, Никола.

Никола. Симеоне, опет те видим. Колике ме бриге узнемиравају! Кажу ми: шта си с царицом учинио,

како ти се показала, и зашто је нас остале од себе отпустила?

Симеон. Никола, ти си, ком могу открити што ми на срцу лежи. Но ти си крив. Зашто ме њој одведе, кад знаш какова је змија? Прошао је твој друг, Никола! Чуј судбу Симеонову: Ја сам у царицу заљубљен.

Никола. Шта изусти, јадан?

Симеон. Ево ме у твојим рукама. Суди како хоћеш. Но бадава ћеш ме корити: дијамантни ме ланци к њој вуку.

Никола. У зао час. Ти у царицу заљубљен?! А она?

Симеон. Показала ми своје право лице.

Никола. Наопако! Дакле и она на ту љубов соизвољава?!

Симеон. У њеном је срцу већа бура била, него при највећој олуји на мору; но из тога сам само љубов закључити могао.

Никола. Је ли ти она открила љубов?

Симеон. Није. То сам само из њеног движенија докучио.

Никола. О нешластија! Симеоне, и ти се усуђујеш љубовне очи продржљиво на царицу дизати и из једног движенија љубов закључавати онде, где се толики великаши отимају?! Казуј, бедан, о чему је говор био. Ја ћу то боље расудити.

Симеон. Немој тако, Никола. Она ми је једнако говорила да сам јој познат, да ме је гдегод видела, и да јој је мој облик живо у уму изображен. Из овог

шта могу закључити, него да је дејство силне љубови?

Никола. Вараш се, јадан! Но и да се не вараш, смеш ли се оној препоручивати за којом Хасан распаљен бесни и где Синан своју љубов показује?

Симеон. Све ово искључава царичино к мени благоволеније.

Никола. О, бежи, нешчасни! Бежи! Теби је непозната моћ овдашњих великаша; теби је непознат њихов карактер, њихово у љубови ревновање. Промисли шта чиниш, у какву се опасност заплешеш. Како ћеш се против њихове силе бранити; куд се знаш окренути, кад те мач каквог разјареног љубвесоперника појури?

Симеон. Никола, ти добро знаш да је наша највећа игра била као деци стрелом у нишан згађати, а и мачем борити се научила ме је невоља мога путовања. Тако ћу се, мислим, моћи одбранити, ако који из потаје на мене удари, а јавно ме љубов царичина брани. Зато су твоје речи празне, нити могу што код мене дејствовати.

Никола. Ништа не дејствује, свирепи? Где је твој завет, где је намера, што смо закључили? Зар ме довека робом учинити желиш?

Симеон (загрли га). Никола, мислиш ли ти да ћеш роб бити, ако ја царицу узмем? О, само да на трон седнем, познаћеш, Никола, моју братску к теби љубов!

Никола. Сујетни младићу, какви се ветрови по тво-

јој глави легу! Ти цар да постанеш, јабанац у туђој земљи! Шга те на ту мисао подиже?

Симеон. О, ништа ме не диже, Никола. Нисам ја честољубив. Ја се само на царицу ослањам, и ако ме она управо љуби, ја ћу задовољан и у шуми живети.

Никола. Ти, момче без наусница, не стидиш се пороком укаљану удовицу гледати, која ти може мати бити?!

Симеон. О, не куди је, брате. Ово ти хуљење не иде од срца. Зар не познајеш царицу?

Никола. И ти си наумио у Јањи остати?

Симеон. Докле год царичина воља буде.

Никола. Јадни сине, тако ли лако заветовано газиш? Зар ти не пада на ум куд си пошао, и за чим си? Где су ти родитељи? Оставио си блажену ону пустињу њих ради; прошао си бели свет њих ради — и овде да твоју младост закопаш?! Не стидиш се самог себе?

Симеон. Никола, брате мој! Ако си ми брат, и ако ме љубиш, немој ми с тим срце парати. Све знам и себи представљам; но бадава: љубов, као бурни ветар, сва ова представленија растерује. Ја сам роб сто реди гори, него ти што си. Остави ме.

Никола. О, зашто ми, опасности, слаткоречије не улијеш, да малоумном овом младићу беду живо изобразим! Симеоне, Симеоне, шта чиниш од себе? Зашто убијаш и мене, и себе, и целу царичину и твоју родбину? Зар је тако мека твоја вера, зар је тако кратак твој вид? Можеш ли помислити да ја теби

добра не желим? Поврати се, дођи себи, тргни ногу из ове беде! Још није доцкан.

Симеон. Бадава, Никола! Ја сам у рукама судбине. Никаква ме сила човечија избавити не може.

3.

Пређашњи, Хасан.

Хасан. Ха, ево га! Емаре, познајеш ли ти овог?

Никола. Познајем, честити везиру. Он је мој пријан.

Хасан. То си и ти с њиме прошао! (*Симеону*). Паклени сине, како си се смео усудити на ову земљу стати?

Никола. Честити везиру, он је стран, и само је дошао милост код царице просити.

Хасан. Код које се удворио. Ха, паклени изроде! Ти се усуђујеш очи на царицу дизати?! Говори: ти ли си љубимац царичин?

Симеон. Честити везиру, ја продржљив нисам, ни-ти могу бити; разма с њеном вољом.

Хасан. Дакле погини! (*Потегне мачем на њега*).

Никола. Не, ако Бога знаш, честити везиру! Није његова кривица.

Хасан (*тури га од себе*). Даље, несрећниче, да срца искалим!

Никола. Ах, зар си рад да убица постанеш, да . . .

Хасан. Ха, шта рече? Због чега сам ја у овој ватри? Због царице. И царица да се овако добије? Она ће ме још горе мрзити. Овамо ти, страни безумниче, да мејдан делимо, и животом један нек царицу плати!

Никола. О, зар заборављаш на себе, честити везиру? Ти, стар и у достојанству, да са страним дечком мејдан делиш!

Хасан. Престани, блебетушо! Овамо ти, несрећниче, да мужа царици осуђујемо! (Баца му мач). Бори се за твоју љубезну, ако си јунак; или бежи у пропаст земну, да те никад Јања не види!

Симеон. Је ли то? Ево ме! Ха, љубови, ти ми сад силе ули! (Почне се с Хасаном борити, и за мало га рани. Престане). Част је царичина опрана.

Никола. Доста, честити везиру! Ти си крвљу поливен.

Хасан. Даље, несрећо!

(Почну се опет борити).

Симеон (га смртоносно удари).

Хасан. Хуј! (Баца мач, заљуља се, и падне на земљу).

Никола. Шта учини бедни сине? Везира уби!

Симеон. Видео си, Никола: моја кривица није.

Никола. Бежи, кукавни сине; бежи, док је раније, да живот изнети можеш! Колика се опасност над твојом главом вија! Хајде! (Вуче га). Хајде да бегамо.

Симеон. Махни ме, Никола. Ја се од палате раставити не могу. Ја морам још царицу видети.

Никола. Ти остајеш на очевидну опасност!

Симеон. Ма самој смрти на похишченије!

Никола. Дакле остани, малоумни младићу, остани и бори се сâм, како знаш, с опасношћу! Ја ти помоћи не могу. Гледај гром, што се озго ваља! (Пође, но удари на Синана).

4.

Синан, пређашњи.

Синан. Емаре, у добри час ти овде! Како је с нашим послом?

Никола (на страни). Прошло је све, несрећни Находе!

Синан. Шта си тако забринут, Емаре? Шта те тако мучи? Видиш онамо . . . (Показује врата царичина, но у том смотри Хасана). Ха, шта је оно?! Тело мога стрица! Несрећниче, овамо! (Довуче га до Хасана). Шта? Мртав?! Издајниче, ти си мога стрица убио! (Тргне мач).

Симеон. Не, честити пашо. Он је невин. Ја сам убица везиров.

Синан. Ха, ти си, несрећниче! Ти си из туђе земље дошао, да великаше убијаш? Прими и ти награду за ту добродетељ.

Никола. Стани, пашо Синане! Он је невин. Везир га је на мејдан позвао.

Синан. На мејдан?! И на мејдану си га погубио? Дакле на мејдану плати твоју врлину! Вуци мач, паклени породе, да покајем чест Хасанову.

Никола. Ах, смилуј се, честити пашо! Није он убица Хасанов.

Синан. Претворнице, ниси ти, није он убица, а мој стриц мртав лежи! Вади, несрећни, да крв проливену осветим.

Симеон (дигне мач). Честити пашо.

Синан (замахне). У пакао се торњај!

5.

Царица (утрчи), пређашњи.

Царица. Каква свирепа ватра?! Синане!

Синан (баци мач). Сад сам слабији од детета.

Наход (спустио главу, па ћути).

Царица. Не устручавате се у мојој палати крв проливати! Шта је повод томе? Емаре! (Смотри тело Хасаново). Ху, шта је ово, свирепи? (Побегне у собу).

Синан (после дугог ћутања). Ти си ми крв уталожила, учинила тишом, него што је теченије потока. Буди тако, имај целу жртву! (Узме мач). Ти, несрећни младићу, који си стрица мога убио, теби је звезда сијнула дошествијем царичиним. Живи, јер те Синан погубити неће, погубити не може. Царица ти је живот измолила. Живи безбедан од јарости Синанове. (Отиде).

6.

Наход Симеон, Никола, доцније робови.

Никола. Још стојиш, јадан; још ти није доста? Или желиш још који гром дочекати?

Симеон. Ах, Никола, царица је била! Ах, јеси ли је видео, јеси ли њену реч саслушао?

Никола. О, малоумни и залуђени младићу, зар си баш тако чувства затупио, да на живот сасвим заборављаш? Зар може љубов без њега опстати? Тргни се, жалостан, гледај јаругу пред тобом колика је! С ким си отоич говорио? Разбираш ли? Је ли то Синан био?

Симеон. Он ми је опростио. Јеси ли чуо, Никола,

како је умиљато мени говорио? Ја се његове јарости више бојати не могу.

Никола. Не можеш, нешчасни!? Зашто ти је опростио? Не љуби ли он царицу страсно, и неће ли се горе разјарити, кад у теби љубвесоперника нађе? Находе, Находе! Не тебе ради, јер видим да ти живот ништа не цениш, но мене ради, молим те и преклињем, ако ме љубиш, смилуј се, не гони ме више у опасност! Доста ми је што сам претрпео; мач се мени непрестано око главе вије.

Симеон (загри га). Никола, слатки мој Никола! Ићи ћу, но допусти ми да још једанпут царицу видим.

Никола. О, махни се, прођи се те жеље; него брзо хајде, хајде да бегамо!

Симеон. Ах, могу ли се кренути, да је још једанпут не видим, да се с њом не опростим?! О, то ми не можеш укинути, не можеш тако свиреп бити, Никола! Знаш ли, кад си се од твоје сестрице растављао, какво би оно срце било, које те не би пустило последњи је пут пољубити!

Никола. О, ходи брже, не дангуби, да позно не буде! (Ухвати га за руку и оду).

Робови (дођу и однесу тело Хасаново).

7.

(Соба царичина).

Царица, Ламбра, Јамна.

Царица. Јеси ли послала по тога страног, Јамно?

Јамна. Јесам, владатељице. Но шта те опет узнемири?

Царица. Ах, Јамно, ах, девојко, шта сам видела! Ах, јежи ми се кожа, кад помислим само! Каква страва, какав ужас за мене! Видела сам, о, Боже, видела сам Хасана мртвог, крвљу попрскана у ходнику моме.

Ламбра. Милостиво небо, Хасана мртвог!?

Царица. Даље мало стајаше страни младић и Синан, с ужасним у руци мачевма у намери да се њима раздиру. Ах, како ми је тада било, Ламбро, Јамно, не можете себи представити! На један мах се крв у мени следи, очи ми се вида лише. Шта сам рекла, не знам; како сам у собу утрчала, не знам. О, да се даље крв не пролије? О, да нисам ја овоме узрок? Боже, Боже, не убијај сасвим несрећну! Доста сам патила, доста трпела! — То је Омар, што долази. О, само две речи оставите ме да с њим насамо проговорим.

Девојке (се удаље).

8.

Омар, царица, доцније Јамна.

Царица. Ах, Омаре, сам те је Бог донео да ми у помоћи будеш. О кажи ми, јеси ли и ти видео оно ужасно дело?

Омар. Какво, светла царице? Шта се у мом одсуствију случило?

Царица. Ах, Омаре, Хасан је погинуо. Сама сам га мојим очима видела крвљу попрскана и бездушна на споду лежећа. Ах, стрепим, да га није мој страни љубимац убио.

Омар. Како би ти на њега сумњала, кога јестество осудило није да убица буде? Његов поглед, ако је ватрен, није дивљи; а друго, шта би он с Хасаном имао, да га убија?

Царица. О, чуј, Омаре, све како је било, тако ти Створитеља! Тек што сам се мало, твојим речма и благословом ублажена од оног унинија отргла; тек што сам мало к себи дошла и, радост љубови у моје прси уливши, занешеном усхити пустила се, кад девојка мени дотрчи и јави да је страни младић у опасности. Ах, Омаре, како ми је тада било! Заборавивши на саму себе и на моје званије, истрчим без душе, и кад тамо — имам шта видети! Синан и мој љуби-мац с голи мачеви повијају се. „Станите, свирепи — бешчувствена повичем — каква пакосна ватра ваше руке подиже?” Хотела сам и даље говорити, но моје ослабљење очи опаже Хасана ранама посутог и мртвог. Ја се сва на ово згрозим и у собу утрчим. Што је даље следовало, не знам. Нико не може да ме о том извести.

Омар. Хм, хм, какав раздор узнемирује твоје благостојаније. Јесу ли борбу продужили?

Царица. Како сам ја приступила, тако је Синан мач од себе бацио, а страни младић виђаше се изван себе бити.

Омар. Чуј, дете моје: Срце ми каже, да се ово није зло окончало, а дело ће ово моје слушање потврдити. Да се махнемо тога, док се сасвим не извесимо; већ ти мени кажи, као оцу, јеси ли твоје срце сасвим испитала? Желиш ли ти овог младића за супруга имати?

Царица. Ах, Омаре, велика је борба у мојим прсима. Срце га моје хоће, но тајно неко чувство јако га од мене одбија, ватреним речма моме уму представљајући да ћу несрећна бити, ако се с њим сојузим. Шта сам радила и чинила, да бих овог противника од себе одбила; но залуду — он остаје јасан пред мојим очима!

Омар. Ништа је то, дете моје. Тај је твој, како велиш, непријатељ напрасна само промена. Она ће ишчезнути, само кад твоје срце теби не противостаје, да у брак ступити можеш.

Царица. Омаре, свештениче Божји! Ја сам удовица, и не стидим се пред тобом истину казати: Срце ми вели да без страног младића куцати не може.

Омар. Но добро, дете моје! Сад се ништа не брини. Ослони се сасвим на мене. Ја ћу то све како ваља уредити. Ја сам већ с мојих неколико пријатеља говорио како би страног за началника изабрали, и они су се одважили све чинити, што год би твоју судбину ублажити могло. Не бој се, мила моја Зулмо. Доброта твоја свакога је срце к себи привукла. Ти ћеш срећна бити, то се зацело уздам.

Царица. Ах, да се хоће твоја добра жеља испунити, Омаре! Како бих те уважавала, како бих те почитовала! Ти ћеш основатељ бити моје среће и мога шчастија. Но, како ћу му о љубови спомињати? Неће ли то против мога званија и женске стидљивости бити?

Омар. Ослони се сасвим на мене, кажем ти. Ја ћу све уредити, како најбоље буде.

Царица. Дакле прими се бедне удовице! Аманет ти Божји Зулма; зидај њену срећу! Она ће ти благодарна бити.

Јамна (ступи). Страни младић!

Царица. Пусту га унутра, Јамно.

Јамна (изиђе).

Царица. Ах, он долази, Омаре! Како ми срце бије!

Омар. Буди у присуствију духа! Ослони се савим на мене.

9.

Пређашњи, Симеон.

Омар. Ходи, страни младићу! Кажи нам: ко произведе ону ватру, ко ли уби Хасана?

Симеон. Честита старино, није могло иначе бити.

Царица. Шта — ти си Хасана убио?! Ниси се устручавао руку на њега дићи, и још се усуђујеш на очи ми изићи? Бежи, свирепи, у арапске пустиње, да те образ невине не гледа!

Симеон. Чуј ме, милостива царице! Нисам ја узрок Хасанове смрти. Ево како је било: Тек што сам од тебе изишао, везир с тигровом јарошћу и мачем у руци нападне на мене, да ме погуби, што сам му... Ах, ја даље не смем, милостива царице!

Царица. О, молим те, говори. Ништа не таји, тако ти Створитеља! Ја сам сва љубопитство.

Симеон. Ах, прости, царице, дрзновеним речма! Но његова је кривица: — нападне на мене, да сам ја његов љубвесоперник.

Царица (грцајући). Љубвесоперник, како љубвесоперник?

Симеон. Његова је вика била да сам ја њему дошао царицу преотети.

Царица (изгуби присуствије духа).

Симеон (продужи). С тим ме на мејдан позове. Ту ми срећа послужи, те га, несрећом мојом, прободем.

Омар. То је све, што си дознати могао?

Симеон. Све, честити дервишу.

Омар. Пакосни Хасан!

Царица (као из сна). Дакле ја причина још једног порока! Бежи, несрећни младићу, моје су речи отров!

Симеон. Чуј ме, висока царице!

Царица. Ни речце више, ја сам ужасна.

Симеон (падне на колена). Милостива царице!

Царица (у великој борби, гледа га).

Симеон. Нисам ја узрок Хасанове смрти.

Царица. Ох! (Окрене се).

Омар. Престани, Зулмо! Он је невин, као и сама што си.

Симеон. Милостива царице, ако сам згрешио, суди ми по закону. Из твојих ће ми усти и сама смрт слатка бити.

Царица. Ах, шта изусти? Брже устај! Знаш ли се правдати? Пери се, пери се!

Симеон. Честита царице, ја нисам у намеренију био Хасана убити. Трипут га је Емар молио, да се тога махне, и сâм сам га заклињао, почем сам видео да је крвљу попрскан. Но њему се наговорити није могло.

Царица. Ха, твој је изговор добар! Мени је познато, целој је Јањи познато Хасана злобно и црно срце. Но шта је Синан радио?

Симеон. Он је хтео покајати свога стрица, мислећи да сам га ја преваром убио. Но твојим речма разблажен, помири се са мношћом и опрости ми.

Омар. Млади човече, твој је живот у опасности. Хасан има много пријатеља. Ходи, склони се код мене, док ова ватра прође, па се после опет можеш слободно показати.

Симеон. О, кад ми само царица опрашта, ја сам слободан. Никога се не бојим.

Царица. Не желиш твој живот сачувати?

Симеон. Тешко је моје растајање.

Царица. Гледај моје лице, оно бледи због твоје опасности.

Симеон. О, сад сам срећан, пресрећан на свету! Ах, како ћу доброту твоју наградити?

Царица. Твоје је срце у движенију.

Симеон. Непокојношћу гонимо.

Омар. Престаните од движенија и неспокојности, децо! Вама се врата радости отварају. Не знам управо казати ко је од вас срећнији. Страни младићу, ти љубиш нашу царицу. Благо теби: ти један можеш казати, да те звезда шчастија води. Јер од толико мушких глава тебе је једнога њено срце изабрало за свога љубимца.

Симеон. О, Боже, шта чујем? Царица мене љуби!

Омар. Срцем чистим и пријатним. Је ли ти је повољно с њом у брак ступити?

Симеон. О, куд ми срећу подижеш, божествени старче; каква светиња из тебе говори!

Омар. Љубиш ли ти царицу истино?

Симеон. Љубим као анђела, као неко божество преда мном. О, срећо, ниси ме преварила!

Царица. Ти мене љубиш?

Симеон. Ах, смем ли очи на тебе обраћати, журави црв у праху?

Царица (уклони се мало, но опет се приближи). Чуј, млади човече! Ја сам женска особа, но старија од тебе, и зато се не стидим оно исповедити, што ми на срцу лежи. Ти к мени љубовљу тежиш. Знаш ли ко сам ја и какво је моје стање?

Симеон. Мени је доста познато.

Царица. Ја сам удовица.

Симеон. Моме срцу драга.

Царица. Пороком окаљана.

Симеон. Који је пред мојим очима чист као изворна капља.

Царица. Знаш ли ти чија сам ја супруга била? Очина, жалосна ми мајка!

Симеон. Моје срце зна порок разликовати.

Царица. И при свем том твоја се љубов к мени не гаси?

Симеон. Докле год узаживим, никаква је олуја замутити неће.

Царица (ухвати га за руку и гледа га). О, што ти не могу искреност поклонити! Страсти ме гоне к љубови, но моје срце тајно неко препјатствије осећа.

Симеон (притисне јој руку к устима). О, нико ме не може у срећи превазићи!

Омар. Све ће добро бити. Ја ћу гледати да ти началство града са супругом предам. — Но одакле си ти, незнани јуначе? Где ти је твоја родбина, и како ти је име?

Симеон. Моје је име Симеон, но зову ме Находом. То је све што знати можеш.

Царица. Твоји родитељи?

Симеон. Ја их не познајем.

Царица. Дакле умрли?

Симеон. Ја их немам, толико ти казати могу.

Царица (удуби се у мисли). Ти немаш родитеље, а ја немам сина. Доста тог разговора, обратимо се на веселији. Љубезни Находе, твоје је срце с мојим скопчано. О, кад бих те и царем прогласити могла.

Симеон. С твојим срцем ја сам готов у пастирској колеби пребивати.

Царица. О, да ми се све испуни што ми срце обећава! О, да ме радост не омете! Симеоне, задржи ову мисао, она ће ми тугу залечити.

Наход (падне пред њом на колена).

(Завеса спусти се).

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО.
(Ходник у царичином двору).

1.

Јамна с једне, *Синан* с друге стране.

Јамна. Синане, пст, паша — Синане!

Синан. Јамно, Јамно, ја сам рад царици ићи.

Јамна. Сад не можеш. Важни је послови задржавају. Зашто тако хитно?

Синан. Немам ти кад казивати. Пустите ме само.

Јамна. Код царице не можеш бити до неколико магновенија. Зар баш тако нагло мора бити?

Синан. Морам царици ићи, морам јој срце отворити.

Јамна. Каквим поводом? Јамачно ниси у њу заљубљен?

Синан. Јесам, Јамно. Досад сам у тајности љубио; но сад ћу јавно, да сваки зна и види.

Јамна. Ти царицу љубиш на жалост и увреду њену.

Синан. Зашто, Јамно? Зар мислиш да је моја намера вредоносна? Никаква подлост њу не каља: Ја сам рад браком царичину руку добити.

Јамна. На то ти надежду полажеш? Она те је

страшно преварила. Зар ти не знаш да је царица већ обручена?

Синан. Шта, обручена?! Не устручаваш се са мном шалу проводити?

Јамна. Није ово шала, већ права истина. Њено срце народом влада, њено јој је срце и љубезника избрало.

Синан. Шта изусти, Јамно!?

Јамна. Љубезника, ком је она своје срце, своје шчастије и све што има поклонила.

Синан. Је ли могуће, Јамно, да је царица ово учинила?

Јамна. Мало час сама ће ти сумња с очију спасти.

Синан. О, Синане! Познајеш ли тога срећног, несрећног, велим, који се тако удворио?

Јамна. Он је туђоземац, но царици мио и драг.

Синан. Име, — о, мене несрећнога! — име овом страном!

Јамна. Нашто ова ватра, честити пашо? Овакови младић, дарима природе украшен, лако себи и осим царице љубови наћи може.

Синан. Име овог несрећника!

Јамна (продужи). Све овакви младић има: цветуће године, храброст и лепоту. Само му још воља остаје, да достојну себи избере.

Синан. Име, за вољу Божју, Јамно, име овог несрећника!

Јамна. Казаће ти Емар.

Синан. Дакле Емаров друг! О, скорпијо, опет ми се на врат попе. А, нећеш ми више утећи! Бритка сечивица кадра ће бити умирити те!

Јамна. Можеш ли што против воље царичине?

Синан. Ја сам преварен, љуто преварен.

Јамна. Зар нема царица слободу себи по жељи супруга изабрати? И ти ћеш један противостати, кад јој сав народ допушта! Остави се тога, остави бедну царицу на миру. Тебе на другој страни љубов с раширеним рукама чека. Баци се само њој у наручја, па ћеш срећан бити. (Ухвати га за руку). Пашо Синане! Ти си чувствителан и ова чувствителност од љубови производи. Благо свакој оној на коју жребије падне, да се твојом назове!

Синан. Куд ме ти сејеш, девојко? Махни ме се. Не знам где ми глава стоји. Царица...

Јамна. Остави њу на један час, гледај на мене — и ја љубим!

Синан (расејан). И ти љубиш, и ти љубиш...

Јамна. И моја се љубов не прима. Чуј ме, честити пашо. Ја сам несрећна девојка. Под твоју обрану долазим, јер ме на силу дати желе за онога, кога моје срце мрзи.

Синан. И томе ће бити време. Засад ме махни. Где је царица? Смем ли већ једанпут к њој?

Јамна. Идем видети. (На страни). Ништа ми речи не помогоше. О, хитрости, шта ћу сад почети? (Отиде).

Синан (после дуге почивке удари се по челу). Ах, Синане, жалосна ти срећа! — Но још није доцне. — Нећеш, докле ова десница мач окретати узможе!

2.

Синан, Наход Симеон.

Синан. Ха, несрећниче, у зао те је час судбина довела!

Симеон. Шта је то, честити пашо? Опет се јарост на лицу твоме казује! Је ли могуће?

Синан. Је ли могуће, свирепи породе? Је ли могуће да ће ми срећу твоја чељуст прогутати? Каква ти слепа надежда кратковидне очи на круну подиже? Ти, јадни јабанац, да слободним народом управљаш!

Симеон. Шта је то, честити пашо? Кад сам ја жељу открио, да сам рад царовати? То моја жеља није, нити воља.

Синан. Ха, лисицо и пакосна змијо, како се смрзнута у недра увлачиш, да их потом разгрејана горе осакатиш! Ко ти ове умиљате речи даде? (Злобно). О, ти желиш само царицу, а нећеш круну! Желиш само цело, а нећеш част!

Симеон Паша Синане! С допуштењем царичиним ја њену руку желим.

Синан (као и пређе). О да, с допуштењем царичиним. Ти си већ с њом уговорио. Лепа друштва! Нико и ништа, из туђе земље, протераница, сад овде да круну прими, што је код царице у милост дошао!

Симеон. Синан-пашо, ти мене страшно вређаш. Није моја жеља круну имати, чујеш ли једанпут. Ја ћу с царицом задовољан усред арапске пустиње бити. Усред Сахаре, где сунце песковиту земљу у камен

претвара, и где самум с највећим ужасом сметове носи — ту ћу ја с царицом живети без најмањег роптања против моје среће и судбине. Сад какво право имаш ти у том противостајати? Желиш ли круну? Ено ти је! Мени не треба. Ја нисам тако за-слепљен, да у њој свако шчастије полажем. Мени је довољно да с мојим стањем задовољан будем.

Синан. Чудне науке!

Симеон. Ако је не одобраваш, немој јој се ругати. Она је таква, коју нико при здравом разуму одрећи не може. Не држи ме за подлог страшљивицу, који се света клони, да не би само прилику имао своје силе на меру метнути. Твој је стриц осетио хитро-ћу мача мога.

Синан. Ти си мога стрица убио?

Симеон. За љубов царичину. Он ме је на мејдан позвао, ја сам се бранити морао.

Синан (напрасно). Брани се и сад за љубов царичину! Његов те синовац на мејдан зове.

Симеон. Синан-пашо!

Синан (тргне мач). На мејдан, јуначки сине, за љубов царичину! Сад ће се о глави играти!

Симеон. Ти желиш старо обновити? Није ли нас сама царица у крило тишине поставила?

Синан. Ти си убица, ти си харамија пред мојим очима. Овамо, да се огледамо! Како је мој стриц пао, онако и ја нек паднем! Мени је живот несносан.

Симеон. Синане, ја не желим твоју смрт. Не терај ме, да живот на белегу неверног случаја метнем.

Синан. Вуци, крвниче; или ћу те тако пробура-
зити.

Симеон (ступи у борбу, и после кратке битке избије про-
тивнику мач из руке). Ево те безоружног! Дођи к себи
и познај где си. Ја теби убитка не желим. Твоја је
добродетељ страстма замућена.

Синан (зграби наново мач). Ха, скорпијо, желиш ме
још срамотом покрити! Даље, несрећо, и не мисли да
ће се са животом обојих борба окончати.

(Боре се наново).

3.

Царица утрчи, за њом *Омар* и *робиње*.

Царица. Шта видим? Наново борба! Станите, не-
срећни, куд сте забасали?

Синан. Ти си ми суд изрекла, мени живот не
треба. (Опет замахне).

Царица (стави се између њих). О, мене убите! Ја сам
узрок свему овом. Поштедите своју младост. Си-
меоне! Синане! Шта чините од себе? Повратите се!
Удрите мене! Ја сам томе крива. Синане, ти ћутиш?
О, удри у прси моје. Тим ћеш мени, себи и свима по-
вољи учинити. Још стојиш? Још оклеваш? То није
велики посао. Забоди само у срце. Мало ћу се прому-
чити, па ће проћи! Још нећеш? О, удри, ево овако!
(Узме му мач).

Синан (ухвати је за руку). О, стани, немилостива!
Шта си наумила?

Царица. Ви се двојица неправедно кољете. Није ли

боље два млада пупољка поштедети, и једну прецветану ружу очупати, него све три наједанпут погазити? Шта стојите? Ви мене љубите, један и други љубите. Ком се знам приволети? Завист добро гања, она ће га упропастити, та пре, та после, упропастити.

Синан (баца мач). О, Боже, то је анђео! Ах, како ћу је упустити? Како ли је усрећити, да сâм несрећан не будем!

Омар. Чујте, децо, реч једнога старца, који је оседио света књигу превртајући. Овде се круне тиче, и сваки мора достојан ње да буде, који ју је рад на глави имати. Каква би жалост Синанова била, кад би му страни овај младић круну без никаквог узрока преотео; и каква би несрећа за Симеона била, кад би своје благо, своју царицу, која га љуби, неправедно изгубио? Они су једнаки, и само један случај може кога од њих двојице срећним учинити, а то ће бити јунаштво. Царице, од тебе њихова судбина зависи. Мети их на пробу, и који вештији у свему буде, онај нек се твој срећан љубовник назове.

Царица. Ах, Омаре, шта ти изусти?

Симеон. Ако Синан на то пристане, и обећава по том своју завист угушити, ја сам с тим задовољан.

Синан. И ја сам, светла царице. Измисли шта хоћеш, прокушај нашу вештину, и, ако првенство изгубим, заклињем ти се, да никад нећу на љубов помислити.

Царица. О, Боже, шта могу учинити? Како знам ја слаба жена два бодра младића искушавати?

Омар. Дакле, допусти мени, да ја место тебе пробу измислим.

Царица. Ја ти допуштам, ако они дозволе.

Синан. Ја на то пристајем.

Симеон. И ја. Ради шта хоћеш.

Омар. Дакле ево, што сам измислио. Неће ту толико ни вештина помоћи, колико срећа, која и ваља да у овом случају суди. Нек се јабука на белегу од тридесет коракљаји метне, на среди прстен, и ко кроз прстен јабуку згоди, онога је победа.

Царица (ужасне се). О, Омаре, какво је твоје искушење!

Синан. Право је. Ја на ово пристајем. Ево прстен. Ко погоди, његова је победа.

Царица. Ах, у какве ме свезе судбина стеже. Зар и оно парче среће, што ми се као сенка указује, да не уживам без стра и ужаса? Синане, Синане, шта чиниш од мене? Хоћеш сасвим да ме убијеш? Могу ли те љубити, баш ако и одржиш победу?! О, ти ћеш ми други Ас-Биух бити, ти ћеш ми и ово мало крви, што мислим да имам, посисати и просути!

Синан. Боже, какве речи чујем! Ах, како те се могу одрећи? Ништа нема на свету, што не бих учинио: у ватру, у воду радо ћу тебе ради скочити! Само се твога лица отргнути не могу.

Омар. Не, децо. Нек остане, као што сам ја рекао.

Симеон. И ја тако велим.

Омар (однесе јабуку на белегу и прстен на своје место, па се опет врати). Но, децо, сад згађајте у име Божје!

Царица. Удри, Синане, и у моје срце нишани. Ја-

бука је та моје срце. Оно ће кржаве потоке проливати, ако јабуку згодиш.

Синан (узме стрелу, постоји неколико с њом у внутренем борењу; потом почне час у јабуку, час на другу страну нишанити. Најпосле пусти је у ветар, и лук од себе баци). Ко ће у светињу згађати, коју јабука представља? Несрећни Синане, тебе је небо проклело!

Омар. Ниси погодио, Синане. Сад ти удри, Симеоне. И ако промашиш и ти, даћу вам што друго.

Симеон. О љубови, слатка љубови, ти ми помози! (Узме стрелу и пусти је из лука).

Сви. Погоди, погоди! Симеонова победа!

Синан. Нек погоди, мене је небо скрушило.

Симеон. Синан-пашо, опклада је свршена. Ти губиш право.

Синан О, остави ме, остави ме! Ја сам несрећан. Иди, ти си шчастљив.

Омар. Синане синко, небо је Симеона изабрало за царичиног супруга. Закуни ми се, тако ти Створитеља, да нећеш њеном благополучију јаму копати.

Синан. О, пусти ме, старино, да к себи дођем. Ватрено ти се заклињем да нећу помислити, чим би Симеону нахудити могао. Само ме сада пусти.

Омар. Дакле приступите, ви срећни. Ја вас именом Божјим благосиљам. (Узме царичину руку и склопи је с Находовом). Приступите к жртвенику, где ћете верност заверити. (Поведе их тихим ходом).

Девојке (певајући за њима отиду).

4.

Синан сам, гледа за њима.

Иди, животе мој, иди, сунце моје, моје све, што је благородно. Синан ће твоје шчастије у сужнопечалној пештери оплакивати. Неће њему радост више сјати. Њој се његово печално срце надати не може. — Радост и весеље, сладост и пријатност сме ли се још указивати, сме ли моје прси благим пламеном разгрејавати? О, иди, иди, царице свега на свету, и са собом носи све, што је год код мене пријатно и љупко. Синан ће те у долини плачевној спомињати, кад му туга прси стегне и кад га жива као мртвог у гроб понесу. Све муке што се и помислити могу мене ће нападати, и њима могу ли противостати?! До гроба ће ме пратити всује за помоћ викајућа. Всује? Ниоткуд помоћи? Никакве надежде? — Бедни Синане, шта ти још остаје? Да ти цео живот тамница буде, где ти нико помоћи не може; где ћеш живети, но горе живети, него да си мртав; где ће црв сваки дан полако, но ужасно твоју утробу гристи; где никакве траве нема, да би се твоја рана залечила. — И то ти све предстоји? Та те несреће свирепа чељуст чека? О, бежи, несрећни! Ти си свету теготан. Умри, несрећни. Ти си сен, а не човек. Твоје силе ишчезавају, нестају и гасе се. — Никаква помоћ! — О, бежи, ужасно представленије! Није сасвим прошло. Ходи, ти средство горког шчастија људи. (Узме мач). Ти си последњи, но и најгори лек. Води ме у вечност, где нећу бол осећати, бољом да бољу

избегнем, да себе заборавим. (Чује се радосна вика). Ха, ено се радосни простиру гласови, ено... (Бацач мач). Гром и муња! Симеона царем проглашују, њега с царицом скопчавају! Отвори се, хаду, прогутај ме живог! (Дивљим погледом хода. Опет се вика чује). Несрећан због туђина, несрећан због себе и своје памети. Хуј, Синане, Синане! Шта чиниш од себе? Где си?

5.

Пређашњи, Омар.

Омар. Скопчани су већ. О, какво блаженство обузима моје старе груди! Синане, царица је већ венчана. Још једно остаје, па да буде сасвим срећна.

Синан. Немилостиви старче, ти си мени благо отео, мене, ах, најнесрећнијим на свету учинио, и још ми с таквим речма долазиш! Иди, свирепи! Ти си црв живота мога?

Омар. Бедни младићу! Ти се усуђујеш моју совест опорочавати, која је чиста као данашње сунце. Знаш ли шта чиниш? Царицу си несрећом свезати хтео, и опет ти је неправдо, што сам ја и тебе и њу од те несреће избавио! О, Боже, кад ћеш људма очи отворити, да познају оно што раде! — Ти си против њене воље желео њену руку добити, и ни мало се за то не трзаш. Мислиш да је твоје дело добро, јадни младићу? Царицу љубити преко њене воље, какав је ово порок!

Синан. Ти мене још кориш! Ко те је звао овамо?

Остави ме. Ја немам ништа с тобом. Остави ме и удаљи се од мене.

Омар. Па с тим хоћеш ли себи што помоћи? Синане синко, на какве мисли спадаш? Каква ће теби помоћ бити, ако те самог оставим, да јадикујеш и да тугујеш? На какву ће ти ово корист бити?

Синан. Ах, ја сам несрећан! Боже, могу ли се повратити? Ах, црв је вечити, који моју утробу гризе. Нигде ја покоја нећу наћи, нигде мира, нигде радости. Дананоћно ћу се мучити и уздисати и гроб тражити. Ах, нашто ми је свет, кад сунца нема, да ме обасјава?

Омар. Синане, дете моје, зашто гризеш моје старе кости, зашто ме твојим јадањем трзаш из оне радости, коју сам мало пре с чистом совешћу уживао? Зар ме не држиш за искреног теби; зар се не можеш надати, да ћу ти утеху прибавити?

Синан. Остави ме, старино. Мени ће утеха сијнути, кад ме у гроб понесу. Донде ћу се мучити и живети, и несрећу оплакивати.

Омар. Немој, синко. Послушај мене старца, који је дошао тебе утешити. Многе је он бедне на прави пут извео, неће ни тебе оставити.

Синан. Остави ме, Омаре. Моја је једна жеља да ме оставиш. Видиш да ти речи ништа не помажу. Остави ме овде. Ја друго ништа од тебе не иштем, него да ме се прођеш и да ме на миру оставиш.

Омар. О, синко, како моју душу вређаш! Ах, Синане, могу ли те оставити да жалиш на мене и да ме проклињеш? Немој, синко. Смилуј се на мене,

старца, који ће скоро пред лице Божје стати. Како ће ми бити, кад се сетим да сам тебе једног на свету у несрећу бацао, и да сам те оставио у њој венути? Ходи са мном. Ти ниси тако несрећан, као што ти се чини. Твоја врела крв теби нешчастије увеличава. Хајде да Симеона окрунимо, и да ти моју намеру откријем.

Синан. Ха, шта ћеш ти са мном, старче? Да ме сасвим убијеш? Није доста што губим и круну и царицу, него још да очима гледам како мога соперника срећа грли? Боже! То би терет био, под којим бих морао клонути.

Омар. О, Синане, Синане, како сам себе мењаш! Јеси ли ти онај Синан, који си непријатељма радо праштао; који си и највеће обиде заборављао, — и сад да те ова мала ствар тако понизи?! Где је твоја добродетељ? Зар ти себе за поругана држиш, што је небо другога за царичиног супруга изабрало, а не тебе? Или мислиш да си ти зато крив? О, ходи, Синане. Учини ми ово по вољи, заклињем те мојом к теби милошћу! Ходи, да и тебе усрећеног видим, па ћу радо очи заклопити. — Ти ћутиш? О, ходи. Не укидај старцу ову малу радост, који жели да те срећног види.

Синан. Ах, може ли бити на свету каква срећа за мене? За мене је свака радост изумрла.

Омар. О, ходи. Ја знам да ће теби повољно бити што сам ја наумио; знам да ћеш се јамачно утешити. Ходи само са мном, ослони се на старца, који Богу и људима служи. (Узме га за руку и отиду).

(Завеса падне).

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ПЕТО.

1.

Наход Симеон и Никола, доцније роб.

Симеон. Ево ме већ на пожељеном месту, Никола! Могу ли моје шчастије изјавити, као што осећам? Цар многољудног града, супруг земног анђела, шта бих више захтевати могао? Тебе, друже мој љубезни, половино срца мога, тебе још наградити дужност ми налаже. Ти си мени у опасности помогао, ти си много помогао, да ја оно јесам што јесам. Но како те знам обдарити? Све што је моје и твоје је! Моје је срце од детињства теби вручено, а благо и сокровиште: оно ти на вољи стоји. Ти си моје десно крило, ти ћеш до конца мога срећног живота бити. Прими моју љубов. Заборави што је било. После олује, знаш, најлепше је време.

Никола. То је истина, љубезни мој. Но опет, какво би наше благополучије било, да смо у својој земљи! Где је наша светиња? Овде, у туђој држави, међу иноверцима, који закон наш презиру, не можемо никад срећни бити. И чудо је велико да си до престола дошао.

Симеон. Чудо и јест, Никола. И за све ово могу благодарити добродетељном оном старцу, Омару. Преко свега тога што ми је на руку учинио, да царицу добијем, толико је у народном сабору мене ради учинио, да се сâм дивити морам. Као што се каткад ветар на мору диже, такав се жубор по сабору простре, кад је први пут о мени реч била. Један ми пребациваше худо живота стање; други веру, коју им и нисам сасвим открио; неки опет да сам из туђе земље, и да је за њих презрително да им јабанац суди. — Но све је њих мудрост и красноречије Омарово умирити знало и приволети, да ме за цара прогласе.

Никола. Нечувена заиста у Јањи приповест!

Симеон. Ја видим да је овај народ прост и доста суров, но да се лако добротом наговорити може. За царицу би сваки и живот радо положио. Зато не могу сумњати, да нећу срећан бити.

Никола. То може бити, љубезни Находе. Но ја се бојим да нас само сенка од среће не вара. Каква би наша радост била да смо у својој земљи! Наше би благополучије сугубим цветало цветом.

Симеон. О, не спомињи ми о том, молим те. Тим ми тек стару рану позлеђујеш и благополучије умањаваш. Где је моје отечество? Та ни мајке ни оца немам!

Никола. И опет ми срце вели да би срећнији и у пустињи били. О, кад би с царицом отишли, како бих се радовао!

Симеон. Никола, откуд ове речи?

Никола. О, ово је само плод жарког воображенија.

Прости, Симеоне. Моје се очи нису одавно отеченим цвећем сладили. Оне су се тога зажелеле.

Симеон. Дакле ти си рад мене оставити?

Никола. Жеља ме гони, но срце ми не дâ. Оно је претежније: и ја остајем код мога друга, и зло и добро с њиме делити. Нико нас раставити неће!

Симеон. Никола, с колико ми судбину ублажаваш, ја сам срећан; но још срећнији с тобом. Моју срећу ништа на већи степен поставити не може.

Роб (уђе). Дервиш!

Симеон. Пуштај га унутра.

Роб (изиђе).

2.

Пређашњи, Омар, Синан.

Омар (учтиво се поклони). Благословен мој цар и благословена срећа, која га грли! Она нека и нас поред њега окружи!

Симеон. О, добродетељни старче, ти ме и у срећи први посећујеш. Добро ми дошао! Све што је у мојој руци, теби на послугу стоји. Твоја искусна добродетељ нек ме по овом клизавом путу води. Но ја видим овде и Синана. Врсни младићу, и ти ми радост усугубљаваш. Заборави на пређашња. Ја сам твога стрица убио, но без воље; тебе увредио, но нехотице. Заборави на све ово. Мени је твоја добродетељ позната: Ти остајеш мој пријатељ.

Синан. Ја и остајем, честити владатељу, веран поданик.

Симеон. Пријатељ, пријатељ, Синане! Ти си досад паша — то је мало за твоје вјежество. Твој је стриц везир био — прими његово достојанство на себе.

Синан (на страни). Какав човек! — Почитајем владаћељу, ја ти на милости благодарим.

Симеон. И још: увек у сабору у првом реду да седиш. Ти си то заслужио. Твоје искуство то изискује.

Омар. Но, Синане, осуђуј сад моју совест!

Синан. Каква доброта! Честити царе, ти ме застиђујеш. Ова чест, ово достојанство!... Ја сам мали за то.

Симеон. Не, Синане, свега си ти достојан што ја теби дајем: моје љубови, мога пријатељства. И, ако ме ти онако почитујеш, као што ја тебе љубим, то ћу срећан бити. О, мој Синане, најблагороднији је дар неба, што људи имаду, пријатељство. Но колико се оно нарушава; колико их се красном овом дару неба ругају, под видом пријатељства јед непријатељства у прсима негујући! — Твоје срце на глатком челу изображено види се, а увереније искусног старца, Омара, неће ме преварити. Зато ја тебе првог у коло моје радње узимам, тебе првог мојом љубовљу даривам. О, кад бих ти још оно дати могао, што сам ти одузео, ја бих већма радостан био!

Омар. Можеш, дете моје, можеш, сунце наше. Зато сам ја највише у ово време дошао и Синана довео. Још ниси узде од града како ваља ни шчепао, а већ се потребни приближују. И ја сам први, који просим.

Симеон. Ти молиш, почитајема старино!? Казуј шта иштеш, смем ли рећи: шта просиш? Ти си ком

сам за све благодарити дужан. Шта хоћеш? Има ли што на свету, што бих ти одрећи могао?

Омар. Моја је сва жеља Синана срећног видети.

Симеон. О, радости! То ти захтеваш, што ја од срца желим! Кажи је ли у мојој власти, могу ли га усрећити? Ништа поштедети нећу.

Омар. Можеш, и без сваке муке можеш. Наша царица има једну робињу Јамну, која нашег Синана љуби, од многог времена љуби и за њим чезне. Поклони је њему. Они ће срећни с тим бити.

Синан. О, Омаре, шта ти изусти?

Симеон. Је ли то све, што му к срећи остаје? Ја с весељем на то пристајем. Ходи, Синане, прими руку Јамне.

Синан. О, шта ви измислисте? Поред ваше среће да ме несрећним учините! О, оставите ме на миру. Моје срце не тражи брака.

Омар. Не, Синане синко, твоје је срце отврднуло. Отвори очи. Погледај какво ти благо дајем. Можеш ли и помислити да ћу те преварити? Многе сам ја усрећио, допусти да и тебе овом благошћу обавијем.

Синан. Ах, старино, куда ти пута тражиш? Не могу!

Симеон. Синане, и ја те од моје стране молим. Можеш ли допустити да ја срећан будем, а ти да се мучиш? Узми Јамну, заклињем те Богом живим и мојом к теби љубовљу! О, узми Јамну, оно добро дете, које те љуби, и у које наручју ти ћеш све наћи, што мислиш да си изгубио!

Синан. Ха, ко би вам противстати могао, добре душе?! Ево ја се разрешавам, кад ви кажете да ћу срећан бити.

Омар. Боже! Сад могу радосно очи затворити.

Симеон. Дакле хајдемо царици. Никола, ходи и ти. Сви морају учасници овог весеља и радости бити. (Отиду).

3.

(Соба царичина).

Царица и Ламбра.

Ламбра. Протече дуга печали ноћ, Даница је заруменила и сунце миловидно сија. Мила владателница, прва те Ламбра у срећи поздравља. Прими знаке њеног чистог чувства уместо најскупоценијег дара. То ти само у овај радосни дан принети могу.

Царица. Ах, Ламбро, са свих страна мене радости окружују; са свих страна светоносна срећа сија — но моје срце у среди тајну неку хладноћу осећа, коју протолковати ни сама не унем. Она сваком весељу противстаје и само полак од радости чувствовати ми допушта.

Ламбра. То је узрок напрасна промена, мила моја госпођо. Она увек с почетка чудновату непријатност показује, да би потом радост крепча била и дуже трајала. Твоје је срце жељу испунило. Сад више ништа захтевати не може.

Царица. Јест, Ламбро, моја је жеља испуњена, но чудно испуњена. Ја сам брак желела, но слепим не-

ким нагоном желела, не с одобренијем срца. Колико се моје срце нија! Ја без мужа не могу да будем, желим га непрестано, и часови су ми године, кад код мене није; но, кад га видим, тајна га нека сила од мене одвојити тежи. Рукама га грлим, његове прси на мојима у сладосном восхишченију почивају — и опет ми се чини да је читава бездна међу нама прострта. Откуд овај трепет? Шта ће произнети, не знам. Доста: ја срећна нисам, као што сам бити желела.

Ламбра. Теби се још старе мисли по глави врте, још се нису сасвим удаљиле. Спомен пређашњег стања и заклетве још је у пупољку код тебе. Но кад га благодатна времена рука једном из твојих прсију ишчупа, онда ће ти цвет радости цветати почети.

Царица. О, да хоће тако бити! О, да ме ова жеља не мине! Да се хоће све испунити што желиш, Ламбро! Како бих срећна била! — У јесени живота мога стаћу и, у вис воображенија попевши се, кад на пролеће погледам, како ће ми бити! Какво ће чувство прси моје оживљавати, кад пређашња с настојећим сравним и разлику видим! — Но ово је само сан, чим се сад забављам, Ламбро; ах, љупки сан, који ме услађује за кратко време, и кад к себи дођем, пипам, тражим: нема, ишчезе сладост. — И тако ће ми, може бити, живот протећи.

Ламбра. О, ти сама твојим воображенијем судбину огорчаваш! Шта ћеш с овим речма? Прихвати се једанпут веселог каквог предмета, немој се све са жалосним забављати.

Царица. С веселим, Ламбро? То је моја једна жеља. Но код мене све напротив бива. Што ја више од жалости бежим, то све ближе к њој долазим. То ми срце каже, то ми прси сведоче.

Ламбра. О, Боже! Дакле нисам толико срећна, да те у пријатном стању видим. Нећу ли кадгод радост доживети, да ти смех од срца видим?

Царица. Утеши се, Ламбро, утеши се, добра девојко. Моје је срце у тихом расположенију. Оно удар очекује, који ће га или сасвим растопити, или бољом судбином обрадовати.

4.

Јамна, пређашње.

Јамна. Царице, царице! Шта сам у царевој соби нашла: нека писма и овај чудан дукат! (Пружи јој).

Царица (као громом ударена). Шта је ово? Небо! Видим ли добро, или је какав зао дух преда мном изнео? Откуд моја писма у тебе?

Јамна. Ја сам их у царевој соби нашла.

Царица. Је ли истина? О, небо! Је ли истина? Ово у царевој соби?! О, мене несрећне на свету! О нечувеног порока! Несрећни сине, несрећна мати, шта си учинила! Несрећна Зулмо, шта си дочекала! Јамно, Ламбро, убите ме, убите погану звер овога света!

Ламбра.)
Јамна) Шта је ово?!

Царица. Ха, шта ми још остаје да учиним? Нема већег порока на свету! О, камено моје срце, како

га одмах ниси познало!? О, очи моје — ослепиле! Како не познадoste што вам је најмилије!? Где сте, тигрови? Прогутајте ме, прождерите ме, да ме нема, да га не дочекам! — Земљо, црна земљо, ако правду љубиш, ако је црњи порок од тебе, отвори се, о, отвори се, прими несрећно чудовиште, од кога се и аспиде ужаснути морају. Прогутај ме, да се утамамим. Лупајте ме, громови; шибajte ме, муње; згрувајте ме у котурић, да се не зна да сам жена била! О, ви, мрави и бедни црвићи, где сте? Где се мучите по земљи гладујући? Ходите на мене: пипајте ме, гризите ми мозак, једите ми памет, да не знам ништа од себе; да заборавим шта сам, шта сам урадила. Ходите амо. Ви ћете ми бити благодетељи, ви ћете ме свега опростити, свега што је и помислити ужасно!

Ламбра. Шта је, за Бога, царице? Шта чиниш од себе?

Царица. Овамо сви, који сте ми пријатељи! Носите ме, живу, мртву, чувствену или безумну. Водите ме на суд. — Станите! Ја сам крива, ево ме! Ја сам повод дала. Мени судите. Поштедите њега. Он је невин. За мене је овај модар пламен. Бацајте ме унутра, бацајте ме, ох! (Клоне).

Ламбра (је придржи). Царице, царице! Ако Бога знаш, шта чиниш од себе?

Царица (слабим гласом). Ламбро, Јамно, придржите ме, придржите ме!

Робиње (је посаде на софу).

Ламбра. О, Боже! Ја никад не памтим овог дви-

женија код тебе. Ово све жалости пређашње надвишује.

Царица. Ах, Ламбро, ах, Јамно, какав је мој порок! О, Боже, да није само мој! О, смилуј се, Створитељу света, поштеди ме од ове напасти! Све ћу друго претрпети. Пошљи на мене муке, какве хоћеш; мори ме глађу, мори ме жеђу — само ово нек ме мимоиђе, само ово нек ме мимоиђе! Јамно, Ламбро, молите се, о, са сузама се молите за вашу несрећну госпођу. Још није удар испуњен, још није доцкан.

Ламбра. Али шта је, за Бога?

Царица. О, ви сте свирепе, ви нећете. Ја ћу се сама молити. (Склопи руке). Милостиви Створитељу, ти ми сад помози! Парне душе мојих несрећних родитеља, ви се молите за вашу јадну кћер, да се овим не убије, да је ово не упропасти! О, Боже, Боже, Боже!

5.

Пређашње, Симеон, Омар, Синан, Никола.

Симеон. Ја сам теби обећао супругу, Синане. Ево реч моју држим. (Узме Јамну за руку). Прими ову из моје руке и с њом свако благополучије! Она те љуби. Не можеш је узајамно не љубити.

Јамна (зацрвени и спусти главу доле).

Симеон (их састави). Синане, јеси ли задовољан?

Синан. Анђелско срце, допусти ми царицу за ово молити. (Баца се пред њом на колена, која у пређашњем положенију стоји). Милостива царице, ти ми најпре опрости. Тебе сам неразумно увредио.

Симеон. Верна љубо, обдари Синана Јамном. Наша ће бити већа радост и друге усрећене видети.

Царица (се изван себе бити види).

Синан. О, она ме презире! Она ми не може да опрости. Бори се са срцем.

Симеон (укоченој Ламбри). Шта је царици?

Ламбра (слегне само с рамени).

Симеон. Шта је ово? (Ухвати царицу за руку). Зулмо, љубо, шта је теби?

Царица (гледа га дуго укочено). Он је, он је! Хад и пакао, куд ћу сад?

Симеон. Шта је теби, Зулмо? Ти дрхћеш од мене? Синане, устај! Каква је промена ово? Шта је, љубо, за Бога?

Царица (покаже му писма). Откуд ово теби? Ко ти је дао?

Симеон (тргне се). Дај то овамо. То је моје једно благо.

Царица. Твоје је ово, твоје?! Казуј откуд, несрећниче!

Симеон. Кад ме је мој поочим из мора извадио, ово је код мене нашао. И то ми је дао, да могу лакше моје родитеље наћи.

Царица. Дакле је моје слутење истинo? Небо! Ти у мору био? Несрећни сине, знаш ли шта си учинио? О, зашто ми се језик не пресече, да никад ову ужасну реч не искажем! Гледај овде и познај свирепу матер своју!

Симеон (препадне се). Ти моја мати — мати и супруга?!

Царица. Очина и синовља супруга, ох!

Симеон (пође неколико коракљаји натраг). Находе, Бог те убио, шта уради! О, примите ме у ваше друштво, тигрови и бесловесни скотови! Нисам достојан, да се човек назовем!

Царица. Ја сам узрок, ја сам причина свему. С мојим ужасним страстма и мене и сина несрећним учиних! О, Омаре, проклет био и на овом и на оном свету, што ми љубов одобри!

Омар. Боже! Моја совест! Моја стара душа!

Симеон. Ти мати моја!? Зато сам толико света прошао; зато трпео и злопатио — да матер за жену узмем! Хуј несреће, хуј ужаса! Зашто ме није природа у змију претворила? Ти мати моја!? На какву сам те моју жалост нашао, кад ти приступити не смем; стрепим ти руку целивати, несрећан на свету! О, Синане, зашто ти нисам супругу уступио! Гледај чудовиште и дрхћи. Син је матер грлио, као љубу грлио, као туђину грлио, ах! — Никола, и ти овде? Немаш ли начина, да ме у ништа обратиш? Какве ћеш гласе у Хилендар однети за љубимог Находа? — Мати моја, јадна мати моја, опрости ми, опрости несрећноме сину, опрости! У незнању сам, бедан, согрешао — согрешао, и још очи на тебе подижем, још ме земља држи?! Земљо, још ме на плећи твоји носиш?! О, прими, прими, прими несрећни терет, закопај ме на дно хладних прсију твојих, да се од мене чудовишта не страше! Немој ми кости изметати, црна земљо! Недостојан сам тебе, но ја за другу не знам: ти си мати моја, ја другу немам. Мати, мати,

прими останке моје, прими! (Прободе се мачем). Ха, хладна смрт по жилама ми се простире. Мати! Никола, Никола! (Издахне).

Царица. Умире л'? Умире! Ох, чудовиште! Где си сине? (Погледа у очајанију око себе, потом се приближи Находу). Умиреш — прости! — Ја остајем — остајем овде — твоја — твоја мати, ох! (Онесвешћена по-срне на тело, и удари се о мач Симеонов).

Ламбра. О ужасног часа, и она умире!

Омар. Несрећна Јањо, твоја срећа с царицом протиче!

Сви (стоје скрушени у дубокој тишини, у којој и)

(Завеса падне).

Владислав.

ЛИЦА

Владислав, краљ бугарски.

Смиљка, његова синовица.

Давид, његов совјетник.

Несторица,)

Зарица, (војводе.

Ивица,)

Владимир, краљ српски.

Косара, његова супруга, сестра Владислава.

Дух Владимиров.

Војници.

Место дејства је од части Бугарска, од части Србија,
године 1015.

ДЕЈСТВО ПРВО.
(Двор код Владислава).

ПОЗОРЈЕ ПРВО.
Несторица и Зарица.

Несторица. Је ли могуће?

Зарица. Радомир мртав, Радомир, који је над Бугарском као мајка над првенцем лебдио, у којег је прсима само благо рода свога, само добро земље наше благотворно клијало. О судбино, како се немило титраш са несрећним овим светом!

Несторица. Краљ најбољи и највећи, каквог земља тек имати може, који је краљевину своју као брижљив отац од вука Василија бранио — ова света душа лежи руком безбожника поражена! Шта нам друго остаје, него сужно пружити ове јадне прси, шта нам остаје, нег' у ропство оправити тужну домовину нашу, да нас злотвор очију лишава, да нам срце чупа на очи верне љубе. О Самуило, твоје су зенице замрзнуте вечним дремежом смрти. Порок оца далеко се простире; из корена руши и раздире срећу невиних потомака. Пишти бедна сирочад под теретом строге судбе, јер правду захтева вечита истина.

ПОЗОРЈЕ ДРУГО.

Давид, пређашњи.

Несторица. Казуј, Давиде, како она добра душа паде, ко забодје отровни нож у срце најбољег краља. Казуј, има ли трага овај нечувени злочинац.

Давид. Још завеса тајне преко овог дела лежи. Но велика сумња пада на војводу Ивицу.

Несторица.)
Зарица.) Ивицу?

Зарица. Како, казуј, како Ивица паде на то богомрско дело? Ивица, који је пламеном верности прама отечеству дисао, Ивица, који је Радомиру увек до десног колена био!

Давид. Краљ је био у лову. Лаким трком вијаше он час брзу кошуту, час лукаву лисицу, час шкодљивог медведа земљи обараше. Ал' на једанпут га смртоносна удари стрела. Он клоне на руке свога брата проклињући Ивицу, који се на страну поткрао бејаше, ковајући замке своје добром господару.

Несторица. Несрећни Ивица, толико те далеко завести могло тврдо твоје срце, да рођено отечество потпоре лишиш! О, кукајте, јадни синови бугарски, неће вам се скоро такво сунце родити.

ПОЗОРЈЕ ТРЕЋЕ.

Владислав, бивши.

Владислав. Ха, нек' се у пукотине као усукана змија крије, нека испод земље мили, где око чове-

чије не допире, опет ће га она рука стићи, судија бити грдноме злотвору. Шта стојите жалостни ступци отечества? Мачеве оштрите, да покајемо крв праведну.

Давид. Је л' истина за Ивицу?

Владислав. Ивица кога је Радомир на прсима носио, безбожни Ивица учини то крвно дело. Краља уби, брата ми умори, осироти и мене и отечество.

Зарица. Ивица господару, Ивица, који је живот свој за доброг краља опасности излагао? Опомињете се страшног оног случаја, кад је Радомир на Истру страдао. Усколебани ветрови пореметише теченије слабог чамчића, и он постаде играчка немирних таласева. Стотинама било нас је на обали, и сви смо као окамењени стајали, јер јавна опасност сваком духа одузе. Један само Ивица би кога верност тврда задуну све непогоде презрети; баца се у зјаву запенушене реке, као рис бори се са разљућеним таласима, и весело износи сачувана Радомира као мати јединче своје из гушећег пламена. Како ми је срце од радости куцало, кад га Радомир за руку ухвати, и ове му речи изусте: Ивица јуначе, једно само благо на свету имам, а то је моја Смиљка, узми је, нек' ти љуба буде, благодарна кћи за избављеног оца. И овај Ивица, браћо, како му се образи заруменише, кад разабра речи доброг нашег краља. Он Смиљку љуби, и он свога таста уморио?

Владислав. Уморио, старче, јер му ватра неситих жеља очи засену. Шта је човек, који славе није имао, кад му се славољубије напрасно разжеже? Он је раз-

јарено море, које острове дави, земљу поткопава, да неситости својој већи простор утврди. Јако му се круна на глави Радомира сијала, његове би лакоме очи целу Бугарску прогутале. Ха, Радомире, та неће крвник твоју чисту присвојити круну; брат ће те осветити, макар знао с лавовима у борбу ступити.

Давид. Освети га, јуначе, буди прави син домовине коме срећа земље на срцу лежи. Пусту нек' се Зарица диви Ивичиној храбрости, нека га у звезде кује; ти му строги судија буди. Зарица је остарио, старост је склонита увек попуштати, ал' је строга правда, старино Зарица, не гледа на чувство, ни на слабости људи, већ као двосечни мач пресеца и најзаслужнијег злотвора.

Зарица. Мислиш ли ти, да ја правдам Ивицу, Давиде јуначе? Веруј ми, ово мало крви, што ми по жилама тече, радо бих пред вашим прос'о очима, кад бих само Радомира повратити могао. (Извади мач). Неће овај донде бедрице видети, док не види крв убице просуту.

Несторица. А и ја се заклињем, браћо, да донде мировати нећу, док се крв праведна не освети.

Владислав. О, није Радомир као сува воћка ишче-зао. Верни пријатељи као што су га за живота окружавали, тако му и после смрти пријатељи остају. Идите, браћо, објавите народу несрећни овај догађај, тешите сироту ову за изгубљеним оцем, подижући праведни гнев против убице Ивице.

(Несторица и Зарица одлазе).

ПОЗОРЈЕ ЧЕТВРТО.

Владислав и Давид.

Владислав. Сад, Давиде, верни друже, Радомира нема, круна је моја. Шта се мрштиш, дрвени јуначе, зар није из твоје школе изишло? Уживај за чим смо без одмора чезнули.

Давид. Рано је то још било, Владиславе.

Владислав. Рано? Колико сам дуго на ову прилику изгледао? На раскршћу једном црни гавран баш у њега гледајући гракташе. Да се вратимо, Владиславе, рекне ми, видиш како вестник несреће тужи. Ха, овај глас и најућег би јунака потпалио. Три су кошуте испред моје стреле утекле, што нигда утекле нису, јер је страшна намера руку моју задрхтала. Ха, и како би, кад лук на Радомира управи; помрчина испред очију мојих навуче се као лице облачне поноћи, срце лупа, ал' је верна стрела; он паде баш кад је Ивица иза њега међеда стрељао. Он паде, а ја онемио. Да је кога око мене било, издао бих ти се, Давиде, тако је тешка ствар крвно дело учинити. Тек кад слуге повикаше: Ивица, и мени се разгали. — Шта стојиш? Пиши Василију, да сам обећање испунио, нека плати уди царе грчки, што се Владислав за њега трудио. Нека плати за труд, јер ово дрхтање испод прсију нигда исплатити неће.

Давид. Далеко те завео грчки цар Василије. Нећеш тако лако круну одржати моћи.

Владислав. Нећу? Ха, сине смрти, (ухвати га за прси) јеси л' и ти противник Владиславов, да ти овај мач

до корица сабијем? Где је, кажи, који је тај, који ће Владиславу на пут стати? Шта је мени човека убити, мени, који сам најбољег човека убио, мога брата и добротвора убио, који ме од очевидне смрти отрже, кад ми је мач Самуилов глави грозио. (Пусти га). И ја још живим? Ове прси чрез њега дишу, ова рука чрез њега се миче, и ја такво чудовиште постадо'! Иди, Давиде, иди, и разгласи, да сам ја Радомира смрти предао. Та круна ће ме сама поразити, кад ми грешну главу притисне.

Давид. Како си слаб, Владиславе. Празним мислима тражиш да отрујеш срећу, која те сестрински прсима грли. Ко је био Радомир, кога тако и ти, и други бојари жале? Самуил заробио Ларискињу једну, која му је подле страсти узбудила. У овој мрској љубови видио је света Радомир, без сваког благослова, без икаквог закона. Како се потужити може такав, ако му се што преко закона пригоди? Зар се онај, који забрањене ствари у кући држи, сме потужити, што му је исту ствар други ујагмио? Стиди се слабости твоје, Владиславе, који си пред другојачим опасностима јак и постојан стајао.

Владислав (после кратких мисли). Заслужио сам укора твога, добри Давиде, јер сам заборавио сам ко сам. Нећеш, душе ми, више нигда слабости од мене дочекати. Ха, овом ћу руком срце исчупати, ако ми још једанпут задркће. Ја хоћу сам да будем зидар моје среће; овом руком хоћу да зидам ту горду кулу, у висину хоћу да је дижем, да пузећи мрав при самом погледу несвестицу добије.

Давид. Реци боље, хоћу да је зидам, ако ми други допусте.

Владислав. Који је тај, који ми не допушта, казуј, ко ће противан бити величини Владислава? Цар ми је обећао, његова моћна рука закрилиће ме од сваког нападања.

Давид. Само не од Владимира.

Владислав. Владимира?

Давид. Владимира.

Владислав. Владимира, Косариног мужа?

Давид. Ти га добро познајеш. Ако свакога на свету обманеш, њега нећеш обманути, да није Радомир под твојом руком пао. Он ће ти круну на глави потрести, и вере ми...

Владислав. Ха, змијо, какав ми мач врже у срце! Правдољубије Владимирово мене ће постићи. Познајем паклено оно јагње, које је старог Самуила онако преварити умело. Познајем ону љубов, којом га и сами Бугари на рукама носе. Он ће ме упропастити, Давиде, Србин ће ме упропастити, и ти си онемио? Никакве помоћи, никаква пута, говори, никаква пута?

Давид. Пут ти је показао Радомир.

Владислав. Радомир? Ха, али како, Давиде, још ни краљ бугарски нисам, али нек' сам и краљ, с њим се борити не могу. То је чудовиште, Давиде, с њим се борити не могу.

Давид. Зар би се са Радомиром могао борити?

Владислав. О гујо, како полагамо милиш! Говори како, где, кад, како? Једном речју отвори ми очи.

Давид. Владиславе, признајеш ли ме за пријатеља?

Владислав. Не за пријатеља, Давиде, за половину душе моје. О твом мигу нека срећа и несрећа целог народа виси, само ме главна непријатеља избави.

Давид. Где сила не може, ту помаже хитроћа, давно је казано. Доварај Владимира у твоју земљу, па је онда у твојим рукама.

Владислав. Ха, какве мисли! — Да, Владимира с пута, та само оно о њему мненије, да је добар и љубитељ правде, пуни ме мрзошћу према њему. Владимира с пута; шта ми је до јаука сестре Косаре? Још под Самуилом ваљаше му у тамници кончину видети, и само женске сузе могле су срце удога старца обманути. — Каква измена, Давиде! Било је негда време, детињско време, кад ме је свака крв узбудити могла, сад ми ништа пред очима не стоји, него крв, крв, ужас и убиство. Иди, Давиде, ти ћеш то најбоље умети, иди и доведи ми последњег противника среће моје, доведи га само, за остало се не брини; само тај мали труд на себе прими.

Давид. Не, Владиславе, од тога ме поштеди.

Владислав. Ха, гујо, довео си ме до пропасти, па ме самог пушташ! Драги Давиде, само ово. Кажи му да га моје срце жели; да добро наших земаља захтева; да покаје смрт Радомирову. Кажи што знаш, што хоћеш, само ми га доведи.

Давид. Владиславе, да видиш каквог човека за пријатеља имаш, ево ћу да ти и то учиним. Не води ме овде никакве награде жеља, никаква слава, никакво достојанство.

Владислав. Ако Бога знаш, не даље. Свет ће ви-

дети како Владислав пријатељску верност наградити уме. Буди ми увек до деснога колена, сматрај ме као остављеног просјака, кога си ти на пут среће извео. (Погледа на прозор, уплашено). Шта ће ови људи, Давиде?

ПОЗОРЈЕ ПЕТО.

Несторица, бивши.

Несторица. Народ, Владиславе, гомилама лети, освету виче над крвником Радомировим.

Владислав. Над крвником Радомировим? Ха, над крвником Радомировим? Шта ће овај народ са мном? Ја га нисам...

Давид (ухвати га за руку, лагано). Владиславе, шта чиниш ти? Опомени се Ивице.

Владислав. Да, освета, освета над поганим убицом Радомира. Где је Ивица, где је отров среће моје, да га овим мачем у пропаст пошљем?

Несторица. Ивица је сачуван од наглости народа. Твој праведни мач нек' му по заслуги суди.

Владислав. Ха! Зашто нисте оставили убицу, да га јарост народа у ништа обрати?

Несторица. Свети пепео Радомира захтева да се свака наглост уклони. Наглост је као пламен, која много руши, ништа не оправља. Радомировом тихошћу нек' се убица испита, и при чистој свести награду искуси, то је воља закона.

ПОЗОРЈЕ ШЕСТО.

Зарица води окована *Ивицу*.

Зарица. Краљу Владиславе, таквим те именом народ поздравља, ево убице нашег Радомира, у твоје га предаје руке, да му неумитан судија будеш.

Владислав (тргне мач). У пропаст иди убицо брата мога.

Зарица. Не тако, краљу Владиславе, твоја власт нека га осуди, а сви да учествују казни његовој, то је жеља народа.

Владислав. Мој народ мени да заповеда?

Зарица. Није заповест, краљу господине, но жалост за убијеним Радомиром.

Владислав (за себе). У неприлику ме доводи тај проклети народ, но Давид је мој код мене. (*Ивици*). Казуј, безбожни човече, шта те наведе на такво богомрско дело? Говори, ужасне те муке очекују!

Ивица (с гнушенијем окрене главу од њега).

Давид. Он ћути, крив је. Нашто даљег испита?

Зарица. Говори, несрећни *Ивица*, како прегоре толику љубов доброг ти и краља и оца, дај причину твога крвног дела.

Ивица. Слабоумни старче, зар се с годинама мора и памет изгубити?

Владислав. Поступак његов осведочава праведну сумњу нашу; у тамницу с њиме! (Одведу *Ивицу*). Несторица, ти ћеш ми за њега добар стајати, а ти, *Зарица*, објави народу шта си чуо. Нека све у приправности буде, још сутра морам круну на глави видети. (Несторица и *Зарица* отиду).

ПОЗОРЈЕ СЕДМО.

Владислив и Давид.

Владислав. Друже верни, све нам срећно за руком иде. Један је Ивица у Бугарској, који би ме на одговор Радомира ради одвукао, но и он у оковма обезвлађен лежи. Хоће ли нам тако и Владимир допасти?

Давид. С најбољом се надежом лађар на море оправља. Пут је његов у рукама судбине.

Владислав. У рукама судбине? — Шта је судбина? Сенка, којој само страшљиво срце тамјан приноси. Јуначка рука за никакву опсену не зна, она и саму бесноћу лажљивог определенија заошијава. Спремај се на пут, добра ме надежда пита. Ја ћу да будем онај кип ком се слабији духови клањају. Шта стојиш? Спремај се! Кад се вратиш, наћи ћеш Владислава круном накићена, ал' ће и за тебе место приправљено бити.

Давид. Тек кад се вратим, видећеш колико ти је Давид привезан. (Отиде).

ПОЗОРЈЕ ОСМО.

Владислав (сам).

Крв, ништа друго него крв. Мени нека служи пузећа множина, ропски нек' ми служи. У срцу нек' ме као врага проклиње, јавно ће ме се бојати, ласкати, да ме све доброте Радомира, све добродетељи света окружују. Ко се сунчаних зрака боји, нека сам

сунце постане, па ће слабомоћно око жмирити пред сјајношћу величанства његовог. Ходи, Владимире, слаба твоја душа учинила те добрим, мска гнилоост учинила те је благим. Владислав није кротак, није мекушац, благ; он је јунак око којег се моћне руке судбина обмотала, пишти као африканска змија, и са трепетом слуша заповести јунака, који за трагове простоте никакове не зна. Ходи, и пред очима Владислава бљуј мрску му крв твоју. Нека пузљивост твоја самог тигра умекша, намолити ме нећеш, да те из давећих ноктију испустим.

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ДРУГО.

ПОЗОРЈЕ ПРВО.

(Соба код Владимира).

Владимир и Косара.

Владимир (на једном столу пише, стане и замисли се, на једанпут баци перо). Како је тешко за владатеља, кад срећу својих поданика тражи! Срце мекано, правица пак строга. Ако строгост умекшава, светињу вређа; ако строго поступа, границу прелази; није земље отац, као што га ласкање зове. Је ли благ, неправедним га вичу; је ли праведан, суровим га називају.

Косара. Ти си неспокојан, краљу.

Владимир. Косаро моја, тешка је круна на царској глави. Притискују га мисли до крајности, и очајност га напада, да не може свакој дужности да удовољи. Цар ваља да има око, да читаву државу надвиди, ваља да има уши, да све чује, и опет мора да затвори очи и уши, кад правица своје чини. И цар је, Косаро моја, човек; ако га и златна круна кити, опет остаје човек, слабостма као и остали подложан. Ласкатељи тисућама стоје, голицају му уши најпријатнијим стварима, сваки му предмет с једне

само углађене стране показују, варају га име своје онде стављати, где по своме срцу јамачно не би постављао, и под његовим штитом отроване мреже плету, у којој многа душа без кривице цвили.

Косара. Тебе страни као храброга цара почитују, поданици те као оца и добротвора љубе, сви ти се диве, и ретке твоје даре до звезда узносе.

Владимир. А колико их има, који то не чине, који не виде она светила, која ми пријатељи и ласкатељи сваки дан пред очи стављају. Узми, Косаро моја, просте хаљине, пођи незнано по мојој држави, чућеш за твог Владимира такве недостатке о којима ни помислила ниси. О срећнијег стања, где човек у колеби живећи, с малим задовољан, мирно и спокојно дне проводи! Дужности су малене, и он их вољно и радо извршује. О хајде, љубо, хајде у колебу, трипут ћемо срећнији постати. У колеби тек цвета срећа.

Косара. О краљу, зар кћи великог Самуила у колеби да живи, она у мраку да живи, које су очи на светлост научене?

Владимир. Преварили су те, љубо; јака светлост вид ослабљава. Онај венац царски пун је бодља и опора чичка, она багрјаница није ништа, него ружа трњем брига испрекрштана; златни ови ланци окови су тешки заробљеном краљу, и чине га мањим од најућег свога поданика. Везан је, моја Косаро, краљ; везан очима својих људи. Свака његова реч живо се бележи у срцу, у уму, који га окружују, разноси се по даљним крајевма: краљ је ово казао, краљ је ово учинио. Ту слободе нема. Не могу ни чувствима мо-

јима природни полет да допустим, да те верном љубом назовем. Сви људи слободно својој вољи следују, ходе у поноћи као полак дана, уживају природу по нагону чувства, своји су, своји господари, само мене, као вечито осуђеног роба окружује чета оружаних пратилаца; нисам свој, нисам од мене господар. Под овом сјајношћу ја сам слуга, љубо, свију мојих поданика.

Косара. Лепо је срећи својих људи служити.

Владимир. Ал' је горка туга своју дужност не моћи испунити. Велика је земља, разне су потребе. И вечита истина није сваком угодна. У једно време иште један кишу, кад други сунца захтева; срди се на ветар овај, кад онај с молитвама ветар проси. Нема задовољства, нема сумње у тешком краљевању. О, хајде у колебу, љубо, у колеби ћу свој, у колеби тек твој бити!

Косара. Владимире!

Владимир. И у тамници оца твога, као сужан роб, окован, био сам ти срећнији. Прелетао сам мислима слободно по целој подсунчаној земљи, пењао се парно до престола вечности, враћао се утешен у варљивог света коло и задовољно време проводио с побраћеним пауком. Једна туга, да земља моја туђег краља тешке окове носи, огорчаваше ми живот. Сад ми је жеља испуњена. Моја земља није робкиња стране надувене власти, лепи закони међу мојим поданицима дружевни савез праве. Србину сам доста Србин живио, пусти ме, да и мени мало поживим.

Косара. О небо, оно му је тешко што многи са убиством другог траже.

Владимир. Скудоуман је човек, Косаро, не познаје своју природу. Колико би више срећа цветала, кад би сваки себе познавао. Али страсти човека носе као ветром подигнути вихор, дижу га више његових сила, док се уморен и занесен у вечиту пропаст не присвали.

ПОЗОРЈЕ ДРУГО.

Служитељ, мало затим Давид, бивши.

Служитељ. Посланик од Бугарске.

Владимир. Нека ступи посланик доброг мога Радомира. (Служитељ одлази). Таквог краља, Боже, даруј увек Бугарима, па ће свагда мир и једногласије међ Србијом и Бугарском цветати.

Давид (ступи).

Владимир. Је ли срећна Бугарска под мудрим жезлом мога Радомира?

Давид. Краљу! Бугарска је уцвељена, јер Радомира нема више.

Косара. Небо, мој брат мртав?

Давид. Радомир је убијен.

Косара. Убијен? Брат мој убијен? О ужасног гласа! Од кога?

Давид. Ивица је злотвор овог крвног дела. У лову је убио најбољега краља.

Косара. Ивица, коме је Радомир саму кћер своју наменуо? О, сад могу казати да нема постојанства на свету.

Давид (Владимиру). Владислав нови краљ бугарски лепо поздравља свога зета Владимира. Његова ће једна утеха у жалости бити, ако мудри краљ српски њега посети, и усмено се договоре како ће обадве ове земље, једне мајке сестре до среће и благостања довести. (Преда му писмо, које Владимир отвори и чита).

Косара. Владислав краљ, и он Владимира на лицебитни састанак зове? О, зашто ми срце пробадаш ужасно слутење?

Давид. Ти добро знаш, светла краљице, колико је уваженије краљ српски добио још у двору краља Самуила, твога незаборављеног оца. Он ће један у стању бити у овој тешкој забуни Владиславу притећи, и Бугарску као и Србију добром потпомоћи.

Владимир (Давиду). Владислав ме к себи на састанак зове. Отпочини мало, заједно ћемо се на пут кренути.

(Давид се поклони и отиде).

ПОЗОРЈЕ ТРЕЋЕ.

Владимир и Косара.

Владимир. Косаро моја, мене државна дела на даљни пут зову.

Косара. Тебе Владислав позива? Небо, ја те више нећу видети.

Владимир (зачуђено). Косаро!

Косара. О, ја познајем Владислава, гладну ону звер познајем, која је многе добре душе уцвелила.

Владимир. Владислав је твој брат.

Косара. Брат је мој, зато га нико не познаје као његова сестра. О, не иди, не иди крвавом оном вуку; он ће теби живот угасити.

Владимир. Краљице, дужност је старија од живота.

Косара. О, скупџ војску, иди на највеће опасности, бори се за твоју земљу, за твоје поданике, Косара ти неће ништа рећи, само не иди невино да русу твоју главу изгубиш, читава је Бугарска исплатити не може.

Владимир. Откуд ове сумње у тебе? Владислав ми лепо пише да се за наше државе проразговоримо. Куд ће лепше намере од ове? Савез ваља ове две земље да имаду, да их цариградски противник не покори.

Косара. О, немој, немој, не љуби Владислав тако своју земљу.

Владимир. Ал' ако је љуби? Због једног твога подозрења да се лепа ова свеза не утврди? Косаро, совест ми је мила, ја то допустити не могу.

Косара (клекне на колена). Ако Косару, ако себе, ако земљу твоју љубиш, не чини тога. Овде те као слабо јединче неумолиму матер молим. Остани, не бацај у несрећу себе и мене. Лако ћеш ти прегорети, ал' Косара остаје довека сироче.

Владимир (дигне је). Шта чиниш ти, Косаро? Ја сам краљ.

Косара. Дужност ти је, краљу, на живот пазити. Погледај око себе толике душе, које ћеш једним

наглим поступком до несреће довести. Пусти ме да ја брату моме одем.

Владимир. Ти си слаба жена, неспособна мудре водити договоре.

Косара. Нећу ја договоре. Само ме пусти да црну његову душу промотрим, да провидим замке којима те лукаво уплести жели. О, само ме сад послушај као што ја тебе увек слушам, ласно ћеш моћи и после отићи.

Владимир. Косаро, љубов ми је твоја мила. Нека буде по захтевању твоме.

Косара. О краљу, земља нек' ти за ово благодари. Не знаш колико си добра учинио.

(Оду).

ПОЗОРЈЕ ЧЕТВРТО.

(Соба код Владислава).

Владислав (сам).

Већ сам узде краљевине дочепео, нико ми их отргнути неће. Хиљадама врапци нек' на мене нападну, све ћу их као орао смелим погледом дочекати. Смејаћу се њиховом лудом цвркутању, сами ће пући од надува свога. Цепај се, Василије, твој ти јед помоћи неће ништа, није ово мекушац Радомир. По свој Бугарској кандила се дижу, са трепетом приступа роб да слави мојој тамјан припали. Једна реч, па је сва Бугарска на оружје устала; један миг, па је сва живот свој у крви својој растопила. Цепај се као це-

ровина под ударом јунака, негодуј што сам круну присвојио. Твоја је намера била, мудра главо, само Радомира с пута уклонити, да се твоје име слуша по бугарској земљи. Није Владислава гњила мајка родила. Зна се онај на висини одржати, који се по степенима опасности попети умео, да другог с ње стровали. Цепај се, сујетна је твоја сила, ха! кад би тако и Владимиру рекао! Владимир, Владимир, једна страва у мојим прсима. Где си, Давиде, водиш ли ми врага? Нигда га нећеш из ових ноктију ишчупати видети. Као што отровни паук ухваћену у мрежи својој муву напада, као што је полако ал' известно мори, тако ће се он у мојим превијати рукама; молиће, ал' милости неће добити. Не дели милост онај око којег се срца мртвачка помрчина обмотала. Гачи гавране, као што си Радомиру гакао, ти си моја најмилија птица, златан ћу ти кавез начинити... (Напољу буна). Ха, шта је то? Каква ужасна буна? — Зашто стрепиш ти, немирно срце, кад ти страшно лице трострука хаљина заклања?

ПОЗОРЈЕ ПЕТО.

Несторица, Зарица, бивши.

Зарица. Светли краљу, трепет је обузео читав народ бугарски; на гробу Радомировом свеће упаљене виде се, и често се чује име Владислав.

Владислав (ухвати се за мач). Ха, мраве, какве речи!

Несторица. Праведне речи, краљу, јер крв света

још није освећена. Сам те мртвац на дужност опомиње.

Владислав. Нека умре, нека погине једанпут тај погани Ивица. Иди, и умири народ.

Несторица. Краљу господине, народ жели да се на самом гробу Радомировом подигне губилиште. Крв његова угасиће свеће, које пред праведником божјим горе.

Владислав. Ха, шта захтева народ? Да се ново чудо појави?

Несторица. Смилуј се, краљу, на сузе твога народа.

Владислав. Иди им кажи, да сам ја краљ, да ће Ивица сутра погубљен бити. Каквим мукама, којом смрћу, моје је определити. (Он на једну, Несторица на другу страну отиде).

Зарица (после кратког ћутања). Несрећни Ивица! (Пође но Смиљка заустави Зарицу).

ПОЗОРЈЕ ШЕСТО.

Смиљка, бивши.

Смиљка. Стани, старино, и саслушај глас несрећне девојке! Никога она у двору нема од како родитеља нема. Кажи, је л' истина да је Ивица мога оца убио?

Зарица. Бедна девојко, од мене ли захтеваш ужасну истину? Ивица је заиста твога оца убио.

Смиљка. О небо! Како страшно утробу ми потресаш. Говори, старино, тако ти деца увек здрава била,

шта навуче Ивицу на оваково дело? Каквим поводом уби оца своје Смиљке?

Зарица. Велика је тама, девојко, преко овог дела. Ништа се не види што би га на ово навело, и опет је јавно да је он крвник тако добре душе.

Смиљка. Тврди Ивица, таквим отровом да раниш ово лудо срце, које је увек тек за тобом куцало. Овако да раскинеш чувство твоје несрећне девојке, које никаква сила не би могла раскинути. Кажи ми, старино, где се находи овај ужасни убица, где квари ваздух ова незнабожна душа.

Зарица. У тамници лежи најтежим оковма притегнут. Данас још времена има за своје дело с Богом прорачунати се; сутра ће му последњи дан осванути.

Смиљка. О Боже, ја смрт убице оца мога нећу моћи гледати. Ах, како ће ми срце допустити да у Ивици моме крвника родитеља очима гледам? О, зашто си ме тако, срце моје, ужасно преварило? Зашто повери чувства твоја најужем човеку на свету, кога тежину злочинства једна земља носи.

Зарица. Диван је дечко, кћери моја, био Ивица. Ретко је природа кога таквим дар'ма искитила као њега. Сваком да си редом у утробу завирила, код сваког би нашла Ивицу лепо уписана. Величествен и опет не високоуман, смиран и опет храбар, сам је живот свој за краља жртвовао, кад је при нечувеној бури у опасности био. Сад је све ово једним помрачио поступком. Но и он је човек; кћери моја, ништа савршеног на свету нема. (Отиде).

ПОЗОРЈЕ СЕДМО.

Смиљка (сама).

О, ако живе душе има, да ми ово протолкује. Ивица се за мог оца жервовоао, и Ивица је убица оца мога! Онај, који је готов био увек свој живот за кћер Радомирову положити, тај је Радомира без икаквог повода убио. — Варај се, несрећно срце моје, варај се, кад друге помоћи немаш. Ивица ме лишио драгог мога родитеља, можеш ли га љубити? Нек' су сва друга добра код њега, нека све пријатности њега окружују, нек' је чист као невин голуб, можеш ли га љубити? О, беж'те јадне мисли, зар хоћете да Смиљка покор буде пред очима света; да се кћи онеме приљуби, који је оцу њеном највећи злотвор био? Иди, душо, до сад мени драга, увенуо је корен оног цветка, који је у мојим прсима небесне красоте развијао. Пустућу те у бели свет, претворићу јадна чувства моја, нек' се суше до последњег часа. Вечити простор нек' нас растави, мене тамна ноћ, тебе — о Боже! — мрачни гроб, гроб на видику целог света и онда срам и стид и на ону која те је тако љубила. — Зашто стрепиш, сирото срце моје, при овом помислу? Зашто суза пробија кроз укочено око моје? Несрећна сам ја девојка, од сваког остављена. Нигде станишта, да мисли моје склоним. (Поћути). Ја сам љубов Ивици са заклетвом потврдила. Он је ову порушио, с њим и срећу моју порушио; ја његову несрећу преживити не могу. Он је мога оца једном од смрти избавио, и Радомир му зато никакве награ-

де није дао; кћи његова нека му благодарност, са животом својим нека му благодарност ода. О Ивица, види, како нисам недостојна кћи мога родитеља. (Одлази).

(Завеса падне).

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ.
(Соба код Владислава).

ПОЗОРЈЕ ПРВО.

Владислав и Давид.

Владислав. Слаба душо, кад ни то учинити ниси била кадра.

Давид. Код твоје су сестре соколове очи.

Владислав. Шта сестра? Ја немам рода осим мојих жеља. Руком јој утробу ишчупај, ништа ти нећу казати. Али ти, уди сине! Ослонио сам се на тебе као на паметног и мудрог; иди, пре би ми последња баба ово извршила.

Давид. Не терај ме, краљу, јер ако те ја оставим, сироче ћеш бити поред читаве земље.

Владислав. Ти се срдиш? О, немој Давиде мој, знаш да је човек крај срца, кад га чувства нападну. Али Владимир живи, Давиде, мој судија живи; од њега стрепи душа у мени.

Давид. Ако живи данас, неће сутра. Још све изгубљено није.

Владислав. Како, казуј, Давиде; помози невољном.

Давид. Косара не долази да замени Владимира.

Она је само рада да искуси твоје срце. Метни наличје, па је твоја победа.

Владислав. О Давиде, твоје су речи златом посуте. Да, наличје, само ако ме уме лукавство послушати. Ходи ти, удо притворство, чедо подлости и служитељу ниских, слабоважних људи, ходи, да ти ропски служи душа Владислава.

Давид. Она долази. Без сведока ћеш најбоље с њоме свршити. (Оде).

Владислав. Ти, кога страшљивци у детињском трепету ђаволом именују, с тобом Владислав ступа у пријатељство. Твој престол, црнином присут, мојим је подобан прсима, где никаква светлост не допире. Ево ти рука, теби крв, мени мирна круна.

ПОЗОРЈЕ ДРУГО.

Косара, бивши.

Косара. Сестра твоја, Владиславе, теби од Владимира поздрав доноси. (Загрти га).

Владислав (отури је од себе). Иди, ниси ми више сестра.

Косара. Шта је теби?

Владислав. Ко брата неваљалог има, и сам је неваљао.

Косара. Тако се давно невиђени састајемо?

Владислав. Шта подозреваш? Хоћеш да ти отворим прси, да очима видиш шта ми унутра лежи? Радомир убијен, стотину брига навалило се на ову

једну главу, и теби је све ништа. Хоћеш да ме упропашћена гледаш.

Косара. О, Владиславе, ништа жељније не тражи ово сестринско срце, него да брата свога колико више светлијег види. Што је он светлији, то је она славнија.

Владислав. Где је Владимир? Горди Василије купи војску са свију страна, тражи да упропасти и мене и тебе. Хтео сам и мудрог Владимира савете разабрати, хтео сам се с њим договорити како ћемо се опростити беда; ти си ми дошла. Шта ћу с тобом? Нећемо се договарати о разбоју. Или се можда бојиш, да ти славу твоје Владимиру не преотмем, ако помоћу његовом што добро учиним.

Косара. Ти не познајеш ни мене, ни Владимира, ако тако мислиш.

Владислав. Зашто дакле није дошао?

Косара. Важни послови задржали га у земљи.

Владислав. Важни послови, зар га ја на беспослице зовем? Сестро, ти не знаш тугу, која ми на срцу лежи. Зашто раздирете ове јадне прси?

Косара. По Богу, брате, Србија не лежи преко непролазних планина. Ако није Владимир данас код тебе, биће сутра.

Владислав. О, дај га, сестро, само на један дан, само на један час пусти га к мени, срећан ћу ти навек бити.

Косара. Твоја ме брига ужасава.

Владислав. О сестро, жена си, не стоји се да ти земаљске тајне сприобштавам. Иди и пошљи Влади-

мира, заклињем ти се Богом живим, и тишином срца мога, није њему Владислав злотвор, дочекан ће бити као што нигда није Србин дочекан био. Или, ако те подозреније притеже, хајде у цркву, положићу пред светим крстом заклетву, да му ни длака на глави повређена бити неће.

Косара. Ти много обећаваш, а ја и без тога верујем.

Владислав. Не, хајде са мном у цркву, таки нек' се свештеник обуче. Буди сама сведок моје ужасне заклетве. Најсветије ствари, крст и јевангелије послаћу му за знак да Владислава не пали подмукла намера. Само ме предстојеће беде избавите.

Косара. Кукавни брате!

Владислав. Хајде, хајде, време је кратко, мораш се на пут спремати. Сваки час, сваки тренутак ужасно ми растрза црну моју утробу.

Косара. О, пусти ме, брате, да Смиљку најпре жалостно загрлим. Са зором ће се моја нога на пут спремити. (Отиде).

Владислав. Ха, жено, кратко ти је лукавство поред моје хитрости. Још мало, па ћеш твога Владимира на веки загрлити.

ПОЗОРЈЕ ТРЕЋЕ.

Давид, пређашњи.

Владислав. Весели се, Давиде, змија је ухваћена; за мало, па ће Србија наша бити.

Давид. Је л' Косара с' изволила?

Владислав. Не питај, већ купи војску да Србију

дамо потчинити. Како је пиштало женско малоумије под ударом мушког разума? Али, ах, далеко ме ревност завела. Обећао сам, Давиде, од чега сав стрепим, обећао сам заклетву у цркви положити, обећао сам крст и свето јевангелије као знак вере послати, да Владимиру ништа бити неће.

Давид. Велика намера и средства захтева велика.

Владислав. Страшим се, Давиде, од оног великог Судије. Пред сваким могу срце укрити, али онај види и најмању чертицу. Бојим се свакога који ми за тајну зна.

Давид. Детињске мисли!

Владислав. О, ја сам ти у злочинству још дете. Још ме свашта узнемирава, стрепим пред сваким шушком, и зидови канда ми вичу: Убицо Владиславе! Очи моје једва се смеју с другима састајати, сваки невини позив поражава ме чисто земљи.

Давид. И виче: Косара те чека.

Владислав (уплашено). Косара? — Да, Косара, Косара. На страну ви бодљиве мисли; кад довршим што сам наумио, онда ме укоравајте. Сад беж'те, беж'те, пуштајте, нек' се отров по мојој совести распростире. (С Давидом оде).

ПОЗОРЈЕ ЧЕТВРТО.

(Тамница, ноћ).

Ивица (сам).

Сутра дакле, сутра да светиња правде просија, да се крв Радомирова освети над невиним човеком,

како ће бесни вук распуђено стадо лакше раздирати моћи. Кад крв моја на бојном пољу за отечество није могла протећи, нек' протече на губишту, с везаним наопако рукама. — Никакве слабости, Ивица! Увек си јунак био, буди и напоследак, да ти рана смрт витешки живот не помрачи. Не цвета на овом свету босиље среће, онде, где Владислав убитачном својом паром воздух трује, јер онде нема шчастија. Несрећни Владиславе, кад би те моја крв Радомиром земљи учинити могла, трипут би радије на смрт поитио. Али Радомира неће више мати одојити. Радомир је један био, за кога бих хиљаду живота, да имам, жртвовао; и — овог краља убица да у спомену народа останем, о, то боле, већма боле, него удар смртоносног мача. Шта ме задржава невиност моју пред светом осведочити? Моја је смрт известна, јер то спокојство Владислава захтева. На губишту нека чује са трепетом народ ко је Радомира убио; нека чује моја Смиљка да Ивица невин са света полази. Како ће јој лакше бити смрт и моју и оца свога сносити! О, где си блага, добра, незлобна душо, врла кћери врлог родитеља, где си, да ти само једну реч, да ти последњи пут с Богом остај рекнем. Сутра ћеш ме на губишту, у рукама мрског губитеља видети, хиљада очију управити поглед свој на нас двоје; ништа ти на само казати не могу, никакови спомен верне моје љубови теби оставити. С Богом добра, лепа душо, из дубине ове не чујеш гласа мога, мртвачки попац око тебе тужи, прими њега место гласа Ивичиног. (Чује се лупа на вратима). Шта раздваја

браву у овој поноћној тишини? Боји л' се Владислав мене јавно погубити? О, то жалостно бедан са овог света полазим.

ПОЗОРЈЕ ПЕТО.

Смиљка (с малим жишком ступи), *бивши*.

Смиљка. Какви страх! Како тужно веје воздух у подземном овом месту. (Опазивши Ивицу, стане, и дуго гледа га, ништа не говорећи).

Ивица. *Смиљка*!

Смиљка. Несрећни, шта си учинио? То ли је моја љубов, то ли је моје срце заслужило, да га смртним мачем уцвелиш?

Ивица. Изли, *Смиљко* моја, сво срце на мене, изли, и одлакшај туги, несрећна девојко.

Смиљка. Несрећну је мене још мати моја родила. Несрећна сам ја, што никога на свету немам, несрећна, што сам срце злотвору куће моје поклонила, несрећна, што ме несрећа моја и овамо чак доведе.

Ивица. Чуј ме, *Смиљко*, чуј сад и мога гласа.

Смиљка. Стани, *Ивице*, није ово време за дуги разговор. Ти си моје срце присвојио, оно те и сад љуби, ал' се гнушава душа моја од тебе. Љубов моја теби свака блага жели, али правда иште да те нигда не видим. Свирепи, какву несрећу врже у ове девојачке прси. Много је она добра од тебе видела, још више чула. Ти си мога оца смрти опростио, несрећни сине, прекинуо си му прилику да те за то награди. Само

теби једном дугује Радомир, и ево му кћи дође, да ти дуг плати. Устај, тамница је отворена, иди и сакри се од праведног мача; овим кључем растреси то тврдо гвожђе; бежи у шуме и планине, наоштрени је мач, да ти живот прекине.

Ивица. Смиљко!

Смиљка. Иди, бежи! Једна је награда, да ме нигда не пожелиш, да ме нигда не видиш.

Ивица. Вара те то твоје девојачко срце, ако мисли, да ћу ја као кривац побећи.

Смиљка. О Боже, сутра ћеш погинути!

Ивица. Зар ја марим живети, кад ме Смиљка мрзи? Чуј ме, Смиљко, добра Смиљко, нисам ја оца твога убио.

Смиљка. Створитељу! И неистином хоћеш да обманеш несрећно срце моје.

Ивица. Нећу, Смиљко моја; гром онога који разговор наш слуша, нек' се свали на главу моју, ако ми једна реч притворно излети. Кажи, шта би мене принудило, да отровну стрелу наоштрим? Краљ је мене као дете своје љубио, краљ је познавао нашу нежну љубов, и очиним је благословом с'изволио, да наклоност нашу светим браком утврдимо. Све је то краљ мени учинио, и учинио би и више, да су моје прси још какву жељу породити знале. Сам бих морао, Смиљко, о несрећи мојој радити, кад бих на убиство краља махнит помислио.

Смиљка. О, Боже! И опет се крваво дело у присуствију твоме догодило.

Ивица. Догодио, Смиљко, јер је тако Владислав

хтео. Знао је подли овај човек, да му Ивица неће опростити моћи, знао је, да неће круна бити дуго-вечна; јер чуј, Смиљко, Владислав је твога оца убио.

Смиљка. О Боже, шта чујем, мој стриц?

Ивица. Ја ћу умрети, Смиљко, ти ћеш остати; ви-дећеш, како ће овај вук беснити, док се само на пре-столу утемељи. Нигда се нису наша срца сљубити могла, нигда није једна жеља нас потпаљивала. Ја искрен, љубитељ правог пута; он лукав, притворан, газитељ свега што је добро и свето.

Смиљка. Несрећна мисли, куд си ме довела? Избав-љена једне туге у другу падам.

Ивица. Падај, Смиљко, јер је земља пала. Ниједне душе нема, да је врага опрости.

Смиљка. О Боже, зашто не издаде убицу свету при испиту? Зашто не издаде тајну, која срећу моју потреса?

Ивица. Слаби невиност, Смиљко, и у неми гнушај прелази, кад порок бестидан пред очима гледа. Вла-дислав ме убицом назива, кога сам мојим очима стрелу на Радомира управљати гледао. Камо јунака, кога неће ово потрести?

Смиљка. И тај Владислав хоће и тебе да упропа-сти. О, бежи, срећно је ово још доба. Стража пот-купљена напустила је врата. Нико ти излазак неће узнемирити.

Ивица. Шта желиш ти, Смиљко? Ивица срамно да бега?

Смиљка. О, није ово срам. Срам те сутра чека на мртвачком губишту. Бежи, бежи!

Ивица (ухвати је за руку). *Смиљко*, анђеле земни, ја да бегам, тебе да оставим? Зар не познајеш добро душу Владислава? Скупа му је ова глава, веруј ми, и полак би краљевине за њу дао, јер познаје у мени строгог осветника. Он ће пронаћи ко је мене ослободио, и јарост своју на тебе излити. Не могу бежати. Задовољно сад умирем, кад си ти о невиности мојој уверена. О, кратак је овај живот, *Смиљко*, протиче као летећи ветар; једно поштење само дуговечно траје. Остави ме, ја ћу утешен на губиште поћи.

Смиљка. О, ако *Смиљку* твоју милујеш, ако ти је душа Радомирова света, бежи, избављај себе; још ти неколико часова на услузи стоје.

Ивица. Никада, *Смиљко*, никада ме нећеш видети, да те због мене у несрећи гледам. Живи како знаш, теши се, да *Ивица* невин умире, да је он само теби за љубов у тавници остао.

Смиљка (после кратког ћутања). *Ивицо*, сад ме нико уверити не може, да си ти оца могао убио. Обоје смо ми несрећни; теби мач, мени срам прети. Задовољимо се с тим, што су наша срца чиста и беспорочна. Не цвета за нас на овом свету срећа. Ти бегати нећеш, ја не могу твоју смрт жива прегорети. (Извади чашу с отровом). *Ивица*, у овом пехару лежи за нас утеха. Отров је овде, за слабе душе страшан, нама сладак и пријатан. Испи остатак, почем ја полак попијем, и оваковим поступком исмејмо јарост црног злотвора. (Принесе чашу к устима).

Ивица (који је за руку ухватио). Стани, свирепа, шта

си наумила? Оваковим ли мелемом ране Ивици превијаш?

Смиљка. Ти бегати не можеш, смрт твоју нећу очима да гледам. Или ако ти слабост забрањује чашу отрова јуначки попити, остаћу код тебе. Издаћу се за умишљеницу против мога оца. Нека и мене на губиште поведу, кад ти желиш јавно погинути.

Ивица. Велика душо, која оца твога достојном се правиш, о, зашто ниси место Владислава, да свет постидиш таквим преимућствима. Ја ћу ићи, Смиљко, твојој вољи за љубов, предаћу се срамноме беганју. Само ми се ти завери, сунце, да ћеш судбу моју увек верно делити. То ми само обреци, па ће ми рај бити непроходима шума.

Смиљка. Ја ћу до смрти само твоја бити. Ускори, рок је нашег састанка протекао.

Ивица (загрли је). Добра душо, још Ивичина десница није малаксала. Скоро ће се затрести нагомилано оно зданије убице Владислава, пући ће као од стакла под снажним мојим мачем, и онда ће срећа и за нас можда процветати. (Отиде).

ПОЗОРЈЕ ШЕСТО.

(Тамница, ноћ).

Смиљка (сама).

Ова је тамница негда срећу Косарину гледала, сада гледа нешчастије Смиљке. Отац је мој под руком стрица мога пао, горком тугом прси своје кћери

испунио. Куд се год окренем, само хладни погледи мене предусретају. Нигде пријатеља, нигде утехе у двору. Тамничар ће казати, да је моја нога у тамницу ступила, гнев ће Владиславу као раздражена змија успламтити. Срам и постид очекују судбу несрећне девојке. Једна блага мисао, да је Ивица мој невин, да се чрез мене незаслужне смрти избавио, разгаљује ми мало умножену тугу. Али, о Ивице, слобода је твоја скупа! Не жели, да ти честит будеш, а Смиљка на вечиту поругу остане. Кратак је живот, вечито поштење, Радомирова кћи нека достојна оца свога буде. (Поћути, па онда узме отров). Жалостно пиће, колико си ти невиних душа покоју одвело, води и мене. (Попије отров). Ха, како се ништа не осећа убитачна сила. Она је као језик злотвора, који слатке речи на углед просипа, докле безазлену душу сасвим не порази. Опрости, Ивице, моме тврдом поступку, душа је твоја научила само оно што је добро и красно ценити. Кад би Смиљка твоја у животу остала, кад би од Владислава срамоту дочекала, ти је не би љубити могао, или, ако би је и љубити хтео, Смиљка ти ово не би допустила. Прости оној, која у несрећи спокојства тражи, задржи је у верним прима, љуби име њено, кад њу саму земљица покрива. Ах, већ долазиш хладна смрти, (седне) већ прости-реш окореле твоје руке. О, ходи, ходи, само од Ивице бежи, не растављај га млада и зелена од света. Још је он кадар, да отечеству принесе услугу.

(Наслони главу на стену, завеса пада).

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО.

(Соба код Владимира).

ПОЗОРЈЕ ПРВО.

Владимир и Косара.

Владимир. Је ли срећан Владислав?

Косара. О, краљу, не знам како ћу његово стање да толкујем. На срцу му црна туга почива.

Владимир. Срећа је, Косаро моја, бодљем неспокојства окружена.

Косара. Свака његова реч носи име Владимирово. Благо земље и твоје и његове, каже, захтева твоје присуствије. У цркви ми се заклео, да ти ништа неће бити.

Владимир. Сиромас Владислав, њему велика невоља узнемирава утробу. Колико могу, радо ћу му помоћи.

Косара. Крст ти шиље и свето јевангелије за знак његовог пријатељства, и опет...

Владимир. Опет те сумња у немир доводи? О, немој краљице, грех је велики на брата свог подозревати.

Косара. Чудно се лице, краљу мој, код Владислава изменило. Нема оног изгледа, оне светлости. Његове

очи, дубоко у лицу закопане, нигда мирно не почи-
вају. Страхота је и погледати га само.

Владимир. Тешка брига сваку ведрину сахрањује.
Буди спокојна, Владимир ће му ране залечити.

Косара. Хоће ли? (Тргне се). О, бедно је стање
онога, који се за другог брине.

Владимир. Разведри се, љубо. Нашто мислима ме-
сто у недрима без нужде уступати? Владислав је твој
брат. Сродни савез упleo је међу нама ружичне лан-
це, који се лако не кидају. — Косаро, ја одлазим;
буди у земљи мати на место Владимира, не дај да
самољубије бојара отсуствије моје на губитак земље
обрати. С Богом, скоро ћемо се опет видети, и, ако
прилика допусти, позваћу ти и самог Владислава.
Пред мојим очима нек' помири брат и сестра устра-
њена чувства своја. (Отиде).

ПОЗОРЈЕ ДРУГО.

Косара (сама).

О, зашто ми немо слутење притискује тако душу!
Ништа нисам нашла, што би ми подозрев подигло,
и опет канда ми се вечита ноћ приближује. О, ако
што буде, ако му се на путу што пригоди! Жалостна
Косаро, са сузама си га испросила, са сузама да га
испратиш! Зашто да га самог пустим, да ми ни један
час спокојан не буде? Не, нећеш ти сам поћи, драги
Владимире, Косара ће твоја с тобом ићи, или, ако
не допустиш, за тобом; делиће сву судбу верно и дру-

жевно. Својом опасношћу одбијаће опасности твоје, скупоцена главо, и само преко моје несреће нек' те рука пакости достигне.

(Подуго ћути жалостно погружена, затим полако отиде).

ПОЗОРЈЕ ТРЕЋЕ.

(Соба код Владислава).

Владислав (сам).

Ивица је утекао, безобразна га је Смиљка пусти-ла, два непријатеља натоварише ми се на главу. Ха, проклета девојко, зашто ниси у животу, да искусиш терет освете моје. Ивица и Владимир, два очарана стуба о која увек величина моја удара. Подли робови безбројно ме окружују, и ни у једног снаге, да ме ових сатана ослободе. Сам морам да крчим путове, сам да се са судбом борим, докле кроз подивљачене трагове мога замршеног стања на чистину не изиђем.

ПОЗОРЈЕ ЧЕТВРТО.

Зарица, бивши.

Владислав. Шта те к мени доводи?

Зарица. Светли краљу, не носим ти најпријатније гласове. Елемаг се с војском приближује.

Владислав. Елемаг? Сатана из тебе говори.

Зарица. Вести јављају да је гору Им претурио, и сад се у великој пољани находи.

Владислав. Ко управља нашом војском?

Зарица. Војвода Радомир.

Владислав (уплашено). Радомир? Несрећна ће ми ова војна бити. Нек' се збаци, и други на место њега постави.

Зарица. Светли краљу, Радомир је на гласу војвода.

Владислав. Нек' је сам сатана, нећу да чујем име Радомир.

Зарица. Ал' је и Ивица с Елемагом у сојузу, па ко ће их надвладати?

Владислав. Ивица, Ивица? Подземни дух твој језик оружа.

Зарица. Ивица је кажу причина, што је Елемаг своју војску прибрао. Њихова је сила голема. Наши су од њиховог имена пристрашени. Једно само твоје присуствије могло би им отпор дати.

Владислав. Елемаг, Ивица, ја немам ни најмање снаге данас. Нека Несторица управитељство прими. Али шта Несторица, и Несторица је издајник.

Зарица. О краљу, није Несторица издајник. Његове су прси готове за краља свога и краљевину крв пролити.

Владислав. Јесу ли готове, старче, јесу ли готове? Иди, нек' прибере војску. Сам ћу их против бунтовника предводити. Мислиш ли ти, да сам ја жена? Очима си, ако слеп био ниси, видети могао, ко је Владислав.

Зарица. О краљу, ко је игда о твојој храбрости посумњао?

Владислав. Иди, дакле, испуните заповест. Скоро ће се мени разведрити. (Зарица отиде). Страховито се облак над главом ми шири; громови се купе. Ал' не унивај, Владиславе, судбина те је давно за свог господара признала.

ПОЗОРЈЕ ПЕТО.

Давид, бивши.

Владислав. Носиш ли ми и ти какву ужасну новину?

Давид. Краљу, полак ужасну, јер Владимир није на путу убијен.

Владислав. Ђаволе!

Давид. Најподлије духове изабрао си за пратиоце. Са женским страхом стрепљаху они и од спавајућег непријатеља. Трипут су се накањивали, и трипут подло од тог одступили.

Владислав. Овај дан мора да је пакленим словима у књизи вечности написан. Зар хоћете да се чудо начини, да сам Владимиру живот угасим?

Давид. Трепет ме обузе при овако неповољној вести. У недоумију зграбим сам и без питања нешто, не знам, јесам ли погодио.

Владислав. Како, говори!

Давид. Познавао сам два одважна мужа, у којима сам често знаке неустрашивости виђао. Њих сам послао извршити намеру.

Владислав. Мудри Давиде!

Давид. Казао сам им да је воља краља, и да их царска награда очекује.

Владислав. Нека ишту што им срце захтева, камен из моје круне наградиће њихову велику услугу. Само да нас и ту надежда не изневери.

Давид. Не брини се, краљу Владиславе. Још нигда верне ове слуге обмануле нису.

Владислав. Сад ти мало слободније дишем. Какав сам ти отоич био! Стидим се, Давиде, исповедити, мало би ме дете поплашило. Јеси л' чуо за Елемага?

Давид. Ивица се с њиме здружио.

Владислав. Одметни Ивица, хоће ли га једанпут само моје руке видети?

Давид. Њихово напрезање чини ми се као усиљавање утопљеника; отима се рукама, а све већма гњави се у пропаст.

Владислав. Народ ми је веран?

Давид. До данас сви поданици. Радомирову доброту не могу да забораве, но опет сила ишчекују од јунаштва твога.

Владислав. Нека ишчекују, неће их надежда преко труле даске превести. Верни Давиде, друже среће моје, још много бура имамо да претуримо, јуначе. Ради са свом снагом, зној се на попришту славе и твоје и моје, лепи нам се изгледи указују; Бугарска, Дирахум, Србија — ха, кад на Србију помислим, утроба ми се потреса, Владимир још живи, Давиде, јоште живи.

Давид. И Радомир је живео. Је ли он само ногом нашу земљу додирнуо, неће га више Српкиња поздравити.

Владислав (ухвати га за руку). Краљу Дирахиума, Несторица предводи војску против Елемага. Иди и помози му мудрим твојим саветом.

Давид. Ја ћу се милости краља мога заслужан показати. (Оде).

Владислав. Шта је човек без поузданих пријатеља, кад га беснило непогода окружи? Није надежда била пијана, кад ме је лепим изгледима храбрила.

ПОЗОРЈЕ ШЕСТО.

Зарица, бивши.

Владислав. Опет новина?

Зарица. Краљу господине, новина која ми дисање у једну точку купи. Ивица је међ' народ ушао, ужасна се промена збила.

Владислав. Ивица у народу, и ни једног да му тело гавраном пошље?

Зарица. Страшан покор по народу бугарском; Ивица виче да си ти Радомира убио, а не он.

Владислав (онеми, мало затим). Ха, проклети Ивица!

Зарица. Ове речи као пламен лете помеђу Бугарима. Проклињу те, Ивицу као осветника поздрављају. Сва је крајина на његовој страни.

Владислав. Јадни чворци, мене ли мисле орла потрести? До неколико дана разбацићу њихово сакривено гњездо. (Отиде).

Зарица (гледа за њим). Потрешће, краљу Владиславе, јер Радомирова крв вопија. Боже, Боже, до овога

ли лакомства човек доћи може? Радомира рођени стричевић убио, бацајући тежину порока свога на невину душу. Бедна Смиљко, ти си твојим невиним животом откупила Бугаре. Ти венеш, но благодарно потомство уважаваће поступке твоје велике душе. (Отиде).

(Завеса пада).

ДЕЈСТВО ПЕТО.

ПОЗОРЈЕ ПРВО.

(Шатор код Владислава, вече).

Владислав (сам, седи на столици и дрема неспокојно, на једанпут се тргне и устане).

Какве муке, какво неспокојство! Тек што очи сведем, хиљаду појава. Мачеви и стреле око моје главе; ништа друго, него убиства и крв. Ко си ти, који ми ова мечтанија дајеш? Не бојим те се, јер ти силу не видим, ругам се твојој слабој јарости. Имаш ли крепости, ходи порази будног, кад су ми руке одрешене, лако је сном привезаног напасти. Ох, како ми глава бучи! Владимир, ништа друго него Владимир. У сну и на јави ништа друго не чујем, него ово отровно име. Често ми се као незлобно јагње указује, моли ме и привија се. Шта гледаш, Давиде, уби, уби пузеће створење; под његовим обликом демон се сакрио. Шта гледаш, још му главу на рамени видим. Дај је овамо, овамо, ха, тако, тако. (Клоне на столицу). Ох, како су ми малаксале ноге! Неколико само мирних тренутака, па бих се опет укрепио. (Заспи).

ПОЗОРЈЕ ДРУГО.

Несторица, бивши.

Несторица. Он спава. Сујетан је мој улазак.

Владислав (у сну). Уби, уби, не слушај писку!

Несторица. Њега ужасан сан мучи.

Владислав. Сакри мач, да нас нико не спази. Брзо, брзо, наша је победа!

Несторица. Светли краљу.

Владислав (тргне се). Ко виче? Нисам га ја убио.

Несторица. Светли краљу, Несторица је код тебе.

Владислав. Несторица, брате, ах, ја сам само спавао.

Несторица. Теби је ужасни сан растрзао душу.

Владислав. Ох сан, мој страшни мучитељ. Но ја сам опет при себи. Шта чујеш за непријатеља?

Несторица. Још је изван опасности.

Владислав. Ах, Давиде!

Несторица. Пустињик ће ти неки боље известије о њима дати.

Владислав. Пустињик, у ово време? Њега је морао сам пакао послати.

Несторица. Он жели с тобом говорити.

Владислав. Иди, нек' се не усуди. Онај, који се с паклом дружи, не меша се са беспорочним стварма.

Несторица. Он ти важно нешто и о Ивици казати има.

Владислав. О Ивици? Дај га овамо! Само име Ивица мења свуколику моју намеру, доведи га! (Несторица отиде). Где је, Владиславе, твоје прво мужество? Где је оно твоје постојанство, којим си и самој смрти на углед ишао? Предао си се варљивим мислима као слаба жена, издајеш се без невоље, и другима на подсмех падаш. Тако ми живота, ово нека последњи пут буде.

ПОЗОРЈЕ ТРЕЋЕ.

Пустиињик, бивши.

Пустиињик. Светли краљу, срећу ти жели, који сам среће нема.

Владислав. Ту задржи за себе. Шта те к мени доводи?

Пустиињик. Несрећа.

Владислав. Несрећа је друга слабомоћних душа.

Пустиињик. Или боље, несрећа је пратиља људскога поступка.

Владислав. Како хоћеш. Ко си ти?

Пустиињик. Ја сам пустииињик при манастиру Св. Петке.

Владислав. Твоје име?

Пустиињик. Сада Партеније.

Владислав. Шта доносиш ти мени?

Пустиињик. Велику тајну. О, краљу, допусти да ти ову откријем. Моју душу ужасни греси притискују.

Владислав. Греси? Код кога ти помоћи тражиш? Иди, надежда те је преварила.

Пустиињик. Није, краљу, господине. Ако сан не вара, код тебе лек за мене цвета. Саслушај ме, краљу, чудо ћеш ти код мене наћи. Ја сам убица.

Владислав. Убица?

Пустиињик. Убица каквог још није земља видела. Имао сам једног брата старијег од мене. О, како ме овај миловао! Душу своју делио је са мношвом у невином детињству. Мој стриц зажели да ми живот узме, како се уплаши мој драги брат! Дрхтајући дође к мени, и објави ми предстојећу погибел. Само

његовом помоћу могао сам се ја спасти, само његовим старањем могао сам живот читав сачувати. Колико је због тога препатио! Мој стриц умре, и ја се опет брату моме повратим. Али каква промена? Мој је брат бољи од мене био, с тим је и већу цену код људи имао. Он постане поглавицом, и сасвим завист у мени подигне. Колико сам се у себи гризао, колико сам ноћи без спавања проводио, да бих ја на овом достојанству јамачно био, да ми није брат то преотео. Најпослед се пакао у мени породила, и ја наумим учинити крвно дело.

Владислав. Несрећниче!

Пустиињик. Притворном нежношћу приступим к њему, и позовем га у лов. Ово је за њега последњи лов био. Страсти ме обузму, и ја узмем на душу ову скупу главу.

Владислав. Демоне! Какав пакао из тебе говори!

Пустиињик. Стани, светли краљу, још није моје злочинство довршено. Страх ме обузме, да ме глава тако врлог човека неће лако проћи, и ја ово убиство на другог потворим.

Владислав (на ове речи изнемогне, и на столицу седне).

Пустиињик. Тај искуси удар мога злочинства, а ја се сам на његово место поставим.

Владислав. Ко си ти, чудесни човече, што утробу моју тако потресаш?

Пустиињик. Твој зао дух, краљу Владиславе. (Скине шубару и браду). Познајеш ли ме?

Владислав. Ха, Ивица!

Ивица. Ивица, Владиславе, Ивица, од кога се нећеш нигда сакрити. Чудовиште света, знаш ли шта

си учинио? (Извади нож). Један глас од тебе, па ће ти овај злочинства прекинути.

Владислав (уплашено). Ивица брате, имај сажалења.

Ивица. Шта дрхћеш, убицо? Који ниси сажалења имао с другим људма, који си на њихове заповеке камен био, зашто бледиш? Зашто постојано не дочекаш смрт, од које нећеш утећи? Радомира си убио, Смиљку убио, толико душа уцвелио. И Владимиру о глави радиш.

Владислав. Ивица, опрости, неће мој мач крв више проливати. Опрости!

Ивица. Мислиш ли ти, да је Ивица тако подал као ти? Није Ивица убица. Праведни је он судија, од кога не мисли утећи. Преправљај, јадни сине, твоју грешну душу за други свет; кратко је врло време. Помири се с твојом совешћу. Видиш овај (показује му нож), и с њим нећеш све исплатити. Друге муке тебе очекују. — Шта стрепиш? Ђаволу си душу наменуо, можеш ли се надати од Бога милости? Устај, Ивица те још невредима оставља. Доћи ће, да ти душу твоју ђаволу пошље.

Владислав (наслони се на руку, и као да није при себи).

Ивица. Како је подал порок! У сопственом шатору, војском окружен, онемио пред једном праведном руком. С ђаволом остани, Владиславе, Божју си милост проиграо. Надај се, до три дана састаћемо се опет. (Отиде).

ПОЗОРЈЕ ЧЕТВРТО.

Владислав (сам).

Какве речи, какав гром поразителни! Сво мужство моје ишчезе као дим при бурној олујини. Остадох

као слаба лађа на бесним таласима моје судбине. Шта чиним, куд сам заишао? Речи истине громовно се оре по развалинама совести моје као кршањ камените стене; падају грмови намера мојих пред њима, и са страхом предсказују ми кончину бића мога. О, бежи, бежи несрећна помрчино! Где си Владимире, Владимире, твоја душа нек' ми буде испитељ драги. Али он пада, пада? Ху! Ево половине царства мога, само ти немој пасти. Немој, душо света, немој анђеле избавитељу, немој! Шта чиним ја? Где је Владимир? Ха, под ножем жестоких убица. Давиде, стани, куд ме твоја црна заведе душа? (Виче) Давиде, Давиде! Нико нема помилованија? Давиде, одзовни се!

ПОЗОРЈЕ ПЕТО.

Несторица, бивши.

Несторица. Светла круно!

Владислав. Где је Давид?

Несторица. Њега нема овде.

Владислав. Нема? Нема? Ха, смртни! Давида ми дај, па ево ти круна!

Несторица. Светли краљу, он није с нама.

Владислав. Није, није? Он је при убиству највеће душе? Чуј, витеже, можеш ли ми Давида дати, честит ћеш бити, док те земља уздржи.

Несторица. Крила нема слабомоћни човек.

Владислав. Ах, крила нема при добром делу, ова само расту при рђавој намери. Несторица, ја сам изгубљен.

Несторица. Каква те туга мори, светли краљу?

Владислав. Давида ми дај, па ћеш све чути. Давида ми дај, ако душе имаш, Давида, Давида!

Несторица. Ево Давида!

Владислав. Долази ли, долази? Ха, како ми жиле дрхћу!

ПОЗОРЈЕ ШЕСТО.

Давид, бивши.

Владислав. Је ли убијен, говори, је ли убијен?

Давид (сумнително). Светли краљу!

Владислав. Је ли убијен? Пуштај гласа, је ли убијен?

Давид (лагано). Убијен.

Владислав. Ха, гујо, убијен и с њим срећа моја убијена. Шта ми остаје, него сопственим рукама ишчупати црну душу моју.

Давид. Војвода Несторица, краљу није добро. Одступи, и ником не казуј што си видео. (Несторица изиђе).

Владислав. Имаш ли грло, да целом свету изјавиш моје злочинство, да по целом свету вичеш: Владислав је убио Владимира?

Давид. Шта је теби, Владиславе? То ли је плод толиког нашег труда? Кад си добио прилику да можеш казати сад сам слободан, онда се теби црне мисли навлаче. Докле ће те та детињска мечтанија страшити? Канда си ти први убица на земљи. Погледај, цео свет гибће од таковог дела; и ти се један као дете плашиш.

Владислав. Ах, Давиде, Ивица ме је поразио.

Давид. И Ивица ће праведну кончину видети.

Владислав. Ах, он је овде код мене био.

Давид. Код тебе у шатору? Ти си слаб, тебе је сан преварио.

Владислав. Није сан, Давиде, у правом виду јавила ми се та проклета душа. Стрепим од његових речи.

Давид. Од речи стрепиш бунтовника? Зар ти чекаш од њега добре и лепе речи? Корист је његова, да те што више обмане. Буди једанпут човек, и не дај се том варљивом унинију.

Владислав. Хоћу, Давиде, хоћу човек да будем. Ах, како је тешко рећи, хоћу човек да будем. Тешко, врло тешко. Но што је учињено, не може се више повратити. Повратићу другим чим.

Давид. Поврати с тим да краљ слободан и независим постанеш. Разгони само те малозначеће и празне мисли, па ето ти спокојство.

Владислав. Хоћу, Давиде, хоћу спокојан да будем као безлобна овца. Ах, само ако узмогу. Остави ме, Давиде, ноћ је дубоко. Остави ме, да отпочинем. (Давид отиде). Само три часа мирно, о, колико бих дао за ова три часа. Бадава, оде моје спокојство, оде тишина душе. Тешко је да опет к себи дођем. (Седне и наслони се спавати). Три само мирна часа. (Наслони се на другу руку). Владимир мртав. (Поћути, па се опет на другу руку наслони). Колико просјака сад мирно на тврдој земљи спавају. — — — Владимир мртав. (Устане). — Бадава. Ова се ноћ мора тако провести. Друга ће ми лакша бити. Све од упражненија зависи. (Хода). Овако ми је исто и после убиства Радомировог било. — Владимир мртав. (Стане у један крај и, прекрстивши руке, пусти се у мисли). Владимир мртав...

ПОЗОРЈЕ СЕДМО.

Дух Владимиров (ступи и стане Владиславу на супрот),

Владислав.

Дух. Владиславе!

Владислав. Ха, ко си ти сушчество? Шта те из мирних обиталишта доводи? Иди, иди, није ово место за тебе.

Дух. Покај се.

Владислав. Долазиш ли ти, да ми душу узмеш? Иди, иди, моје те очи не могу да гледе. Давиде, Давиде! Чујеш ли? Давиде!

ПОЗОРЈЕ ОСМО.

Давид, бивши.

Давид. Шта захтеваш, краљу?

Владислав. Гледај чудовиште.

Давид. Шта, светли краљу?

Владислав (на Духа показујући). Зар не видиш оно лице, ону дугу косу. Гледај, како управо у мене гледа.

Давид. Ја не видим ништа.

Владислав (Духу). Шта захтеваш ти од мене? Овога је сво дело. Хоћеш да ти га жртвујем?

Давид. Ти си опет болестан.

Владислав (тргне мач). Ђаволе, од тебе тражим лека. (Прободе га). Ево ти награде.

Давид. Ха! (Издахне).

Владислав (Духу). Ја сам те осветио. Иди, сакри се у мрачност тешког гроба. Земља нек' те као гора притисне.

Дух. Покај се, твој се час приближује. (Отиде).

Владислав. Где је живе душе, да ме под заштиту

узме, да ме од страшнога осветника избави. Од сваког остављен, од сваког напуштен, сам, без помоћи стрепим; ха, зашто крст и свето јевангелије послах? — Владимире! Владимире! Шта учиних ја несрећни човек, Владимире! . . .

ПОЗОРЈЕ ДЕВЕТО.

Дух се опет с мачем у руци врати, бивши.

Дух. Јеси ли се покајао?

Владислав. Опет долазиш? О, смилуј се, смилуј се, иди, куда душе одлазе.

Дух (дигне мач). Прекидам ти живот, Владиславе.

Владислав. Ха, не дајте ме, не дајте, помагајте, јунаци, уби ме Владимир! (Падне на земљу, дух ишчезне).

ПОЗОРЈЕ ДЕСЕТО.

Несторица, Зарица, одмах затим Ивица.

Несторица. Каква ужасна вика?

Зарица. Краљ мртав.

Ивица (ступи с голим мачем). Где је ужасно чудовиште? Зар већ мртав?

Несторица. Страшног позорја, Боже мој! Виче, помагајте јунаци, уби ме Владимир, и за мало, он мртав.

Ивица. Чујте, војводе, Ивичиног гласа. Ова звер убила је Радомира у лову, уцвелила толике душе, најпосле и самог Владимира живота лишила. Вечна се правда показала, мој је мач излишан. (Завуче мач у корице).

Зарица. О, Боже, сачувај сваког од силног искушенија!

(Завеса пада).

**UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

